

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**KADIN YAZARLARIN BİYOGRAFİK ROMANLARINDA KADIN
KAHRAMANLAR
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

BANU ÖZSAY

BURSA - 2022

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

KADIN YAZARLARIN BİYOGRAFİK ROMANLARINDA KADIN

KAHRAMANLAR

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BANU ÖZSAY

DANIŞMAN:

PROF.DR. NESRİN KARACA

BURSA-2022

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim/Ana sanat Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 701941003 numaralı BANU ÖZSAY'IN hazırladığı “Kadın Yazarların Biyografik Romanlarında Kadın Kahramanlar” konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 2022 günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışanı)

Prof. Dr. Nesrin KARACA

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Koray ÜSTÜN

Ankara Hacettepe Üniversitesi

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Kadın Yazarların Biyografik Romanlarında Kadın Kahramanlar " başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Banu ÖZSAY

Öğrenci No: 701941003

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Yüksek Lisans

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Banu Özsay
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Yeni Türk Edebiyatı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı :xiv+161
Mezuniyet Tarihi : .../.../2022
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Nesrin KARACA

KADIN YAZARLARIN BİYOGRAFİK ROMANLARINDA KADIN KAHRAMANLAR

Biyografi, kişilerin hayatlarını objektif bakış açısıyla anlatan bir türdür. Kelime Fransızca “biographie” kelimesinden Türk diline geçmiştir. Biyografisi yazılacak kişiler, hayat hikâyesi toplum tarafından merak edilen ve herkesçe tanınmış kişiler arasından seçilir. Kişinin hayatını tarafsız bir şekilde ele alan metin türüne biyografi denirken gerçekten yaşamış ya da yaşayan bir öznenin hayatının kurgusal olarak ele alındığı eserlere biyografik roman denir. *Kadın Yazarların Biyografik Romanlarında Kadın Kahramanlar* başlıklı bu çalışmada biyografi, biyografik roman kavramı, bu alanda kadın yazarların yazdığı ve kadını merkezine alan romanların incelenmesi hedeflenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda biyografik roman türündeki eserlerde kadının konumu değerlendirilmiştir. Tezin giriş bölümünde biyografi türüne dair bilgiler verilirken ikinci bölümde biyografik roman kavramı ele alınmıştır. Tezin üçüncü bölümde ise biyografik romanlardaki kadın karakterler tahlil edilmiştir. Çalışma, incelenen romanların genel bir değerlendirilmesinin yapıldığı sonuç ve kaynakça bölümleriyle bitirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Biyografi, biyografik roman, kadın, kadının konumu.

ABSTRACT

Name and Surname : Banu Özsay
University :Bursa Uludag Universty
Institution : Social Science Institution
Branch : Modern Turkish Literature
Degree Awarded : Master
Page Number :xiv+161
Degree Date :.../.../2022
Supervisor(s) : Prof.Dr. Nesrin KARACA

WOMEN PROTAGONIST IN THE BIOGRAPHICAL NOVELS BY WOMEN AUTHORS

Biography is a genre that tells the lives of people from an objective point of view. The word has passed into the Turkish language from the French word "biographie". The people whose biography will be written are chosen from among the people whose life story is curious, who are curious about the society, and who are known by everyone. The type of text that deals with the life of the person with impartiality is called biography, while the works in which the life of someone who has actually lived or lived, is discussed as fictional, is called biographical novel. In this study titled Biographical Novels and Woman in the Context of Subject-Object, it is aimed to examine the concept of biography, biographical novel and the novels in this field that center on we are women in the context of subject and generation. In line with these studies, the position of women in biographical novels was evaluated. While information about the biographical genre is given in the introduction part of the thesis, the concept of biographical novel is discussed in the second part. In the third part of the thesis, female characters in biographical novels are analyzed. The study was concluded with the conclusion and bibliography sections, in which a general evaluation of the examined novels was made.

Keywords: Biography, biographical novel, woman, position of woman.

ÖN SÖZ

Bir kişinin hayatını konu alan biyografi; kişisel anılara dayanan ya da belgelerden edinilmiş malzemelerin düzenlenip yorumlanarak, kişinin tanıtılmasını amaçlayan türdür. Biyografiler, edebiyat, tarih, sanat, siyaset, sosyokültürel vb. birçok alanda ün kazanmış insanların hayatlarına ilişkin detayların kronolojik sırayla ele alınması sonucu ortaya çıkan türlerden biridir. Eski Yunanca’da canlı anlamına gelen “bios” ve yazmak anlamına gelen “graphien ” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşur. Kişinin hayatını tarafsız bir şekilde ele alan metin türüne biyografi denirken gerçekten yaşamış ya da yaşayan birinin hayatının kurgusal olarak ele alındığı eserlere ise biyografik roman denir. Biyografik romanın birtakım sorunları vardır. Bunlardan göze ilk çarpanı yazarın yaşadığı kurmaca ve gerçeklik çatışmasıdır. Biyografik eserin gerçek kişiye dayanıyor oluşu, bunun bazı belgelerle bozulması yazarın özgürlük alanını daraltmaktadır ve yazarın kurgu ile gerçeklik arasında sıkışıp kalmasına neden olmaktadır.

Gerçeklik ile kurgu arasında bağı kuran biyografik romanlar kendisine özel okuyucu oluşturan bir türdür. Bir nevi tarih ve edebiyatın da birleşimiyle doğan ve zamanla kendini ispatlayan bir kavramdır. Önemli ya da merak edilen kişileri tanıtmak, bir kişiyi yermek, aile içinde kronolojik bir tanım oluşturmak gibi birçok amaçla kaleme alınan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Biyografik roman, gerçekten yaşamış bir insanın hayatını ele alması bakımından diğer roman türlerinden farklı bir noktada değerlendirilse de kendine özel bir yer edinmeyi başarmıştır. Türler arasında sıkışıp kalmaktansa kendine ait bir alanda bağımsız olarak gelişimini sürdürmüştür. *Kadın Yazarların Biyografik Romanlarında Kadın Kahramanlar* başlıklı bu çalışmada biyografi, biyografik roman kavramı ve bu alanda kadını merkezine alan romanların incelenmesi hedeflenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde biyografik romanlar ve incelediğimiz eserler hakkında genel olarak bilgi verilmiştir. Bunun yanında biyografi ve biyografik roman kavramı arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. I. Bölümde biyografi türünün doğuşu,

gelişimi, özellikleri ve tarihi seyri ele alınırken II. Bölümde biyografik roman üzerinde durulmuştur. Biyografik romanın diğer türlerle olan ilişkisi ve diğer metin türlerinden farkları ele alınırken Türk edebiyatındaki yeri incelenmiştir. III. Bölümde ise Türk edebiyatında kadın yazarlar tarafından kaleme alınan biyografik romanlardaki kadın karakterlerin incelemesine yer verilmiştir.

Bu çalışmada her konuda yanımda olan, fikirleriyle çalışmama ışık tutan değerli Danışmanım Prof. Dr. Nesrin Karaca'ya ve değerli Hocam Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	III
YEMİN METNİ	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
ÖZSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	X
KISALTMALAR.....	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİYOĞRAFİNİN TANIMI, DOĞUŞU, GELİŞİMİ

1.1 BİYOĞRAFİNİN ÖZELLİKLERİ	15
1.2 .TÜRK EDEBİYATINDA BİYOĞRAFİNİN GELİŞİMİ.....	17
1.3.BİYOĞRAFİNİN DİĞER TÜRLERLE OLAN İLİŞKİSİ	21

İKİNCİ BÖLÜM

BİYOĞRAFİK ROMANIN TANIMI VE TÜRK EDEBİYATINDAKİ GELİŞİMİ

2.1.BİYOĞRAFİK ROMAN.....	26
2.2. BİYOĞRAFİK ROMANIN ÖZELLİKLERİ	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN YAZARLARIN BİYOĞRAFİK ROMANLARINDA KADIN KAHRAMANLAR

3.1. “ADI: AYLİN” AYŞE KULİN	42
3.1.1 “ADI: AYLİN” ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR	46
3.1.1.1.Aylin	46

3.1.1.2. Melek Hanım	50
3.1.13. Leyla Hanım	50
3.1.1.4. Nilüfer.....	51
3.1.1.5 Tayibe	51
3.2. “FÜREYA” AYŞE KULİN	52
3.2.1. “FÜREYA” ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR.....	56
3.2.1.1. Füreyâ	56
3.2.1.2. Sara Hala.....	62
3.2.1.3. Sare İsmet Hanım.....	63
3.2.1.4 Hakkîye	64
3.2.1.5. Aliye.....	65
3.2.1.6. Fahrünnisa.....	66
3.2.1.7.Ayşe	67
3.3. “TEK VE TEK BAŞINA TÜRKAN” AYŞE KULİN.....	68
3.3.1. “TEK VE TEK BAŞINA TÜRKAN” ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR.....	71
3.3.1.1 Türkan.....	71
3.3.1.2. Leyla Hanım.....	74
3.3.1.3.Gökşin.....	74
3.3.1.4. Halime.....	74
3.3.1.5. Zeynep.....	75
3.4. "UZAK ÜLKE: FATMA ALİYE" FATMA BARBROSOĞLU.....	75
3.4.1. "UZAK ÜLKE" ROMANINDAKİ KADIN KAHRAMANLAR.....	79
3.4.1.1. Fatma Aliye.....	79
3.4.1.2 Yazar/ Fatma Barbarosoğlu.....	85
3.4.1.3 İsmet.....	87

3.4.1.4 Nimet.....	88
3.4.1.5 Selma Ekrem.....	88
3.4.1.6. Ayşe Sıdıka.....	88
3.5.1.7. Advıye Hanım.....	89
3.5."HALİDE EDİB BİYOGRAFİSİNE SİĞMAYAN KADIN" İPEK ÇALIŞLAR....	89
3.5.1. HALİDE EDİB BİYOGRAFİSİNE SİĞMAYAN KADIN ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR.....	93
3.5.1.1 Halide.....	93
3.5.1.2 Mahmure.....	107
3.5.1.3 Bedrifem.....	108
3.5.1.4 Nakiye Hanım.....	109
3.5.1.5 Vildan Gizer- Meliha Terzioğlu	109
3.6. "TUTKUNUN ROMANI: LEYLA GENCER" ZEYNEP ORAL.....	110
3.6.1. TUTKUNUN ROMANI: LEYLA GENCER ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR.....	113
3.6.1.1 Leyla Gencer.....	113
3.6.1.2.Alexandra Angela Minakovska.....	119
3.6.1.3. Madam Lejeune.....	119
3.6.1.4. Franca Cella- Nina Grassi.....	119
3.6.1.5. Arangi Lombardi.....	120
3.7. "AYLA'YI DİNLER MİSİNİZ?" EVİN İLYASOĞLU.....	121
3.7.1.AYLA'YI DİNLER MİSİNİZ? ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR	
3.7.1.1. Ayla Erduran.....	123
3.7.1.2. Büyükanne/ Dadı Rene Alexi Frere.....	133
3.7.1.3. Kadriye Hanım/ Nuriye Teyze.....	135
3.7.1.4. Ginette Neveu.....	137

3.7.1.5. Suna Kan- İdil Biret.....	138
3.8. "ÇÖL DENİZ HZ.HATİCE" SİBEL ERASLAN.....	139
3.8.1.ÇÖL DENİZ HZ. HATİCE ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR	141
3.8.1.1. Hz. Hatice.....	141
3.8.1.2.Hacer.....	145
3.8.1.3. Meysere.....	147
3.8.1.4. Bereke.....	147
3.8.1.5. Hale.....	148
SONUÇ	149
KAYNAKÇA.....	155

KISALTMALAR

b. : Baskı

bkz.: Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

ed. : Editör

S. : Sayı

ss. : Sayfadan sayfaya

Y.b.d. : Yazarı belli değil

GİRİŞ

Roman ve biyografi türlerinin birleşmesiyle ortaya çıkan biyografik roman, gerçek ile kurgunun uygun bir şekilde bir araya getirilmesiyle oluşan edebi bir türdür. Biyografik romanlar, gerçek bir öznenin hayatının roman yapısı ile iç içe geçmesiyle ortaya çıkan ve gerçeğin sınırlarının aşılmadan kurgulandığı eserlerdir. Yaşanmış hayatların farklı boyutlarıyla yeniden ele alınması, anlatılan kişi üzerinden insanlığın ve yaşamışlıkların aslında sürekli tekrar edilmesini gözler önüne serer. “Biyografi bir hayatın tamamını veya bir kısmını anlama girişimidir.”¹ şeklinde tanımlamak mümkündür.

Modern biyografiyle beraber yaşamöyküsü, sıradan insanla tanınmış insan arasında fark gözetmeden bireyi merkezinde tutar. Böylelikle yazar, insanın günlük yaşamına da tarihi anlamlar yükler. Özneye ait belge, bilgi ve verilere eklemeler yapıp onlara birer öykü kazandırır. Halide Edib bunun için “Biyografi, tarihine insani simasını verir.” der. Bazen biten bir hayatın tamamını bazen de bir kısmını kendine konu edinen biyografi ve biyografik romanlar, okuyucusunu başka hayatlara ve anlara götüren bir türdür. Öznenin geride bıraktıklarıyla yetinen biyograf, bazen gerçekleri detaylandırırken kurmacanın da sınırlarını zorlar. Aslında bir biyografin bu detayların tamamını ele alması imkânsızdır. David Bellos bu durumu için “ Her şeyi anlatmış olduğu iddiasındaki bir yaşamöyküsü yazarı, abartıyı yalana kaydırıyor demektir.”² şeklinde ifade eder. Biyograf için küçük bir ayrıntı, bir not bile oldukça önemlidir. Elinde olan bilgileri kurguyu da destekleyecek şekilde seçme, eleme hatta dönüştürme süzgecinden geçirmelidir. Okuyucunun ya da yazarın gözünde önemsiz gibi görülen bir bilgi bile eseri tamamen farklı yere getirmektedir. Çünkü “Bir yaşamöyküsü yazarının yaptığı elemeler keyfi değildir. Belgeler yığını arasından yaptığı ayıklama ‘bir insanın yaşamı üzerine ne bilinebilir?’ sorusuna verdiği yanıtı oluşturur.”³ Burada önemli olan, yazarın çok bilgi toplamasından ziyade topladığı bilgileri akışa ve kurguya uygun olarak kullanmasıdır.

¹ Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016, s. 15.

² David Bellos, *Yazınsal Yaşamöyküsü Yazarlığı Denen Beceriksiz Sanat*, Kitaplık, 1999, s. 179.

³ David Bellos, *Yazınsal Yaşamöyküsü Yazarlığı Denen Beceriksiz Sanat*, Kitaplık, 1999, s. 179

Ancak bu disiplin içinde ortaya başarılı bir biyografik roman örneği çıkmaktadır. “Malzeme doluluğunu sorgulaması gereken biyograf, öznesinin yetiştirme tarzı, toplum içindeki durumu, geliri, duygu ve düşünce dünyasının nasıl şekillendiği, sağlığı, giyim, kuşam, beslenme ve yolculuk konularındaki zevklerine kadar bütün detayları araştırarak bir ürün ortaya koymalıdır.”⁴

Biyografiler, kişilerin hayatının yansıtılmasında birer belge niteliği taşırlar. Amaçları topluma haz vermek değil, bilgi sunmaktır. Bu türün zamanla kişinin hayatındaki detaylardan da faydalanarak onu belirli bir kurgu içinde ele olmasıyla oluşan biyografik metinlerin amacı ise okuyucusuna haz vermektir. Bu yüzden yazar, bilgi vermenin dışında okuyucusuna eserin bir roman olduğunu unutturmadan merak unsurunu da besleyerek dikkat çekici bir eser oluşturmalıdır. Bu noktada yazar, sadece bir başkasının hayatını kurgulamakla kalmaz, kendi hayatının öyküsünü de kurmacaya katar.

Sıradan bir öznenin de biyografik bir romanın öznesi olabileceğini söyleyen Wellek ve Warren şöyle belirtir: “Biyografi, bir devlet adamı, bir general, bir mimar, bir avukat ve hiçbir hizmeti olmayan bir kişi arasında metot bakımından ayırım yapmaz.”⁵ Sıradan kişilerin hayatlarının da biyografiye ve biyografik romana taşınması aslında modern biyografinin doğuşuyla ortaya çıkan bir özelliktir. Dikkat edilmesi gerekenlerden biri de öznenin hayatının detayları konusunda yazarın gerçeklik konusundaki dürüstlüğü olmalıdır. Kaynaklarda tek bir bilgiye ve belgeye bağlı kalmadan derin araştırmalar yapılmalıdır. “Resmî kaynaklar, biyografi yazarının tarihçilerle paylaştığı kaynaklardır ama tarihçiye yeterli gelecek bu kaynak biyografi yazarı için yeterli değildir çünkü olsa olsa biyografisi yazılan kişinin ‘dışını’ tamamlayacaktır.”⁶ Bu nedenle özneye ait günlükler, mektuplar aslında eserin yavan bir görünümünden uzaklaşmasını sağlayacak ve daha kritik bilgileri yazara verecektir.

Biyografik romanlarda kişisel duyguların ön planda olmaması yazarı zorlayan unsurlardan biridir. Yazarın seçtiği öznesine duyduğu yakınlık kültürel, sanatsal, ideolojik vb. birçok sebep taşımaktadır. Özellikle özneye duyulan bir nefret ya da hayranlık duygusu varsa bunları gösterecek net ifadelerden kaçınması hem biyograf hem

⁴ David Bellos, Yazınsal Yaşamöyküsü Yazarlığı Denen Beceriksiz Sanat, İstanbul: Kitaplık, 1999, s.180.

⁵ Wellek, R. Ve Warren, A. , Edebiyat Biliminin Temelleri. (Çev. Ahmet Edip Uysal). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

⁶ Turan G. , Bir Yaşamın İçi Dışı, Kitaplık, 1999. S. 171.

de ortaya çıkacak biyografik roman için oldukça dikkat edilmesi gereken bir konudur. “Çünkü yaşamöyküsü dediğimiz metinler, yaşamöykücünün ürettiği, dolayısıyla belirli bir bireyin üslubunu, dünya görüşünü, bilgi ve bulgu birikimini, ulaştığı bileşimi yansıtırlar. Bir bakıma yaşamöyküsü, yaşamış olanın değil yazarın öyküsüdür.”⁷ Özetle biyografi aslında bir öznenin hayatının kurmacalarla da desteklenmesiyle özyaşam öyküsüne dönüşmesidir. Bu noktada biyografi yazarının ne kadar dikkat ederse etsin özneye dair duygu ve düşüncelerini gizlemekte güçlük çektiği de gözlemlenmektedir.

“Yaşamöyküsel romanın gerçeklik duygusunu uyandırması salt yaslandığı belgelerden, nesnel verilerden gelmez. Romancının bunları düzenleyişinden, romana özgü bir kurgu içinde eritişinden, anlatım yöntemindeki doğrudanlığından gelir”⁸ Yani hayata öznesinin cephesinden bakmayı öğrenmesi gereken biyografik romancı, öznesiyle ilgili tüm detayları derinlemesine hissederek onu yaşmalıdır. Biyografik roman, “...Gerçekten yaşamış birisinin hayatının hem gerçek bilgi, belge ve bulgulara bağlı kalarak gerçekçi bir biçimde hem de kurmaca dünyayı içeren roman kurgusu içinde anlatıldığı eserlere denir.”⁹ Burada dikkat edilmesi gereken her yaşamın roman olmayacağı noktasıdır. Hayatı biyografik romana taşınacak kişinin hayatında dramatik öğeler bulunmak zorundadır. Öznenin hayatında iniş-çıkışların sürekliliği romandaki çatışmayı beslemektedir. Bu yüzden yazar, seçtiği öznenin hayatını her detayıyla araştırıp ön hazırlık yapmalıdır. “Bir biyograf nasıl ki bir hayatı kendi zihin süzgecinden belli kıstaslarla eleyerek yeniden yazmakta, aynı şekilde roman da hayata kattığı yorumla roman olmaktadır.”¹⁰

“Bir biyografi, olayları değil de artık bireyi odak merkezi yaptığı anda bu çalışma, tarihin elinden kurtularak edebi bir çalışma olma yoluna girmeye ve bireyin gölgede kalan yerlerini aydınlatmaya koyulmaktadır. Artık tarihin ilgi alanından çıkmasıyla, bireye ait aydınlatılmaya ve önemsenmeye müsait özellikler öne çıkacaktır. Dolayısıyla ele alınan öznenin hareketle bir ‘varoluş’, romancının derdi haline gelmektedir.”¹¹ Biyografik romanın amacı incelediği hayata okuyucuyu da dahil ederek varoluşa edebiyatın

⁷ Oğuz Demiralp, Yaşamöyküsü Mezartaşına Yazılır. Kitap-lık, S. 36, s.173-178.

⁸ Emin Özdemir, Yazınsal Türler, Ankara: Bilgi Yayınları, 2002, s. 284.

⁹ Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016, s.233.

¹⁰ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2019, s. 11.

¹¹ Milan Kundera, Roman Sanatı, (çev.: İsmail Yerguz), İstanbul: Alfa Yayınları, 1987, s. 13

penceresinden bakılmasını sağlamaktır. Yazar, öznenin yaşadığı dönemi, onun olaylara karşı duruşunu, verdiği tepkileri anlamlandırarak romanını ele almalıdır.

Gerçek olaylara ve kişilere dayanan biyografik romanlarda kurgu dengesi, üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur. Yazar, gerçek bilgilerin yanında okuyucuyu okuduğu eserin bir roman olduğu fikrinden uzaklaştırmamalıdır. Çünkü biyografik romanların en büyük çıkmazlarından biri gerçek- kurgu açmazıdır. Yazar, romandaki açıkları kapatarak akışı bozmamak için kurguyu bozacak bilgiler verebilir ya da inandırıcılığı artırmak için araya girerek romanın kuralları dışına çıkabilir. Fakat her şeyden önce ele alınan eserin roman oluşu ve yazarın kurgu beklentisini karşılaması gerekliliği de unutulmamalıdır.

Biyograf, topladığı bilgilerin eksik kaldığı durumlarda romancı gibi hareket eder ve eksik kalan yerleri kazarak yüzeye çıkarır. “Benliğin zaaflarının, hatalarının tüm çıplaklığıyla anlatılmasının gerekliliği yazarları otobiyografilerini ortaya koymakta zorlayabilmektedir”¹² Bu noktada biyografik romanlar söz konusu kişilerin hayatlarını anlatırken yazarlara, onların zaaflarını, hatalarını kurgusal bir gerçeklikle ifade etme imkanı sağlar Bir bakıma elde olan bilgileri bir amaca yönelik yeniden şekillendirir. Bunu yaparken yazarın üslubu, anlatım tarzı okuyucu için önemli noktalardan biridir. Biyografik romanlar, öznenin hayatının estetik bir dille anlatılmasıdır. Yazarın öznesini seçerken belirli amaçları olabilmektedir. “Biyografik romanlarda dili kullanmak noktasında yazar hassas davranmalıdır çünkü tarih yazımının kullandığı şekilde bilimsel olmak zorunda değildir. Bu noktada biyografik romanlar ve biyografi arasındaki temel farklardan biri de yazarın üslubudur. Biyografide tarihî bilgiler kronolojik olarak anlatılırken biyografik romanlarda biyografisi yazılan kişi roman kurgusu içinde bir roman kahramanı gibi yer alır. Biyografi yazısı ve kurmaca metin iç içe geçirilerek anlatılır e bu anlatım sırasında kişinin duyguları, düşünceleri, davranışları, yaşadıkları gibi pek çok yön üzerinde durulur. Yazarın bu yönler üzerinde ayrıntılı olarak durabilmesi için biyografisini yazacağı kişi hakkında objektif bir şekilde ve detaylı olarak araştırma yapması gerekmektedir.”¹³ Toplumda ses getiren önemli başarıları olan kişilerin

¹² Ayşe Bengisu Akdağ, “Fikri Bir Otobiyografik Roman Olarak Necip Fazıl’ın “Aynadaki Yalan”ında “O ve Ben” in Yansımaları, The Journal of Academic Social Science, Yıl:7, Sayı:94, Temmuz 2019, s. 517-539.”

¹³ Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları,2016. s.22-39

unutulmaması için yazılabileceği gibi olumsuz bir karakteri ibret olarak ele almak ve aile bağının olduğu birini de kaleme almak isteyebilir. Türk edebiyatındaki biyografik romanların yazılış amaçları incelendiğinde büyük kısmının bir akraba hakkında yazıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmamızda kadın yazarların yazmış olduğu biyografik romanlardaki kadın karakterler, kurgu ve gerçeklik bağlamında değerlendirilerek yazarın yakınlık derecesi incelenmiştir. Yazarın biyografik romanı için seçtiği özneyi neden ve nasıl seçtiği tezimizin üçüncü bölümünde yer alırken romana özne olarak seçilen bu kadın karakterlerin hayatlarının nasıl ele alındığı üzerinde de durulmaktadır. Ana karakterin yanında, onların hayatlarını etkileyen yardımcı karakterlere de tezimizde yer verilmektedir.

Kadın Yazarların Biyografik Romanlarında Kadın Kahramanlar başlıklı çalışmamızın birinci bölümünde biyografinin tanımı, doğuşu ve gelişimi üzerinde durulmuştur. Türk edebiyatındaki gelişimi hakkında bilgi verildikten sonra diğer türlerle olan ilişkisi ele alınmıştır. İkinci bölümde biyografik roman kavramı ile ilgili tanımlara yer verilip türün gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir. Biyografik romanın özelliklerinden bahsedildikten sonra Türk edebiyatındaki biyografik roman örnekleri de genel olarak ele alınmıştır. Tezimizin üçüncü bölümünde ise Türk edebiyatındaki kadın yazarların kaleme aldıkları, hem yaşamlarıyla hem de topluma olan katkılarıyla adından söz ettiren kadınların anlatıldığı biyografik romanlar incelemelerimize dahil edilmiştir. Farklı meslek grupları ve farklı alanlarda iz bırakan kadınları ele alan, toplamda sekiz adet roman üzerinde çalışma yapılmıştır. Çalışmamızda sadece kadın yazarların kaleme aldığı biyografik romanlar incelendiği için dahil edemediğimiz pek çok biyografik roman, ikinci bölümde isimleriyle genel olarak ele alınmaktadır.

Çalışmamıza dahil ettiğimiz biyografik romanlarda adı geçen kadınlar çeşitli meslek gruplarında ve konumlarda yer almaktadırlar. Sanat camiasının önemli isimlerinden olan keman virtüözü Ayla Erduran, opera sanatçısı Leyla Gencer, seramik sanatçısı Füreyâ Koral çalışmamızda yer verdiğimiz isimlerdendir. Bunun yanında bilim ve eğitim alanında da Türkan Saylan ve Aylin Radomisli'nin hayatlarını ele alan biyografik romanlar incelenmiştir. Edebiyat alanında Halide Edib ve Fatma Aliye'nin hayatlarını ele alan romanlar değerlendirilirken dini yönüyle toplumda iz bırakan

kadınların başında gelen Hz. Hatice'yi anlatan biyografik roman da çalışmamızda incelenen eserler arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİYOĞRAFİNİN TANIMI, DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Günümüze gelinceye kadar birçok aşamadan geçen ve tarihi çok eskilere dayanan biyografi, kendine özgü bir alan oluşturma çabası içinde bulunmuştur. Edebiyat, tarih gibi diğer disiplinlerden de faydalanması onu beslemesinin yanında ayrı bir tür olarak değerlendirilmesinin önünde bir engel olmuştur. Yaşanmış bir hayatın yeniden canlanması, farklı boyutlarla var olması, aslında insanlığın ve eylemlerinin sürekli tekrar edildiği durumunu karşımıza çıkarmaktadır. Biyografi bir kişinin yaşamının tümünün ya da bir kısmının başka bir kişi tarafından kronolojik ve ayrıntılı bir şekilde yazılmasıdır. Biyografi kişileri övme, yerme, yüceltme ve tanıtmaya gibi birçok amaçla kaleme alınmaktadır. Tür, tarihin akışını değiştirmeyi başarmış veya kendisini gerçekleştirmiş şahsiyetlerin toplumda yaşadığını ve tanınmaları gerektiği fikrinden doğmaktadır. Bu noktada biyografi, öznenin hayatını detaylarıyla yeniden yaratma işidir.

“Biyografi temelde kahraman kavramı üzerine odaklanırken, eski dönemlerin tanrısal/ yarı tanrısal kahramanlarının, bir sonraki adımda da destan kahramanlarının modern dünyadaki bireye evrilmesinden doğan farklılığın ortadan kaldırıldığı bir türdür.”¹⁴ Bu yüzden biyografiye olan ilgiyi geçmişin bir mirası olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Önemli biyografi yazarlarından Zweig, “kahramanların öz yaşam öykülerini” aradığını ve sevdiğini belirtir. Biyografi gerçeklere sadık kalan bir türdür ve sıra dışı hayatları aydınlatığı için önemli ve ilgi çekicidir.

Biyografinin hazırlanması ve oluşturulması oldukça zor ve uğraştırıcı bir iştir. Biyografi yazarı bir tarihçi titizliğiyle hareket etmek zorundadır. Elinde olan tüm materyalleri hayata geçirmelidir. Yazar biyografinin hazırlanma sürecince belgelerden ve nesnel tüm kaynaklardan yararlanmalıdır. “Bunun yanında tanıklardan da bilgi alıp biyografi için malzeme toplaması da oldukça önemlidir. Bu bilgilerin toplanmasının ardından biyografin bu bilgileri biyografiye dönüştürmesi gerekmektedir. Elinde olan

¹⁴ Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.

bilgileri baştan sona seçip düzenleyerek onları yorumsal bir bağlamda biyografinin içine yerleştirmelidir.”¹⁵ Burada asıl başarı yazarın seçtiği bilgileri esere doğru bir şekilde taşımasıdır. Çünkü ele alınan ve kullanılan bilgilerin dışında bu bütünün sanatsal bir sonuca da ulaşması beklenmektedir. Biyografiyi düz yazıdan ayıran nokta, malzemelerin ustalıklarla bir araya getirilmesi ve bir hayatı somut bir şekilde yazıya aktarmasıdır. Toplanan malzemelerin gelişigüzel yazılması, özne hakkında gerçek bilgi olmadan sonuca ulaşılmaya çalışılması yapılan en büyük yanlışlardandır.

Biyografi ve tarihin birbirinden ayrılmaz bir bağı vardır. Biyograf, öznesini kronolojik bir anlatımla sunmalıdır. Bunun yanında gerçek hayatı bir anlamda yeniden şekillendirip kurguya dahil ettiği için de biyografi ile edebiyatın bir bağı oluşmuş olur. En eski yazınsal türlerden olan ve kökeni yıllar öncesine uzanan biyografi popülerliğini koruyarak bunu zamanla daha da artıran bir türdür. Bunun iki sebebi vardır; “anma” ve “merak” duygusu. Bu iki duygu aslında biyografinin yazılma amacını özetleyen iki kelimedir. Ölüm gerçeği var olduğu andan itibaren insanlar için hatırlama, anma, unutmama, ölen kişinin hayatını anlama gibi konularda hassastırlar. “Kendisi başlı başına bir tür olarak gelişmeden önce de diğer yazınsal türlerin içinde dağılmış ve çoğu kez onlara kaynaklık oluşturmaktadır. Ölen kişinin hayattayken yaptıklarını anlatmak, kişiyi övmektir.”¹⁶ Biyografilerin icat edilme sebebi anma içgüdüsünü tatmin etmektir. “Aileler, ölüyü anmayı arzu eder bu yüzden ağıtlarımız, kitabelerimiz bulunmaktadır; kabileler, kahramanlarını anmak ister bunun için destan ve menkıbelerimiz vardır; kilise, kurucularını anmayı ister bu yüzden azizleri anlatan hikâyeler (saints) vardır.”¹⁷

Biyografinin insanlığın geçmişi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür. İlk zamanlarda seçkin kesimin hayatları anlatılırken zamanla toplum tarafından bilinen kişilerin hayatlarını anlatmak için kullanan bir tür haline gelmektedir. Destanlar ve yazıtlar ile Türk edebiyatında hayat hikâyesi anlatma işi başlar. Bilge Kağan ve Kültiğin’in iktidarları boyunca yaptıklarının anlatıldığı Orhun Yazıtları (Göktürk abideleri) bu açıdan bakıldığında Türkçe yazılmış ilk hayat hikâyeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁵ Lewis Mumford, *The Task of Modern Biography*, *The English Journal*, N. 23, January 1934, p. 1-9.

¹⁶ Nursel Duruel, “Hayat, Biyografiler, Biyografyalar, Jale Baysal’a Armağan”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1993, s.75.

¹⁷ Harold Nicolson, *The Development of English Biography*, New York: Harcourt, Brace and Company, Inc., 1928, s.135.

Yunanca canlılık, hayat ve yazı anlamlarına gelen “graphein” kelimelerinin birleşiminden doğan biyografi, kişilerin hayatlarını objektif bakış açısıyla anlatan bir türlerden biridir. Kelime Fransızca “biographie” kelimesinden Türk diline geçmiştir. Biyografisi yazılacak kişiler; hayat hikâyesi merak edilen, herkesçe tanınmış kişiler arasından seçilir. “Tür hem Dünya edebiyatında hem de Türk edebiyatında beğenilen türlerdendir. Biyografinin yaşamını konu aldığı kişinin hayat hikâyesi kaleme alınırken objektif bir bakış açısıyla yazılmasına dikkat edilir.”¹⁸ Belli bir alanda başarı elde etmiş, kendini ispatlamış isimlerinin hayatlarının anlatıldığı biyografi insanlık tarihiyle eş zamanlı bir geçmişe sahip bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkmaya başladığı ilk dönemlerde tarih içinde kendine yer bulan biyografi zamanla bağımsız bir bilim dalı oluşturur. “İnsanların yaşamlarını anlatmak olan biyografiye Doğulu ve Batılı tarihçilerin büyük çoğunluğu oldukça önem vermiştir. Zamanla biyografi türü, şairleri ve dil bilimcileri de kapsayan bir tür halini almıştır. Bu tarz meslek mensuplarıyla alakalı ilk eserler de mutasavvıflarla ilgili yazılan eserlerdir. Türk biyografi tarihinde ilk örnekler mutasavvıf biyografilerdir demek yanlış olmayacaktır.”¹⁹

Biyografilerin tarihsel gerçeklik çerçevesinde oluşturulması oldukça önemli bir noktadır. Olmayan olayları olmuş gibi anlatmak, yaşanılan olaylara değinmemek doğru değildir. “Bir biyograf istediği kadar yaratıcı olabilir. Hatta zaman zaman daha fazla yaratıcılık da olumlu olabilir fakat biyograf, elinde bulunan bilgiler dışında başka bilgileri de hayal ederek eserinde kullanmamalıdır.”²⁰ Biyograf, gerçeklik ile kurmacanın ayarını iyi ayarlayarak eserini oluşturmalıdır. Bir biyografin amacı icat etmek, yaratmak değil keşfetmek olmalıdır. İdeal bir biyografi yazarı elindeki gerçeklik ile kurgunun unsurlarını eşit ve birinden birini ihmal etmeyecek derecede okuyucuya sunmalı sık sık araya girerek gerçeklikten öte tahminlerine ve yorumlarına yer vermemelidir. Sidney Lee’ye göre: “Biyografi, ciddi bir tür olmalı, okurların merakını her zaman canlı tutmalı ve hayatı yazılan öznenin kişiliğini doğru bir biçimde aktarmalıdır.”²¹

¹⁸ Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997, s. 1-27.

¹⁹ Nursel Duruel, “Hayat, Biyografiler, Biyografyalar”, Jale Baysal’a Armağan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1993, s. 75

²⁰ Mustafa Apaydın, “Biyografik Roman Türünün Türk Edebiyatındaki Gelişimi Üzerinde Bazı Dikkatler”, *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, (2005), s. 167

²¹ Sinem Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Modern Biyografinin Doğuşu*, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 8-10.

Biyograf ele alacağı kişi ve hayatı hakkında her türlü belgelere ve bilgilere ulaşmak zorundadır. Bunlar resmî belgeler, mektuplar, anılar, öznenin yazdığı eserler, günlükler gibi belgelerdir. “Hayatı ele alınacak olan özne, bir yazarsa, ortaya koyduğu eserlerin, kendi yaşamına dair fazlasıyla bilgi bulundurma ihtimali de yüksek olmaktadır. André Maurois’nın belirttiği gibi, bir yazarın yarattığı kahraman ile o yazarın iç dünyasını tanıma şansı elde edilebilir. Örneğin David Copperfield vasıtasıyla Dickens, Evan Harrington vasıtasıyla Meredith ya da Fabrice ve Julien sayesinde Stendhal tanınabilir. Çünkü bir romanda yaratılmış olan kahraman, aslında yazarın tüm kişiliğini ele veren özelliklere sahiptir.”²²

Bilgilerin toplanmasının ardından biyografinin yazım aşaması da oldukça önemlidir. Biyograf elinde olan bilgileri bir kronolojik düzen içerisinde yazıya geçirmelidir. Tüm bunların yanında ele alınan kişinin yaşadığı dönem ve topluma göre değerlendirilmesi de oldukça önemli noktalardan biridir. Eser oluşturulurken objektif olmamak ya da kişisel yorumların ve değerlendirmelerin olması esere zarar verir. Yazarın bu hususta oldukça dikkatli olması gerekir. Biyograf tüm bu kurallara dikkat ederek bir tarihçi, bir yazar, bir eleştirmen ve bir psikiyatrist olmalıdır. “Tarih bilindiği üzere, günümüzden önce yaşayan insanların yüz yüze geldikleri olayları, onların kahramanlarını anlatır. Olaylar kadar, o olaylarda etkili olmuş kişi ya da kişilerin hayat hikâyeleri, bizzat olayların kendisi kadar önemli ve dikkat çekicidir. Olayları meydana getirenler insanlar olduğu için, onların hayat hikâyelerini tespit etmek de biyografinin konusudur.”²³

Sözlükte biyografi, “Yaşayışları ile yaptıkları ilgi çekici görülen önemli kişilerin yaşamına ait derlenen bilgilerin düzenli olarak anlatıldığı yazı türü, hayat hikâyesidir. “ gibi anlamlara gelir. ²⁴ En eski türlerden biri olan biyografi, önemsiz görünen bir hayatı bile kurgu unsurlarıyla birleştğinde dikkat çekici bir hale getirir. Yazarın problemleri artık sadece ona ait olmaktan çıkar. Problemler tüm toplumun, sosyoloğun ve tarihçinin de problemleri olur. Bu sebeple biyografin elde ettiği bilgiler ve belgeler, hatıralar ve tümünün güvenilirliği oldukça önemlidir. “Biyografi, XX. yüzyıl başlarına dek devam eden, Aristotelesçi bir anlayış ile başı, ortası, sonu olan bir anlatı çizgisi üzerinde kişinin

²² Sinem Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Modern Biyografinin Doğuşu*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007, s. 10-17.

²³ Mustafa İsen, *Tezkireden Biyografiye*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.

²⁴ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007, Cilt I, s. 287.

eylemlerini, ruhsal olanı, çatışmalı olanı da dışarıda bırakan, istikrar düşüncesinden temellenen bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayatta var olmayan bütünlük, anlam ve neden-sonuç ilişkisi böylece biyografik kişi tarafından kurulur ve benzer bir izlenim okura da verilir.”²⁵ Tanınmış insanların hayatlarından bahseden bir tür olan biyografi, “denilebilir ki insanlıkla yaşıt sayılabilecek bir bilim dalıdır. Başlangıçta tarih içinde yer alsada, zamanla bağımsız bir bilim dalı haline gelerek gelişimini sürdürmüştür.”²⁶

Türk edebiyatı edebî dönemlerde, okurlar tarafından yoğun ilgi gören roman türü, yazarların sürekli arayış içinde olduğu bir alanda kapsamını genişletir. Yazarların bu arayışı, romanın; tarih, sosyoloji, psikoloji, din, felsefe, mitoloji gibi alanlarla etkileşime girmesini ve romanın kendine yeni ufuklar açmasını sağlar. Böylece roman; yazarın amacına, üslubuna, kullandığı yazı türüne, konusuna, edebî anlayışına, yayın türüne, okur kitlesine göre kendi alt türlerini oluşturur. “Tarihî roman, fantastik roman, psikolojik roman, realist roman, sürrealist roman, tezli roman, sosyal roman, biyografik roman, otobiyografik roman, meta-biyografik roman gibi türler, bu ölçekte değerlendirilen türlerdir.”²⁷ Bir kişinin yaşamının, doğduğu andan ölümüne kadar kronolojik bir zaman akışıyla sunulduğu biyografi türüne, zamanla kurgunun eklenmesi, kronolojik zaman akışı algısının yıkılması ile biyografi türü romanlaşır. Biyografik romanda kurgunun, romandaki gerçeklik noktasını gölgede bırakması ile de tür: “kendi üzerine düşünen metakurgu, kendi üzerine düşünen postmodern kurguya dönüşür”.²⁸ “Bu dönüşüm, biyografik romanlarda; gerçeklik, tarih, öznellik gibi kavramların sorgulanmasına sebep olur. Biyografinin sınırlarının ve kurallarının yıkıldığı postmodern anlayışta, ‘tarihyazımsal üstkurgu’ oluşturulur”.²⁹

İnsanın yaşamı Behçet Necatigil’in şiirinde belirttiği gibi iki parantez arasına yazılmıştır. “‘Doğum tarihi ile ölüm tarihi’ formülüne sıkıştırabilir mi yahut sıkışık bir vaziyette paranteze alınan bu işaret ve sayılar bir insan hayatını ifade etmeye yetebilir mi bilinmez, ama hangi şekilde, nasıl olursa olsun, bir insanın hayatını bilmek başka insanlar

²⁵ Aslıhan Ünlü, “Değişen Tarih ve Metin Anlayışı İçinde Biyografik Dram–I: Kuramsal Bir Çerçeve”. *Yedi: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 2011, S:5, s. 9 – 17.

²⁶ Mustafa İsen, *Tezkireden Biyografiye*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.

²⁷ Nurullah Çetin, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017: 71-102.

²⁸ Aslıhan Ünlü, “Değişen Tarih ve Metin Anlayışı İçinde Biyografik Dram–I: Kuramsal Bir Çerçeve”. *Yedi: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 2011, S:5, s. 5-9..

²⁹ Cezminur Aydın, *Biyografi ile Meta- Biyografi arasında Ayşe Kulin’in Romanları Üzerine Yapısal Bir İnceleme*, (Yüksel Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 1-2.

için hep bir merak konusu olmuştur.”³⁰“Düşünen her canlı hayatının bir bölümünde hiç olmazsa en az bir defa kesinlikle bir dönüm noktası yaşar. “Biyografiler, biyografisi yazılan kişinin hayatının bir kısmını aydınlatan, diğer insanlarla paylaşan anlamlı bir türdür. Bu dönüm noktası, biyografi türünün anlam üreten ve kendi ya da öteki türler üzerinde etkili olan bir kavramdır. Yazarın, topladığı bilgileri, belgeleri, mektupları, yazarı tanıyan insanların söylediklerini, hatıralarını, otobiyografik beyanlarını yorumlaması ve verilen bilgilerin doğruluğu konuları bir karara bağlaması gerekecektir. Yazar, biyografiyi yazarken kronolojik sıra içinde verme, seçmeler yapma, direkt veya dolaylı şekilde anlatma gibi problemlerle karşılaşır. Biyografi türü üzerine yapılmış geniş kapsamlı çalışmalar, bu gibi noktalarda hiçbir şekilde, özellikle edebî olmayan meselelerle meşgul olurlar”.³¹ Özetle biyografi kişinin kronolojisi sayılır. Biyografik eserlerin özelliği, kişinin doğduğu andan ölümüne kadar geçen süreyi kronolojik olarak ele almasıdır denilebilir.

Modern anlamdaki biyografi adlandırması 17. yüzyıl ile başlarsa da bundan çok daha eskilere uzanan bir tür tarihinden söz edilmesi mümkündür. M.Ö. 2000. Yılından Gılgamış Destanı ile başlatılabilecek olan tür tarihi, Antik Yunan’da M.Ö. 3. Ve 4. yüzyılda görülen şair ve filozof biyografileri ile devam eder. Xenophon’un biyografileri yanında “peripatetistler ” tarafından hazırlanan biyografiler, daha çok “mesleki” bakımdan incelenmeyi esas alır.³²“Antik dönemde görülen biyografiler arasında Marcus Terentius Varro tarafından kaleme alınan *Imagines*, Conelius Nepos’a ait *De Viris Illustribus*, Diogenes Laeryius’un *Ünü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* isimli toplu biyografileri ile Gaius Corneliud Tacitus’un *De vita et mribus lulii Agricolae* isimli, hem ünlü bir roma komutanı hem de kendi kayınpederi olan Lulius Agricola’nın yaşamını anlattığı tekil biyografisi önemli biyografik eserler olarak görülürler.”³³

Dünya edebiyatında biyografi türünün ilk örnekleri olarak hanedan üyelerinin taşlara kazıttığı anıtlar gösterilir. “M.Ö 1350’de Hitit Kralı II.Mursilis için diktirdiği anıtta hem kendi hem de babası Suppiluliuma’nın hayatından ve yaptıklarından söz ettiği anıt

³⁰ Gül Akar, *Tanzimattan II. Meşrutiyete Türk Edebiyatında Biyografi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2013.

³¹ Wellek, Warren, a.g.e. s. 62.

³² Edel, a.g.e., s. 9.

³³ J.Romain, *Die Biographie, Einführung in ihre Gescichte und ihre problematik*, A. Francke AG. Verlag, Bern 1948, s. 19-20.

bunların ilki sayılabilir. Dünya edebiyatında matbu eser olarak ilk biyografi örneği Plutarkhos'un M.S I. yy'da kaleme aldığı *Bioi Paralleoi* (Paralel Hayatlar / Koşutlu Yaşamlar) olduğu kabul edilir. Bu eserde kırk altı Yunanlı ve Romalının hayatları karşılaştırmalı olarak verilir.”³⁴

Plutarkos'un yazdığı “*Paralel Hayatlar*” isimli biyografi ile klasik biyografiden modern biyografiye giden yol açılmıştır. Burada bir biyografiden çok biyografinin sınırlarını belirleyen yaklaşımı ön plandadır. “Topluma rol model olan kişilerin hayatlarının anlatılmasını vurgulayarak Plutarkos kendisinden sonra gelecekleri bu yolda etkilemektedir. Plutarkos, “Paralel hayatlar” isimli eseriyle karşılaştırmalı biyografinin de ilk örneğini vererek amacın aslında tarih değil hayat olduğunu vurgulamıştır. Böylece tarih ve biyografinin farklı disiplinlere ait olduğunu gözler önüne sermektedir.”³⁵

Ortaçağın sonlarına kadar henüz biyografinin bağımsız ve kendine has bir tür olarak geliştiğini söylemek pek mümkün olmamıştır. Biyografinin tür olarak bağımsızlaşarak kendinden söz ettirecek hale gelmesi, insanın kendini bir birey olarak kabul edip, algılamasıyla mümkün olmaktadır. Bu da tarih olarak ancak Hümanizmanın doğup gelişmesiyle gerçekleşen bir gelişmedir. “Bujuvazinin soylu insanlara karşı özgür birey düşüncesine sarılması ise biyografinin bağımsızlaşmasını hızlandırmıştır”.³⁶ Plutarkos'un eserinden sonra yazılan Seutonius'un “*Sezarların Hayatları (On İki Sezar)*” adlı biyografisi ilk edebi biyografi olarak adını tarihe yazdırmaktadır. Yazar dedikodu unsuruna ağırlık vererek merak duygusunu okuyucuda uyandırmayı başarmıştır. Bu iki eserden sonra M.Ö. 2258 ile 8.yüzyıl arasında Çin imparatorlarının hayatlarının anlatıldığı *Shu King* isimli anonim eserde en eski biyografiler arasında sayılır.³⁷ Mezarlar, yazıtlar, destanlar da modern biyografiye giden yolda örnek gösterilebilecek eserlerdendir. Ortaçağ'da din adamlarının hayatlarının yazılması da o dönemde yazılan biyografilerdendir. *Hagiography* isimli Hz. İsa, aziz ve rahiplerin hayatlarının anlatıldığı bu eserler o dönem oldukça dikkat çekmektedir. 13.yüzyıldan sonra Aziz hikayeleri yavaş yavaş yok olurken devlet adamlarına dair yazılan yazılar ön plana çıkmaya başlar.

³⁴ Biyografi, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Cilt:1, Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları, 2001, 454

³⁵ Nadel, *Biography: Fiction, Fact and Form*, a. 18.

³⁶ Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2004, 11,12.

³⁷ Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016, s. 48.

“Burchardt, meşhur kişilerin biyografilerinin XIV. yüzyılda ortaya çıkmaya başladığına işaret eder. Bu tür eserlerden biri Boccacio tarafından yazılan ve ilk büyük özgün çaba denilen Dante’nin hayatına dair bir eserdir. Bu eser aynı yüzyılın sonunda Filippo Villani tarafından yazılan meşhur Floransalıların hayatlarına dair eserle birlikte ortaya çıkar. Bu eserde: Şairler, hukukçular, tabipler, âlimler, sanatçılar, devlet adamları ve askerler yer alır. Bunların bir kısmı eserin yazıldığı yıllarda hayattadır. Şan ve şöhret tasavvurunun etkisi altında tarih yazımı ve yeni topoğrafya, artık hiçbir yerli meşhuru göz ardı etmeme hususunda dikkatlidir. Avrupa’nın kuzeyi ile güneyi arasında biyografi eserleri bakımından mühim bir farklılık vardır”.³⁸

Dante, Boccaccio, Eadmer gibi isimlerin yazdığı biyografiler Aydınlanma döneminde göze çarpan eserlerdendir. Biyografi kavramının bir terim olarak kullanılması 17.yüzyıla denk gelmektedir. İlk kez John Dryden’in tanımlaması ile terim olarak kullanılan biyografi daha özel bir yere ulaşmıştır. Sonrasında Emile Ludwing, Stefen Zweig, Romanin Rolland gibi isimler beraber biyografılar da eserler vermeye başlarlar. Bu dönemde Voltaire yazdığı biyografilerle yeni bir kapıyı aralar. Ve dini literatür dışında özneler seçer. 18.yüzyılda duygunun yerini bilim almaya başlar. Siyasi otoritelerin baskısına rağmen bilimin ön plana çıkışı, burjuva sınıfın doğuşu ve bireyin önem kazanmasıyla beraber toplu biyografiler kaleme alınmaya başlar. Feodaliteyle beraber aileler ve hayatlarını yazdırmak isteyen feodaller biyografiyi farklı bir noktaya çekerler. Fakat geçen zamanla birlikte soyluların hâkimiyeti azalır ve bireyin önem kazanmasıyla gözler sıradan insanlara ve onların hayatlarına çevrilir. Artık biyografi yeni bir yola girer. Boswell ve eserleri sayesinde birey, bireyin iç dünyası, davranışları detaylı bir anlatım tarzıyla biyografinin içinde kendine yer edinir.

Aydınlanma ile başlayan bireyin iç dünyasına dönüşü, anlatıcı ve okuyucuyu birbirine yakınlaştırmıştır. Baskı makinesinin icat edilmiş olması da bu dönemde biyografinin gelişmesine katkı sağlayan unsurlardan olmuştur. Artık bireylerin özel ve biricik olma duygusu biyografi ile yaygınlaşan bir fikir olmuştur. Süreçte yaşanan açmazlarla ilgili Samuel Johnson ilk kez eleştirel bir yaklaşımda bulunmuştur.. Bu yüzyıldan sonra, bireyi ön plana çıkaracak odak noktaları kronolojik akışın önüne

³⁸ Yakup Çelik, “ Tarih ve Tarihi Roman Arasındaki İlişki Tarihi ve Romanda Kişiler”, *Dergipark*, Cilt I, 2013, s. 24-49.

geçmiştir. Yani biyografi yazarken öncelik kronolojik sıra değil bireye çevrilen odaktır olmuştur..

1800'lü yıllara gelindiğinde biyografi yazmak, biyografik bir meslek halini alır ve kişiler para karşılığı hayatlarını yazdırmaya başlar. Bu sebeple dönemde süslenmiş kişiler, devlet adamları gibi kişilerin biyografileri karşımıza çıkmaktadır. Bu da dönemde yazılan biyografilerdeki tarafsızlık ilkesini ortadan kaldırmaktadır. Dönemin sonuna doğru başlayan savaşlarla sarsılan otoriteler, değişen hayatlar, insanların kendi gerçeklikleri biyografiye dahil olmaktadır.

19.yüzyılda milliyetçi akımların yükselmesi ve romantizmin de etkisiyle ulusal nitelikte önemli bireylerin hayatları kaleme alınmaya başlamıştır. Bu dönemde biyografi alanında üç büyük değişim kuramsal birtakım tartışmaları odağına yerleşmiştir. İlki aile tarihçiliğinin başlaması, ikicisi dönem gereği öznenin hayatına dair fazla bilgi olması, üçüncüsü ise biyografın hayatta iken tanıdığı bir kişinin biyografisini yazmasıdır. 19.yüzyılda tarihselcilik ile beraber özneye dair yeni bir anlamlandırma başlamıştır. Sıradan insanın hayatı edebiyatın konusu olur. Geleneksel modern olanla yer değiştirmeye başlamıştır. Bu dönemde artık öğretici metinler yerini estetik kaygı taşıyan metinlere bırakmıştır. Dönemin biyografileri sanatla süslenen ve psikolojik gerçekliğinde ön plana alındığı eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzyılda birey algısı ön plana çıkar ve köklü bir değişiklikle öznenin hikâyesi yanında o hikâyenin nasıl anlatıldığı da önem kazanır. Yüzyılın ikinci yarısından sonra biyografiye olan ilgi daha da artmaya başlar. Kuramsal çalışmalar önem kazanır. Biyografiler her kesim ve her dönemden insanın hayatına yönelir. Artık biyografiler romana yaklaşmaya başlar ve biyografik romanların ortaya çıkmasına imkân tanır.

20.yüzyıldan sonra bir takım kuramsal verilere ulaşılır. Bunun en büyük sebebi biyografi ve biyografın bağımsızlaşmasıdır. Modern çizgiye giren biyografide biyograf, öznenin kimliği, konumu, mesleği gibi sebeplere takılmadan elinde olan kişiyi konu edinir. Biyograf elindeki verilere bağlı olarak gerçek bir portre oluşturmalıdır.

1.1.Biyografinin Özellikleri

Biyografi ortaya çıktığı dönemlerde soyluların hayatını anlatan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Soylular dışındakileri de konu edinmeye başladıkça türe ait

problemler de ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk dönemlerde ele alınan kişiyi yücelten, övülen hayatların anlatıldığı biyografilerde artık sıradan insanlar da para ödeyerek biyografi yazdırmaya başlamışlardır. Bu da kalıplaşmışın dışına çıkmak için biyografin daha özgün teknikler kullanmasını zorunlu kılmıştır. Bu noktada kronolojik anlatımın dengesi bozulsa bile unutulmamalıdır ki biyografinin temeli kronolojik bir düzenden meydana gelmektedir. Kronolojik sıraya sadık kalmanın en büyük sebeplerinden biri de okuyucunun hayatı anlatılan bireyin macerasını daha kolay takip etmesini sağlamaktır. Nasıl ki devletler için kronoloji varsa biyografi türünde de fert için kronolojik bir dizilim olmalıdır.³⁹ Bu sebeple kronolojiye sadık kalmak biyografinin temel noktalarından biridir.

Biyografi yazımının edebi ve tarihsel bir çaba olmadan önce, ahlaksal bir durum olduğu da söylemek yanlış olmayacaktır. “Bir biyografi yazarı olarak, biyografisini yazmakta olan kişinin kendi mahremiyetini korumak için, baştan sona bir direnç gösterdiği, köşe bucak okuyucunun bilincinden kaçtığı, tılsımlı ve sihirli hareketlerle dikkatlerden uzaklaştığı ve bu şekilde kendini gizlemek için olağanüstü bir çaba gösterdiği dikkatten kaçmaz.”⁴⁰ Biyografi yazarı kişiyi içinde yaşadığı şartları, dönem ve tarihsel anlayış çerçevesinde değerlendirerek öznesinin çağına yani geçmişe bugünün gözüyle bakmalıdır. Yapılmaması gereken, yazdığı dönemin şartlarını bilmek ve özneyi dondurulmuş bir dönem algısı içerisinde değerlendirmektir. “Biyografinin birinci amacı hayatın nesnel bir açıklamasını yapmak için yaşamlar üzerinden toplumsal dinamikleri incelemektir. İkinci amacı ise birey üzerinden hareket ederek, biyografi yazımının analiziyle meşgul olmaktır ki bu amaçlar yaşam öyküsünün iki temel yöntemini de belirler. Nicholson’a göre biyografi, anma güdüsünün, özellikle de ölen yakınlarını anmak isteyen ailelerin ve yine nesilsel mirası devam ettirmek isteyen din adamlarının, hatta kabilelerin reislerini ve rituel dünyalarının sembollerini hatırlatmayı sağlamak amacıyla icat ettikleri bir türdür.”⁴¹ Biyografi yazarı, ele alacağı öznesinin kişisel hayatı hakkında bilgiler toplamalıdır. Özneye arasında olan yazınsal bağ için derinlemesine araştırmalar yaparak onun mizacının “anahtarına” ulaşmalı, “eseri gerçek bir biyografi kılmak için de “kahramanın sınırlarını” tanımlamak zorundadır.”⁴²

³⁹ Orhan Okay, “*Tarihin Üvey Evladı: Biyografi*”, *Kağıt Medeniyeti*, İstanbul: Dergah, 2014, s. 125-127.

⁴⁰ Vefa Taşdelen, *Edebiyat Dili*, İstanbul: Hece Yayınları, s. 172, 2011.

⁴¹ Harold Nicolson, *The Development of English Biography*, London 1928, p. 135.

⁴² Mehmet Tekin, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, İstanbul: Tüken Yayınları, 2018.

Biyografilerde okurun ilgisini ayakta tutan nokta “merak” duygusudur. Biyograf bu duyguyu hep canlı tutarak öznenin hayatını okuyucuya bilinmeyen gerçeklerle sunmalıdır. Bunu yaparken de elinde var olan malzemelerden eleme yoluyla gerekli olanı okuyucuya aktarmalıdır. Özneyi daha iyi anlama ve tanıma imkânı ile okuyucu eserle bütünleştirmelidir.

1.2. Türk Edebiyatında Biyografinin Gelişimi

Avrupa kaynaklı bir tür olan biyografi, Türk edebiyatında varlık gösteren türlerden biridir. Geleneksel tutum ve algılarla var olduğu dönemlerde birtakım eksiklikler ile edebiyatımızda yerini almaktadır. İlk dönemlerde bireyselleşmenin gecikmesi ile edebiyatımızda biyografi yazımını olumsuz etkileyen sebepler meydana gelmektedir. Özel hayatın mahremiyeti, önemli kişilerin hayatlarındaki olumsuzlukların dile getirilememe çabası Türk edebiyatında biyografi için büyük bir engellerden biri sayılmaktadır.

Türk Edebiyatının ilerleyen dönemlerinde biyografi türünde kaleme alınan eserlerin, İslamiyet’in kabulünden sonra Doğu edebiyatı ile yakınlaşması sonucu sayılarında da artış yaşanmaya başlamaktadır. “Tür, Doğu edebiyatında başka türlerin de etkisiyle varlığını sürdürür ve Batı edebiyatının etkisiyle bir edebi tür haline gelerek biyografi adını alır. Türk edebiyatı için biyografi türünü Göktürk kitabeleri için başlatmak mümkündür. İlk eserlerden sonra Türk edebiyatında biyografi türü İslamiyet kaynaklı bir anlayışla yoluna devam eder. Bu bakımdan siyerler, biyografi için önemli kaynaklardır ve biyografinin Türk- İslam sahasında, ilerlemesini sağlamaktadır. Menkıbeler/ menakıpnamelere ile gazavatname, cenkname, Danışmendname, Saltukname gibi türler de içerisinde biyografik detaylar taşıyan eserler sayılmaktadır. Meslek, eğitim, mezhep, coğrafya, vb. herhangi bir ortaklığa bağlı kalınarak bir araya gelen insanların biyografilerine toplu olarak yer verilen eserler de bulunmaktadır.”⁴³ Bu eserlerin Osmanlı ve İran edebiyatındaki adı tezkirelerdir.

13.yüzyıldan itibaren kendine yer bulan biyografinin dini öğelerden uzaklaşarak var oluşu zaman almaktadır. Tanzimat devrine kadar ele alınan biyografiler daha çok

⁴³ Arif Kireççi, “Arap Dünyasında Biyografi Geleneği” Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi, Bildiriler”, Ankara: Grafiker Yayınları, 2011, s. 442- 445.

kişilerin meslek hayatları çerçevesinde oluşur. Osmanlı sahasında ise bir kişinin hayatının anlatıldığı eserlere tercüme-i hal denir fakat bunlar öznenin iç dünyasını ele almaz, sadece ansiklopedik bilgiler içeren eserlerdir. Osmanlı sahasında 16.yüzyıldan sonra biyografi daha sistemli bir tür haline gelir. Özellikle tezkireler bu dönemde ön biyografi olarak karşımıza çıkmaktadır. Biyografik bakımdan yetersiz olan tezkireler dönem içinde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ele aldığı kişinin doğum ve ölüm tarihi, sanat görüşünü, mizacını, eserlerini ele alan fakat derinlemesine çözümlemelerin olmadığı eserlerin Modern biyografiden önce yaşayan bir geleceğin varlığını göstermesi açısından önemli bir türdür.

“İlk dönemlerde Malik Bahşi’nin Attar’dan çevirdiği eseri, *Tezkiretü’l Evliya*, biyografi türünün öncüsü olarak türü haber veren eserdir. Eflâki’nin *Ariflerin Menkıbeleri*, Ali Şir Nevayi’nin *Mecalisü’n Nefaaıs*’i sonrasında Sehi Bey’in *Heşt Behişt*’i, Âşık Çelebi’nin *Meşairü’s Şuara’sı* ile Osmanlı sahasında da yaygınlaşan tezkirecilik, uzun zaman biyografinin yerini tutan bir türdür. Devamında gelen isimler içerisinde tezkire yazıcılığının en önemli isimlerinde olan Latifi, tezkiresinde, kişileri olumlu ve olumsuz cepheleriyle ortaya koyduğu, objektif kalarak yüceltme yapmadığı gibi beğenmediği isimler hakkında da net bir yergi diliyle konuşur.”⁴⁴ Âşık Çelebi, yakından tanıdığı insanları, detaylı bir şekilde incelediği tezkiresinde, öznenin sanat ve hayatına dair farklı bir dikkati ortaya koyar. “16.yüzyılda İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt*’te Osmanlı Devleti’nin ilk sekiz hükümdarını anlatarak, tarih ve biyografiyi birleştirir.”⁴⁵

Türk edebiyatında biyografi türü için en ciddi dönüşüm Tanzimat yıllarında olmuştur. Bu dönem hem bir geçiş dönemi hem de Batılı biyografiye geçişin başladığı zamanlardır. Dönemin yapısı gereği hem eskiye dönüş hem de yeni arayışların başlaması yenilikleri de beraberinde getirmektedir. Tanzimat yıllarında eski geleneği sürdürerek Divan edebiyatına ait isimleri tanıtan tezkireler bulunmaktadır. Recaizade Mahmut Ekrem’in *Kudemadan Birkaç Şair*, Muallim Naci’nin *Osmanlı Şairleri*, Mehmet Celal’in *Osmanlı Edebiyatı Numuneleri*, Faik Reşat’ın *Teracim-i Ahval* ve *Eslaf* isimli eserleri bu döneme örnek gösterilebilir. 19. ve 20.yüzyılın başlarında meslek gruplarını anlatan biyografiler karşımıza çıkmaktadır. Abdülkerim’in *İbn-i Sina biyografisi* ve Ahmet Rıfat

⁴⁴Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları,2016, s. 90.

⁴⁵ Mustafa İsen, *Tezkireden Biyografiye*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2010, s.8.

Efendi'nin Osmanlı sadrazamlarının biyografilerini kaleme aldığı *Devhatü'l Meşayih* isimli eseri eski geleneği sürdüren eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modern biyografinin oluşması sonucunda Batılı anlamdaki biyografiler incelenir. Tezkire geleneğinden uzaklaşma gözlemlenir. Namık Kemal'in yazdığı *Evrak-ı Perişan*, bu bağlamda dikkat çeken ilk eserlerden biridir. Bu eserden sonra Namık Kemal için biyografi türü, eserlerinde önemli biri yer edinmiştir. Biyografik verilerini bildiği ya da onlardan ilham alarak oluşturduğu eserlerinde yeni tipler yerini alır.

Tarihin edebiyatını yapmak isteyen Namık Kemal'in biyografiye yer vermesinin sebebi yapay olarak biyografi sayesinde karakter doğurma imkânı bulması ile mümkün olmuştur. Roman ve biyografilerin insan merkezli olmasından dolayı Tanpınar iki tür arasında ortaklığın pekiştiğini belirtir. "Namık Kemal bir taraftan Kanije Muharası, Devr-i İstila gibi küçük biyografilerle hem edebiyat tarihinin temelini attı hem de biyografiyi tanıttı." ⁴⁶

Beşir Fuad'ın yazmış olduğu *Victor Hugo* Türk edebiyat tarihinin ilk tenkitli biyografisi sayılmaktadır. ⁴⁷Okuyucusuna Victor Hugo'yu tanıtmayı amaçlayan eser önemli monografi örneklerinden de sayılmaktadır. Eserde daha çok Tanzimat yazarlarına ve onların edebi zevklerine yöneltilen bir eleştiri vardır. Eserde Victor Hugo'nun biyografisine geniş ölçüde yer verilmesinin dışında karşısına Emile Zola örneğinden hareketle realizmin de yerleştirilmesiyle mukayeseli edebiyatın ve eleştirel biyografinin bir örneğini vermiştir. Eserini kronolojik sıçramalarla oluşturmuştur. Hugo'nun ailesi, maceraları, eğitimi ve eserlerini oluşturduğu dönem ve ortamı anlatmıştır. Bu eserle birlikte aynı zamanda realizm ve romantizm temelli bir tartışma da başlamıştır. Yine Beşir Fuad'ın yazmış olduğu Voltaire biyografisi de daha ok bir eser yorumlamasına gittiği için monografi türüne yaklaşan bir eser olmuştur.

Tanzimat döneminde oluşturulmuş ilk biyografi örnekleri içerisinde Ahmet Mithat Efendi'nin biyografileri de yer almaktadır. *Beşir Fuad* biyografisi ile Ahmet Mithat, Beşir Fuad ile tanışmalarının ardından onun fiziksel ve ruhsal portresine değinir. Eserde halkı eğitme amacı baskındır. Ahmet Mithat Efendi'nin kaleme aldığı, *Fatma Aliye Hanım yahut Bir Muharrir-i Osmaniye'nin Neş'eti* başlıklı eser ilk dönem

⁴⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Dersleri*, İstanbul: YKY, 2003, s. 190.

⁴⁷ Orhan Okay, *Beşir Fuad*, İstanbul: Dergâh, 1999, s. 17.

biyografileri içerisinde dikkat çekenlerdendir. Fatma Aliye Hanım'ın yazdığı *Namdaran-ı Zenan-ı İslamiyan ve Teracim-i Ahbal-i Felasife* isimli eserde ansiklopedi ile tezkire arasında yer edinir. Fatma Aliye Hanım bu dönemde özellikle öne çıkan kadınları ele alarak kadının toplumsal hayatta rol almasını sağlamak istemiştir. Ebuzziya Tevfik dönem içerisindeki önemli biyograf yazarlarından. İnsanlara örnek olarak seçtiği isimlerden oluşturduğu biyografileri bulunmaktadır. Galile, Benjamin Franklin, Diyojen, Gutenberg, Rousseau, Napolyon gibi isimleri ve onların hayatlarını eserlerine konu almıştır. Bu biyografilerde diyaloglar başta olmak üzere kurgusal ifadeler de yer edilmiştir. Kronolojik olarak ilerleyen biyografilerde, kişilerin başarıları üzerinde durulmuştur. Ebuzziya Tevfik'in biyografileri içinde modern biyografi açısından önemli olan Ezop biyografisidir. Bu eserde rivayetler biyografiye dönüşür çünkü Ezop'un hayatı belgesizlik yüzünden net olarak aydınlatılamamıştır. Eserde Tevfik Ezop'u eserlerinden hareketle yorumlayıp kurgulayarak eserini oluşturmuştur.

Mehmet Tevfik de bu dönemde eser veren önemli biyograflardan biridir. Türe ait örneklerin yetersizliğinden takınmaktadır. Öznelerinin sanatçılık kabiliyetlerini anlattığı *Kafile-i Şu'ara* isimli eseri tezkire tarzı biyografi örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Salahi'nin *Muallim Naci* biyografisi, Mehmet Celal'in *Ahmet Rasim* biyografisi, Avanzade Mehmed Süleyman Bey'in *Muharrir Kadınlar* isimli biyografisi dönemde örnek gösterilebilecek eserlerdendir. Ali Muzaffer'in Ahmet Mithat Efendi hakkında kaleme aldığı biyografi ise biyografliğe dair düşüncelerini anlatması bakımından oldukça önemlidir. Ali Reşad ve Babanzade İsmail Hakkı'nın beraber yazdıkları *Bismark* biyografisi bir nekroloji örneği sayılmaktadır. Bismark'ın hayatının anlatıldığı eserde fotoğraf albümüne de yer verilmiştir. Bu biyograf alanında Batılı bir tavidir. Mehmet Süreyya tarafından yazılan Sicil-i Osmani, Abdülhalim Memduh'un kaleme aldığı Reşid Paşa biyografisi de bu alanda önemli eserler arasındadır.

Tanzimat Fermanı ile Türk milleti, kültürel olarak Fransa başta olmak üzere Avrupa'dan yararlanır ve onu kaynak olarak alır. Bu durumun edebiyata yansısı da uzun sürmez. Artık bu dönemde Türk edebiyatında biyografinin temelleri tamamen atılmaya başlanır. Namık Kemal bu noktada eser veren önemli isimlerden biridir. Özellikle Tanzimat yıllarının belki de en önemli yazarı Beşir Fuad sayılmaktadır. Onun biyografileri sayesinde biyografi geleneğinde de değişimler yaşanır. Beşir Fuad, biyografi yazmak yerine biyografini kahramanı da olmuştur. Cumhuriyetin ilk yollarından sonra

da gelişimini sürdüren biyografi türünde birçok yazar eser vermiştir. Bu isimler arasında Fatma Aliye, Namık Kemal, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Beşir Ayvazoğlu, , Falih Rıfkı Atay, Şevket Süreyya Aydemir gibi isimler bulunmaktadır.

Cumhuriyet dönemine doğru artık biyografiler de bilimsel tarzda oluşturulmaya başlanmıştır. Akademik çalışmalar bu gelişimi hızlandıran önemli etkilerden biridir. Biyografi çalışmaları günümüzde edebiyat biliminin temelinde yer almaktadır. Cumhuriyet Döneminden sonra özellikle biyografilerin edebiyatla da iç içe geçmesi sonucu edebi/ sanatsal biyografiler meydana gelmektedir. Burada yazarın üslubu oldukça önemlidir. Bu biyografilere edebi biyografi denir ve Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisi Beşir Ayvazoğlu'dur. Ayvazoğlu biyografinin çok yazılmayan ve okunmayan bir tür olduğundan bahseder ve aslında insanın nasıl yaşamalıym sorusuna da en yakın ve en hızlı cevabı biyografi ile bulabileceğini söyler. Yolunu kaybetmiş insanoğlunun biyografi sayesinde yolunu bulacağını söyler. Onun için biyografi bir 'hayat projesi' dir. Bu noktada da içinde edebiyat olmadan biyografinin olmayacağını bu yüzden biyografilerin edebi yönlerinin olması gerektiğini savunur. "En iyi biyografiler, akademik bir disiplin içinde, fakat edebi bir duyarlılık ve üslupla yazılmış olanlardır. Hele bir de roman gibi kurgulanmışsa, Aliyyülala! ”⁴⁸

1.3.Biyografinin Diğer Türlerle Olan İlişkisi

Biyografi hem mazide kalmış hayatları yansıtması hem de kronolojiye olan bağlılığı nedeniyle en çok tarih ile ilişkilidir. Tarih yazıcılığının değişim göstererek anlatma üzerine kurulu olması ve kurgusal bir metin olarak görülmeye başlaması biyografileri daha çok edebiyata yaklaştırmıştır. Mitolojik dönemdeki destanlar tarih ve edebiyatın henüz ayrılmadığı dönemlerde ortaya çıkan eserlerdir. Anlatmaya bağlı türler yaygınlaşmaya başlayınca edebi türler de artmaya başlar ve mitoloji zamanla bir disiplin haline gelir. Buradaki gerçekliklerin belgelerle desteklenmesi tarihi bilimselleştirirken geçmişin içinde zamanla silinen kahramanların hayatına odaklanmayla beraber biyografi ayrı bir türe dönüşür. Zaman içerisinde tarih ve edebiyat bilimsel verilerle ana tür olurken biyografi ve mitoloji ara tür olarak kalır.

⁴⁸ Beşir Ayvazoğlu, *Peyami*, İstanbul: Ötüken, 1999, s. 9.

İlk dönemlerde teokratik anlayışla yazılan tarih zamanla tanrı kahramanların insan kahramanlara dönüşmesi ile devam eder. Kısa sürelik kahramanlık döneminden sonra tarih, devletlerin yöneticilerinin doy ağacı olarak karşımıza çıkar. Birey tarih içerisinde sıfırlanır ve devlet yararına değerlendirilir. Biyografi kanonik yapı nedeniyle tarih içinde kullanılır. Kişiler devlet yönetiminin idealize ettiği şekilde önem kazanır. Temsil ettiği görüş yaşadıkça moda ve gündemler sonucu biyografik özneye dönüşür. Önemli olan toplumsal değer değil kişiye yüklenen değerdir. Biyografi yazarının amacı özneyi tanıtmakla beraber gerçeğe de bağlı kalmaktır. Okuyucu ise öznenin hayatının derinlerine dâhil olmak ve merak duygusunun tatmin etmek için okumaktadır. Bu noktada tarih ile biyografi birbirinden ayrılır. Bilgi edinmek için tarihi, merakını tatmin etmek için ise biyografiyi okur.

“Viktorya devrinde biyografi türündeki gelişmeler sonrası modernleşmeye başlayan biyografi ile tarih değil kurgu ön plana çıkar. Olaylar merkezini bireye bırakır. Tarih ile biyografi arasındaki fark burada netleşir. “kim bu adam?” sorusu yerini “bu adam neler yapmış?” sorusuna bırakır.”⁴⁹ Modern biyografi ile insan tarih üstü bir varlık olarak konumlandırılır ve tüm trajedisiyle ele alınmaya başlar. Bu sayede modern tarih yazımı başlar. Biyografi ve edebiyatta birbirine yaklaşılarak bireye dair algı değişir.

“Bazı tarihçiler biyografiyi akademik saha dışı bir tür olarak değerlendirdikleri için biyografiyi ‘üvey evlat’ ”⁵⁰ konumuna getirir fakat biyografi bireyi dönemi içinde ele alması bakımından oldukça önemlidir. Biyografi bilgilendirmenin dışında okuyucunun beklentisi sonucu genel bilgilerin dışında ayrıntılara dayanmaktadır. Toplanan belgeler titizlikle incelenmeli, genele dayanan belgeler özel evraklardan üstün bir durumda olmalıdır. Modern biyografide öznenin hayatına dair tüm detayları toplamalıdır. Tarihçinin kullanmaktan vazgeçtiği özel malzeme kabul edilen günlükler, mektuplar, hatıralar gibi materyaller biyografi ekseninde kullanılır. Önemli olan öznenin yaşamsal ya da kronolojik bilgilerden öte portresine dair kusurların ön plana çıkarılmasıdır. Bu hususta da tarih ve biyografi birbirinden ayrılmaktadır. Tarihin geniş perspektifinin yanında biyografi parçaya odaklanır. Öznenin birey ya da ortak tarihine odaklanır. Bu iki

⁴⁹ Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 107-110.

⁵⁰ Orhan Okay, “*Tarihin Üvey Evladı: Biyografi*”, s. 125-127.

türü birbirinden ayıran önemli bir konudur. Bunun yanında ikisinin de biyografiye yaslanması ve belgelerle hareket etmesi bu iki sahayı ortak paydada buluşturur.

Biyografi hem tarihe hem de edebiyata hizmet eden bir türdür. Buna rağmen edebiyat ve tarih araştırmacıları tarafından saha içerisine dâhil edilmez. Ancak biyografi, estetik bir yapıyla edebi bir ürün haline gelir. Aldığı form sayesinde zamanla edebiyatın esas malzemelerinden biri olur. Verileri toplarken tarihin veriler üzerinde yapacağı işlemler sonucunda da edebiyatın sahasındadır. Özetle biyografi gerçek bir kişinin hayatının ele alındığı, geçmişte kalan ya da artık mazi olmuş günlerinin anlatılması nedeniyle tarihin, bu hayatı kurgu yardımıyla aktardığı için de doğrudan edebiyatın malzemesidir. Bu nedenle geçmişten itibaren biyografi tür tartışmalarının sonuca ulaşamadığı türlerden biridir. Malzemesinde insan olan biyografide kişiler belli bir zaman ve mekân ilişkisi içinde ele alınır. Psikoloji, sosyoloji, tarih gibi farklı bilim dallarından faydalanan bir türdür. Biyografinin edebiyat ve tarih arasında kalması, özneye ait bilgilerin yazıya geçirilmesinde düğümlenir. Yazar biyografisini oluşturduğu özneye ait evrakları, röportajları, aile aracılığıyla edinilecek belgeleri titizlikle inceleyip ayıkladıktan sonra elinde kalanlarla biyografiyi oluşturur. “Elindeki malzemeler yeterli ise gerçeklerden sapmadan klasik biyografi ya da bilimsel biyografi olarak adlandırılan ana türü meydana getirir. Burada biyografinin çeşitlenmesinin iki nedeni bulunur. İlki biyografin elinde yeterli malzemenin olmaması sonucu yazarın ele aldığı kişinin hayatını zihninde kurmasıdır. İkincisi ise biyografin üslup kaygısını ön planda tutmasıdır. Yazar bu süreçte gerçekliği de belirli bir kural çerçevesinde yeniden kurgular.”⁵¹ Araştırmacılar ve eleştirmenlerin vardıkları sonuç ile biyografi tür olarak tarihten uzaklaşıp edebiyata dâhil edilir. “Pagan, sanatçının bir canlı olduğunu kabul eder ve incelenmesi gerekenin sanatçının esere yansıyan kişiliği olduğunu belirtir. Dolayısıyla sanatı kişi olarak tarihin, eserdeki yansıması ile edebiyata ait olur. Bu bakış açısı biyografin her defasında yeni bir üretim yapmasını sağlayacağı için de edebi derinlik katar.”⁵² Sanatçı hayallere tarihçi ise belgelere dayanmalıdır. Bu sebeple tarihçinin gerçeklere ve belgelere bağlı kalması gerekirken sanatçının gerçekliği sorgulanmamalıdır. Biyograf bu noktada bir yanıyla edebiyatçı bir yanıyla tarihçidir. “Biyograf kaynaklarını, belgelerini, tanıklarını

⁵¹ Bahar Gökpınar, *Müphem Bir Kadının Feminist Biyografisi İle Kurgulanışı*, Ayşe Leman Karaosmanoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 10-11.

⁵² Nicholas Pagan, *Rethinking Literary Biography: a postmodern Approach to Tennessee Williams*, Associated University Press, London 1993, p. 10-12.

toplarken, onlara sorular sorarken, gerçeklik ve yaşanmışlık değerinden hareket eden tarihçi gibidir. Kişi üzerinde çalışır, bireysel bir hayatı konu edinir. Kahramanının portresini çizebilmek için tıpkı bir sanatçı gibi hayal gücüne dayanır. Duygularını işe karıştırarak ele aldığı kişi üzerinde hissi yargılara da ulaşır. Ama sonuçta bir varoluşa ve yaşantıya ilişkin sanatsal niteliğinin yanında tarihsel bilgi niteliği de olan bir yazı üretir.”⁵³

Öznelerin bilinçaltı ve gizli gerçeklerine yönelik bir kazı çalışması sayılan psikanalizm biyografi için oldukça önemlidir. Psikanalitik ve melankolisi yüksek olan kişilerin hayatları ele alındığında bu saha ile biyografinin ilişkisi oldukça sıkıdır. “Özne çoğu zaman biyograf için yandaşlık ya da karşıtlık ekseninde varlık gösteren bir madde, meta görünümündedir. Biyografinin tamamlanma süreci boyunca, yazarın zihninde gerçek bir varlık olduğu kadar, bir yazı malzemesi de vardır. Öznenin bağımsızlığını ilan ettiği asıl dönem biyografinin tamamlanmasından sonra gerçekleşir.”⁵⁴ Romancı ya da biyograf, öznenin kişisel yaşantısını da keşfetmelidir. Özne kendisine verdiği değer ve yaşantısı çerçevesinde, imgesel ve ruhsal dünyasını oluşturarak hayata dâhil olur. Bu benlik kolektif hayata da hazırlar. Bu sebeple biyograf öznenin saklı kalan alanına ulaşmalıdır. “Kişisel mite ulaşmak ya da verimli miti kırmak için bayağı olan da dâhil öznesini her açıdan sorgulayabilmelidir.”⁵⁵ Biyografi ve psikanalizm arasında sadece teknik bir bağ yoktur. Psikanalizm edebiyat incelemesinin yanında eserlerin oluşturulmasında da önemlidir. “Göçük altında kalmış tüm soy ve özgeçmişin, psiko-arkeolojinin tespiti önemli olur.”⁵⁶ Freud’un Leonardo de Vinci biyografisi psikobiyografinin başlangıcı sayılır. Psikobiyografi, özneye dair psikolojik derinliğin izini süren bir tekniktir. İnsanın gerçekliği içindeki detayları konu edinir. Bu biyografilerde özne toplumsal ve dönemsel şartlar çerçevesinde ele alınmalıdır. Kişinin hayatına ait detaylar için eserlerin psikobiyografik akımlarla ele alınması gerektiği savunulur. “Otto Rank, sanatçının kolektif şuurdan öte, kendi ölümsüzlüğünün peşinde olduğunu, ölümsüzlüğü bulmak için de edebi eser meydana getirdiğini belirtir.”⁵⁷

⁵³ Nicholas Pagan, *Rethinking Literary Biography: a postmodern Approach to Tennessee Williams*, Associated University Press, London 1993, p. 13-14.

⁵⁴ Çetindaş, a.g.e., s.130.

⁵⁵ Aslıhan Ünlü, *Biyografi ve Biyografik Dram*, İstanbul: Nota Bene Yayınları s. 114.

⁵⁶ Serol Teber, *Aşiyandaki Kahin*, İstanbul: Okuyan Us, 2002, s. 28.

⁵⁷ Otto Rank, *Doğum Travması*, İstanbul: Metis, 2006.

Biyograf öznesini serbest bırakmalıdır. Öznesine karşı hissettiği duygu ve düşüncelerden soyutlanıp onu özgür bırakarak yeniden inşa ederken kendi macerasını yaşaması için izin vermelidir. Bunu kişiyi psikolojik derinliği içerisinde ele alarak yapması elbette mümkündür. Psikanalitik teoride yazarın öznesinin yerine kendisini koymasından söz edilebilir. Biyograf ile öznesi arasında bir duygudaşlık vardır. Tüm bu olasılıklarla biyografin süreç gereği var olan etkileşimi dozunda olmazsa biyografinin sağlam bir temele oturması beklenemez. Bilimsel ve edebi üslup taşıyan biyografiler türünün gelişimi bakımında dikkatle incelenmelidir. Bunun yanında kullanılan biyografik tekniklerde oldukça önemlidir çünkü kullanılan her teknik hem biyografinin konumunu belirler hem de onun çeşitliliğini sağlar.

İKİNCİ BÖLÜM

BİYOĞRAFİK ROMANIN TANIMI VE TÜRK EDEBİYATINDAKİ GELİŞİMİ

2.1.Biyografik Roman

“Hayatı anlatan tek başarılı kitap romandır. Kitaplar, hayatın kendisi değildirler fakat onların havadaki titreşimleri gibidirler. Fakat roman, yaşayan insanı harekete geçiren bir titreşimdir ve şiirden, felsefeden, bilimden veya herhangi bir kitaptan çok daha etkilidir”⁵⁸ diyen Stevick, romanın ne kadar güçlü bir tür olduğu ifade etmektedir. Biyografik roman, öznenin hayatının doğumundan ölümüne kadar geçen zamanını konu edinen bir roman çeşididir. “Gerçekten yaşamış birisinin hayatının hem gerçek bilgi, belge ve bulgulara bağlı kalarak gerçekçi bir biçimde hem de kurmaca dünyayı içeren roman kurgusu içinde anlatıldığı eserlere biyografik roman denir. Hayatı romanlaştırılan kişiler, genellikle toplum içinde sanat, siyaset, kültür, bilim, spor gibi değişik alanlarda başarılarıyla ünlü olmuş ya da toplum bünyesinde belli başlı özellikleriyle iz bırakmış şahsiyetlerdir”.⁵⁹ Başka bir deyişle yazarın kendine has kuralları ve çizgileri doğrultusunda bir insanın hayatının anlatılmasıdır. Bununla ilgili Irving Stone, “İnsanoğlunun yıllar süren yolculuğunun, yaşam hammaddesinden otantik bir sanat formunun saflığına iletilen gerçek ve belgelenmiş hikâyesidir” der.

Biyografik roman türüne ait tanımlar ve bilgilerden önce romanın ne olduğunun kısa bir şekilde hatırlatılması olacaktır. Pek çok sayıda tanımı yapılmış olan romanlar, gerçekliğin çatısı altında doğan ya da olabilir nitelikteki olayları konu alan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. İçine aldığı sonsuz insan kadar karmaşık bir tür de olan romanlar hakkında farklı tanımlar bulunmaktadır. Milan Kundera “roman nedir” sorusuna ilişkin şu tanıma yer verir: “Roman gerçekliği

⁵⁸ Philip Stevick, *Roman Teorisi*, (Çev. S. Kantarcıoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, s. 230.

⁵⁹ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 232, 2019.

değil varoluşu inceler. Varoluş ise olmuş bitmiş bir şey değildir; varoluş, insani olabirliklerin alanıdır, insanın olabileceği her şey, yapabileceği her şeydir.”⁶⁰

Roman; şekil olarak hikayeden daha uzun bir türdür. Kişi, yer ve zaman unsurlarını içinde barındıran olaylar bütünüdür. Gerçek yaşamın tam olarak kendisi olmasa bile romana ikinci bir hayat gözüyle bakmak yanlış olmayacaktır. Bu yüzden romanlarda gerçek olaylarla ve gerçeklik unsurlarıyla sık sık karşılaşılır. Roman yazarı dış dünyayı gözlemledikten sonra verileri kendi görüş ve düşünce süzgecinden geçirerek okuyucuya aktarır. Belirli bir anlayış çerçevesinde gerçek dünyanın kurgusunu verir ve soyut yerini somuta bırakır. Bu somutluk bilgilerin akla ve mantığa da daha kolay uymasını sağlar. Aksi halde akla ve mantığa uygun olmayan veriler romana aktarılamaz. Gerçek hayatta bir insanın evreleri, gerçek zaman ve mekan algıları eserde ayrıntılı bir şekilde işlenerek okuyucuya sunulur.

E. M. Foster bu konuda romanı diğer türlerden farklı bir yapıda görerek onu belirli bir kurala sokmanın doğru olmayacağını ifade eder. Ona göre roman zamanın ötesinde, dar kalıpların dışında bir insan oluşumudur. “Bir roman için son ölçü, ona karşı duyduğumuz sevgi olacaktır; tıpkı dostluklarımızın ve tanımlayamadığımız şeylerin ölçüsünün sevgi olması gibi.”⁶¹ Romanın insanla iç içe oluşu bilimsellikten uzak pek çok sözcük yığınının meydana getirdiği bir oluşumdur. Aynı zamanda olaylar silsilesi, kişiler ve birbirinin içine geçmiş duyguların bir araya gelmesiyle oluşan edebi bir tür olarak tanımlanır. Roman, birbirinden farklı bakış açılarıyla ele alınan yaşamın, farklı kalemlerle yeniden var olmasıdır. Yazınsan türler arasında insanı kuşatarak içine alan tek türdür. Çünkü birey ve toplumun vasıfları en ince detaylarıyla ele alınır. Zamanın sınırsız imkanları içinde sürekli gelişim ve değişim gösterir. Anlatma esasına bağlı metinlerin en olgun örneklerinden olan ve edebî metinler içinde en uzun soluklusu diye nitelendirilen roman, hikâyenin kapsamlı halidir. Bir çeşit uzun hikâyede denilebilir. “Kısaca roman tarife sığmayacak kadar geniş ve karmaşık bir sanat dalıdır. Gerçek yaşamdan alınmış unsurlar hayal dünyasında yeniden şekillenen, tasarımlarla zenginleştirilmiş her konu romanda ele alınabilir. Romanda insanın

⁶⁰ Milan Kundera, *Roman Sanatı*, çev. Aysel Bora, İstanbul: Can Sanat Yayınları, s.50, 2019.

⁶¹ Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı*, Ü. Aytür (Çev). İstanbul: Adam Yayınları, 1985.

yaşadığı maceraları, tutkuları, ihtirasları, tarihin büyük olayları kısaca dünyada var olan özneyi ilgilendiren bütün gelişmeler roman mecrasında yer edinebilir. Şöyle ki roman hadiseleri anlamak ve anlatmak ihtiyacından doğmuştur.”⁶²

Roman, olaylar zinciri, şahıs kadrosunun kalabalık oluşu, karmaşık ve hacimli yapısıyla hikâyeden ayrılır. Olmuş ya olması muhtemel hadiselerden meydana gelen bir türdür. Yazarın belleğinde şekil alan bir tür olsa da aslında gerçek dünyadan meydana gelmiş bir kurgudan ibarettir. “Bizim amaçlarımız doğrultusunda bakarsak, edebî biyografinin iki sorusu oldukça çetindir. Bir biyografi yazarı, biyografiyi yazarken eserinde kendisini delil veya dayanak olarak kullanmada ne kadar haklıdır? Edebî biyografinin ortaya koyduğu sonuç, eserlerin kendisinin anlaşılmasında ne kadar geçerli ve önemlidir? Her iki soruya da genellikle olumlu cevaplar verilir. Birinci soruya cevap verilirken, pratik olarak daha çok şairlere ilgi duyan bütün biyografi yazarları göz önünde tutulur; çünkü şairler, biyografi yazımında kullanılması mümkün çok miktarda delil -ki bunlar, daha etkili birçok tarihî kişiliğin durumunda bulunmayacak olan ya da neredeyse bulunmayan malzemelerdir- verir gözükürler. Fakat bu iyimser görüş haklı mıdır? Zaten biyografi yazarları güncelin cazibesine kapılmayıp geçmişin insana ait değerlerine yeniden sarılanlar değil midir?”⁶³ Henüz kesin hatlarıyla bir kurala bağlanmayan biyografik roman türü, kurmaca olmayan roman olarak karşımıza çıkar.

İnsanın yaşamı her zaman merak konusu olmuştur. Özellikle Türk edebiyatında da son yıllarda öznenin hayatının roman formunda anlatılması rağbet görmüştür. Bu noktada öznenin hayatını belgelere, verilere ve vesikalara bağlı kalıp kurgulamak konusunda yazarın başarısı oldukça önemlidir. Roman, biyografik veriler doğrultusunda gerçekçi olabileceği gibi kurgulanarak da okuyucuda gerçekçi duygular uyandırabilir. Önemli olan kişinin hayatını doğrudan anlatmak değil elindeki verileri romanın kurgusu içinde eriterek okuyucuya iletmeğidir. “Yaşam öyküsel romanın gerçeklik duygusunu uyandırması

⁶² Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Perşembe Kitapları, s. 348-349, 2001.

⁶³ J.C. Carluai, J.C. Fillox, *Edebi Eleştiri*, çev. Ayşe Hümevra Çakmaklı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 96, 1985.

salt yaslandığı belgelerden, nesnel verilerden gelmez. Romancının bunları düzenleyişinden, romana özgü bir kurgu içinde eritişinden, anlatım yöntemindeki doğrudanlığından gelir.”⁶⁴ Hayata öznesinin gözünden bakması gereken romancı tüm detayları yaşamalı ve hissetmelidir.

Bir kişinin biyografisinin, kurgusal imkânlar ekseninde anlatılmasına biyografik roman denildiğini ifade etmiştik. Kurmaca ve nesne olanın birleşiminden ortaya çıkan biyografik roman, biyografi ile aynı nedenler ve ölçütlerle kaleme alınır. Seçilen öznenin hayatı, çatışmalar arasında organik bir bağ ve trajik ögeler taşıdığı müddetçe roman olabilir. Edebi çevreye giren biyografi, kurguyla da birleşince kuramsal yorumlamalara ihtiyaç duyar. Biyografik romanlarda kişi, kurmacadan uzaklaşarak gerçek kişilere karşılık gelir. Esas kişiler, yaşadıkları dönem ve şartlar içinde değerlendirilip sosyal tarih bilinciyle incelenir. Bunu yanında öznenin iletişime geçtiği diğer kişiler ve onlarla kurdukları iletişim de analiz edilerek ele alınır. Biyografik roman, “...Gerçekten yaşamış birisinin hayatının hem gerçek bilgi, belge ve bulgulara bağlı kalarak gerçekçi bir biçimde hem de kurmaca dünyayı içeren roman kurgusu içinde anlatıldığı eserlere denir.”⁶⁵ Biyografik romanlarda kişinin yaşamının tekdüzelikten uzak olması, iniş-çıkışların sürekliliği gibi durumlar romandaki çatışma unsuru bakımından oldukça önemlidir. Yazarın ciddi bir araştırma yapması ve hazırlık süreci geçirmesi gereklidir. Bir biyografi, olayları değil de artık bireyi odak merkezi yaptığı anda bu çalışma, tarihin elinden kurtularak edebi bir çalışma olma yoluna girmeye ve bireyin gölgede kalan yerlerini aydınlatmaya koyulmaktadır. Artık tarihin ilgi alanından çıkmasıyla, bireye ait aydınlatılmaya ve önemsenmeye müsait özellikler öne çıkacaktır. Dolayısıyla ele alınan öznenin hareketle bir “varoluş”, romancının derdi haline gelmektedir.⁶⁶ Biyografik romancının amacı, öznenin hayatına okuyucuyu da ortak ederek edebiyatın penceresinden bakmaktır. Yazar, öznenin yaşadığı dönemin şartları çerçevesinde duyguları ve tepkileri anlamlandırma abasında olmalıdır. Biyografik roman yazarının amacı, elindeki belgelere gerçeklik kazandırmaktır. “Her sanat dalı

⁶⁴ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları, 2009, s.216.

⁶⁵ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları, 2009, s.233.

⁶⁶ Milan Kundera, *Roman Sanatı*, çev. Aysel Bora. İstanbul: Can Sanat Yayınları, s. 13, 2012.

birtakım seçme ve düzenlemelerle kullandığı hammaddeyi belli bir bakış açısından biçimlendirerek sunar.”⁶⁷

Biyograf, gerçek bir özneye ait olsa da onun hayatını kurgulayıp hikaye etmektedir. Biyografisini oluşturan biyograf yorumsal gerçeklik ile hareket eder. Biyograf meraklıdır ve keşfetmekle yükümlüdür. Ciddi bir özgürlüğe sahip olmasının yanında türün dışına da çıkma durumu vardır. Çünkü kurgunun dozunu artırıp gerçeklerden uzaklaştıkça roman türünün sınırlarını da aşmış olur. Biyografik roman, öznenin hayatının kurgu dünyası içinde estetik bir dille yaratılmasıdır. Biyografik roman yazarı önemli başarılarla imza atmış kişilerin unutulmasını engellemek, olumsuz bir karakter üzerinden ibret vermek, aile bağının olduğu birini kaleme almak ya da kendi aile tarihini oluşturmak gibi sebeplerle eserini oluşturmaktadır. Gerçek kişilerden oluşan bu romanlarda yazar bazı isimleri değiştirerek okuyucusuna verebilir. Öznenin mahremiyeti, aile üyelerinin izin vermemesi gibi problemler karşımıza çıkmaktadır.

Biyografik romanda genellikle hâkim bakış açıcı kullanılmaktadır ve anlatıcı, genellikle üçüncü kişidir. Kronolojik bir ilerleme olsa da bazen ileri sıçramalar, geriye dönüşler olmaktadır. Bunun yanında öznesine duyduğu yakınlık sebebiyle yazarın kullandığı dil ve anlatım öznelidir. Montaj tekniği biyografik romanlarda kullanılan önemli tekniklerdendir. “Tarih ve edebiyata yakın olması biyografik romanın, karakterlerine ait metin, söz veya yazıyı romanın içerisinde kullanmasına müsait bir zemin oluşturur. Özellikle sanat ve kültür alanlarına ait metinlerden faydalanarak romanın terkinde kullanmak, yazarın yeteneğini ortaya çıkaran unsurlardandır.”⁶⁸ Biyografik romanda yazar, kurguyu iyi kurmalı ve okuyucusuna roman okuduğu düşüncesini hatırlatmalıdır. Çünkü bu romanların en büyük sorunu, gerçek-kurgu açmazıdır. Romancı eserinin bazı noktalarında kurguyu bozacak bilgiler verebilir ya da inandırıcılık katmak amacıyla araya girip romanın kurallarının dışına çıkabilir.

Türkçede ilk biyografik eserler, VII. ve VIII. yüzyıllardan başlayarak iki ayrı kanalda yazılmıştır. Birincisi İslam dini çerçevesinde gelişen ve son

⁶⁷ Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı*, çev. Ünal Aytür. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.151985

⁶⁸ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı 1- Romanın Unsurları*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s.254, 2004.

peygamberin yaşamöyküsünü anlatan Siyer türü, diğeri de tarih kökenli *Orhun Yazıtları* ile *Yenisey Yazıtları*'dır.⁶⁹ Osmanlı döneminde biyografik yazım geleneğinin önemli adımları ise tezkirecilik ile başlamıştır. Dolayısıyla, Türk edebiyatında modern biyografi öncesi biyografik yazım geleneğine ait ilk örneklerin tezkireler olduğunu söylemek mümkündür. “Bu sebeple Türk edebiyatında biyografik romanın doğuşu hiç şüphesiz Klasik Türk edebiyatındaki tezkire geleneğidir. Bu dönemde ele alınan siyer, tezkire, tabakat, terceme -i hâl gibi eser ve eserlerin bölümleri hem biyografinin hem de biyografik romanın gelişimine katkı sağlamıştır.”⁷⁰ Klasik Türk edebiyatında bu türün ilk örnekleri daha çok Fars edebiyatında bulunan eserlerin tercümesiyle ya da uyarlanmasıyla oluşmuştur. Ali Şir Nevaî, Avfî, Ferîdüddin Attâr, Abdurrahman -ı Câmî, Devletşah gibi müelliflerin ele aldığı eserler bu türün oluşmasının ilk emsalleridir. Anadolu sahasında tezkire geleneği 16.yy. Sehî Bey'in “*Heşt Bihişt*”(sekiz cennet) ismini taşıyan eseriyle başlamıştır. Batılı anlamda ise ilk örnekleri Beşir Fuad vermiştir. Beşir Fuad 'ın “*Victor Hugo ve Voltaire*” adlı eseri bir öznenin hayatına dair anekdotları veren ilk biyografidir.

Biyografi ve biyografik roman türünün temelleri daha çok Batı edebiyatında atılmıştır. Bilimsel ve edebi olarak ele alınan biyografiler dışında tanınmış biri, bir sanatçı, edebiyatçı gibi şahsiyetlerin de hayatlarının ele alındığı eserler yazılır. Bu tür eserlere “biyografik roman ” dendiği yukarıda da belirtilmiştir. “Biyografik romanlar hem romanın özellikleri kullandıkları için kurmaca dünyanın özelliklerini taşıırken hem de belgesel niteliklerinden dolayı kurgunun dışında tutulmalıdır. Bu tarz yapıtlara İngilizce bir kaynakta “non fiction” yani kurmaca olmayan roman ismi verilmiştir.”⁷¹

Edebiyatın hakikatle ilişkisi her zaman tartışmaya açık konulardan biri olmuş, bu ikisi arasındaki ilişki her devirde sorgulanmıştır. Edebiyatın çoğu zaman hakikatle ilişkisi yoktur. Edebiyatın ne özü ne de işlevi buna uygun değildir. Çünkü edebiyatın anlamı duygusaldır. “Ancak bu, edebiyatın hakikatle ilişkisinin

⁶⁹ Uğur Kökden, “*Orhun Yazıtları'ndan Şair Nigâr'a*”, Kitaplık sayı: 36, Bahar 1999, s.201.

⁷⁰ Ali İhsan Kolcu, *Cumhuriyet Edebiyatı*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınlar, s. 79, 2013.

⁷¹ Mustafa Apaydın, “Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler”, *Dergipark*, sayı:7, Cilt:7, 2001, s.166.

hiç olmadığı anlamına da gelmemektedir. Yazarın hayatla, toplumla, insanla, dünyayla ilgili söylemek istediklerini eserleri vasıtasıyla dile getirdiği söylenilebilir.”⁷² Sonuç olarak edebiyatın hakikatle ilişkisi ne büsbütün reddedilebilir ne de tamamıyla savunulabilir. Edebi eserler, elbette ki yazarın hayatından, içinde yaşadığı toplumun karakterinden, tarihinden, beklentilerinden, hayallerinden izler taşıyan kurmaca metinlerdir. Edebiyatın gerçeği, edebiyatın kendi dünyasında oluşturduğu ve kendine özgü olan gerçekliklerdir denilebilir. Edebiyatın esas ve ilk görevi ise kendi tabiatına sadık kalabilmektir. Anlatı kişisi/kişileri birçok yönden yaratıcısıyla benzerlik gösterir. Bu da geçmişten bugüne kurmaca metinlerdeki olaylar ve kişiler ile gerçek hayattaki olaylar ve kişiler arasında benzerliklerin tartışma konusu olmasına sebep olur. Bu tartışmalar da zaman içinde “biyografik okuma” yönteminin doğmasına sebep olur. “Edebi metinlerden hareketle yazarların/şairlerin hayat hikâyesine ilişkin saptamalarda bulunan inceleme yöntemine ‘biyografik okuma/eleştiri’ adı verilmiştir. Bundan sonra da bir yandan ‘biyografik okuma’ yı esas alan inceleme yönteminin doğru olup olmayacağı tartışılırken, diğer yandan da bu yöntemin esasları belirlenmeye çalışılmıştır.”⁷³

Edebiyatın içinde geniş ve önemli bir yeri olan biyografik romanlar bir sanat formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı kesimler tarafından edebi biyografi olarak da bilinen biyografik romanlar, gerçek yaşamda var olan kişilerin belirli bir kurguda anlatılması ile oluşan metinlerdir. “Daha basit bir tanımla doğumundan ölümüne kadar tanınmış bir kişinin hayatının kurgusal bir şekilde ele alınmasıdır. Biyografik roman nezdinde hayatları ele alınan kişiler genellikle toplum içinde sanat, siyaset, kültür, spor, bilim gibi farklı alanlarda başarılarıyla ünlü olmuş ya da kendilerine has özellikleriyle iz bırakmış kişilerdir.”⁷⁴ Biyografik romanlar kişiyi; duyguları, düşünceleri, yaşam felsefesi, hayata bakış açısı, alışkanlıkları, ruhsal ve fiziksel özellikleriyle romanlaştırılır.

Biyografik romanlar, roman türünün kurgu dünyasına ait özellikler ile belge ve toplanan gerçek bilgilerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir

⁷² Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1988, s. 219-243.

⁷³ Mehmet Güneş, *Sabahattin Ali'nin Eserlerinin Kaynakları*, İstanbul, Hece Yayınları, 2016, s. 19.

⁷⁴ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları, 2009 s.232.

bütündür. Tür, hikaye etme esasına dayanır fakat bununla beraber içerisinde objektif unsurlar taşır. Biyografi türüne ait nesnelliğin romanın öznel potasında eritilmesiyle ortaya çıkar. Var olan yaşamın romanın üslubuna göre şekillenmesidir. Bu tür romanlarda amaç öznenin hayatına ilişkin önemli durumları, anları okurun dikkatine sunmaktır. Önemli olan öznenin hayatına ilişkin dönüm noktalarına vurgu yapılmasıdır. Biyograf, elindeki bilgi ve belgelerle iyi hazmedilmiş bir eser yaratma konusunda bir ressam ya da heykel tıraş gibi sanat oluşturduğu kabul edilmelidir. Elindeki malzemesi az olan biyograf ise kurmacayı eserinde artıracığı için artık roman türüne yaklaşmış olacaktır. Bu noktada bazı isimler roman ve biyografik romanların tam karşılıklı olduğunu savunurlar. Aradaki fark biyografinin bilime daha yakın oluşu ve gerçekleri kurgu ile örmesidir. Biyografi insanların psikolojik birer ihtiyacıdır denebilir. İnsanları sığınabileceği bir liman olarak görmek bu tür için uygundur.

Biyografik romana konu olan öznenin hayatı dikkat çekici, sıra dışı ve alışılmışın dışında olmalıdır. Alelade kişiler bu tür romanların kahramanları olamazlar. Öznenin hayatına dair belgeler, elde edilen bilgiler kronolojik sıra ile ele alınabilir. Fakat biyograf bu bilgileri belirli bir kurgusal çerçevede yeniden şekillendirerek eserini oluşturabilir. Biyografisi romanlaştırılan kişiler genellikle tarihin belirli dönemlerinde alanlarında iz bırakmış, adından bahsettirmiş kişiler arasından seçilir. Bu tarz romanlardaki olaylar, bireylerin yaşadığı dönemin şartlarına göre sinematografik bir hassasiyetler aktarılır. Yazar bu tarz romanlarda gerçek ve kurmaca dünyaya ait nitelikleri tek bir çatı altında toplar.

Biyografik romanın diğer edebi türlerden ayrıldığı nokta, bu romanların “gerçeklik” ilkesini benimsemesindendir. Türün temeli gerçeklik üzerine kurulmaktadır. Yazar ele aldığı kişi hakkında gerekli bilgilere sahip olmak zorundadır. Kişinin hayatıyla ilgili detaylı analiz yapılması ve veriler ışığında romanın yazılması gereklidir. İçerisinde gerçeklik unsurunu barındırması bakımından tarihi romanda az da olsa benzerdir. Yazar ve özne arasında bir yakınlık, dostluk yahut tanışmışlık varsa yazar, eserini üretirken duygusal tepkilerden uzak kalmaz.

Biyografik romanlarda belge gerçekliğine yaslanmak oldukça önemlidir. Romanı destekleyecek her türlü günlük, hatıra, anı, birinci kaynak, fotoğraf arşivi kullanılmalıdır. Öznenin ölümüne ait belgeler, mezar taşı yazısı hatta mezar yeri bile önemlidir. Diplomalari, öğretmenler ve arkadaşlarının görüşleri eserde yer verilmesi gereken ve kurguya dâhil edilmesi gereken bilgilerdendir. Kişi hayatta ise röportaja yer vermek oldukça etkileyici bir destek olur. Biyografi her şeyden önce belge toplama işidir denebilir. Biyograf gerekli bulduklarını özenle esere dâhil ederken gereksiz bulduklarını eleyebilir. Yazar seçilen bilgileri vefat eden ya da yaşayan öznenin imajına vereceği etkileri göz önünde tutarak kullanılmalıdır. Fakat yine de yazar tüm bu geleneksel kaygıları görmezden gelerek doğru kurgu ile ayırtıları işleyip değerlendirmelidir. Biyografik roman yazarı özneye değil insana, genele değil özele odaklanmalıdır. Tüm bu bilgi belge kullanımının dışında da kurgu, üslup, diyalog, şahıs kadrosu ve çeşitli tekniklerden yararlanarak kendine ait özgür alanında romanını kurmalıdır.

“Biyografik romana özgü ilk örneklere bakıldığında öznenin biyografisine sadık kalanların yanında kurgusal yönü ön planda tutulan romanlarla da karşılaşılır. Bu türe ilişkin ilk örnekler 1932 yılında verilmeye başlanmıştır. Ancak Türk edebiyatında biyografik roman bir tür olarak kendini daha çok 1950’li yılların sonrasında göstermeye başlar.”⁷⁵ 1960’lı yıllarda türün sınırları çizilmeye başlar. Biyografik romanın doğuşu ve edebiyat sahası içinde kendine yer edindiği dönemlerdir. 2000’li yıllarda ise biyografik romanın örnekleri çoğalmaya başlar.

Türk edebiyatında biyografik romanın ilk örneği Hasan Ali Yücel’in 1932 yılında basılan “*Goethe Bir Dehanın Romanı*” adlı yapıtıdır. Türk edebiyatında yayımlanmış ikinci biyografik roman örneği Türk eğitimci Mehmet Emin Erişirgil’in Ziya Gökalp hakkında nesnel bilgilerin yanı sıra öznel ifadelerini ve izlenimlerini yansıtan “*Bir Fikir Adamının Romanı: Ziya Gökalp*” isimli eseridir. Yine aynı yazar tarafında ele alınan bir başka biyografik roman ise “*İslamcı Bir Şairin Romanı: Mehmet Âkif*” adlı eserdir. “Türk gazetece ve yazar İlhan Selçuk tarafından ele alınan “*Yüzbaşı Selahattin’in Romanı*” Osmanlı Devleti’nin çöküş yıllarına ait hadiseleri naklederken, aynı zamanda asker kuşağında bulunan

⁷⁵ Dilek Yumru, *Ayşe Kulin’in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim*, (Doktora Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2016.

Yüzbaşı Selahattin'in dramı ve fedakârlık destanındaki anılarından yola çıkarak oluşturulan biyografik bir roman örneğidir.”⁷⁶

Biyografi türünün zaman içerisinde gelişimini sürdürmesi sonucu zamanla “biyografik roman” ortaya çıkar. Biyografik romanlar kurguyla gerçekliğin iç içe geçmiş olduğu eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten var olan bir insanın hayatının hem gerçek bilgiler ve belgelerle gerçekçi bir biçimde, hem de kurmaca dünyayı içeren roman kurgusu içinde oluşturulan eserlerdir biyografiler. Irving Stone ise “Kişinin yaşam serüvenini gerçekçi sanat biçimine dönüştürme”⁷⁷ olarak tanımlar. Özetle biyografik romanlar yazarların/ şairlerin hayat hikâyelerinin kurmaca gerçekliklerle oluşturulmasıyla meydana gelir. Buradaki gerçeklik objektif bir biçimde değil, kurgu unsurları taşıdığı için sübjektif bir biçimde ele alınır.

Biyografik roman türünün Türk edebiyatındaki ilk örneği ise 1932 yılında yazılan Hasan Âli Yücel'in *Goethe Bir Dehanın Romanı* isimli eseridir. Yine Mehmet Emin Erişirgil'in *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp* ve *İslamcı Bir Şairin Romanı: Mehmet Akif*, Tahir Alangu'nun *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, Yusuf Ziya Ortaç'ın *İsmet İnönü*, Yüzbaşı Selahattin Yurtoğlu'nun *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* Türk edebiyatının ilk biyografik türde eserlerindendir. Oğuz Atay'ın ünlü bilim adamı Mustafa İnan'ı geniş kitlelere tanıtmak amacıyla yazdığı *Bir Bilim Adamının Romanı* adlı eseri diğer biyografik romanların alışlagelmiş yapısının dışındadır.⁷⁸ 1990'lı yıllara gelindiğinde Türk edebiyatında biyografik roman türünün önemli noktalara geldiği görülür. “Necati Cumalı'nın büyük dayısı Zülfikar Bey'in hayatını anlattığı *Viran Dağlar*, Nermin Bezmen 'in dedesinin hayatını anlattığı *Kurt Seyt ve Shura* ile *Kurt Seyt ve Murka*, Ayşe Kulin'in kuzeni Aylin Devrimer'in biyografisini anlattığı *Adı Aylin*, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Ahmet Yesevi'nin hayatını konu aldığı *Can Ocağında Pişen Aş*, Atilla Şenkon'un Nazlı Eray'ın hayatını anlattığı *Bütün Düşler Nazlı'dır* vb. Modern Türk edebiyatında öne çıkan biyografik romanlardandır.”⁷⁹

⁷⁶ Mustafa Apaydın, “Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler”, *Dergipark*, sayı:7, Cilt:7, 2001, s.167.

⁷⁷ Emin Özdemir, *Yazınsal Türler*, Ankara: Bilgi Yayınları, 2002, s. 285.

⁷⁸ Mustafa Apaydın, “Biyografik Roman Türünün Türk Edebiyatındaki Gelişimi Üzerinde Bazı Dikkatler”, *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 2005, s. 167

⁷⁹ Mustafa Apaydın, “Biyografik Roman Türünün Türk Edebiyatındaki Gelişimi Üzerinde Bazı Dikkatler”, *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 2005, s. 168.

Hıfzı Topuz, 1920’li yıllardan başlayarak Nazım Hikmet’in yaşamını kronolojik bir şekilde ele aldığı “*Hava Kurşun Gibi Yağıyor*” 1998’de anneannesinin annesi olan Meyyale Hanım’ın yaşamını ve aynı zamanda yaşadığı döneme ilişkin kadının ezilmesi ve Çerkez kızlarının mutsuzluğunu konu aldığı “*Meyyâle*” tarihin mühim simalarından olan Mithat Paşa’nın sosyal ve politik hayatını anlatan “*Taif’ te Ölüm*” Türkiye Cumhuriyeti’nden ayrılıp Fransa’ya kaçan son Osmanlı yöneticilerinin yaşamlarını kronolojik bir sıra gözeterek verdiği “*Paris’te Son Osmanlılar*” Gazi Mustafa Kemal ve üvey amcasının kızı Fikirîye’nin hayatları çerçevesinde gelişen – değişen hadiseleri ve bu dönemdeki başlıca kişilerin tanıtıldığı “*Gazi ve Fikrîye*” Abdülmecit’in yaşamı çerçevesinde gelişen olaylar ve bu olaylara dâhil olan şahısların yaşamına ait ayrıntıları veren “Abdülmecit” adlı eserleri popüler tarihi roman ve biyografik roman arasında gezinir.⁸⁰ “Cevat Şakir Kabaağaçlı’nın (Halikarnas Balıkcısı) “*Turgut Reis*” ve “*Uluç Reis*” adlı romanları, İskender Pala’nın “*Şah ve Sultan*” adlı eseri, Atilla İlhan’ın “*Allah’ın Süngüleri Reis Paşa*” ve “*Gazi Paşa*” adlı yapıtları ve Beşir Ayvazoğlu’nun “*Bozgunda Fetih Rüyası*” adlı eseri bu kategoride ele alınabilir.”⁸¹

Kurgu dışı biyografik romanlar arasında yer alan Oğuz Atay’ın yazdığı, Mustafa İnan’ın yoksulluktan bilim adamı olmaya yolundaki hayat evrelerinin anlatıldığı “*Bir Bilim Adamının Romanı*” da biyografik romanlar kategorisinde ele alınabilir. Necati Cumalı’nın büyük dayısı Zülfikar Bey ve ailesini anlattığı “*Viran Dağlar*”; Nermin Bezmen’in dedesinin hayatını ele aldığı Türk edebiyatının klasikleri arasında yerini alan “*Kurt Seyd ve Shura*” ile “*Kurt Seyd ve Murka*”; Ayşe Kulin’in kuzeni Aylin Devrimel’in çarpıcı hayatını anlattığı “*Adı Aylin*”, köklü bir Osmanlı ailesinin kızı olan ve ilk Türk kadın seramikçisi Füreyâ Korel’in yaşamı ele aldığı “*Füreyâ*”; hem Recep Yazıcıoğlu’nun hem de Doğu’nun zorlu yaşamını nakleden “*Köprü*”; Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Başkanı Türkân Saylan’ın mesleki ve eğitimci yönünü ortaya çıkardığı “*Tek ve*

⁸⁰ Mustafa Apaydın, “Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler”, *Dergipark*, sayı:7, Cilt:7, 2001, s. 168.

⁸¹ Vasfiye Çan, *Biyografi Ve Kurmaca İlişkisi Bağlamında Ayşe Kulin’in Romanları*, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2021.

Tek Başına Türkân”;Atilla Şenkok’un Nazlı Eray’ın düşlerle dolu hayatını anlattığı “*Bütün Düşler Nazlı’dır*” adlı yapıtlar biyografik romana örnektir.⁸²

Batıda da var olan edebi türlerdeki sınırların belirsizleşmesi durumu Türk edebiyatında da egemen olmuştur. Postmodern düşünceyle beraber bir takım değişiklikler meydana gelmiştir ve özellikle roman türünün bilinen özelliklerini geçersizleştirmiştir. Türk edebiyatında, özellikle biyografik romanların sayısındaki artış bu anlayışla ilgilidir. Artık geçen zamanla birlikte kurmaca unsurlar ile gerçeğin sınırları belirsizleşmeye başlamıştır. Bu noktada gerçekten yaşamış kişileri romanın kahramanı yapmak o eseri alışılmışın dışına çıkarmaktadır. Türk edebiyatındaki ilk biyografik örneklerinde eserin roman olduğu ismine bile yansımıştır: “*Bir Dehanın Romanı, İslamcı Bir Şairin Romanı, Bir fikir Adamının Romanı*”. Son on yıl içinde ise yayımlanan biyografik eserlerin roman olduğunu vurgulama kaygısı ortadan kalkmıştır. Örneğin *Adı Aylin* romanında herhangi bir roman nitelemesi yoktur. Füreye ve Meyyale gibi biyografik romanlarda ise tarihsel roman nitelemesi vardır.

Biyografik romanlarda bilimsel biyografilerin aksine yazar ve öznesi arasında bir yakınlık vardır. Yazar ile biyografisi yazılan kişiler arasında bir dönem ilişki olduğuna da rastlanmaktadır. Türk edebiyatında biyografik roma kategorisinde yazılan eserlerin çoğu bir akraba hakkında yazılmıştır. Ayşe Kulin *Adı Aylin*’de kuzeni Aylin Devrimer’i, Necati Cumalı *Viran Dağlar*’da babasının daysının oğlu Zülfikar Bey’i, Nermin Bezmen *Kurt Seyt ve Shura* ile *Kurt Seyt ve Murka*’da büyük babası ve anneannesini, Hıfzı Topuz *Meyyale* ‘de büyük annesini romanlarına özne olarak seçmişlerdir.

Bir Bilim Adamının Romanı’nda Oğuz Atay, üniversiteden hocası Mustafa İnanî, *İslamcı Bir Şairin Romanı: Mehmet Akif*’te Mehmet Emin Erişirgil, amiri olan ve uzun zaman beraber çalıştıkları şairi eserinde anlatmıştır. Bunların dışında bazen de yazar ve öznesi arasında bir hayranlık söz konusudur. İlk biyografi romanımız *Goethe Bir Dehanın Romanı*’nda Hasan Ali Yücel yazmak istemesinin amacını onun fikirlerine duyduğu hayranlık olarak dile getirmiştir.

⁸²Mustafa Apaydın, “Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler”, *Dergipark*, sayı:7, Cilt:7, 2001. 167-168.

Atilla Şenkon'un kaleme aldığı *Bütün Düşler Nazlıdır*' da bu kategoride ele alabileceğimiz romanlar arasındadır. Çocuk edebiyatında yazılan biyografik roman örneklerinden en dikkat çekenini ise bir veterinerin hayatı üzerinden kurgulanarak hazırlanan *Merhaba Sevgi* isimli romandır.

Biyografik romanın bir tür olarak ortaya çıkışı, bir bakıma, tarihte önemli rolleri olan şahsiyetlerin dışında bireyselleşmeyi, kendini gerçekleştirmeyi başarmış şahsiyetler bulunduğu varsayımından kaynaklanmıştır.⁸³ Kısacası biyografik romanların yazılma sebebi, yakınlık duyulan kişinin unutulmasının önüne geçmek, romanla sonsuzlaştırma arzusu olarak açıklanabilir. Yaşadığı süreçte toplumda yer edinmiş, tanınmış kişilerin geniş kitlelere romanlar aracılığıyla hatırlatılması için yazılmasıdır. *Bütün Düşler Nazlı'dır* romanı yaşayan kişi hakkında yazılmış ilk biyografik roman özelliği taşımaktadır.

Oğuz Atay'ın yazmış olduğu *Bir Bilim Adamının Romanı*'nda yazılanların gerçekliğini vurgulamak amacıyla eserin sonuna fotoğraf albümü eklenmiştir. *Viran Dağlar, Saraydan Sürgüne* isimli eserler dışında o dönemdeki eserlerde fotoğraf albümü ekleme önemli bir noktadır. Biyografik romanlara fotoğraf albümü eklenmesinin sebebi olayların ve kişilerin gerçekliğine vurgu yapmaktır. Bu yöntemle aslında geleneksel roman formunun da dışına çıkmış olur. Bu özellikler dışında roman formunun dışında yenilikçi denemeler yaşanmamıştır. Roman kurgusu ve biyografik romanların kurgusu arasında bir kopuş olmamıştır. Bunların yanında biyografilere özgü bazı kurallarda görülmektedir.

2.2.Biyografik Romanın Özellikleri

Biyografik romancı, gerçek hayattan seçtiği kişileri sunarken romanın kurmaca dünyası içinde gelgitler yaşayabilir. Romancının karakter yaratımında karşılaştığı zorluklardan biri de, kahramanını romanın içerisine uymasını sağlarken aynı zamanda özgürlüklerine müdahale etmemektir.⁸⁴Türk edebiyatında

⁸³ Helmut Scheuer, "70'li Yılların Biyografik Romanları Sanat ve Bilim" Gündoğan Edebiyat, S.2, Bahar 1992, s.120.

⁸⁴ E. M. Forster, *Roman Sanatı*, çev. Ünal Aytür. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.24, 1985.

yazılan biyografik romanlar incelendiğinde hayatı anlatılan öznenin hayat hikayesine aileden ve doğumdan başladığı görülmektedir. Fakat bilimsel biyografilerde soy ağacı çıkarılır ve öznenin yaşamı kronolojik sırayı izleyen bir yapı çerçevesinde ele alınır. Örneğin *Adı Aylin*'de Aylin Devrimer'in cenazesi iler romana başlanmıştır. Bu özellik ilk biyografik romandan sonuncusuna kadar değişmeden gelmiştir. Kronolojik yapının dışına çıkılması okuyucuyu sıkabilecek etkenleri ortadan kaldırıp metni bir roman haline getirme gayretidir. İlk bölümde aşılacak kronolojiye romanın diğer bölümlerinde dönül yapılabilir. Cenaze ile başlayan *Adı Aylin* romanının ikinci bölümünde anlatma zamanı geriye döndürülür ve romanın sonunda Aylin'in ölümüne yer verilir.

Eserlerin anlatan zaman konusunda biçimsel farklılık olarak bir deneme yapılmamıştır. *Bir Bilim Adamının Romanı*, *Bütün Düşler Nazlıdır*, *Füreyâ*, *Adı Aylin* gibi romanlarda kullanılan söyleşiler, kronolojik düzenin dışına, paralel gelişen zaman dilimlerinin kullanılması gibi bazı denemeler yapılmıştır. Bu biçim denemeleri, biyografik romanın monotonluğunu kırıp kurmacayı hissettirmek içindir.

Biyografik romanlarda genellikle üçüncü kişi anlatıcı kullanılır. *Bütün Düşler Nazlı'dır*, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* ve *Füreyâ*'nın bazı bölümlerinde ben anlatıcı kullanılmıştır. Biyografik romanlarda ele alınan kişinin unutulmaması amaçlandığı için anlatım genellikle benimseyicidir. Bunun en önemli sebebi özneye karşı duyulan hayranlık ve yakınlık duygusudur. Biyografik metinlerde karşılaşılan en büyük sorun belgesel olanla kurmacayı kurgu bakımından iyi kaynaştıramamaktır. Biyografik romanların kahramanları kurmaca dünyaya ait kahramanlar değildir. Yazar bu konuda okuyucusuna öznesinin gerçek olduğunu, figürlerin gerçekten yaşamış ya da olayların içinde oldukların hatırlatır. *Adı Aylin* romanının önsözünde Ayşe Kulin, bu hatırlatmayı okuyucusuna sunmuştur. Biyografik romanlar, belgesel nitelikte ürünlerdir. Bu noktada bazı eserlerde gerçeklerin ve kurgunun nasıl yerleştirilmesi sorunu doğmaktadır. Türk edebiyatında karşılaştığımız biyografik romanlarda çok fazla modernist romanın tekniklerine rastlanmamıştır. Amaç, türün özelliklerini genişletmek olmadığı için bir iki roman dışında çağdaş teknikler kullanılmamıştır. Hatta bazı zamanlarda biyografik eserlerin roman formunda olduğu unutulurak tarih metni üslubuna

everildiği de görülmektedir. Biyografik romanlarda geleneksel romanın neden-sonuç bağlantısı sonucu gelişen olay örgüsüne rastlanmamaktadır. Bu romanlarda, hayatın gerçekliği ele alındığı için romanın yapısını determinizme bağlı olmayan parçalarla oluşur. Bir olayı başkasına bağlayan sebepler değil, öznenin hayatının gerçekliği merkezdedir.

Bir diğer sorun, biyografik romanın estetik kaygı ile olan durumudur. Romancı gerçek bir karakteri anlatması sebebiyle, sınırsız bir müdahale alanına sahip değildir. Gerçeğe yaklaştığında estetik zevkten, estetiğe yaklaştığında ise gerçeklikten uzaklaşacaktır. Şüphesiz biyografik romancının başarısını bu iki husus arasında kurduğu denge sağlayacaktır.⁸⁵ Biyografik romanlarda öznenin hayatına dair bilgi ve belgeler azsa romandaki kurmaca özelliklerin fazla olduğu gözlemlenmektedir. Yakın zamanda yaşamış ya da hayatı detaylarıyla bilinen bir kişiye ait yazılan biyografik romanlarda ise kurmaca özellikler daha azdır. Bilgi ve belgelerin az olması sonucu kurmaca özellikler artarken bu biyografik romanlar, roman türünün özelliklerine daha da yaklaşmaktadır. Türk edebiyatında biyografik roman yazarları, kahramanlarını kendini gerçekleştirmeyi başarmış insanlar olarak görmektedir. Aylin Devrimer'in hayatı sıra dışı olsa bile onu kendini gerçekleştiren bir kadın olarak betimleyen Ayşe Kulin olmuştur. Kendini gerçekleştirmeyi başarmış kişilerin yanında, zorluklarla mücadele eden ve hayatlarında trajik yönleri bulunan kişiler de biyografilerin kahramanı olmuştur. Nermin Bezmen, *Kurt Seyt ve Shura* ile *KurtSeyt ve Murka* romanlarında kendini gerçekleştirmiş insanların acıklı hikâyelerini anlatmıştır.

Son on yılda Türk edebiyatında biyografik romanların sayılarında artış görülmektedir. Okuyucunun ilgisiyle paralel bir yükselme gözlemlenmektedir. Nermin Bezmen, Ayşe Kulin gibi yazarların kaleme aldığı eserler Türk edebiyatında beğeni toplayıp önemli satış rakamlarına ulaşan eserlerdendir. Postmodern romanın edebiyatın türlerini belirsizleştirme anlayışıyla da yazarlar ve okuyucuların ilgisini çekmiştir. Bazı teknik sorunlar içinde gelişimini sürdüren biyografik romanların en büyük sorunu, roman gibi kurmaca bir dünya sunmayı amaçlayan türü gerçekleri anlatmayı amaçlayan bu türün yerine koyma çabasıdır.

⁸⁵ Rahime Gezer, *Naşide Gökbudak'ın Biyografik Romanları*, (Yüksek Lisans) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, 2021.

Bu sebeplerden dolayı biyografik romanlar diğer romanlara göre daha basit ve estetik yönü zayıf olarak görülmektedir. Kurmaca kısmının sınırlı olması nedeniyle yaratıcılık bakımından daha sınırlı bir türdür. Romanda ele alınan belgeler okuyucuda roman dışında bir tür okuyormuş havası doğurmaktadır. Gerçekten yaşamamış bir kişinin hayatı, bir edebi metin olmak için ilginç olabilir; ancak yine de roman türünün sınırlarının zorlandığı, yazarın sınırlı bir alanda hareket etmek zorunda olduğu gerçeği açıkça görülmektedir.⁸⁶

⁸⁶ Mustafa Apaydın, “Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler”, *Dergipark*, sayı:7, Cilt:7, 2001.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN YAZARLARIN BİYOGRAFİK ROMANLARINDA KADIN KAHRAMANLAR

3.1.AYŞE KULİN-ADI:AYLİN

Adı: Aylin, Aylin Devrimel Radomisli Cates'in macera dolu hayatını anlatan biyografik bir romandır. Ayşe Kulin yakından tanıdığı Aylin'in hayatını, hayatından kesitleri kurguladıkları ile kaleme alır ve eseri oluşturur. 1997'de Remzi Kitapevi yayınları tarafından çıkarılan ve Ayla Kulin'in çok satan yazarlar listesine girmesini sağlayan eseri "*Adı Aylin*" gerçek bir yaşam öyküsünü ele alarak edebiyat dünyasında büyük yankılar uyandıran önemli kitaplarından biridir. Ayşe Kulin romanın yazılışı ile ilgili şunları söyler: "Aylin'le, o hayattayken bir söyleşi tasarladım. Rahmetli Ercan Arıklı'nın dergilerinden birinde çıkacaktı. Beklenmedik ölümü üzerine bu yazıyı günlük gazetelerden birinde yayınladım. O kadar çok ses getirdi ki, hayatını da yazayım da, günahları ve sevaplarıyla, okurlar böyle renkli bir insanın varlığından haberdar olsunlar istedim. Aylin, birlikte büyüdüğüm, aynı apartmanda komşu olduğum ve aynı okulda okuduğum bir arkadaşım. Üstelik benim amcamın eşi onun teyzesi oluyordu. Dolayısı ile hakkında hemen hemen her şeyi zaten biliyordum."⁸⁷

Adı: Aylin, nekrolog roman özelliği taşıyan en iyi örneklerden biridir. Ölen bir kişinin ardından hayatının ele alındığı bu eserlerde özneye karşı yüceltici bir söylem ve onun hayatının gelecek nesillere de tanıtılması gayreti vardır. Ayşe Kulin, kuzeni olan Aylin Radomisli'nin hayat hikâyesini ele alır ve roman kurgusu içinde onun öyküsünü anlatır. Romanda sahneleme tekniğinin yanında olaylar hâkim bakış açısı ile anlatılır. Aylin'in cenaze töreniyle başlayan eserin diğer bölümlerinde Aylin 'in kişiliği ve hayatına dair bilgilere yer verilir.

Adı Aylin, Ayşe Kulin'in ilk romanıdır. Biyografik roman örneği olan bu eserde, Aylin Devrimel Radomisli'nin hayatı anlatılmıştır ve eser oldukça yoğun

⁸⁷ <http://www.biyografist.com/roportajlar/Ayse-Kulin-roportajlari>, (Görüşen: Melike Birgölge).

bir ilgi görmüştür. Roman, Kulin'in hayatında bir dönüm noktası olarak onu çok okunan bir yazar haline getirmiştir. Nazife Çifçioğlu, Adı Aylin'i şu şekilde değerlendirir: "Çok güzel olduğu kadar; canlı, capcanlı bir hayat öyküsüdür Adı Aylin. İnsanın kendisine çıkaracağı pek çok pay vardır onda. Okurken, işte şu satırlarda 'ben varım' diyor insan. En önemlisi, gerçekten içimizden geldiği gibi yaşayıp yaşamadığımızdır. Aylin Radomisli bunu başarmış. Hayatı en hızlı yönüyle yaşamış ve aynı hızda veda etmiş bu hayata. Hemen herkes sevmiş onu. Ben de sevdim. En çok da sevmeyi bilen tarafını yakın buldum kendime. O canlılığıysa imrendiğim yanı oldu. 'Keşke' dedim. En kötüsü de ölüm nedeninin karanlık kalması."

Adı: Aylin romanında, Aylin'in kökenleri, ailesi, eğitim hayatı, evlilikleri ve hayata bakışı kronolojik olarak romanda ele alınır. Aylin'in meslek hayatında beraber çalıştığı insanlarla ilgi hikayelerin anlatıldığı kısımlar eserin iç sarmalını oluştururken macera dozunu da artırır. Onun hastalarına verdiği emek, insanlara dair düşünceler ve meslek hayatındaki ilerlemelerden sonra yaptığı evlilikler ele alınır. Son bölüme gelindiğinde ise romanın ilk bölümüne dönüş yapılarak Aylin'in ölümüne gidilir.

Roman, Aylin'in cenaze töreniyle başlar daha sonra geriye dönüş teknikleriyle doğumu, ailesi, çocukluğundan başlayarak hayatını anlatır. Yabancı dillerde eğitim gören Aylin, Fransa'da ablasının yanında eğitimini alır. Orada moda eğitimi almaya başlar. Fakat annesinin ölümünden sonra tıp okumaya karar verir. Annesinin ölümü Aylin'in sarsar ve o dönemki ruh haliyle hayatındaki boşluğu bir evlilikle doldurmaya karar verir. Arap prensi Senusi ile evlenir. Ancak bu evlilik çok da planladığı gibi gitmez ve eğitim gördüğü okulda Türk öğrenci Polat ile Senusi'yi aldatır. Olayın öğrenilmesi üzerine Aylin Türkiye'ye kaçmak zorunda kalır. Daha sonra Avusturya'ya gitme kararı alan Aylin burada tıp okumaya başlar. Okuduğu okulda fizik dersinde ona yardımcı olan Jean Pierre ile evlenir. Fakülteden mezun olduktan sonra Jean Pierre ile boşanır ve Amerika'ya taşınır.

Amerika'da psikiyatr olarak görev yapan Aylin işinde oldukça başarılı bir doktordur. Zor vakaları tedavi etmesiyle burada bir şöhret kazanır. Bu sırada

Afgan Bürokrat Paswak’a aşık olur fakat bu ilişki çok uzun sürmez. Türkiye’den Amerika’ya göç eden Mişel Radomisli ile evlenir. Mişel’in çocuklarıyla iyi anlaşılan Aylin bir zaman sonra yeğeni Tayibe’yi yanına alır ve onu Amerika’da okutur. Hayatında her şeyin yolunda gittiği süreçte Aylin bu sefer de tekdüze yaşadığı hayatından şikayet etmeye başlar ve Mişel’den ayrılır.

Amerika’da yaşamaya devam eden Aylin sinema yıldızı olan Joseph Cates ile tanışır ve bir süre sonra evlenme kararı alırlar. İlk zamanlar huzurlu olan evlilikleri daha sonrasında Joseph’in çocukları tarafından bozulur. Aylin, evli olduğu süreçte Amerikan ordusuna katılır ve yarbaylık rütbesine kadar yükselir. Burada doktorluk görevini icra eder. Kendi geliştiği “Işık Terapisi” ni Körfez Savaşı’na katılan askerlere uygular. Bu tedavi sürecinde ordunun askerlere cesaret hıplı verdiğini tespit eder ve araştırmaya başlar. Şikayet etmek ister fakat ordu tarafından engellenir. Bu olaylar üzerine istifa ederek New York’a döner. Döndüğünde ise kocasının açtığı boşanma davası olayı ile karşılaşır. Geçirdiği süre zarfında Aylin sürekli tehdit telefonları almaya başlar ve bir gün arabasının altında ölü bulunur. Ölümüne dair bir iz ve şüpheli bulunamaz. Raporlara “garip bir kaza” olarak eklenir.

Romanın genelinde geniş aile yapısı ve macera dolu hayatı anlatılan Aylin dedesi Giritli Deli Mustafa Naili Paşa’ya sık sık benzetilir. Romanda anlatıcı olarak üçüncü tekil kişil anlatıcı ve gözlemci bakış açısı kullanılır. Fakat romanın bazı bölümlerinde tanrısal bakış açısı da kullanılmıştır. Romanda monolog, iç monolog, geriye dönüş tekniklerinden yararlanılmıştır. Romanda ele avuca sığmaz, lüksü seven ve sürekli bir arayış içinde Aylin Radomisli’nin birçok özelliğini aslına yazar yumuşatarak kaleme aldığını belirtir. Yazar. Yurt dışı ve akrabalık kısımlarının romanda kurgu olarak oluşturulduğunu ekler. Aslında *Adı: Aylin* romanıyla Türk edebiyatında yeni bir kadın tipini de örnekler. Bu kadın, özgürlüğüne düşkün, başının dikine gitmeyi seven, özgürlükçü, cazibesi yüksek, aykırı, sınırları olmayan ve dostluğa aşırı derecede önem veren bir kadındır. Aylin, okuyucuya kendisini tanıdan bir kahramandır. Dini görüşü ve yaşam tarzı bakımında eleştiri alabileceği kesimlerce bile anlaşılabilen ir karakter konumundadır. Romanda Aylin Radomisli şöyle anlatılır: “Akdeniz’e bir kısrak başı gibi uzanan ülkeden kopup, yaşlı Orta Avrupa’da dönüp dolaştıktan sonra

Atlantik kıyılarına vurmuş bir deli rüzgar. Tek bir ülkeye, tek bir ilkeye sığmayacak kadar güçlü, tek bir eşle, tek bir meslekle ömür tüketmeyecek kadar hızlı esen bir bora. Bir meltem aynı zamanda. Yumuşak, sevecen, sarıp sarmalayan, dinleyen, dinlendiren, şifa veren kocaman yürekli bir Lokman Hekim.”⁸⁸

Türkiye’den en çok satılan kitaplardan arasında yer alan *Adı: Aylin* romanının önsözünde Ayşe Kulin romanı yazma sebebini şu şekilde dile getirir: “Yazılanlar, onun kişiliğinin tam hakkını vermeyecektir. Bu kitap onu sevenlerin yardımıyla coşkuyla bağlandığı bu dünyaya, ondan bir ses kalsın diye yazıldı ve geride bıraktığı dostlarına ondan bir “Elveda”.⁸⁹

Adı: Aylin romanı aslında Ayşe Kulin’in *Aylin* isim öyküsünün dikkat çekmesi ile kaleme alınır. Öyküde Aylin’in şüpheli ölümü okuyucuda merak uyandırır ve ayrıntılı bir biçimde yaşam öyküsünün yazılması istenir. 1997’de yayımlanan kitap, *Nokta Dergisi Zirvedekiler Edebiyat Ödülü*’nü alır. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Kulin’i yılın yazarı seçer. Kitap büyük ilgi toplar ve birçok basımı yapılır. Fakat kitapta yer alan karakterlerden birinin dava açması sonucu Kulin on yıl boyunca mahkemelerle uğraşır ve mahkemeyi kaybeder. Bir süre yaşamöyküsü yazmak istemese de Türkan Saylan için bu kararını erteler.

Ayşe Kulin biyografi türünde yazdığı başarılı eserleriyle Türk edebiyatında dikkatleri üzerine çeker. Apaydın, "1990 sonrasında biyografik roman türünün Türk edebiyatındaki en velût yazarları Hıfzı Topuz ve Ayşe Kulin'dir."⁹⁰ Sözleriyle bu durumu özetler. Biyografi, Ayşe Kulin’in de öncülük etmesiyle biyografik romana doğru evrilir. Apaydın bunu şu sözleriyle ifade eder:

Ancak son on yıl içinde yayımlanan biyografik romanların isimlerinde roman oluşunu vurgulama kaygısı ortadan kalktığı gibi, kitabın ön, iç ve arka kapağında eserin roman olduğuna dair bir niteleme bulunmamaktadır. *Adı Aylin*’in

⁸⁸ Ayşe Kulin, *Adı: Aylin*, İstanbul: Everest Yayınları, 1997, s.3.

⁸⁹ Ayşe Kulin, *Adı: Aylin*, İstanbul: Everest Yayınları, 1997.

⁹⁰ Mustafa Apaydın, “Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler”, *Dergipark*, sayı:7, Cilt:7, 2001,s. 477

arka kapağında roman nitelemesi yoktur; eserden sadece kitap diye söz edilmiştir. Füreya'da da eserin biyografik roman olduğuna dair bir kayıt yoktur.⁹¹

Ayşe Kulin'in romanlarındaki şahıslar cinsiyete göre incelendiğinde kadın karakterlerin daha fazla olup etkin rol üstlendiklerini söyleyebiliriz. Bir kadın yazar olarak önemsenmesi gereken bir özelliğidir. İlk romanı olan Adı Aylin'den itibaren kadın karakterler önemli roller verdiğini görmekteyiz. Aylin, Füreya, Nimeta, Selva, Sabiha, Zinnet Dadı, Zelha Bora gibi şahısları örnek gösterebiliriz. Ayşe Kulin'in romanlarındaki kadınlar bulundukları çevreden kendini soyutlayıp kendi benliklerini yaratan, kendilerini kanıtlamış güçlü karakterlerdir olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.ADI AYLİN ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR

3.1.1. Aylin

Adı Aylin romanının başkişi Aylin'dir. Diğer kişiler ve olaylar onun etrafında şekillenmiştir.1938 Ağustos ayında dünyaya gelmiştir. Çocukken şımarık ve yaramaz bir çocuk olan Aylin güzellik bakımında hep ablasının üzerinden aktarılır. Gençliğinde açık teni, uzun boyu ve narin vücut yapısıyla dikkat çeker. Küçükken sahip olduğu yaramaz huyu büyüdükçe espriye ve eğlenceli bir karaktere evrilir. Dans etmek, seyahat etmek onun en sevdiği hobiler arasındadır. Sanatın her alanı onun için kutsak ve özeldir. Dedesinden ona geçtiği düşünülen dik duruşu ve kararlı yapısı da onun karakterinin önemi parçalarından biridir.

Ankara Kolejinde okuyan Aylin, mezun olunca ablasının yanına Londra'ya gider. Burada fiziğiyle dikkat çeken genç kız mankenlik okuluna kaydolar. Hayatı boyunca ilgi görmesini bu okula borçlu olduğunu söyler. Yurt dışı onun için hep bir gizem taşımaktadır. Yeni yerler keşfetmek ve öğrenmek onun en büyük tutkularındandır. Ablasının yanından sonra Hilmi dayısının yanına Cenevre'ye gitme kararı alır. Burada Fransızcasını geliştirmek ister. Fakat bu

⁹¹Mustafa Apaydın, "Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler", *Dergipark*, sayı:7, Cilt:7, 2001 s. 477.

eğitim sırasında annesinin ciddi bir sağlık sorununun çıkması üzerine memlekete dönerler. Annelerinin yanında bir süre kaldıktan sonra iki kardeş yeniden Londra'ya döner. Burada kısa bir süre sonra annelerinin ölüm haberini alırlar ve Türkiye'ye dönerler. Bu lm en çok Aylin'i etkilemiştir. Üniversite için ablası ile Paris'e döner fakat annesinin ölümü üzerine depresyona girip üniversiteyi bırakmak zorunda kalır. Duygusal ve fiziksel olarak çok bir çekim olmamasına rağmen Libya'lı Prens, Senusi ile evlenir. Prens Senusi, Jean Pire, Paswak, Mişel karakterleri Aylin ile evli oldukları süre içerisinde anlatılmışlardır. Aylin'in annesi ve Nilüfer'de onunla ilgisi bakımından romanda bulunan isimlerdir. Aylin hayatı boyunca hayatı hızlı ve dolu dolu yaşamış bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Küçükken bir albenisi olmayan fakat büyüdükçe gzelleşip alımlı bir kadın olan Aylin bu özellikleriyle birçok erkeği etkileyerek onların hayatını etkilemiştir. Hollywood yıldızı kadar güzel olan Aylin aynı zamanda oldukça zeki, azimli, merhametli, oldukça cesaretli ve hırslı bir kadındır.

Aslında bu evlilikle kendisini çıkmaza sokar. Bir süre sonra ayrılır ve ailesinin yanına gider. Evliliğini bitirme sürecinde tanıştığı Polat ile bir süre yalnızlığını geçiştirir. Hilmi dayısı Aylin'i annesinin emaneti olarak görür ve onu çok sever. Çok istediği tıp fakültesinde okuması için onu Neuchatel niversitesi'ne gönderir. Uzun zamandır istediği Lozan niversitesi'nce çok çalışarak kabul edilir ve psikiyatri doktoru olur. Bu sürede ona fizik dersi konusunda yardımcı olan hocası Pierre ile sevgili olur ve sonrasında evlenir. İki de mesleklerinde farklı şehirlerde görev yaparlar ve evlilikleri bozulmaya başlar. Evliliği sonlandırsalar bile ikisinin dostluğu devam eder.

Aylin, meslek hayatında hep yenilikleri deneyip insanlara faydası olacak yöntemler geliştirmek ister. Bu noktada da adından sıkça bahsettirir. Aşk hayatında başarısız olup yanlış seçimler yapan Aylin, işi konusunda takıntılıdır. Çalışma aşkı onu besleyen önemli noktalardandır. Yine de aşk hayatındaki boşluğu doldurmak için doğru insana denk gelmeyi bekler. Bir davette kendisinden yaşça büyük olan Paswak ile tanışır. Herkes karşı olmasına rağmen onunla tanışır ve bu aşkı sürdürür. Fakat arkadaşlarının ısrarıyla Mişel ile tanışır ve Paswak'tan ayrılma kararı alır. Mişel'in ilgisi karşısında duramaz ve evlilik karar alırlar. Bu evlilikte ocuk sahibi olmak isteyen Aylin'in her hamileliği

düşükle sonuçlanır. Bu ilişkide de aradığını bulamayan Aylin ayrılma kararı alır. Birkaç geçici ilişkiden sonra son eşi Joe Cates ile tanışıp evlenme kararı alır. Bu bir aşk evliliğidir fakat Joe kendinden çok büyüktür ve kızları bu evliliği bozmaya çalışır. Bu dönemde işinden taviz vermemeye çalışan Aylin evden uzaklaşma arzusuna kapılır. Uzak, yeni bir yaşam kurarak insanlara faydalı olmak ister ve Körfez Savaşı'nda savaşımların yaralarını sarma kararı alır. Birçok askere faydası dokunan Aylin'in eşiyle arası mesafeden dolayı da iyice bozulur ve kapısına gelen boşanma evraklarıyla karşılaşır. Fakat bunu kabullenmez ve döndüğünden de boşanmamak için direnir. Yeniden göreve döndüğünde askeriyede öğrenmemesi gereken bilgileri öğrendiği için birçok tehdit alan Aylin, Noel gecesi arkadaşlarıyla bir araya gelmek üzere hazırlanırken 19 Ocak 1995 yılında arabasının altında ölü bulunur. Aylin'in cinayet sayılmayacak kadar delilsiz bir şekilde aramızdan ayrılır ve bu sır perdesi aralanmaz. Aylin, hayatı boyunca enerjisiyle, güzelliğiyle, azmiyle ve başarılarıyla dikkat çeken bir isimdir. Ölmeden önce gerek yaptığı evlilikleri, aşkları, yaptığı işleriyle sevilen ve iz bırakan bir kişi olmayı başarır.

Kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olan romanda birçok duyguyu okuyucuya hissettirecek şahıslar vardır. Bu şahısların işlevi Aylin'in doyumsuz kişiliğini, cesaretini ve cömertliğini kanıtlamaktır. Üç grupta incelenebilecek şahıs kadrosunda ilk grup Aylin'in ailesidir. İkinci grup hayatında yer alan erkekler, üçüncü grup ise zamanla yakın arkadaşları olan hastalarıdır. Eserin başkahramanı olan Aylin'in ise ailesi, doğumu, çocukluğu, gençlik yılları, öğrenim hayatı, mesleki kariyeri, evlilikleri, aşkları ve ölümü ayrıntılı bir biçimde anlatılır.

Doyumsuzlukları yüzünden sürekli arayış içerisinde olan Aylin mutluluğu bir türlü bulamaz. Mutluluğa ulaştığı anlarda ise bazen kendi elleriyle bazen de çevresel etkilerle bu mutluluğu bozulur. Yetinme duygusundan oldukça uzak olan Aylin mesleğinin zirvesinde olup zengin insanların hayatlarını yaşarken bile hep daha fazlasını ister. Yetinme duygusundan yoksun oluşu onun mutluluğuna engel olur. Mutluluk onun için bir arayıştır. Ulaşmaktan ziyade bir kaçıştır.

Çevresindekilerin itirazlarına rağmen önemli dönemlerde kendine göre kararlar verip itirazları önemsememiştir. Prens Senusi ile evlenmesine herkes karşı

çıkarken Aylin, prenses hayatı yaşamak için onunla evlenmiştir. Fakat geçen zamanla beraber Senusi'yi daha iyi tanıdıkça bunun mümkün olmadığını anlayıp ayrılığın yollarını aramıştır. Aylin'in kritik bazı olaylarda ani kararlar vermesi ve düşünmeden hareket edişi eserde üzerinde durulan noktalardan olmuştur. Senusi ile evlenmesi ve Mişel ile aniden ayrılması onu pişman etmiştir.

Aylin oldukça hırslı bir karakterdir. Hırs uğruna evlilikler yapmış iletişim kurmaması gereken kişilerle arkadaşlık kurmuştur. Çocuk istemesi ve hayatını bu noktada tehlikeye atması bile hırs ile bağlantılıdır. Joe ile olan evliliğini bitirirken bunu hazmedemeyip yüklü miktarda servet isteyip işleri yokuşa sürerek kendisini yıpranacağı bir sürece sokmuştur. Oldukça azimli olan Aylin, 26 yaşında tıp tahsiline başlayıp başarıyla bitirerek New York'ta çalışmış ve en iyi psikiyatrlarından biri olmuştur. Hastalarını başarıyla tedavi edip onları normal hayata döndürmüştür. Doyumsuz bir kişiliğe sahip olmasından dolayı sürekli ilişkilerinde de karmaşa yaşayan Aylin bu konuda kendisini çıkmazlara sürüklemiştir. İnatçı ve cesur bir kadın olan Aylin, büyük, تنها ve ürkütücü bir evde tek başına yaşamaktadır.

Aylin hayatının bir döneminde Amerikan ordusunda doktor olarak çalışmıştır. Burada körfez Savaşı'na katılan ve savaş sonrası bir katile dönüşen Teğmen Jones'un tedavisini üstlenmiştir. O dönemde askerlere verilen cesaret hapından dolayı Jones'un bunları yaptığını düşünür ve asıl yargılanması gereken kişinin Jones değil ordu olduğunu savunur ve bunu raporlaştırarak mahkemeye sunmak ister. Fakat ordu bu konuda Aylin'i uyarır ve ordunun menfaatinin oldukça önemli olduğunun vurgusunu yapar. Fakat Aylin pes edip geri adım atmaz ve belki de ölümüne bu olay sebep olur. Aşkları, evlilikleri, hastaları, ailesi ile hafızalarda iz bırakan Aylin, mücadeleci, inatçı, çalışkan, zeki ve oldukça güzel bir kadındır. Hayatı, sürprizlerle ve karmaşalarla ilerlerken beklenmedik bir şekilde de sonlanmıştır. Okuyucu Aylin'in ölümünü kabul etmekte zorlanmıştır ve bu ölüm okuyucuda yarım kalan bir hayat izlenimi uyandırmıştır. Sır perdesine sarılı olan bu ölüm romanın en çarpıcı yanını oluşturmuştur.

3.1.2. Melek Hanım

Hilmi Paşa'nın kızlarından biridir. Roman karakterlerinden Hasip ile küçüklüğünde duygusal bir yakınlaşma yaşamıştır. Geçen zaman sonrasında Melek Hanım onunla evlenmiş ve bu evlilikten iki oğlu ve üç kızı olmuştur.

3.1.3. Leyla Hanım

Hasip Bey'in ortanca kızıdır. Ailenin değerli, sevilen ve en güzel kızıdır. Yeşil gözlü, uzun boylu, alımlı bir kızdır. Leyla Hanım babasına olan benzerliğiyle dikkat çekmektedir. Uzun boylu, sarışın bir kadındır. Savruk kararlı Cemal Bey'le nişanlanır. 3-4 sene geçmesine rağmen Cemal Bey azına “düğün” kelimesini almamaktadır. Nişanlısının yanına Ankara'ya giderek bu konuda Cemal Bey ile bir konuşma yapar. Kısa zamanda evlenmeleri gerektiği söyler yoksa bu işin ayrılıkla sonuçlanacağını belirtir. Aralarında anlaşma yaparlar. Bir süre evli kaldıktan sonra boşanacakları konusunda Cemal Bey'i ikna eder ve zamanla sözünde durur. Fakat bu noktada Cemal Bey bu kararlılık karşısında şaşırır ve Leyla Hanım'ın gitmesini istemez. Biraz bu hayatı deneyimlemek istediğini söyler. Bu ir ömür sürer. Ve ikilinin bebekleri olur. Bu Leyla Hanım'ın kararlılığının göstergesidir. Leyla Hanım çocuklarının gelişimiyle yakından ilgilenir. Bunun yanında otoriter ve tutucu bir tavır takınmaktan da kendini alı koyamaz. İlk kızı Nilüfer üzerindeki baskısı oldukça fazladır. Fakat değişen dönem ve geçen zamanla aynı oranda Aylin'e o kadar baskı kuramaz. Nilüfer ve Aylin isimli kız çocuklarını büyüttükten sonra Leyla Hanım göğsündeki ur nedeniyle 1961 yılında vefat eder. Bu Nilüfer ve Aylin için yıkım etkisi yaratır. Fakat asla birbirlerini bırakmayan kardeşler her konuda birbirlerine destek olurlar. Annesi Aylin'i ablası Nilüfer'e emanet etmiştir ve iki kardeş bu konuda birbirlerine karşı daha hassas yaklaşarak annelerine verdikleri sözü de yerine getirirler.

3.1.4. Nilüfer

Nilüfer Aylin'in ablasıdır. Otoriter bir kişiliğe sahiptir ve bu özelliğiyle de Aylin'in üzerinde hep bir baskı oluşturur. Bunun yanında Aylin için Anne rolünü üstlenir. İstanbul'da Notre Dame de Sion'da lise eğitimi alır. Bu yıllarda dikkat çekici bir güzelliğe erişir. Metafizik konularıyla ilgilenmeye başlar. Ailesinin istememesine rağmen dönemin ünlü iş adamlarından birinin oğlu Aziz ile evlenir ve Londra'ya yerleşirler. Nilüfer burada dil öğrenmeye başlar. Eşi Aziz ise ekonomi tahsilini devam ettirir. Fakat bu evlilik uzun soluklu değildir. İkili boşanma kararı alırlar. Nilüfer kendisinden büyük iş adamı Asım Gülek ile evlenir. Bir kız bir de oğulları olur. Israrcı ve hırçın bir yapısı olan Nilüfer, Aylin 'in Mişel ile olan evliliğine engel olmak ister. Sebebi ise Mişel'in Musevi olmasıdır. Kızı Tayibe'ye karşı da oldukça hırçındır. Bu karmaşalar Aylin'i oldukça üzer ve Tayibe'yi yanına alarak onu okutur. Geçirdiği bir trafik kazası sonucu güzelliğini kaybeder ve daha da hırçınlaşmaya başlar. Olaylardan sonra metafizik konularına da daha da yoğunlaşır. Kendine bir kaçış yolu kabul eder. Aylin'in doğumundan sonra kendisine anne rolünü seçer. Bazı aşırılıkları olsa da Aylin'in zor günlerinde hep yanında olur. Aylin'e kıyasla yardımcı karakterler olarak değerlendirebileceğimiz bir karakterdir. Hayatı boyunca güzellik kelimesi ile ismi hep yan yana kullanılan Nilüfer, kardeşi Aylin'in her üzüntüsünde ve her başarısında yanında olan en önemli güçtür.

3.1.5. Tayibe

Nilüfer'in kızıdır. Tayibe, annesi iyi bakmadığı için Aylin'in yanına geçer ve eğitimini Amerika'da tamamlar. Aylin'in manevi çocuğudur. Aslında Tayibe, Aylin'in isteyip de sahip olamadığı kız çocuğu gibidir. Tayibe bunu fark ettiği için Aylin'in dert ortağı ve arkadaşı olur. Teyzesi Aylin, üniversite dahil olmak üzere tüm ihtiyaçlarını karşılayıp sevgisini ondan esirgemez. Sıcakkanlı bir kız olan Tayyibe herkesle uyum sağlayıp anlaşabilen bir çocuktur. Harvard Üniversitesi'nden üstün başarı ile mezun olur. London School of Economics'de doktorasını yapar. Annesi ve babasından uzakta olduğu için üzülen Tayyibe, onların yaşlılık dönemlerinde yanında olmak ister. Döndüğünde başbakanlıkta

görev yapar. Teyzesi onun yokluğuna zor adapte olur fakat yine de nerede, nasıl mutluydu öyle yaşaması için ses çıkarmaz. Aylin tüm mal varlığını manevi kızım dediği Tayyibe'ye bırakır. Aylin'in ölümü Tayyibe'de büyük bir yıkım yaratır.

3.2.AYŞE KULİN- FÜREYA

Ayşe Kulin, keşkelerinin olmadığı ve en sevdiği romanının Füreya olduğunu belirtir. Eserde tek bir kelimeyi bile değiştirmek istemediğinin altını çizer. Ayşe Kulin biyografik roman türünü Türk okuyucusuna sevdiren yazar olarak da tanınmaktadır. Kulin, Füreya ve Aylin'i tanıdığı ve hayatlarının oldukça ilginç bir çizgi üzerinde ilerlemesi üzerine hayatlarını romanlaştırdığını dile getirir. Füreya'nın Osmanlı'nın çöküşüne ve Cumhuriyet'in kuruluşuna tanıklık eden bir sanatçı olması bakımından da onun biyografisini yazdığını söyler. “Her ikisi de yakından tanıdığım ve kendi çevremde yaşamış insanlardır. Ama onların yaşam öykülerini kentsoylu aristokrat kadınlar oldukları için yazmadım. Aylin'in yaşamı çok değişik olduğu, Füreya'yı da seramiği dört asır sonra tekrar gündelik hayatımıza sokan, ülkemizin ilk kadın seramikçisi olduğu için yazdım. Füreya'nın benim için diğer bir önemli özelliği de Osmanlı'nın çöküş, Cumhuriyet'in doğuş yıllarına tanıklık etmiş olmasıydı.”⁹²

Ayşe Kulin'in romanlarında kadın karakterlerin önemi büyüktür. Bu kadınların birçoğu kentsoylu kadınlardır. İyi bir eğitim almışlardır. Aylin, Füreya, Nimeta, Nevra, Ayda kendilerine güvenen ve ayakları üzerinde durabilen kişilerdir. Ayşe Kulin biyografik roman yazmanın oldukça zor bir iş olduğundan bahseder. Bu konuda kitaplarında ele aldığı isimlerle ilgili mahkemelik olur ve dönemin sancısını ve yoğunluğunun onu zorlamasından bahseder. “Yalnız kitapların içinde yüzde yüz gerçeği aramak doğru olmaz. Çünkü kurgudur edebiyat. Onun için mümkün olduğunca gerçeği katıyorsunuz ama siz, o kişiyle birlikte yaşamadınız. Dolayısıyla bir yerleri kurgulamak zorundasınız. Sizin hayal

⁹²Carolyn Heilbrun, C. G. *Kadının Özyaşamını Yazarken*, çev. Yurdanur Salman ve Gülşat Aygen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.

*gücünüze kalan önemli bir alan var. Kaldı ki kurgularda gerçeği tahrif dahi edebilirsiniz buna hakkınız var.”*⁹³

Kulin, biyografik roman yazmayı tehlikeli sulara yüzmeye benzetir. Biyografisi yazılacak kişinin çevresini mutlu etmenin oldukça zor bir iş olduğunu söyler. “Biyografinin tehlikeli sularında yüzmek istemiyorum. Yaşayan bir insanı yazıyorsanız çok zor; vefat etmiş birini yazıyorsanız daha da zor. Çünkü çevresini, yakınlarını memnun etmeniz mümkün değil.”⁹⁴ Biyografi yazmanın romancının alanını daralttığını söyleyen Kulin, yazdığı romanların bu kadar sevilip satılmasının okuyucunun marifeti olduğunu söyler. “Biyografik romanlarımın çok tutulması benim değil okurun marifetidir. Okur gerçek hayatları okumayı hatta izlemeyi seviyor. Okuduğu ya da izlediği kişiler, okunmaya veya izlenmeye değse de değmese de yapıyor bunu.”⁹⁵

İnsanların özel hayatlarına duyulan merak ve dedikoduya olan düşkünlüklerinin de biyografik romanların çok satmasıyla ilişkisi olduğunu söyleyen Kulin, “İnsanlar, kurgudan daha çok realiteler mi etkiliyor?” sorusuna Ayşe Kulin, şu cevabı verir: “Evet, bu, insanların özel hayatlara ve dedikoduya düşkünlüğünden kaynaklanıyor.”⁹⁶

Füreya, Ayşe Kulin’in yazdığı biyografik romanlardan ikincisidir. Olaylar gerçek ve kurgu arasında gelip girmektedir. Kurgu ve gerçeklik iç içedir. Romanda Türkiye’nin ilk kadın seramik sanatçısı Füreya Koral’ın hayatı anlatılmaktadır. Ayşe Kulin, en sevdiği romanının *Füreya* olduğunu söyler fakat bununla keşkelerinin olduğunu söyler. Tüm keşkelere rağmen de tek bir kelime de bile değişiklik yapmak istemediğini not düşer.

“Füreya Koral’ın yaşam öyküsünü yazmak, bana bir bahar esintisi gibi keyifli geldi. Kendi sularımda yüzyordum. Çok iyi bildiğim yakın tarihimizi, bana gurur ve kıvanç veren ilk Cumhuriyet yıllarını anlatıyordum. Füreya mutluluk

⁹³ Vefa Taşdelen, “Biyografi: Ötekine Yolculuk”, *Milli Eğitim, Dhgm*, sayı 172, Güz 2006.

⁹⁴ Veysel Şahin, *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2020.

⁹⁵ Erişim: [<http://www.biyografi.info/kisi/ayse-kulin>] Erişim Tarihi: 21.01.2010

⁹⁶ Rana Tekcan, *Bir Başkasının Yaşamını Yeniden Kurmak: Biyografi Üzerine Bir Çalışma*, Dışarıda Kalanlar/ Bırakılanlar, İstanbul: Bağlam Yayınları, s. 69-80.

duyarak yazdığım ve tek satırını bile değiştirmek istemediğim romanımdır benim.”⁹⁷

Romanlarında sanata ve sanatçıya büyük yer veren Ayşe Kulin, Füreya romanında Türkiye’nin ilk kadın seramik sanatçısı Füreya Koral’ın hayatını ve sanatını ele almış ve anlatmıştır. Füreya Koral’ın hayatının ve sanat görüşlerinin dışında diğer sanatlara göre geri planda kalan seramik sanatı hakkında da çeşitli yorumlar yapmaktadır.

Romanda Füreya’nın hayatı, sanatı, aşkları ve yardımseverliği anlatılır. Bunun yanında Osmanlı’nın çöküş ve Cumhuriyet’in ilk yılları da eserde geniş olarak ele alınmaktadır. Eserde iki farklı zaman kavramı vardır. İlki Füreya’nın ölüm döşeginde bulunduğu zaman dilimidir. Burada Füreya, ağır hasta olduğu için konuşamıyor; ama onların dediklerini duyabiliyor. Bu “şimdiki zaman” yani “andır. Romanda geriye dönüş tekniği bol bol kullanılmaktadır. Yazar bu teknikte Füreya’yı geçmişe götürmektedir. Füreya’nın maceralarını anlatırken ara sıra ‘an’la geçmiş iç içe girer. Fakat bunun dışında yazar Füreya’nın hayatını çocukluğundan başlatıp, aşkları, sanatı, hastalığını kronik olarak ele alır.

Füreya, Osmanlı’nın çöküş yıllarında bir paşanın torunu olarak dünyaya gelir. Şakir Paşa’nın büyük kızı Hakkiye’nin ilk çocuğudur. Zengin, onurlu, soylu bir aileden gelmektedir. Füreya’nın babası Emin Bey, Mustafa Kemal’in sınıf arkadaşıdır ve kurtuluş savaşında Mustafa Kemal’in yanında mücadele vermiş bir isimdir. Romanda Osmanlı’nın son yılları; Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yılları da ele alınmaktadır. Babası Emin Bey romanda Füreya’nın gözlem ve düşünceleri vasıtası ile yer almaktadır. Romanda, Füreya’nın Atatürk devrinden Demokrat parti yıllarına uzanan, seksenli yıllara kadar ulaşan hayatındaki değişim ve dönüşümler anlatılmıştır.

Füreya mutlu bir çocukluk geçirir fakat ilerleyen dönemlerinde mutsuz bir evliliğe adım atar. Bu sınırlar Füreya’yı boğmaya başlar ve boşanarak Atatürk’e yakın olmak için ikinci evliliğini yapmıştır. Atatürk hayattayken Füreya çeşitli

⁹⁷ Hepsi TV(Yapımcı), Yekta Kopan’la Yazar Söyleşileri-Ayşe Kulin. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=rFWDtEoFo9o>

şekillerde Cumhuriyet yararına üzerine düşen görevleri özenle yapar. Bir süre sonra verem hastalığına yakalanır. Hastalıkla mücadele ettiği dönemlerde seramik sanatını öğrenmeye başlar ve kendini bu konuda geliştirerek ilerlemeye başlar. Seramik sanatını halkın günlük yaşamına dâhil etmeyi başarır. Füreya'ya göre seramik sanatı, yaşamın her alanında olmalıdır. Bunun için seramik, panoları, büyük duvarları süsleyen bir sanat olmalıydı, insanların yaşamlarıyla iç içe geçmelidir. “Panolardan bıktı Füreya. Geniş yüzeyler, büyük duvarlar, üzerinde yeterince çalışmıştı. Çini sanatımıza çağdaş bir yorum kazandırarak yeniden yaşamın içine yapıların kalbine sokmuştu. Çiniyi, yeni kimliğiyle adını “seramik” koyarak.”⁹⁸

Seramik sanatını, küçük panolarla, tabaklarla, kuş, balık, ağaç heykelleri ile insan yaşamına sokmayı başaran Füreya, sanatı her şeyin üstünde görür. Sanatı ile uğraşırken evini, kocasını ihmal eden Füreya, eşiyle seramik sanatı arasında tercih yapmak zorunda kalınca kocasından boşanarak seramik sanatını tercih eder.⁹⁹

Füreya bulunduğu ortamda solcu arkadaşlar edinmeye başlar. Kılıç Ali'den boşanır. Küçüklük ve gençlik çağlarında konağın şımarık kızı olarak büyüyen Füreya, kendi el emeğiyle parasını kazanıp mütevazı bir hayat yaşamaya başlar. Romanda gözlemci bakış açısı ve kahraman bakış açısı birlikte kullanılmıştır. Füreya'nın hatıraları ve iç monologlarının olduğu kısımlarda kahraman anlatıcının bakış açısı ve birinci kişi(ben) anlatıcı kullanılmıştır. Yazarın devreye girdiği bölümlerde ise gözlemci bakış açısı ve üçüncü tekil kişi(o) anlatıcı kullanılmıştır. Füreya romanında geriye dönüş, iç monolog, diyalog, iç çözümleme, tasvir ve anlatma teknikleri kullanılmıştır.

Ayşe Kulin, *Füreya* romanında ilk Türk Kadın seramik sanatçımız Füreya Koral'ı derinlemesine ele almıştır. Füreya'nın hayatının yanında da oldukça kalabalık bir şahıs kadrosuna yer vermiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş dönemi gibi ara bir dönemde sıra dışı hayatı ile romana konu olmuştur. Hayatının farklı dönemlerinde, farklı noktalarda, farklı insanlarla sıra dışı bir hayat

⁹⁸ Ayşe Kulin, *Füreya*, İstanbul: Everest Yayınları, 2016, s. 266.

⁹⁹ Ayşe Kulin, *Füreya*, İstanbul: Everest Yayınları, 2016, s. 266-268.

sürmüştür. Oldukça güçlü, etkili bir kişiliğe sahip olan Füreya'nın hayatı detaylarıyla ele alınmıştır.

Şahıs kadrosunda ilk kısmı ailesi oluşturur. Babası, annesi, teyzeleri gibi kişilerin onun üzerindeki etkisini romanın her noktasında görmekteyiz. Romandaki her karakter ayrı bir romanın başkahramanı olabilecek niteliktedir. Fakat Kulin, bu kişilerin ve hayatlarının bazı can alıcı noktalarına değinip onlar üzerinden Füreya'ya odaklanmayı tercih etmiştir. İkinci kısım ise Füreya'nın hayatında yer verdiği erkeklerdir. Şevki Bey, Philip, Faruk Bey, Kılıç Ali gibi kişiler ele alınmıştır fakat bu isimler içinde onu en çok etkileyen Sabahattin olmuştur.

Romanda üzerinde durulan diğer şahıs kadrosu ise Atatürk ve çevresidir. Bu kısımda önemli olan Atatürk ve Füreya'nın Atatürk'e olan hayranlığıdır. Sanatçı dostları da Füreya için oldukça önemli bir noktadadır. Burada Sebahattin Eyüpoğlu ve Ferit Edgü isimleri anabiliriz. Füreya'nın önem verdiği ve hayatında yeri olan şahıs kadrosuna öğrencilerini de dâhil edebiliriz. Bazıları zamanla onun dostları olmuştur. Ayşe Kulin, eserini oluştururken hastanede yatan Füreya'nın iç konuşmalarına da yer verip merkeze alarak onun kişiliğini direkt olarak okuyucuya aşılama istemiştir.

3.2.1 FÜREYA ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR

3.2.1.1Füreya

Romanın başkahramanı Füreya, Şakir Paşa'nın büyük kızı Hakkiye Hanım'la subay Emin Paşa'nın ilk çocuklarıdır. Büyükada'daki köşkte dünyaya gelen Füreya kalabalık bir aile içerisinde büyümüştür. Dedesi, dayısı, anneannesi ve teyzeleriyle beraber yaşamıştır. Köşkte doğan diğer çocuklar gibi kendisi de cami ve kilise arasında koşuşturan bir çocuk olarak nitelemiştir. Kendisinden yaşça büyük Aliye teyzesi onun yakın arkadaşı gibidir. Onun yönlendirmeleri ve teşviki sayesinde dil ve müzik eğitimi almıştır. Aliye'nin taşkınlıklarına karşın Füreya köşkte aklı başında bir çocuk imajı çizerek övgüleri toplamaktadır. Fakat her şeye rağmen Füreya'nın en sevdiği kişi yine de Aliye'dir. Çünkü Aliye hem onun ailesi hem de en yakın arkadaşıdır. Kalabalık köşkte yaşanan olaylar arasında

küçük yaşta Füreyâ'yı en çok etkileyen olan dedesinin amcası tarafından vurulması olayıdır. Bu olay çocuklardan saklanmaya çalışılsa da Füreyâ'yı derinden etkiler. Ailenin bu olaylar karşısında maddi ve manevi yaşadığı karmaşık sürece rağmen ayakta kalmaya çalışmaları romandaki önemli unsurlardan biridir.

Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının Şakir Paşa Apartmanındaki evlerinde yaptıkları toplantılar da Füreyâ'yı derinden etkileye olaylardan biridir. Babası Füreyâ'ya güvenerek daha o yaşta misafirlere hizmet ettirmiştir. Buradaki detay Füreyâ'nın Mustafa Kemal'e aşık olmasıdır. Çocukluk aşkı olan Mustafa Kemal'e olan hayranlığı ilerleyen dönemlerde de devam edecektir. Ortaöğretimini Dame de Sion'da yatılı olarak tamamlamıştır. Burada en yakın arkadaşı Tatana ile tanışmıştır. Babası bu dönem de İzmir'e göre gider fakat Füreyâ eğitimine İstanbul'da devam eder. İzmir'e gittiği gün Mustafa Kemal ve Latife Hanım'ın düğünleri vardır fakat ailesi Füreyâ'yı bu davete götürmezler. Ertesi gün evlerine ziyarete giden Mustafa Kemal Füreyâ'yı tanır. Füreyâ konuklara keman çalar ve herkesin takdirini toplar. Hatıra defterine Atatürk'ün bir şeyler yazmasını rica ettiğinde Atatürk, Füreyâ'nın gelecekte vatanına faydalı bir birey olup değer katacağını yazmıştır. Bu not hayatı boyunca hayatına ışık tutar.

Keman hocası Berger'in tavsiyesi üzerine felsefe üzerine eğitim almaya başlar. Babasının tedavi amaçla gittiği Viyana'da ona refakatçilik yapar. Burada babasıyla uzun konuşmalar sonucunda annesini aldattığını öğrenir ve çok üzülür. Annesinin bu durumu senelerdir kimseye hissettirmemesi onu oldukça etkiler. Annesinin bu kadar güçlü oluşu onda hayranlık uyandırır. Bu dönemde annesinden gelen mektuplardan teyzesinin, keman hocası Berger'in sevgilisini vurduğunu fakat İstanbul Emniyet Müdürü olan eniştesi tarafından örtbas edildiğini öğrenir. Füreyâ bu konuda teyzesinin böyle bir konuyu kendisiyle paylaşmamış oluşundan üzüntü duyar. Füreyâ'ya İstanbul'a döndüğünde bir manastıra sığınan Aliye ile görüşür ve her şeyi dinler. Ve olan karmaşalar ve gizlenen olaylar için ailesine duyduğu güven sarsılır. Babasının hastalığı ve maddi sıkıntılar Füreyâ'yı endişelendirmeye başlar. Bu buhran döneminde Bursalı bir genç ile tanışır ve evlenmek ister. Annesinin karşı çıkmasına rağmen Sabahattin ile evlenerek Bursa'ya

çiftlik evine gider fakat burası beklediği gibi bir yer değildir. Her şey harabe ve oldukça ilkelidir. Yine de aşık olduğu kocası ile beraber olmak ona iyi hissettirir.

Geçen zamanla birlikte Füreya sıkılmaya başlar. Etrafta ne bir arkadaş ne de konuşabileceği bir insan vardır. Çiftliğe uğrayan kaynanası, eşinin kız kardeşi ve onun kocası dışında kimsesi yoktur. Eşinin annesi oldukça kaba ve cahil bir kadındır. Nasıl konuşmasını gerektiğini bilmez ve bu konuda Füreya'yı çok kez üzer. Çiftlikte öğretmenlik yapmayan isteyen Füreya, eşinden istediği cevabı alamaz. Bununla kalmayıp şiddete uğrar fakat gururundan bu konuyu açmamaya çabalar. Geçen zamanla beraber ara sıra kalmak için kiraladıkları İstanbul'daki eve giderler. Eşi burada alkol batağına düşer ve her gece körkütük sarhoş bir halde eve gelir. Bunun üzerine Füreya Bursa'ya dönmek ister. İşler yeniden yoluna girmeye başlar fakat hizmetçiye okuma yazma öğrettiği için kocasından yeniden dayak yer. Eşine olan tutkusundan dolayı Füreya bu evliliği bitiremez. Atatürk'ün ona yazdığı notu sürekli aklından geçirir ve bu noktada olmasını kabullenemez. Tam uzaklaşmak için harekete geçmek isterken hamile olduğunu öğrenir. Artık tüm ümidi onun hayatını yeniden canlandıracak bebeğidir. Haberi öğrenen kocası oldukça sevinir ve Füreya'ya özen göstermeye başlar. Alkol almaya devam etmesi Füreya'yı yaralar. Bu konuda konuştuğunda tepki almaktan çekinir ve kendini sıkışmış hisseder. Eşi Sabahattin alkol aldığı bir gün tabancayla Füreya'ya şaka yapmak ister fakat küçüklükten gelen travması sebebiyle çok korkar ve kaçmaya çalışır. İstanbul'a gitmeyi düşündüğü sürede erken doğum yapar. Fakat bebek anne karnında ölmüştür. Bu olayların üzerine bebeğin alınmasına engel olan kaynanası yüzünden de Füreya'nın hayatı tehlikeye girer. Uzun bir süre hastanede kalan Füreya bebeğini kaybettiğini öğrenince yıkılır. Pişmanlık duyduğu evliliğindeki tek güzel şeyde artık ellerinden kayıp gitmiştir. İleriki hayatında da hep bir kız çocuk özlemi yaşayacak olan Füreya bu olayı asla unutmayacaktır. İstanbul'a dönen Füreya bir süre sonra yeniden hamile kalır. Apandisit ameliyatı geçirmek zorunda kalır ve yine bebeğini kaybeder. Bu onun için dönüm noktası sayılabilir. Bursa'ya dönme istemez ve eşinden ayrılma kararı alır. Zor olsa da aşık olduğu adamdan ayrılmaya kendini ikna eder. Yirmi iki yaşında olan Füreya ayrılık üzerine teyzesi Hayrünnisa'nın yanına Atina'ya gider. Burada maddi varlığın bir kadın için ne kadar önemli olduğunu görür. Maddi gücün teyzesinde yarattığı

etkiyi görür ve şaşırır. Burada adeta bir yenilenme süreci geçirir ve teyzesinin aldığı birbirinden güzel hediyelerle İstanbul'a döner. Daha sonra babasının tedavisi için Bursa'ya uğrarlar. Dinlenmek için oturdukları bir yerde Atatürk ile karşılaşır. Annesinin Atatürk'e olan kırılganlığını görmezden gelerek Atatürk ile aynı masaya oturur. ,

Kılıç Ali, Nuri Conker aracılığı ile Fürey'a ile evlenmek istediğini dile getirir. Yaş farkı göze batsa da evlenirler. Teklifi kabul etmesinin iki sebebi vardır. İlk maddi varlık ikincisi ise Atatürk'e yakın olma isteğidir. Bunların yanında yaş farkından dolayı kocasının kendine daha bağlı olacağını düşünür. Eski kocasına aşık olmasına rağmen bu evliliği gerçekleştirmiştir. Kılıç Ali, Atatürk o çevrede eşinin dikkat çekeceği fikrindedir. Onun Türk kadına model olacağını düşünmektedir. Fürey'a hem o çevreden hem de Atatürk'ten bilgisi, görgüsü ve cesareti ile takdir kazanır. Kılıç Ali ve Fürey'a uzun yıllar Atatürk'ün yakınında yer alırlar. Yemeklere katılıp fikir paylaşımında bulunurlar. Atatürk, Fürey'a'nın hazırladığı sofralara hayran kalır ve özel davetlileri geleceği zaman masa düzeni ve menü konusunda ondan destek alır. Bu noktada Fürey'a çok mutlu olsa da henüz istediği hayatı yaşayamamaktadır. Sanat çevresinin içinde yer alamayışı onu derinden üzmektedir. Yine de Kılıç Ali'nin tahmine ettiği gibi o, bir yıldız gibi parlamaya başaran bir kadındır.

Atatürk'ün vefatından sonra birçok kimse bu evliliğin biteceğini düşünse de aksine bu süreçte birbirlerine destek olurlar. Kılıç Ali'nin kabuğuna çekilmesine engel olmak için eğlence ve oyu partileri düzenler. Onu tekrar topluma kazandırmak için elinden geleni yapar. "Vefa duygumu ise hem annemden hem babamdan almış olmalıyım. Annem ihanete uğramasına rağmen nasıl bırakmadıysa kocasını hasta yatağında ben de artık gözden düşmüş, yüreği kırılmış kocama kanat germeye kararlıyım."¹⁰⁰

Çabalar sonucunda kocasını kürarı fakat bu sefer de kendisi buhrana girer. İdeallerinin peşinden gidememesi onu asıl üzen şeydir. Öğretmenlik yapamaması, sanat camiasında yer alamaması onun için büyük eksikliklerdir. İlk evliliğinde kocasının tutarsız davranışları ve engelleri, ikinci evliliğinde de Atatürk'ün ölümü

¹⁰⁰ Ayşe Kulin, *Fürey'a*, İstanbul: Everest Yayınları, 2016, s. 193.

sonrası gelen yoğun zamanlar ideallerine zaman ayıramamasına neden olmuştur. Hayatın anlamsız oluşu üzerinde düşünmeye başlamıştır. Bu buhran döneminde bir arkadaşının tavsiyesi üzerine Vatan gazetesinde müzik eleştirmenliğine başlar. Fakat sonraları resim sanatına yönelir ve bu buhranlı süreci teyzesi gibi sanatla hafifletmeye başlar. Eşiyle beraber artık farklı çevrelere yönelmeye başlamışlardır. Fürey'a daha çok sanat toplantılarına katılmaya başlamıştır. Burada kendinden yaşça büyük Şevki Bey'in ilgisiyle karşılaşmıştır.

Teyzesi Fahrünisa'nın serisine yardım etme süresinde teyzesi tarafından da desteklenmeye ve motive edilmeye başlar. Fakat sergi dönemi oldukça halsizleşir ve Fürey'a'ya verem teşhisi konur. Onun için uzun ve zorlu bir süreç başlamıştır. Zorlu sürecin içerisinde aslında kendini arama yolculuğuna da çıkmıştır ve adeta bir anka kuşu gibi yeniden doğmuştur.

Resimle ilgilenmediğini fark edince teyzesi İsviçre'deki hastaneye plastik çamur gönderir. Burada çamura dokunan ve şekiller vermeye başlayan Fürey'a için bu artık bir tutku haline gelir. Okuduğu bilgiler ve aldığı dersle sonunda artık bu konuda daha iyi olduğunu hissetmeye başlar. Daha sonra Fransa'ya gider ve orada atölyede çalışmaya başlar. Bu süreçte Şevki Bey onu yalnız bırakmaz. Fakat Fürey'a bunun dostane bir ilişki olduğunu ona aşık olan Şevki Bey'e sürekli vurgular.

Kendi tarzını oluşturmak için herhangi bir akademiye gitmeyen Fürey'a kendini geliştirmeye ve teknikleri öğrenmeye devam eder. Eserleriyle sanat camiasından olumlu tepkiler alır. Şevki Bey ona çok istediği bir seramik fırını hediye eder. Tuttuğu evi atölye olarak kullanarak eserler ortaya çıkarmaya devam eder. Eserleri ve Fürey'a'nın sanatı hakkında birçok dergide yazılar çıkmaya başlar, artık Fürey'a kendini bulmaya başlamıştır. Güzelliğinden ve karizmasından bir şey kaybetmeyen Fürey'a herkesin hayranlığını kazanmaya devam etmiştir. Yasal olarak hala evli olan Fürey'a eşinin gururu ve ona duyduğu saygı sebebiyle dikkatli davranmaktadır. Yurt dışında her an yanında olan ve dostu olarak gördüğü Şevki Bey kaldığı otel odasında vefat eder ve bu Fürey'a'yı derinden üzer. Tüm işlemlerini halleder ve cenazeyi Türkiye'ye ailesine gönderir.

Fransa'daki güzel sanat ortamına rağmen ülkesine bir değer katabilmek için ülkesine dönüş yapar. Türkiye'de yeni sanat ortamı oluşturur ve yeni arkadaşlar edinir. Bu arkadaşlarıyla sık sık bir araya gelmesi eşi tarafından hoş karşılanmaz. Yine de Füreya çevresinden kopmadan çalışmaya ve eser üretmeye devam eder. İstanbul'da bir sergi açar fakat aldığı bazı kötü eleştirilerin de sebebiyle hastalığı nükseder. Hayatı dolu dolu yaşamak isteyen Füreya pes etmez ve “ot gibi yaşayamam” cevabı ile hayata devam etmek istediğini arkadaşlarına sürekli belirtir. Tedavi sürecinin sancılarındansa riskli olan ameliyatı seçer ve başarıyla ameliyattan çıkarak hayatına yeniden devam eder.

Artık seramik meraklılarıyla iç içedir. Bu durum eşiyle yollarını ayrılmasına sebep olur. “Ölüme meydan okuyup bu dünyada kalmayı başardıktan sonra hiç kimse umurumda değildi artık. Kendimi her zaman yaptığım gibi şartların hazırladığı durumlara, tesadüflere teslim etmeyecek, hayatımın dizginlerini sımsıkı tutacaktım avuçlarımda. Yaşadığım sürece canım ne istiyorsa onu yapacaktım. Canım seramik yapmak istiyordu. Canım Maya'da bulduğum sanatçı dostlarımla birlikte olmak istiyordu.”¹⁰¹ Füreya artık yalnızca kendi hayatına odaklanmak istediğini belirtir ve hayatını buna göre sürdürme kararı alır. Ayrılık sonrası maddi sıkıntılar yaşasa da eşyaların satarak bu süreci atlarmaya çalışır. Şakir Paşa apartmanındaki küçük daireye yerleşir. Seramik sanatçılığından para kazanmaya başlar. Artık yeni evliliği seramikledir. Seramik sanatına olan bağlılığı dışında özgür bir kadındır. Seramikten gelir elde etmek için sabahlara kadar çalışır. Ahmet Hamdi, Melih Cevdet gibi dostlara sahip olan Füreya hanımefendiliğinden asla taviz vermez. Kuralcı, zengin bir hanımefendiden sol eğilimli bir sanatçıya dönüşür. Tutuculuğun karşısında durur ve Cumhuriyet'in getirdiklerine bağlıdır. Sanatıyla gençlere örnek olan Füreya ona verilen her şeyi paylaşmayı ilke edinen bir kadındır. Öğrencileri ve dostları bu dünyadaki en değerli varlıklarıdır artık.

Ürettiği eserlerde geleneksel olanlar çağdaş olanı birleştiren Füreya duvar süslemeciliği yapar ve İş Bankası duvar panosunu hazırlar. 1957'de bursla Maya ve Aztek kültürlerini araştırmak üzere Amerika'ya gider. Pilip isimli araştırmacı

¹⁰¹Ayşe Kulin, *Füreya*, İstanbul: Everest Yayınları, 2016, s. s. 280.

ile duygusal bir bağ kurar. Fakat ailesini, dostlarını ve medeniyetini bırakmak istemediği için İstanbul'a döner. Sanatını kaprisli, zengin insanlar için heba etmez. Kendisi gibi hassas insanlarla karşılaşır ve ev içi süslemeciliğine de başlar. Kuş motifini bol bol kullanır. Bunun sebebi küçükken annesiyle sürekli kuşları seyretmesidir.

Füreyâ kendi dönemi ve sonraki nesiller için örnek olacak bir sanatçıdır. Öğrencilerinin kendilerini ifade etmelerinin önüne asla engel koymayan Füreyâ oldukça beğenilen, heybetli ve büyüleyici bir profildir. Uzun zaman yaşayan sanatçı son dönemlerinde toplumdan uzaklaştığını ve yabancılaştığını düşünür. Tam bir Cumhuriyet kadını olduğu için onu yadırgadıklarını hisseder ve bu konuda oldukça üzgündür. Dönemin enerjisi onun sanatını ve eserlerini de etkilemiştir. Çünkü Füreyâ insanların yüzünde büyük bir ıstırap ve anlamsızlık görmektedir. Zamanla kendini yenilemeye devam eder Füreyâ aile üyelerini tek tek kaybetmeye başlayınca aslında önemlim olanın insan hayatı olduğunu anlamıştır.

Üreteceklerinin ve söyleyeceklerinin bittiğini düşündüğü dönemde fırını satar. Bu adeta iki sevgilinin birbirinden ayrılması gibidir. Fakat kendine sürekli gerektiğinde sevdiği şeyleri bırakabildiğini hatırlatmıştır, güçlü bir kadın olduğunun bilincindedir. Kırkıncı yılında dostları tarafından bir kutlama yapılır. Hareketi ve gezmeyi çok seve Füreyâ buna bile dayanamaz olur. Nefes alamadığı için hastaneye kaldırılır ve bir süre sonra vefat eder. Füreyâ, yaşadığı süre boyunca söylemek istediklerini söyleyen, ideallerinin peşinden koşan bir sanatçı olarak hayata gözlerini yumar ve 26 Ağustos 1997 yılında dostlarına ve sevdiklerine veda eder.

3.2.1.2. Sara Hala

Mustafa Asım'ın kızıdır. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeder. On üç yaşına bastığında zengin biri ile evlendirilir. Evlendikten sonra kardeşlerine annelik yapıp onları kocasının parasıyla okutmuştur. Kısa boylu, esmer, sıradan görünüme sahip bir kadındır. Yaşamının sonuna kadar onu mutlu ettirecek bir evlilik yapmıştır fakat çocuk sahibi olamamıştır. Daha sonra zamanla kendisini kardeşlerine adamıştır. Kocasının ölümünden sonra evlenmemiştir. Bunun altında

birkaç sebep vardır. İlki babasının annesine ihanet etmesidir. Sara Hala kendini güzel bulmadığı için yeniden evlenmekten uzak durmuştur. İkinci sebep ise evleneceği kişinin, kardeşleri ile arasına mesafe koyacağını düşünmesidir. Bütün hayatı kardeşleri olmuştur. Servetini ve enerjisini sadece kardeşlerine harcamayı seçmiştir. Onların istikbali bu hayattaki en önemli şeydir. Bunun yanında elindeki serveti cemiyette saygın bir yere gelmek için de kullanmıştır.

Kardeşi Cevat paşa çok zekidir. Memuriyette yükselip sadrazam olmuştur fakat geçen zaman sonra azledilmiş ve sürgüne gönderilmiştir. Diğer kardeşi Şakir ise bu olaylardan çekinerek saraydan uzak olmayı seçmiş ve Büyüka'da'ya yerleşmiştir. Şakir Paşa'nın eşi Sare Hanım ile Sara Hala'nın arası bozuktur, hep bir çekişme hâkimdir. Bu sebeple Sara Hala Cevat Paşa'dan sonra tek başına yaşama kararı almıştır. Sara Hala memleket meselelerine duyarlı bir kadındır. Öngörülleri isabetlidir. İleri görüşlüdür, ailedeki çocukların gelecekleri hakkında yaptığı yorumlar isabetlidir. Dünyaya belirli bir vazife için ve saygın bir yer edinmek için geldiğini hissetmektedir. Romanda ailenin büyüğü olarak okuyucunun saygısını kazanacak biçimde anlatılmıştır.

3.2.1.3. Sare İsmet Hanım

Şakir Paşa'nın hanımıdır. Giritli bir ailenin kızıdır. Sarı saçlı, incecik, güzel bir kız olarak romanda tasviri yapılmaktadır. Çok küçük yaşta evlenmiştir. Kocasını ile aralarında ciddi bir yaş farkı vardır. Sare İsmet Hanım, Şakir Paşa'nın ikinci eşidir. Çocukları onun için oldukça değerlidir, ilk çocuğu Cevat'ın üzerine özellikle titremektedir. Oğlu Cevat ile babasının arası kötüdür. İleri yaşlarında Cevat babasını vurarak onun ölümüne neden olmuştur. Fakat bu Sare Hanım üzerinde oğluna duyduğu sevgiyi zedelememiştir. En sıkıntılı dönemlerde bile başı dik bir şekilde güçlü kalabilen bir karakterdir. Aile terbiyesine önem veren anaç ruhlu biridir.

3.2.1.4. Hakkiye

Şakir Paşa'nın büyük kızıdır. Fürey'a'nın annesidir. Emin Paşa ile evli olan Hakkiye diğer kız kardeşlerinin aksine esmer ve siyah gözlüdür. Güzelliğiyle dikkat çekmeyen Hakkiye ağır başlı ve akıllı olmasıyla bilinmektedir. Bunu kendine görev edinmiştir ve hayatı boyunca buna göre hareket etmiştir. Bu noktada kendisinden güzel olan kardeşlerini kıskanıp, güzellik konusu açıldığında hırçınlaşmaktadır. Eşi halkın içinde bir subaydır. Eşinin ailesiyle yaşamaya çalışsa da kültür farklılığından dolayı buna tahammül edemeyip kendi ailesinin yanına taşınmıştır.

Konuşkan olmayan ciddi, otoriter ve kararlı bir karakterdir. Az konuşsa da konuştuğunda insanlar üzerinde etki bırakabilmektedir. “Hakiye kızların en büyüğü olduğu için hem onların hem de Suat'ın üstünde anneleri kadar otorite sahibiydi. Yaradılış itibariyle de son derece ağırbaşlı ve ciddi olması, her sözünün dinlenmesi gerektiğini ilham ediyordu.”¹⁰² .Kardeşleri içinde en çok Ayşe ile iyi anlaşmaktadır. Ayşe'nin eşinin de subay oluşu ikisi arasına bir ortak nokta doğurmaktadır. Sezgileri oldukça kuvvetlidir. Babasının vurulacağı günü hissedip gece huzursuz bir şekilde konakta gezinmektedir. Babasını öldürmesinden dolayı kardeşi Cevat'a kin beslemiştir. Annesine de bu olay karşısında kardeşine tepki vermemesi bakımından öfkeli. Oldukça yardımsever bir kadındır. Osmanlı'nın savaşta yaşadığı acıları, ailesinin ve toplumun içerisinde bulunduğu dönemi ağır bir şekilde yaşayıp hissetmiştir. Oğlu Şakir bu karamsar zamanda dünyaya gelmiştir. Tüm bu olanlara rağmen zorluklara karşı göğüs germeyi başarabilmiş önemli bir karakterdir. Emin Bey'in Atatürk ile olan tanışması nedeniyle Hakiye Hanım Latife Hanım ve Mustafa Kemal Atatürk'ün evliliklerinin devam etmeyeceğini sezmiştir. Ona göre Latife Hanım Atatürk'e herhangi biri gibi davranmaktadır. Nitekim sonucunda da onun öngördüğü biçimde ilerler.

İstanbul'a görev için giden eşi Emin Bey'i ziyaret etmiş için İstanbul'a gitmiştir. Evde onun başka bir kadınla gören Hakkiye Hanım kocası ile odalarını ayırmıştır. Skandal çıkmaması ve çocuklarını üzmemek adına eşiyle boşanmaz.

¹⁰² Ayşe Kulin, *Fürey'a*, İstanbul: Everest Yayınları, 2016, s. s. 29.

Başlarına karşı evliliğinde pürüzleri hissettirmez. Oldukça vefalı olan Hakkiye Hanı kocası hastalanınca onu kendi parasıyla tedavi ettirir. Üzerine düşenleri her zaman yapsa da barışma konusunda bir adım atmaz. Füreya bu olayı babasından da dinlemiştir. Fakat annesine sorduğunda en doğal sesiyle hiçbir sorun olmadığı söyleyip gururlu kadın imajını zedelememiştir.

Kızı Füreya'nın üzerine titremektedir. Onun iyi bir eğitim almasını sağlamıştır. Füreya'nın eş seçimi konusunda endişelidir. Füreya alkol alan eşinden ikinci bebeklerini kaybettikleri dönemde ayrılmıştır. Annesi Hakkiye Hanım bu süreçte de sabırlı ve cesaretli kişiliğiyle kızının yanında olmuştur. Psikolojik olarak kötü durumda olan Füreya'nın üzerine gitmemeye özen göstermiştir. Füreya'nın verem olduğu dönemde de bıkmadan onu yanın yanında olan Hakkiye Hanım gelinine karşı da her zaman kızının tarafında olmuştur. Bu kızını mükemmel görmesinden kaynaklanmaktadır.

Hakkiye Hanım geleneksel olanı seven bir kadındır. Gösterişli törenler onun için oldukça mühimdir. Maddi, manevi misafirlerini kusursuz sofralarda ağırlamak ister. Son zamanlarına doğru hastalıklar sebebiyle de güçten düşen Hakkiye Hanım kızının sergisine gider. Gücü tükenmesine rağmen sonuna kadar kalır fakat eve döndüğünde komaya girerek vefat eder. Füreya'nın annesi olan Hakkiye Hanım akıllı başında, gururlu, cesaretli, vefalı, sanata önem veren ve çocukları için tüm fedakarlıkları yapabilecek bir kadındır. Roman kahramanı Füreya'nın kişiliğinin oluşmasında oldukça önemli bir rolü vardır.

3.2.1.5. Aliye

Şakir Paşa'nın küçük kızıdır. Füreya'nın teyzesidir ve aralarında çok az yaş farkı olduğu için aralarındaki ilişki bir akrabalıktan ziyade arkadaşlık gibidir. Sarışın, kıvrıkcık saçlı oldukça güzel bir kızıdır. Çocuksu bir karaktere sahip olan Aliye, Füreya ile oyunlar oynamayı ve vaktini ona ayırmayı çok sever. Aliye'nin çocukluğu oldukça şımarık ve inatçı bir şekilde tasvir edilir. Zaman zaman kendisini olduğundan farklı bir kişilik olarak yansıtmaktadır. Kendisini sevdirmek isteyen Aliye bu davranışlarını özellikle abisi ve ablasının yanında sergiler. Bu dönemleri, daldan dala atlayan akıllı karışık bir çocuk olarak resmedilmektedir.

Küçüklüğünden itibaren rengârenk giyinmeyi seven bir kahramandır. Bu konuda başkaları tardından sürekli eleştirişe de bu özelliğinden taviz vermemektedir. Ölmek üzereyken bile rengârenk giyinmeyi istemişti ve vefatından sonra da tabutu pembe bir kumaşa sarılmıştır. Aliye'nin hayatı da saçları gibi dağınık bir haldedir. Genç kızken eniştesine aşık olmuştur. Sonrasında da Fahrünnisa ablasının kocası izzet paşa ile kısa süreli bir ilişki yaşar. Bu karmaşa ve ayrılıklardan sonra ise kısa süreli bir buhrana kapılır. Fakat çılgınca bir aşk onu bu buhrandan çıkarır. Füreya'nın keman hocası Charles Berger'e aşık olur. Kendisinden yaşça büyük olan Berger'in başka bir sevgilisi olduğunu öğrenince kadını tabancaya vurmuştur. Zorlukla atlatabildiği buhran dönemine yeniden dönmüştür. Bu noktadan sonra Aliye perişan bir durumdadır. Ailesi ve tanıdıklarının yüzüne bakamamasına rağmen Berger ve onun aşkından vazgeçmemiştir. Yirmi yılı bulan bu karmaşık süreç sonrası Aliye ve Berger nihayet evlenirler. Fakat bu evlilik uzun sürmez. Berger bir turne öncesi kalp problemi nedeniyle vefat eder. Aliye bu olay üzerine kendini dünyadan soyutlar ve onun ölümünü kabul edemez.

Bu ölüm üzerine Berger ile biriktirdikleri altınları Berger'in evlilik dışı olan çocuğu Çarlı'ye verme kararı alır. Parasız kalmasını ve Füreya'nın uyarına dikkate almaz. Hepsini Çarlı ve ailesine teslim eder. Aliye bu duygusal süreci atlatmak için alkolü kendine dost edinir. Günün tamamını sarhoş olarak geçirmeye başlar. Sonunda kardeşi Fahrünnisa ablasının yanına Paris'e gider ve onu kendine getirmeyi başarır. Yeni bir alan yaratması konusunda destekçisi olur. Aliye'nin resim ve gravürle tanışmasını sağlar. Bu da Aliye için gerçekten bir kurtuluş olur. Aliye hep sevdiklerinin bir arada olması için çabalar fakat pek de istediği gibi gitmeyen olaylar sonucu incinir. Ciğerlerinin harap olması sonucu gözleri dünyaya veda eder.

3.2.1.6. Fahrünnisa

Şakir Paşanın en küçük çocuğudur. Füreya'nın teyzesidir. Oldukça güzel bir kızdır. Zümrüt yeşili gözleri, kestane rengi saçları vardır. Pratik çözümler bulabilen üretken bir kişiliğe sahiptir. Romanda önemli bir yeri vardır çünkü

Füreyâ ve Aliye'yi etkileyen ve onları bunalımdan kurtaran kişidir. Babasının seçtiği damatları beğenmez. Eğitim hayatında oldukça başarılı olan Fahrünnisa dönemin önemli edebiyatçılarından biri olan İzzet Melih ile evlenir. Üç çocukları olur, biri mikrop kaparak ölür. Evlat acısı Fahrünnissa'yı perişan eder. Kocasının Aliye ile ilişkisi olduğunu anlar fakat gururundan ses etmez. Aliye'nin Berger'e aşık olmasını sağlar. Kocasına olan sevgisinden dolayı onu bırakmak istemez. Gururuna düşkün olan bir kadın için bu oldukça üzücüdür. Geçen zamanla beraber artık kocasının çapkınlıklarına dayanamaz ve boşanma kararı alır. Bebeğini kaybettikten sonra yaşadığı en büyük acı eşini kaybetmesi olur. Fahrünnisa, Emir Zeid isimli Ürdün bir prens ile evlenir. Ekonomik olarak oldukça rahat bir hayat süren kahraman oldukça mutludur. Elinde olanları başkalarıyla paylaşmayı da her zaman ilke edinmiştir fakat bir süreden sonra bu bereket onu bunalıma itmiştir.

Girdiği bunalımdan resim sanatına olan düşkünlüğüyle kurtulan Fahrünnisa Avrupa'da oldukça köklü sanat okullarına giderek güzel bir zemin hazırlayıp alanında iyi bir isim olarak anılmaya başlamıştır. Empresyonist ve klasik izler taşıyan eserlerinde son derece renkli ve canlı bir üslup vardır. İstanbul'da ve Paris'te sergiler açan Fahrünnisa oldukça güzel beğeniler toplayıp eserlerini satmıştır. Sergileri içerisinde en çarpıcısı ve ses getireni Ürdün de açtığı sergidir. Ürdün'de bir evin duvarlarından yerine kadar resimlerle süslemiştir. Bu sergide onun ne kadar renkli bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir. Kendi sanatı dışında yeğeni Füreyâ ve kardeşi Aliye'yi de sanata yönelterek teşvik etmiştir. Sanata yönelerek resim alanında ün kazanan başarılı sanatçı romanda etkili bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1.7. Ayşe

Şakir Paşa'nın ikinci kızıdır. Kocaman mavi gözlere ve sarı saçlara sahiptir. Piyano çalmayı çok seven Ayşe bu özelliği ile herkesi büyülemektedir. Abisinin babasını vurması üzerine nişanlısına ve ailesine mahcup olmamak için nişanını atmıştır. Fakat nişanlısı Ahmet Bey bu kararı kabul etmez. Buradan Ayşe'nin ne kadar karakterli, hassas ve düşünceli biri olduğu anlaşılmaktadır. Derinlemesine ele alınmayan Ayşe içe dönük, sakin bir karakterdir.

3.3. AYŞE KULİN- TEK VE TEK BAŞINA TÜRKAN

Tek ve Tek Başına Türkan, Türkan Saylan'ın mücadele dolu hayatının anlatıldığı biyografik bir romandır. Ayşe Kulin tarafından yazılan bu roman, öznenin şahsi evraklarına dayanan biyografik romanlardan biridir. Romanda, genel olarak öznenin arkadaşı Gökşin içim kaleme aldığı mektupların kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Türkan Saylan kanserle mücadele ettiği dönemde kendisi hakkında bir roman yazılması vasiyetinde bulunur ve Ayşe Kulin de bu vasiyeti yerine getiren kişidir. Kulin, özneye verdiği sözü tuttuğunu belirterek şunları söyler: “Yılların soldurduğu ama çok özgün renklere, birkaç fırça darbesi vurdum.”¹⁰³

Romanda Türkan'ın cüzam hastalığına karşı verdiği savaşlar ve bu süreçte yardıma muhtaç çocukları cehaletten kurtarmak için yaptığı fedakârlıklar ve çabalar anlatılır. *Tek ve Tek Başına Türkan* romanı ilk baskısı Everest yayınları tarafından yapılmıştır. Eser Prof. Dr. Türkan Saylan'ın kendi isteği üzerine yazılan bir romandır. Ön söz ve başlıklar halinde on sekiz bölümden oluşmaktadır.

Ayşe Kulin'i biyografik romanlarında olayların oluşumu anlatıda halkalar oluşturma şeklidir. Kulin'in biyografik romanlarının merkezinde olan kadın kahramanın etrafında gelişen olaylar zinciri ele alınır. Diğer kahramanların da dâhil edilmesiyle bir kurgu zinciri de oluşturularak biyografik roman ortaya çıkar. Aylin, Füreya, Türkan ve Ayşe gibi isimlerin hayatlarını anlatırken yaşanan her anın aktarılması imkânsızdır. Bu yüzden Kulin, özetleme ve zamansal sıçrama gibi anlatım tekniklerini kullanarak öznesinin hayatını anlatmaya çalışır.

Bir bilim insanının yaşamöyküsünü anlatan bu biyografik roman 2009 yılında ilk baskısını Everest Yayınevi ile yapar. Türkan Saylan'ın isteği üzerine yazılan bu biyografik roman ön söz ve kendi içinde başlıklara ayrılmış bölümlerden oluşur. Biyografik romanlarındaki yapı unsurları içinde özellikle kurgusal yapıda olayları bir araya getirirken olayları çeşitlilik arz edecek şekilde bir araya getirerek bir anlatım oluşturur. Kulin, romandaki olayları genellikle

¹⁰³ Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016, s. 131.

romanın gelişme bölümünden başlatır ve geriye dönüş teknikleriyle öznenin hayatına dair vakaları okuyucuya sunar. Tek ve Tek Başına Türkan romanında olay örgüsünü 12 Nisan 2009'da başlatır. Arnavutköy'deki evinde, hasta yatağında dinlenen Türkan ile romana başlangıç yapar. Romanın öznesi Türkan'a ait çocukluk, gençlik ve olgunluk dönemlerine ait mektuplar okunur ve esere bu şekilde başlanır. Olay örgüsü geçmişe doğru genişletilerek başlamış olur. Roman, Türkan'ın yakın arkadaşı Gökşin'in getirdiği mektuplarla kurgulanır. Eski ve en yakın arkadaşı olan Gökşin'le arkadaşlığı on üç yaşına dayanır. Aralarındaki mektuplaşmalar çocukluk ve gençlik yıllarına adeta projeksiyon tutar. Bu mektuplar sayesinde başarılı, asla pes etmeyen bir doktorun güçlü bir kadının hayatı anlatılır. En eski ve en yakın arkadaşı diyebileceğimiz Gökşin ile gidip gelen mektupların okunması aslında Türkan Saylan'ın on üç yaşına ve sonrasındaki sürece projeksiyon tutar. Gökşin ve Türkan mektupları birlikte okumaya başlarlar. Gökşin'in evden ayrılması üzerine Türkan mektupları tek başına okumaya başlar ve bu noktada karakterin iç dönüşü ve iç hesaplaşmaları başlar. Bu mektupların okuyucuyu 1949'a götürür. Aslında mektuplar sayesinde hem Saylan'ın hayatını hem de dönemin hakim zihniyetini anlamak bakımından mektupların romandaki yeri oldukça önemlidir. Türkan'ın çocukluğunu, gençlik yıllarını, ailesini, kısaca hayatın ele alan bu mektuplarla yazar biyografisini anlattığı Türkan'ı söylemlerini de okuyucuya daha rahat bir şekilde aktarmak ister.

Romanda belirli başlıklarla ayrılan kısımlarda temel olarak Türkan'ın çocukluk ve gençlik yılları ile yaşamının son dönemlerinde başından geçenler anlatılmaktadır. “Şafak Sayarken”, “Kanatlarımı Yeni Ufuklara Çırparken Ben”, “Aşkın Çeşitli Haller”, “Tarihimin Derinlerine Yolculuk”, “Aşkın Büyüsü Çözülürken”, “Primum Nıl Nocere”, “Tek ve Tek Başına”, “Dolu Dizgin”, “Rüzgar gibi Geçen Evlilik”, “Her Şey Çok Güzel Olacak”, “Çıktım Açık Alınla Girdiğim Her Savaştan”, “Ağlasam Sesimi Duyar mısın”, “Baskın” bölümlerinde, Türkan'ın, çocukluk ve gençlik yıllarına ait anılara yer verilerek olay örgüsü oluşturulur. “Bıçak Sırtı”, “Çaldıran”, “Yeter'in ve Ramazan'ın Öyküsü”, “Dönülmez Akşamın Ufkunda”, “Hayat Sana Teşekkür Ederim” bölümlerinde ise Türkan Saylan'ın yaşamının son dönemlerinde yaşadığı olaylar anlatılır. Romanda

mektup tekniği kurgunun oluşturulup birleştirilmesi konusunda oldukça önemli olmuştur.

Tek ve Tek Başına Türkan, kurgusal olarak on sekiz bölümden oluşmaktadır. Zamansal açıdan romanın on sekizinci bölüme kadar iki gün içerisinde olduğu görülmektedir. İki gün içerisinde ailesi, çocukluk yılları, eğitim hayatı, evlilikleri, çocukları, mesleği, mesleğine olan tutkusu, kız çocuklarının eğitimi için verdiği çaba, kanserle olan mücadelesi anlatılır. Eserin “*Şafak Sayarken*” bölümünde yazar, sözü hayatını anlattığı özneye bırakır. Türkan Saylan’ın samimi ifadeleriyle hayatını, hastalığını, özel yaşamını kendi ifadeleriyle okuruz. “Birkaç günden beri boğazımdan hiçbir şey geçmiyor son kemoterapi seansı mide bulantılarımı artırdı. Beni serumla beslemeye çalışıyorlar ama ellerimde kollarımda serumu saplayacak damar da kalmadı artık. Her tarafım delik deşik. Hızla yaklaşmaktayım kaçınılmaz sona. Birkaç işim kaldı yapılacak. O işleri tamamlamanın telaşındayım. Sonra tüm tedaviyi kestireceğim.”¹⁰⁴

“Hayat Sana Teşekkür Ederim ” bölümünde 14 Nisan- 2 Mayıs tarihleri arasındaki hastane dönemleri ve kemoterapi dönemlerinde yaşadığı olaylar anlatılır. Romanın öznesi Türkan’ın, son bölümde hazırladığı veda listesi dikkat çekicidir. Burada Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin yirminci yıl kutlamaları için yapılan hazırlıklar anlatılmaktadır. Romanın başında net bir kurgu varken sonu için aynı şeyi söylenemez. Romanın tamamlanması okuyucuya bırakılır. ÇYDD yirminci yıl kutlaması Türkan’ın iç monologlarla aktardığı bir bölümdür. Yaşamının son günleri, hayatından duyduğu memnuniyet olay örgüsünün son halkasını oluşturmaktadır. Roman ucu açık sonra bitmiştir. Kulin’in bu yolu seçmesinin sebebi okuyucuya da bırakmak istemesidir.

Ayşe Kulin, biyografik romanlarında ele aldığı öznenin hayatını ve olayları genellikle kahraman anlatıcıyla sunar. Toplumda karşılık bulan kahramanları anlatma konusunda oldukça istikrarlı olan Kulin, kendi yaşamını da ele aldığı romanlarıyla biyografik roman kariyerini sürdürür.

¹⁰⁴ Ayşe Kulin *Tek ve Tek Başına Türkan*, İstanbul Everest Yayınları, 2009, s.1.

3.3.1. TEK VE TEK BAŞINA TÜRKAN ROMANINDA KADIN KAHRAMANALAR

3.3.1.1 Türkan

Biyografik romanın öznesi, esas kişisi Türkan'dır. 13 Aralık 1935 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası müteahhit Fasih Galip Bey ve İsviçre'li Lili Mina Raiman'ın kızı olarak dünyaya gelmiştir. Bir erkek kardeşe sahip olan Türkan annesinin dini yüzünden sürekli farklı nitelendirilmelere maruz kalmıştır. Türkan bu karmaşanın içinde ramazan aylarında oruç tutan, kandil günlerinde ibadet eden bir çocukluk ve gençlik dönemi yaşamıştır.

Baskıcı bir ailede büyümesine rağmen gönlünce bir hayat yaşayan Türkan, tıp fakültesindeyken arkadaş çevresini genişletir ve her şeyini en yakın arkadaşı Gökşin ile paylaşır. Roman, cüzam hastalığıyla savaştan ve yoksul çocukların eğitimi ve gelişmesi için çabalayan Türkan Saylan'ın mücadelesini anlatan önemli bir biyografik romandır.

Türkan'ın çocukluğu, gençliği, eğitim hayatı, aile hayatı, mesleki hayatı daha çok mektuplar sayesinde okuyucuya aktarılır. Eserde başkişinin inancı etrafında da durulur. Ailesi dini inancı güçlü bir ailedir ve Gökşin'le mektuplarında da kullandığı ifadelerle eserde yer verilmiştir. “Kadir gecesi âdetim hilafına camiye gidip sakal-ı şerif’ i öpemedim. Bütün gün oruçluydum o akşam teravihe gittik”¹⁰⁵ Bu söylemi yazar özellikle kullanır çünkü Türkan çoğu kesim tarafından inanç bakımından yetersiz biri olarak görülür ve “Gâvur” diye hitap edilir. Bu konuda Ayşe Kulin, Türkan'ın ağzından çıkan şu sözlerle kitapta yer verir: “Sıkı bir dini eğitimden geçmeme, çocukluğumu sofı babaannemin anlattığı hurafeleri dinleyerek geçirmeme, esaslı bir din eğitimi almama, İslam'ı kendini sıkı Müslüman zanneden pek çok kişiden daha iyi kavramış olmama rağmen, yıllardır bir takım kötü niyetli insanlar “gâvur” olduğumu iddia eder dururlar.”¹⁰⁶ Türkan'a göre gavur kelimesinin toplumu ayırıştırmak dışında bir amacı yoktur.

Gençlik dönemlerinde aşırı romantik ve duygusal bir karakter olan Türkan'ın ilk platonik aşkı, kendinden yirmi yaş büyük olan hocasına karşı

¹⁰⁵ Ayşe Kulin Tek ve Tek Başına Türkan, İstanbul Everest Yayınları,2009, s.10.

¹⁰⁶ Ayşe Kulin Tek ve Tek Başına Türkan, İstanbul Everest Yayınları,2009, s.10.

hisseder. Türkan bu durumu anlatırken aslında aşkın hallerini keşfedip aşkın bu hallerini deneyimlemek istediğini söyler. On yedi yaşında yoğun duygular beslediği Ali ise yaşamında dost olarak konumlandığı isimlerdendir. Türkan oldukça baskıcı bir evde büyümüştür. Babası aşırı korumacı ve disiplinli bir adamdır. Yirmi yaşlarına geldiğinde bile kurallarla yaşamak zorunda olan Türkan bu olaylarına dolayı evlilik düşüncesine yaklaşır. Fakat Ali'nin tutucu yapısı Türkan'ı boğmaya başlar ve ayrılık kararı alır. Bu durumu şu şekilde ifade eder: "...Canını sıkılıyor = hayatımdan memnunum. Sen bu muammayı çözebilir misin Gökşin? Evet şu andaki durumum, tamamen böyle! İçimin birine bağlanmak, sevmek, mesut olmak ve mesut etmek arzusuyla dolu olmasına rağmen, etrafta bu arzumda birleşeceğim şahsı bulamıyorum..."¹⁰⁷

Ailesindeki sıkı disiplinden ve sınırlayıcı etkenlerden dolayı kendisi çocuklarına daha anlayışlı davranacağı sözünü verir. Kısıtlamaya girmeden, sınırlamalar yapmadan onları yetiştirmek ister. "Tutucu ve yasakçı anne babadan çok çektiğim için, ben olabildiğince serbest bırakarak büyüttüm kendi çocuklarımı!"¹⁰⁸der.

Okumaya ve araştırmaya tutkun olan Türkan İstanbul Tıp Fakültesi'nde eğitim alarak doktor olur. Aynı zamanda yazar ve akademisyen kimliğine de sahip olan Türkan, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin de kurucularındandır. Uzun yıllar derneğe başkanlık yapar. Özellikle kız çocuklarının okuması adına sosyal sorumluluk projeleri düzenler.

Baskıcı ailesinden uzaklaşan Türkan yeniden evlilik kararı alır. Doktor olan Atilla'nın mesleğinden ve olgunluğundan etkilenip onunla evlenir. Çağlayan ve Çınar adında iki çocukları olur. Bu dönemde Türkan'ın verem hastalığı nükseder ve kısa zamanda omuriliğine sıçrar. Bu sürede tutkunu olduğu mesleğinden uzak kalır. Güzel giden evliliği kıskançlık, baskı ve şiddet ile sonlanır. Dokuzuncu evlilik yıl dönümünde ayrılık kararını paylaşır. Bu konuşmanın üzerine eşinden tokat yiyen Türkan burada bir kadının onurundan ve onun kırılmasından bahseder. Boşanma üzerine söylediği sözler dikkat çekicidir.

¹⁰⁷ Ayşe Kulin Tek ve Tek Başına Türkan, İstanbul Everest Yayınları,2009, s.44.

¹⁰⁸ Ayşe Kulin Tek ve Tek Başına Türkan, İstanbul Everest Yayınları,2009, s.8.

“Tek ve tek başına! Tek ve tek başına! Her bedele değersin diye düşündüm, ey özgürlük!”¹⁰⁹

Oğullarına odaklanır ve bir süre sonra Cevdet ile tanışıp yeniden evlilik kararı alır. Uzun soluklu olmayan iki evlilik serüveninden sonra Türkan kendini daha fazla işine adanmayı seçer. SSK Nişantaşı Hastanesi ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde Başasistan olarak göreve başlar. İngiliz Kültür Heyetinin bursuyla İngiltere’ye gider ve burada çalışmalara katılır. Sonrasında doçent ve ardından profesör olarak meslek hayatına devam eder.

Doktorluk hayatı boyunca yardıma muhtaç her insana yardım edip, evi olmayan hastaları evinde misafir eder. Dönemin amansız hastalığı cüzzam hastalığı üzerine çalışır ve çözüm üretir. Cüzzamla Savaş Derneği Vakfı’nı kurar. Dünya Sağlık Örgütü’nde cüzzamla ilgili danışmanlık yapar. Avrupa Dermato Veneroloji Akademisi, Uluslararası Lepra Derneği, Lepra Hastanesi’nde çeşitli görevlerde bulunarak çalışmalar yapar. TÜRKÇAĞ ve KANKEV Vakfı’nın başkanlığını yapar. Türkan mesleğini her şeyden üstün tutan idealist bir doktordur.

Hayatını cüzzalı insanlara adayan Türkan, doktorluğu sırasında birçok insanın hastalığının dermanı olmuştur. Ramazan, Bayram, Halime, Yeter, Sülo Amca gibi birçok ismi tedavi edip onların hayatına dokunmuştur. Bu hikayeler içinden Halime’nin hastalığı dönemde yaşanan trajediyi okuyucuya aktarılır.

“Halime'nin bacakları dizlerine kadar donmuştu, beni başına çağırdıklarında. On altı yaşındaydı, korkudan tir tir titreyen kız. Hiç durmadan anlamadığım bir şeyler söylüyor, kocaman kara gözlerinden ip gibi yaş iniyordu yanaklarına. "Ne diyor?" diye sordum sedyenin başında dikilen dayısına. "Bacaklarımı keseceğinize beni öldürün, daha iyi," diyormuş. Hakkı var, bacakları olmayan kızı bizim oralarda ne yapsınlar ki,” dedi dayısı, “tarlada işe taramaz, evde çocuk bakamaz, başlık parası getiremez, başlıksız dahi kocaya verilemez, hakkı var, böyle yaşayıp n’etçek? Esmer ve kavruk adam, âdeta kızı öldürmemi istiyordu benden.”¹¹⁰

Yaşamı boyunca yardıma muhtaç insanlara yardım etme isteğini doktorlukla birleştirerek yolu olmayan köylere tedavi getirmek için çabalamıştır.

¹⁰⁹ Ayşe Kulin Tek ve Tek Başına Türkan, İstanbul Everest Yayınları,2009, s.116.

¹¹⁰ Ayşe Kulin Tek ve Tek Başına Türkan, İstanbul Everest Yayınları,2009, s.16.

Bazı kesimlerce olumsuz eleştirilere maruz kalında yaşamının bilinmeyenlerini Ayşe Kulin'e anlatarak biyografisini yazmasını ister. Türkan Saylan ÇYDD'nin yirminci kuruluş yılı konserine katıldığı gece rahatsızlanır. Tedavi için hastaneye kaldırılan Saylan bir süre sonra hayata veda eder.

3.3.1.2. Leyla Hanım

Türkan Saylan'ın annesidir. İsviçre'de doğmuştur. Evlenmeden önce Lili Mina Raiman adını kullanırken evlendikten sonra dinini ve ismini değiştirmiştir. Kendisine Leyla adını seçmiştir. Kayınvalidesi ile dininden dolayı sorun yaşar ve dinini değiştirme kararı alır. Hep bir yetersizlik içindedir. Bunun için dini eğitim konusunda sürekli kendisini geliştirerek kayınvalidesinin gözüne girmeye çalışır.

Türkan'ın eğitimi Leyla Hanım için oldukça önemlidir. Bu konuda elinden gelen tüm çabayı göstermeye hazırdır. Bunun yanında Türkan'ın gözünde annesi Leyla Hanım hafızasında makyajlı, bakımlı, sabırlı, mücadeleci bir kadındır. İçinde bulundukları dönem ve şartlar gereği Türkan'ı yasaklar ve kurallarla büyütmek zorunda kalır.

3.3.1.3. Gökşin

Türkan'ın çocukluk arkadaşıdır. Her dönemde yanında olan dostlarından biridir. Birbirlerinden uzak kaldıkları zamanda mektuplaşarak arayışı asla açmazlar. Gökşin ve Türkan'ın aynı zamanda Kandilli Kız Lisesi'nden arkadaşlardır. Liseyi bitirdikten sonra ikisi de Ankara Dil Tarih Fakültesi'ne giderler. Gökşin, Türkan'ı yüreklendiren, ona sürekli destek olan ve son anında bile başında ayrılmayan vefalı bir insandır.

3.3.1.4. Halime

Türkan'ın hastalarından biridir. Bacakları donmak üzereyken kesmez ve tedavi eder. Bu yüzden Halime, Türkan'a karşı hep bir minnet besler. Dönem dönem ziyaret eder. Ziyaretleri sırasında Türkan'ın hastası olan Sölo Amca ile tanışır ve evlenir.

3.3.1.5. Zeynep

Zeynep, Türkan'ın evindeki yardımcısıdır. Türkan'a gönül bağı ile bağlıdır. Hastalığı için derin üzüntü içerisinde. Bir dakika olsun onu yalnız bırakmak istemez ve iyileşmesi için sürekli iyi dileklerde bulunur.

3.4. FATMA BARBAROSOĞLU- UZAK ÜLKE: FATMA ALİYE

Hiçbiryer romanını baştan beri düşünerek, tasarlayarak belirli bir tez için yazan Barbarosoğlu, ikinci romanı *Uzak Ülke*'ye roman yazma niyetiyle başlamamıştır. Yazar, doktora tezi olan *Moda ve Zihniyet*'i hazırlarken Osmanlıda kamuoyunca tanınan kadınların bir kimlik olarak tezahür edişini merak eder. Meraklarının peşinden giden bir fitrata sahip olan Barbarosoğlu, Fatma Aliye ile Tanzimat'tan sonra edebiyat dünyasına mal olan bütün kadın yazarların öykülerini araştırır. Bu süreçte Bilim ve Sanat Vakfı'nda iki dönem Fatma Aliye'yi anlatan yazar, birden bire kendisini romanın ilk bölümünü yazarken bulmuştur. Bu meyanda yazar romanı oluşturmak için yeniden okuma faaliyetlerine başlar.”¹¹¹

Türk Edebiyat tarihinin ilk kadın yazarı olan Fatma Aliye'nin hayatını anlatması bakımından eser oldukça önemlidir. Fatma Aliye'nin hayatının kronolojik olarak anlatıldığı eser okuyucusunu tarihin derinliklerine götüren biyografik bir romandır. Başından geçenler ve iç dünyasına ait izler bu tarihlerin altında karşımıza çıkmaktadır. Bölümleri okudukça Fatma Aliye'ye dair tasavvurlar canlanmaktadır. Roman '*Dip Hikâye*' kısmıyla başlar. Bu bölüm bir girizgâh sayılır. Fatma Aliye'nin hayatıyla ilgili kısa bir özet gibidir. 1926-1936 yılları arasında evden kaçan kızını arar. Zamanını onu bulmak için harcar. Kızı din değiştirip bir rahibe olmuştur. Geriye sadece Türkiye Cumhuriyeti ilahiyat profesörleri ile çekilmiş bir fotoğraf kalır. O, ailesinden kimseyi görmek ve konuşma istemez.

Yazar, doktora tezi olan *Moda ve Zihniyet*'i yazarken Osmanlıda kamuoyunca tanınmış kadınları merak eder ve Fatma Aliye ile beraber Tanzimat'tan sonra edebiyat dünyasında ses getiren kadın yazarların eserlerini araştırmaya başlar. Bu süreçte kendisini

¹¹¹ Asım Öz, Barbarosoğlu “Medya Zamanında Kilitli Kaldık”, Haksöz dergisi haber-Röportaj, (Çevrimiçi) , http://www.fitrat.com/kitap_detay.php?id=15, 26. Ağustos 2015

Fatma Aliye'nin hayatını derinlemesine araştırırken bulur ve romanın birinci bölümünü yazdığını fark eder. Bu oluşum sonucunda yazar romanı oluşturmak için okumalar yapmaya başlar.

Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke* romanını yazma süreciyle ilgili Nazan Bekiroğlu'na şunları söyler: “Yazarın romanı yazması yine bilgileri biriktirme tarzından dolayı yılları alır. Bu bilgileri olgunlaştırmak için uzun yıllar yazmadan önce sabırla bekler. Yazar, yıllarca süren yazma esnasında romana yoğunlaşabilmek için hep aynı kaseti ve aynı kokuyu kullanır. Müziğin ve kokunun katkısıyla aynı zaman diliminde bulunduğu inanan Barbarosoğlu adeta şartlanır. Kendisine hediye gelen adını bilmediği esans şişesindeki koku, yazarı adeta on dokuzuncu asra götürür. Bu esnada esans şişesini kaybeden Barbarosoğlu, uzun süre romanı yazamaz. Bir dolmuş yolculuğunda bir kadında benzer bir kokuya rastlar. Kadın şişesini yazara armağan edince romanı büyük bir iştahla yeniden yazmaya başlar. Barbarosoğlu, romanı yazarken yazdıklarında bir soğukluk, samimiyetsizlik olmaması için bütün bilgileri kalbine yazabilmek niyetiyle bilinçli olarak notlar tutmaz. *Hiçbir Yer*’deki Şahin karakterinde olduğu gibi Fatma Aliye ile ruhen bütünleşmeye çalışır.¹¹² Yazar bunca çabasına rağmen romanı bitirince hemen yayınlamaz. Yıllarca Fatma Aliye’yi rüyasında görmeye çalışır; fakat onu rüyasında göremez. Kitabın ön okumasını yapan arkadaşlarının Fatma Aliye, *Uzak Ülke*’deki Fatma Aliye’yi beğenirdi demelerinden etkilenerek onun rüyalarına girmesini beklemekten vazgeçer. Ayrıca Fatma Aliye’nin torunu Suna Selen’le karşılaşması ve ilk kadın yazarın unutulmasına gönlünün razı olmaması da kitabın yayınlanmasında etkili olmuştur”.¹¹³

Uzak Ülke romanı, Fatma Aliye’in yaşadığı dönemdeki tarihi olaylara da yer vermesi bakımından oldukça önemli bir eserdir. Bu konuda Nazan Bekiroğlu “Tanzimat dönemine romancı kimliğinin dahi üzerinde çok ciddi sosyal renk bırakmış bir kimliğin

¹¹² Şişman, Nazife (2007). Bir Uzak Ülke Fatma Aliye (Yeni Şafak Kitap, Söyleşi.) (Çevrimiçi) <http://www.yenisafak.com/kitap/bir-uzak-ulke-fatma-aliye-23102>, 26 Ağustos 2015.

¹¹³ Nazan Bekiroğlu , Bir Uzak Ülke Fatma Aliye, Yeni Şafak Kitap, Söyleşi, (Çevrimiçi) <http://www.yenisafak.com/kitap/bir-uzak-ulke-fatma-aliye-23102>, 26 Ağustos 2015.

romanı.”¹¹⁴ İfadelerini kullanarak eserin önemini vurgulamıştır. Fatma Barbarosoğlu, Türk Edebiyatının ilk kadın yazarının hayatının daha fazla duyulmasını istediği için bu romanı yazdığını söyler ve “İlk kadın yazarın unutulmasına razı olmayış belki de benimkisi. Bütünleşme! Bütünleşebildim mi bilmiyorum. Yazdıkça fark ettim esasında. O da hayatının bir döneminde felsefe talebesi oluyor, ben de. İsimlerimizin aynı olmasını söylemeye bile gerek yok. Yüzyıl ara ile dünyaya geldik. 1862- 1962 O üst sınıfa mensup bir ailenin içine doğdu ben orta sınıf. Onun yaşadığı dönemde yabancı dil öğrenme tutkusu üst sınıfın meselesi idi. Şimdi herkesin. Misyonerlik faaliyetleri ve koparılmaya çalışılan vatan toprakları...” şeklinde ifade eder.¹¹⁵ Barbarosoğlu amacının roman yazmak olmadığını fakat hayatını araştırdıkça kendisini roman yazarken bulduğunu söyler. Fatma Aliye yalnızca ilk kadın roman yazarı değil aynı zamanda ilk kadın mütercimdir. Fransa’dan dilimize eserler çevirmiştir. Felsefe ile ilgili yazılar yazmaktadır. Fatma Aliye’nin önemini Ahmet Süruri şunları söyler: “İlk mütercime, kitapları başka dillere tercüme edilen ilk Osmanlı kadını. Felsefeyle ilgili eser kaleme alan bildiğimiz ilk Osmanlı kadını. Hakkında monografi yazılan, dünya sergilerine davet edilen ilk Osmanlı kadını... Diğer taraftan Orhan Okay’ın “mülemma” dediği, Osmanlı’nın kendisini Batı’dan bakarak değerlendirdiği o uzun yüzyılda doğmuştur Fatma Aliye. Böyle bir dönemin içinden yazar. O da bir terkinin peşindedir. Ama gayesi, terakki ve medeniyeti, Osmanlı-İslâm değerlerinden taviz vermeden temindir.”¹¹⁶

Fatma Barbarosoğlu *Uzak Ülke*’yi yedi yıllık bir zaman diliminde tamamlamıştır. Ömrünün yedi senesini bu romana adadığını belirten yazar bulduğu belge ve bilgilerde Fatma Aliye’ye ait izleri aramış ve bulduklarını eserine dahil etmiştir. 344 sayfadan oluşan roman, “Fatma Aliye Hanımefendi’ye 19. yüzyılın son çeyreğinde, Ahmet Mithat Efendi, “Bu kitap sensin diyerek” satırlar üzerine kaydedilmiş, hayatınızı “en güzel hediye” olarak takdim etmişti size. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, bu defa bendeniz,

¹¹⁴ Nazan Bekiroğlu, “Uzak Ülke Bir Dönem Romanı Değil Dönemin Romanı”, 05.01.2007, <http://yenisafak.com.tr/kitap/?i=23103>

¹¹⁵ <http://arsiv.kitaphaber.net/fatma-aliye-uzak-ulke-fatma-karabiyik-barbarosoglu-2/> 03.01.2007

¹¹⁶ Kübra Yalçınkaya, *Fatma Barbarosoğlu’nun Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

huzurunuza “sizi” ve dahi “bizi” getiriyorum. Lütfen kabul buyurunuz.” cümleleri ile Fatma Ali’ye ithaf edilmiştir.¹¹⁷

Fatma Barbarosoğlu romanın başında kitabın konusu hakkında bilgiler aktarır. İlk kadın yazar olan Fatma Aliye’nin hayatını araştırıp yazdığını belirtir. İnançlı ve eğitim gören bir kadın olan Fatma Aliye Osmanlı kadınına çağdaş medeniyetler içinde bir yer bulmak istemiştir. Cumhuriyet döneminde kendi sessizliğine çekilen Fatma Aliye, 1926-1936 yıllarında din değiştiren kızı İsmet’i aramıştır fakat başarılı olamamıştır.

Yazar, *Uzak Ülke* romanında kurduğu olay örgüsüyle, Fatma Aliye’nin hayatını anlatma gayesindedir. Yazar, olay örgüsünü tamamen Fatma Aliye’ni hayatı üzerinden yürütür. Zaman, mekân onun hayatı ile beraber belirlenip ilerlemektedir. Yazar Fatma Aliye’nin derin bilgisini ve aslında acılarla dolu hayatını anlatmak istemiştir. *Uzak Ülke*’deki olay örgüsü Fatma Aliye’nin ruhsal labirentidir. Fatma Barbarosoğlu tarafından yazılan *Uzak Ülke* romanında, Fatma Aliye’nin kızını aramakla geçen trajik hayatı ve bu uğurda tükenen serveti, gücü anlatılır. Kitabın son kısımlarında Fatma Aliye’nin görmezden gelinmesi gibi trajedilerin yaşandığı bölümde daha kurguya yakın bir anlatım belirlenir.

Fatma Aliye, Osmanlıdan Cumhuriyete doğru yaşanan zaman diliminde kendini inzivaya çekmiştir. Bilinçli olarak unutturulmuştur. Bu noktada da uzak ülkeye benzetilmiştir. Romanın ismi de buradan gelmektedir. Roman üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler “Okumak, Yazmak ve Kilitli Kalmak” isimleriyle ayrılmıştır. Okumak ve Yazmak bölümünde Fatma Aliye’nin hayatı ele alınmıştır. Üçüncü bölüm olan Kilitli Kalmak bölümü ise Fatma Barbarosoğlu’nun Fatma Aliye’yi içsel olarak bulma serüvenini ele almıştır. “Okumak kısmı Fatma Aliye’nin okuma yazma öğrendiği Abdülaziz dönemidir. Yazmak kısmı ise Fatma Aliye Hanım’ın yazıya başladığı II. Abdülhamit devridir. Üçüncü bölüm ise modern Türkiye Cumhuriyeti dönemidir. Barbarosoğlu romanı bu şekilde bölümlere ayırarak Fatma Aliye’nin Abdülaziz döneminde doğduğunu Abdülhamit döneminde şöhret olduğunu Türkiye Cumhuriyeti

¹¹⁷ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.5

döneminde ise unutulduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Yazar unutuluşun izini sürerek Fatma Aliye'yi böyle aradım demek istemiştir.”¹¹⁸

3.4.1. UZAK ÜLKE FATMA ALİYE ROMANINDA KADIN KAHRAMANALAR

3.4.1.1. Fatma Aliye

Romandaki kadın karakterleri incelemenden önce romanın kısa bir özetini verip sonrasında detaylarıyla Fatma Aliye'nin *Uzak Ülke* romanından yola çıkarak incelemesini yapmak yerinde olacaktır. 1862 yılında dünyaya gelen Fatma Aliye, babasının görevi sebebiyle 1864'te Bosna'ya 1865'te Halep'e gider. 1868'te okuma yazma öğrenip beş yaşındayken Kur'an'ı hatmetmeder. On üç yaşına geldiğinde ise ailesinin de yönlendirmesiyle tesettüre girer. 1878 yılında başlayan Osmanlı- Rus savaşı döneminde kahramanlıklar sergileyen Faik Bey ile tanışır ve evlenirler. Bu evlilikten İsmet adını verdikleri kızları olur. 1890 yılında Fransızcaya olan ilgisi iyice artmaya başlar ve bu dönemde tercümeler yapar. Sonrasında ilk romanı olan *Muhadarat* ı yazar. 1893'te babası Ahmet Cevdet Paşa'dan dersler alır. Yazarlık için Chicago'ya davet edilir fakat o dönem gitmeyi doğru bulmaz. 1895'te babasını kaybeder. Kadınların kendilerini daha fazla geliştirmeleri için Cemiyet-i İmdadiye'nin kurulmasına vesile olur.

1908'de Cevdet Paşa ve Zamanı kitabının diğer cildini yazmaya başlar. 1912 de kadınlar için Darülfünunda bir miting düzenler. 1920'de işgalden dolayı saltanatı kaldırılışıyla Fatma Aliye'de kabuğuna çekilir. Memlekette İstanbul-Ankara karmaşası yaşanır. Bu süreçte kızı İsmet Fransa'ya kaçar. Artık Fatma Aliye'nin amacı onu bulmaktır. 1928'de eşini kaybeder. Bu ayrılık onu derinden etkiler ve kızının ortalarda olmayışı onu iyice buhrana sürükler. 1934'te bir gazete de kendi ölüm haberini görür fakat aldırış etmez. 14 Temmuz 1936'da rahmetli olur. Barbarosoğlu'nun amacı bilinçli bir olay örgüsü ve kurgu ile onun saklı kalan ve aslında kendine benzettiği yönleriyle de ele alarak hayatını anlatmaktır. Kadın karakteri incelemenden önce özet geçmemizin

¹¹⁸ Bekiroğlu, Nazan, Bir Uzak Ülke Fatma Aliye, Yeni Şafak Kitap, Söyleşi, (Çevrimiçi)

<http://www.yenisafak.com/kitap/bir-uzak-ulke-fatma-aliye-23102>, 26 Ağustos 2015.

sebebi aslında *Uzak Ülke* romanındaki olayların ruhsal bir labirent gibi olmasıdır. Bu labirentteki çizgiyi kaçırmamak için Fatma Aliye'nin hayatını özet geçerek detaylarına inmenin daha uygun olduğunu düşünmekteyiz.

Uzak Ülke romanının başkişisi Fatma Aliye'dir. Roman doğumundan, ölümüne kadar onun üzerinden ilerler. Ölümünden sonra Fatma Barbarosoğlu, Fatma Aliye ile kendisini özdeşleştirdiği ve eseri bu şekilde yazdığı için varlığını hep okuyucuya hissettirir. Barbarosoğlu romanda yaptıklarının iç yüzünde Fatma Aliye'nin olduğunu romanda sürekli dile getirir. Fatma Aliye romanda tüm derinlikleri ve psikolojik detaylarıyla ele alındığı için bir karakterdir.

Fatma Aliye, Ahmet Cevdet Paşa ile Advije Hanım'ın evliliğinde 18 Ekim 1962 de dünyaya gelmiştir. Aileni tüm doğumlarına katılan ebe Naciye bu doğuma katılamaz ve sıradan bir ebe gelir. Bu eve yanlış dua ederek “Sesi de talihi de güzel olsun” yerine “Akıllı güzel olsun” der.¹¹⁹ Bu dua Fatma Aliye için kabul olur. Kız çocukları için talih ve ses güzelliği için dua edilirken Fatma Aliye'de onun yerini akıl alır. Ebe, nazar değmemesi için misafirleri Advije Hanım'ın yanına almaz. Nazar değmemesi için de hem Fatma Aliye'nin hem de annesinin saçından birer tel kopararak mangala atar. Meraklı ve korkusuz bir çocuk olan Fatma öğrenmeye çok isteklidir. Babası Ahmet Cevdet Paşa, Fatma Aliye iki yaşındayken Bosna teftişine gider. Bu sürede yeni okuma yazma öğrenen annesi babasına sürekli mektuplar yazar. Ahmet Cevdet bu durumdan oldukça dolayı oldukça mutludur. Üç yaşına geldiğinde Halep'e giderler. Burada haremlik ve selamlık konusunda korkutucu hikâyelerde eğitime çalışılır. Fakat Fatma Aliye kendi içinde mantığını öğrenene kadar cevabını arar. O yıllarda Cevap Paşa'yı ziyarete gelen İngiliz Konsolosu Mösyö Eskin, Fatma Aliye ile sohbet eder. Onun zekâsının farkındadır. Yaptıkları sohbet günlerce çevrede konuşulur. Bir gün Fatma Aliye Mösyö Eskin'in yüzüne üzgün bakışlarıyla bakar. Mösyö Eskin sebebini sorduğunda kendisi bir gayri Müslim olduğu için cehennemde yanmasından korktuğunu anlatır. Mösyö bu konu bir çocuğa böyle hikâyeler anlatılmaması konusunda Ahmet Cevdet Paşa'yı uyarır. Beş yaşında Kur'an'ı bitirip altı yaşında sayfalarca kitap okur. 1972'de Fransızca öğrenmeye başlar. Üç yıldır konağa gelen hocası Mustafa Efendi vefat eder. Hocasının ölümünün ardından aile dostlarının kızıyla yeniden görüşmeye başlar. Onunla

¹¹⁹ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.13.

beraber piyano ve resme yönelir. Annesi daha az kitap okuyup sosyalleşmesinden memnundur. Piyano dersi alması için tuttukları Refika Hanımdan Fransızca sözcükler öğrenmeye çalışır. Elliye yakın kelime öğrenen Fatma Aliye hocasının kitaplarını kurcalamaya başlar. Annesi Arapça ve Farsça öğrenmesine karşı değildir fakat gavurların dilini öğrenince din konusunda da arada kalacağını düşünür ve istemez. Bir gün salonda Fransızca bir kitap okurken babasına yakalanır. Korkudan ne söyleyeceğini şaşırان Fatma Aliye babasından beklediği tepkiyi almaz. Çünkü babası Fransızca hocası tutulması kararını alır. Bu yaşlarından itibaren kendine has, güçlü olan Fatma Ali'ye tek bir düşünceden oluşan bir karakter değildir. Çok yönlü, zeki bir karakterdir.

1875 yılında İlyas Matar Efendi'den ders alan Fatma Aliye Fransızcasını geliştirmeye devam eder. Bu sırada babası görev gereği yine ülkeden ayrılır. Bu onun için üzücüdür ve okuma şevkini kırar çünkü Fatma Aliye okumadaki başarısını babasının görüp takdir etmesini ister. Babasından uzakta geçirdiği günler onun için neşesiz günlerdir. Kardeşleri Emine Semiye ve Ali Sedat, Fatma Aliye'yi sürekli kıskanırlar çünkü babası onun zekasına ve azmine hayran olduğu için ondan desteğini asla esirgemez.

17 yaşında, 1879'da babasının isteği üzerine Faik Paşa ile evlenir. Kendisinden dokuz yaş büyük olan eşi ile evlilik kararı konusunda ona çok düşmez çünkü babasının onu tanıdığını bilir ve seçtiği kişiye karşı da teslimiyetçi bir şekilde yaklaşır. Evlilik yaptığı dönemlerde Fransızca 'ya olan merakı onu çeviriler yapmaya iter. Eşi Faik Bey kadınların okumasına karşıdır. Özellikle roman okumanın kadınların ahlakını bozacağını düşünmektedir. Fatma Aliye bu süreçte eşinden gizli okumalar yapar. Eşi görev için evden uzaklaşınca okumalarına devam eder. Bu sürede hasta olan Fatma Aliye kitaplarla iyileştiğini söyler. Eve dönem eşi de bunu fark edince artık fikirleri değişir ve birlikte okudukları romanları paylaşmaya başlarlar. 1888'de *Volante*'yi tercüme eder ve 'Bir kadın' imzasıyla bastırır. İnsanların yorumlarını uzaktan takip eder. Bir kadının Fransızcadan bu kadar başarılı bir tercüme yapması okuyanları şaşırtır. Bu yorumlar Fatma Aliye'yi oldukça mutlu eder. Bunun yanından yazmış olduğu *Muhadarat* romanı da oldukça beğenilir. "1879 Paris" başlığı altında Rahibe Marie'nin öyküsü anlatılır. İkisinin de ortak noktası azimdir. Okumak ve Yazmak kısımlarına gelindiğinde tarih 1890'i gösterir.

1893 yılında babasından ders almaya başlar. Hasta olsa bile dersleri kaçırmamak için elinden geleni yapar. Hayatını dinine, İslam'a adanmış bir kadındır. İlme olan düşkünlüğü ile bilinir. Faydasız olan her şeyden uzaklaşarak Allah'a sığınır ve bu süreçte kendisini yazıya ve okumaya adar. 1895 yılında babası Ahmet Cevdet Paşa kötüleşir ve hayatını kaybeder. Fatma Aliye bu acı ile kalemine sığınır ve bol bol yazar. İlim öğrenmesindeki en büyük etken, öğrenmene aşkını körükleyen babası artık yanında yoktur. Fatma Aliye senelerde bu ruh halinde çıkamaz kendini yetim hisseder. Cemiyet-i İmdadiye'nin kurulmasında önemli rol oynar. Her zaman kadınların destekçisidir. Kadınların olayı olumsuz olaylarda fedakâr olmaları konusunda onları motive eder. Bu sürede hocası ile evlenen kızı Nimet ve hırçınlaşan ve asla söz dinlemeyen diğer kızı İsmet ile de meşgul olmaktadır. Bu konular Fatma Aliye'yi oldukça üzen iki konudur. Toplum tarafından yanlış anlaşılmadan kızlarının doğru yolu bulması için sürekli dua eder. 1920' işgal altındaki sokaklarda gezinen Fatma Aliye gördüğü manzaralar karşısında üzüldür. Yaşlı kadınlara tekme atan yunan askerleri, etrafta Fransızca konuşanları gördükçe nerede olduğunu sorgular. 1922'de Saltanat kaldırılır. Fatma Aliye Osmanlıda olanlara anlam veremez. Neyin içinde olduğunu, çözüme nasıl ulaşacağı konusunda cevapsızdır. Hüznünlendikçe daha çok kalemine yüklenir. Değişen ülkesinde kendisini yabancı hisseder. Uzak bir ülkede yaşıyormuş gibi bağının koptuğunu düşünür.

1927 yılında Fatma Aliye'nin küçük kızı İsmet evden kaçır ve Avrupa'ya gider. Orada bir Katolik rahibesi olduğu haberi gelir. Fakat Fatma Aliye kızına asla ulaşamaz. Daha sonra kızından bir mektup gelir ve hemen ona cevap yazar. Faik Bey'in durumunun kötü oluşundan bahseder. Ancak İsmet bunların bir yalan olduğunu düşünür. İsmet, Fransa'dan Fas'a gitmek istediğini söyler. Fatma Aliye sakinliğini koruyarak onu ürkütmeden mektubuna cevap verir. Sene 1928'de Faik Bey hayata gözlerini yumar ve bu Fatma Aliye için bir çöküştür. Adeta sessizliğe gömülür. Fatma Aliye evladından ayırdır. Bu evlat acısı aslında onun hayattan kopuşunun ana nedenlerinden biridir. Özellikle kızının özgür olmak adına rahibe olmuş olması onu derinden yaralar. "Onca doktorun hiçbirisi ateşini düşürememişti. Çok kuvvetli bir mizaca sahip olduğu için, ruhuna tesir edemeyen acı bedeninden çıkıyor demişti son gelen doktor."¹²⁰ Diğer kızı Ayşe ise hocasına aşık olarak evden kaçır evlenir. Hatice isimli kızı bir kaza sonucu denge

¹²⁰ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.203.

problemi yaşayarak hayatına devam eder. Fatma Aliye, babasından ona kalan mirasın tamamını neredeyse kaçan kızı İsmet'i bulmak için harcar. İsmet'in dedesi Ahmet Cevdet Paşa da bu olaydan dolayı oldukça üzgündür ve çevresi tarafında duyulmasını istemez. Fatma Aliye hayatının birçok noktasında ölür fakat bunlardan en derini ve acıtanı hayat arkadaşım Faik Paşa'nın 1928'de vefat etmesiyle olur. Yaşadığı zamanda bile sesi kimseye ulaşmaz ve yaşamıyor gibi yaşamaya devam eder. Fatma Aliye, romanda birçok eşyayla bütünleştirilerek anlatılır. Bunlar kitaplar, bisiklet, eldivenler, başörtüsü, tespih, sandık gibi eşyalardır. Örneğin eldiveni, eşinin ölümüne kızı İsmet katılmadığı için çıkarmaz. Yine onu bulamayışı sonucu sabır çekmek için tespihi kullanır. Eşinin ölümü, kızlarının yaşadığı problemler ona ağır gelmeye başlar. 1934'te kendi ölüm haberini bir gazetede okur. Artık gerçek anlamda azala azala yok olduğunun hisseder. 1936 yılında hayata veda eder.

Romanlarında kadınların kendi ayakları üzerinde duracaklarını vurgulayan modern fikirli bir kadındır. Çok eşliliği kabul etmez bu yüzden İslamcılar tarafından eleştirilir. Fakat İslam'a yakın olduğu için de feministler ve modernistler tarafından dışlanır. Hilal-i Ahmer'in ilk kadın üyesidir ve İstanbul mitinginde "İslam kadınlarının yüz akı" ifadesiyle sahneye çağırılır. "Var olmak için akmalıyız hemşirelerim. Bugün sahip olduğumuz ne varsa, vatan için harcamaya hazır olmalıyız." der.¹²¹ Erdemli, asil bir kadın Fatma Aliye, öfkeliyken abdest alıp hemen dualar okumaya başlayarak kendini rahatlatır. Hemcinsleri ile samimi ilişkiler kurarken erkeklere karşı mesafelidir. Kadınların ikili ilişkilerde aşk uğruna acı çekmelerine tahammül edemez çünkü onun için aşka yenilmek hayata da yenilmektir. Hayatını İslam kurallarına göre şekillendirmeyi seven bir kadındır.

Romanda okuyucu Fatma Aliye'nin düşüncelerini her satırda öğrenir. Hilafetin kaldırılmasına, Osmanlı'nın dağılmasına, İslam'ın din olarak anayasaya dahil edilmeyişine karşı olduğunu görür. Fatma Aliye, ırka dayanan millet anlayışının karşısındadır.¹²² Romanın başından sonuna kadar Fatma Aliye, her insan gibi değişim gösterir. İmparatorluğun çöküşüyle beraber Fatma Aliye'de çöküşe geçer. Eserlerine ara

¹²¹ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.116.

¹²² Yılmaz Evat, *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerine Bir İnceleme* (Doktora Tezi) Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015 s. 317.

verir, yazı yazmak istemez. Cevdet Paşa ve Zamanı romanının ikinci cildini yazsana da yayınlamaz. Adeta yaşayan bir ölü gibidir. Kızından ayrı kalışı, eşinin vefatı, ülkenin içinde bulunduğu durum onu derinden incitip sonsuz bir sessizliğe hapsedmiştir. Yaşarken kendi ölüm haberini okuyan Fatma Aliye gerçekten öldüğünde cenazesine on, on beş kişi katılır.ERCÜMENT EKREM şöyle söyler: “1890’dan sonra doğan kızlara Fatma Aliye ismi konmuşken ve onun gibi bilgi sahibi olmak takdir ile karşılanmışken... Sonra ne olduysa olmuş, sanki bir gecede bütün itibarlar geri alınmaya kalkılmıştı...”¹²³ Fatma Aliye, Abdülaziz zamanında doğar, Abdülhamit zamanında tanınır, İttihat- Terakki döneminde ve Mustafa Kemal Türkiye’inde unutturulmuştur. ¹²⁴ Romanda Fatma Aliye’nin hayatı anlatıldıktan sonra artık Fatma Barbarosoğlu’nun dahil olduğu kısımlar başlar. Bu kısımda yazar, Fatma Aliye’nin hayatını araştırırken hayatlarının benzerliğini, verdiği dersleri anlatmaya başlar.

Yazar, Fatma Aliye üzerine düşünür, onu araştırır ve bulduklarını okuyucusuyla paylaşmayı amaçlar. Yazarın romandaki sesidir. Üçüncü bölümde net bir şekilde yer alır. Birinci ve ikinci bölümde anlatılanların aslında roman kişisi tarafından anlatılan dersler olduğu üçüncü bölümde anlaşılır. Bu ders notlarının oluşmasını, yazma sürecini okuyucuya üçüncü bölümde anlatır. Bu bölümde Fatma Aliye ile roman yazarı Fatma Barbarosoğlu’nun hayatları arasındaki benzerlikler ele alınır.

Birinci bölümde ilahi bakış açısı kullanılırken ikinci bölümde yazar da romana dahil olduğu için anlatıcı bizzat roman kişisi olur. Yazarın seminer anlatımıyla ikinci bölüm adeta romanı kuşatır. Bu anlatım biyografik romanlardaki kuru anlatımı giderir. Yazar romanı yazmaya başladığında kendisini Fatma Aliye’nin yerine koyduğunu söyler. İki yazarında kadına bakışı paralellik taşır. “bütünleşebildim mi bilmiyorum. Yazdıkça fark ettim esasında. O da hayatının bir döneminde felsefe talebesi oluyor, ben de. İsimlerimizin aynı olmasını söylemeye bile gerek yok. Yüz yıl ara ile dünyaya geldik. 1862-1962. O üst sınıfa mensup bir ailenin içinde doğru ben orta sınıf. Onun yaşadığı dönemde yabancı dil öğrenme tutkusu üst sınıfın meselesi idi. Şimdi herkesin.

¹²³ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.217.

¹²⁴ Yılmaz Evat, *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu’nun Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, (Doktora Tezi) Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , 2015 s. 319.

Misyonerlik faaliyetleri ve koparılmaya çalışıla çatan toprakları... Diğer katmanları okuyucunun fark etmesini isterim.”¹²⁵

Romanlarında ele aldıkları kişilerin kendisi olabilmek için çabalayan kadınlar olması da iki yazarın ortak yönüdür. Zaman olarak romanda iki farklı zaman vardır. Bu farklılıktan dolayı her bölümde dönemlere uygun dil kullanılır.

3.4.1.2. Yazar/ Fatma Barbarosoğlu

Uzak Ülke romanında Fatma Aliye’nin ölümüyle kitapta yeni bir bölüm başlar ve burada Fatma Aliye’ye dair bilgiler verilip onun faaliyetleri anlatmaya devam eder. Roman yazarın merkezinde devam eder. Fatma Aliye’nin ölümüyle aslında yazar, romana kendisini başkışı olarak dahil eder. Yazar, kendisini romanda Fatma Aliye ile özdeşleştirir. Yazarın devreye girdiği yerde aslında Fatma Barbarosoğlu, Fatma Aliye’nin hayatının kendinde devam ettiği fikrini okuyucuya vermek ister. Fatma Aliye’yi anlatırken kendi yaşadıklarını da dile getirir. Onun mezarını sık sık ziyaret eder. Mezar ziyaretinde kendi kaybedercesine ağlar. Onunla uzun uzun konuşur ve nasıl öldünüz, nasıl yaşadınız diye sorar. Merak ettiklerini ve hayatını anlatırken üzerinde durduğu konuları mezarına gittiğinde ona da sorar. Radyo programına katıldığında onu anlatırken duygulanıp ağlamasından bahseder. Kızı İsmet’i ararken Ayşe’yi hemen gözden çıkarmasını, eşinin ölümüyle aslında nasıl yaşarken öldüğünü anlatır. Romanda Fatma Aliye’in sona eren hayatının aslında kendisinde devam ettiğini söyler. “Hayat her zaman tek kişilik değildir demişti en son. Fatma Aliye’nin hayatı Fatma Aliye’de bitmedi.”¹²⁶ Fatma Aliye’nin torunu Suna Selen ile konuşur. Anneannesini bir feminist olarak tanımlaması Barbarosoğlu’nu çok üzer. Kendisini aslında ailesinden bile ona daha yakın görür ve daha çok tanıdığını hisseder.

Barbarosoğlu, Üsküdar Kültü Merkezi’nde verdiği Edebiyat derslerinde Fatma Aliye’nin hayatını anlatır. Aslında bu dramatik hayatın anlatılmasına yardımcı olan bir yapı görevindedir yazar. Bu kurs gönüllülerin katıldığı bir kurstur. Fatma Aliye’nin hayatını anlatırken bir yandan da kendi aralarındaki benzerlikten bahseder. Onun

¹²⁵Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.203.

¹²⁶ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.230.

amacının aslında evlatlarıyla sınanmış biri olmadığını anlatır ve bu yüzden toplumdan kendini soyutladığını, yaşarken kendini sildiğini öğrencilerine aktarır.

Barbarosoğlu, bazı metin halkalarını okul ve kimlik ilişkisi özelinde Fatma Aliye'nin trajedisini vurgulamak için oluşturmuştur. Yazar, Üsküdar Kültür Merkezi'nde Kimlik ve Edebiyat dersleri vermeye devam eder. Bu derslere gelip giderken Validebağ öğretmenevinin önünden geçerken dolmuşta bir kadından Halide Nusret ile annem burada arkadaş olmuş şeklinde bir cümle duyar. Hemen kadınla iletişim kurup Halide Nusret'ten İsmet'e gitmek ister. Barbarosoğlu, Fatma Aliye'nin kızlarını niye Dame de Sion'a verdiğini sorar. Yahya Efendi Dergâhı'nda metfun bir zatın torunu da Dame de Sion'a verilmiştir. Barbarosoğlu bunları dünün hataları olarak görür. Yazar, Dame de Sion'un onlar için (Fatma Aliye vb) temsil ettiği değerleri anlamak ister. Yazar, Ahmet Cevdet Paşa'nın misyoner okullarının tehlikesine yönelik düşüncelerini öğrencilerine anlatır. Yazar bu bağlamda kimliklerin okullarda kazanılıp okullarda kaybedildiğini düşünür. Fatma Aliye'nin kızları Nimet ve İsmet Dame de Sion'a giderken Halide Nusret, Erenköy Kız Lisesini bitirir. Kerkük mutasarrıfı Avnullah Kâzımî Bey'in Halide Nusret'ten başka diğer kızının adı da İsmet'tir. Birbirine düşkün bu iki kızdan iki kadın yazar dünyaya gelir:¹²⁷ “Sosyalist Pınar Kür, İsmet Kür'ün kızı. Öteki de milliyetçi Emine Işınso, Halide Nusret'in kızı.”¹²⁸

Yazar derslerinin öğrencilerine verdiği dersler gibi olduğunu düşünür ama böyle olmaz. Dersi dinlemeye gelen bazı kadınlar Fatma Aliye'nin dramatik hayatı ya da başından geçenlerle değil yüzeysel konularla ilgilenmeye başlarlar. Bu yazarı hayal kırıklığına uğratar. “Fatma Aliye'yi bilseler ne, bilmeseler ne!”¹²⁹ Der. Derse katılan bazı siyasetçi eşleri Fatma Barbarosoğlu'nu hayal kırıklığına uğratar. Kadınların hikayeye üzülmemeleri Fatma Aliye'nin ne kadar üzüldüğünü hatırlatır. “Kendini azaltacak hiçbir şeyi hiç kimselere söylemedi. Faik Paşa'ya bile. Azalmamak için unutulmaya razı oldu.”¹³⁰

¹²⁷ Yılmaz Evat, *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, (Doktora Tezi)Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015 s.313 .

¹²⁸ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.283.

¹²⁹ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.299.

¹³⁰ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.305.

Romanın son kısımlarında da benzer olaylar anlatılır. Fatma Barbarosoğlu, özel bir üniversiteye konferans vermesi için davet edilir. Burada siyasetçi eşlerinin yıktığı kaleleri yeniden inşa edeceğini söyler fakat beklediği gibi olmaz. Öğrencilerin vücut dilinin iştahsızlığı onun da hevesini kırar. Konferansta başörtülü bir öğrenci ile yazar arasında bir iletişim sorunu yaşanır. Yazar bu olayında üzerine kimsenin kendisini dinlemediğini düşünür daha çok konuşmak istediklerini fark eder. Sonrasında Berlin’de Başlangıçtan Günümüze Türk Kadın Romancıları isimli toplantıya çağırılır. Yazar burada birbirinde tuhaf saygısızlıklar yaşar. Kimileri gelip kitaplarını okumadığını söylerken kimileri de örtülü olduğu için ondan korkarlar. O gün Fatma Barbarosoğlu, Fatma Aliye’nin neden Chicago’ya gitmediğini daha iyi anlar ve Berlin’e hiç gelmemesi gerektiğini düşünür. Yazar burada romanı ucu açık bir şekilde sonlandırır. Sonunu okuyucunun getirmesini tercih ettiğini de sonrasında belirtir. Fatma Aliye’nin hayatını anlatmak için kaleme alınan bu roman o dramatik hayatı okuyucuya aktarmak için birleştirilmiş parçalarla dolu önemli bir biyografik romandır.

3.4.1.3. İsmet

Evden kaçarak annesinin hayatının sonuna kadar üzülmesine neden olmuştur. Fatma Aliye’nin güzelliğe düşkün ama çok güzel olmadığı anlatılan en küçük kızıdır. Huysuz, ketum, inat bir kadındır. Annesine büyük acılar yaşatmıştır. Onun yaşarken bu hayatta ölmesine neden olmuştur ve bu romanda üzerinde durulan büyük bir konudur. İsmet misyoner okulu Dame de Sion’da eğitim alır. Okuldaki rahibe arkadaşıyla arası oldukça iyidir. Arkadaşı güzel kızların romanlarda da olduğu gibi sarışın ve mavi gözlü olduğunu söyler fakat İsmet öyle olmadığı için annesinin onu daha az sevdiğini söyler. İsmet arkadaşı ile beraber Katoliklerin yaptıkları grand asambleleri kaçırmaz. Rahibe arkadaşının etkisiyle Fransa’ya kaçır ve o da arkadaşı gibi rahibe olmaya karar verir. İstanbul’u ve insanlarını sevmez. Merhamet duygusundan yoksun bir insandır. Annesi babasının ölmek üzere olduğunu söylediğinde bile ülkeye dönmez. Romanda bu olay üzerine babasının gözlerinin açık gittiği söylenir. Kardeşi Nimet kardeşine öfkeli. Onun yaptıklarını kabullenemez. Annesinin onun yüzünden tüm ilgisini üzerine çekmiş olmasından şikâyetçidir.

3.4.1.4. Nimet

Fatma Aliye'nin kızıdır. Annesinin tabiriyle yoldan çıkmaz biridir. Nimet, İsmet'in bu hale gelmesi konusunda kendisini suçlu hisseder. İsmet ona sürekli ikonlardan bahseder ve sörlerin onları ailesinden daha çok sevdiğini söyler. Nimet tüm bu olanları ailesine anlatıp bu olayın önüne geçemediği için kendini kötü hisseder. İsmet sürekli annesinin romanlarında iyi karakterlerin satışın ve mavi gözlü olmasından bahseder ve kendi öyle olmadığı için üzülür ve bunu Nimet'e söyler ama Nimet bunu da annesiyle paylaşmaz. Tüm bu olaylar onda suçluluk hissi yaratır. İnsanlar onu evden kaçan kızın arkadaşı olarak görürler bu onu rahatsız eder. Nişanlanacağı sürede çeyiz olarak dedesinden kalan bir evi ister fakat annesi o malları İsmet'i aramak için kullanacağı için kızına vermez. Nimet buna üzülse de annesini üzmemek için ses etmez.

3.4.1.5. Selma Ekrem

Fatma Barbarosoğlu'nun, kuşağın trajedisini anlatmak için dahil ettiği isimlerden biri de Selma Ekrem'dir. Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem'in kızıdır. Amerika'ya kaçmıştır. Amerikan Koleji'nde okuması, ruhen oraya bağlanması onu etkiler kaçmasını tetikler. İstanbul'un işgali onda büyük bir üzüntü yaratır. Ve dayanamayıp hayalini kurduğu Amerika'ya kaçarak İsmet ile aynı yolda ilerler.

3.4.1.6. Ayşe Sıdika

Fatma Aliye'nin en büyük çocuğudur. Söz dinlemez kendini kafasına buyruk bir tiptir. Halide Edib ile yaşıttır. Ders aldığı hocasına aşıktır. Ailesi izin vermese de o kaçarak evlenmeyi tercih eder. Ailesi Ayşe Sıdika'nın eşini kabul etmezler, öldüğünde cenaze törenine bile katılmazlar. Bir kızı olur. Kızı da annesi ile aynı kaderi yaşar. Romen konsolosa aşık olur ve kaçarak onunla evlenir.

3.4.1.7. Advıye Hanım

Fatma Aliye'nin annesidir. Kıskanç bir kadındır. Eşinin kendi üzerine başka biriyle evleneceği korkusunu hep taşır. Kuralları olan bir kadındır. Kızı Fatma Aliye Fransızca öğretip mektuplar yazında bunları sevgilisine yazdığından endişelenir.

Fransızca öğrenmesini aslında en başından beri istememiştir. Romanda “dilini değiştiren dinini değiştirir”¹³¹ der. Aslında bu sözü romanda torunu İsmet ile vücut bulur.

3.5. İPEK ÇALIŞLAR- HALİDE EDİB BİYOGRAFİSİNE SIĞMAYAN KADIN

İpek Çalışlar’ın kaleme aldığı *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın* isimli roman Halide Edib’in hayatını ele alan önemli biyografik romanlardan biridir. Eserde Halide Edib’in hayatı beş ana başlık altında anlatılmıştır. Çocukluk ve Meşrutiyet, Manda ve Direniş, Savaş Sonrası, Türkiye’ye Veda, Yeniden Türkiye isimli başlıklardan oluşan romanın ilk baskısı Everest yayınları tarafından 2010 yılında çıkmıştır. Yapı Kredi Yayınları ile de ilki 2021 ikincisi ise 2022 yılında çıkan iki baskısı bulunmaktadır.

Biyografik roman örnekleri arasından gösterilen *Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edib*, isimli çalışma, biyografi anlatıya da yakın bir türdür. İpek Çalışlar her ne kadar öznenin hayatını anlatırken akademik denetimi bırakmasa da hassas noktalarda eseri biyografiye ve biyografik roman tarafına çekmeyi başarır. Milli Mücadele döneminde Halide Edib’in hayatının anlatılmasıyla başlayan eser, sonrasında Halide Edib’in ailesini, eğitim hayatını, evliliklerini, yurt dışına gidişlerini, siyaset içindeki yerini kronojik olarak okuyucuya sunar. Yazar bu romanda, biyografilere, blok alıntılara, hatıralara bol bol yer verir. Halide Edib’in hayatının anlatıldığı bu romanda onun anıları kitabın merkezini oluşturur. Bunun yanında eserleriyle yazarın hayatı arasında da bir bağ kurarak romanı oluşturur.

“Halide Edib Adıvar Türk milletinin ulus-devlet olma yolunda attığı tarihi adımda milletinin yanında olduğunu yaptıklarıyla, söyledikleriyle ve yazdıklarıyla gösteren Türk tarihinin önemli isimlerindendir. Yıllar süren savaşlarda Türk milletini, nutuklarıyla uyandıranlardan Halide Edib, yeni Türkiye’nin kurulmasından sonra da sergilediği tavrı bırakmaz. Yine Cumhuriyet döneminde yazdıklarıyla ve yeni rejimle beraber gelen büyük değişikliklerin Türk insanına yansımalarına yer verdiği, gereken noktalarda değişimin gerekliliği veya hızı konusunda eleştirilerde bulunduğu eserleriyle Türk edebiyatının

¹³¹ Fatma Barbarosoğlu, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s.35.

Cumhuriyet'ten sonra da ihmal edilemeyecek kadar önemli bir kalemi olduğunu ispatlar.”¹³²

İpek Çalışlar, romanlarının gölgesinden Halide Edib'in hayatını geç keşfettiğini söyler ve bunun üzerine kitlelerin kalbini kazanmış, fikirleriyle ses getirmiş, uluslararası üne sahip Halide Edib'in hayatını detaylarıyla incelemek ve tanıtmak istediğini dile getirir. “Biyografisini yazdıktan sonra Halide Edib hayatımın bir parçası haline geldi. Ondak söz eden her satırı takip ile kendimi görevli hissettim. Ama başa çıkamayacağımı anladım. O benim yarattığım bir roman kahramanı değildi. Arkasına yüzlerce sayfa belge ve hayat hikâyesi bırakmış sıra dışı bir insandı. Mektuplarını, yazılarını, romanlarını, hatıralarını okuyup yakınlarıyla konuşmuştum. Onun da beğeneceği bir biyografi yazmak istemiştım. ”¹³³

Frances Kazan'ın 2001 yılında yazmış olduğı *Halide* isimli roman ile hummalı bir okumaya başladığını belirten Çalışlar, Cumhuriyet Dergi 'si için “Tanımadığımız Halide Edip” başlıklı yazısını yazar. Sonrasında Halide Edib'in torunu Adnan Sayar'ın getirdiğı fotoğrafları incelerken hiç tanımadığımız bir Halide Edib olduğunu belirtir ve hayatına derinlemesine odaklanmak ister. “Halide Edib muhalif ruhlu bir kadındı; aşkın ve hürriyetin her gün yeniden kazanılması gerektiğine inanmış ve bu yüzden devletin kara listesine girmişti. Latife Hanım telaş ve koşturmam durulur gibi olunca, ben de kendime yeni bir iş edinmek için dolanmaya başladım. Halide Edib'le uğraşmak aklımın gizli bir köşesinde meğher hep dururmuş. Ancak, adı edebiyat ve siyasetle birlikte anılan bir kanın biyografisi nasıl yazılabilirdi?”¹³⁴

Romanı yazmaya karar verdikten sonra Edib'in ailesiyle iletişime geçen Çalışlar hem mektuplara hem de fotoğraflara ulaşmak için uzun uğraşlar verdiğini belirterek şunları söyler: “*Kentler ve Gölgele*r isimli TRT-Türk belgesel dizisi için Halide Edib'in Londrası'nı gezdim, onunla beraber geziyor gibi gezdim. Yaşadığı evi, karşısındaki Kuğulu gölü ve şahane parkı, gittiğı tiyatroları filme çektik. Üyesi olduğı Pen Yazarlar Derneğı'ni ziyaret ettim, ona ait yazışmaları inceledim. Halide Edib'in ülkesinden uzakta

¹³² Seda Çetin, *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Milli Mücadele ve Cumhuriyet*, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

¹³³ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.7.

¹³⁴ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.7.

geçirdiği yıllara bir pencere açılmış oldu. ”¹³⁵ Romanın önsözünü yazmayı en sona bırakan yazar “son” diye bir kavram olmadığını fark eder ve Halide Edib’le ilgili her gün yeni bir bilgiye ve belgeye ulaştığını belirtir ve bu yüzden de eserini “Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın” olarak isimlendirir.

İpek Çalışlar bu eseri hazırlanırken Halide Edib’in mektuplarından büyük ölçüde yararlandığını belirtir. ABD’deki üniversitelerin koleksiyonlarında mektuplara ulaşır ve eserinde bu mektupları kaynak olarak kullanır. Bunun yanında Columbia Üniversitesi, Library of Congress ve Tıp Tarihi Enstitüsünün Bedii Şehsuvaroğlu Arşivindeki belgelerden de yararlanıp biyografi için derin bir havuz oluştuğundan söz eder.

Kitabın Çocukluk ve Meşrutiyet bölümünde Halide Edib’in bebekliğinden yetişkinliğe kadar olan dönemi, yaptığı evlilikler, yazdığı romanlar ve oyunlar, Suriye ve Lübnan günleri ile savaşın ortasında suçlanan Halide Edib anlatılmaktadır. İkinci bölüm olan Manda ve Direniş bölümünde Frengi üzerine yazdığı romanı, Amerikalılarla yaşadıkları, İstanbul’dan ayrılışı, Mustafa Kemal’e küsmesi ve yeniden barışmaları, Salih Zeki’nin ölümü ve hakkında ortaya atılan dedikodular ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm Savaş Sonrası kısmında ise Mustafa Kemal ile olan arkadaşlığı, oğullarıyla bir araya gelişi, Ateşten Gömlek romanının oluşumu, Şeyh Said İsyanı anlatılmaktadır. Dördüncü bölüm Türkiye’ye Veda bölümünde geçici bir süre İngiltere’ye gidişi, Türk basınındaki yeri, Paris’e gidişi, Hindistan’a olan yolcuğu ve oradan İstanbul’a dönüşü anlatılırken son bölüm olan beşinci bölüm ise “Yeniden Türkiye” başlığıyla dönüşünü anlatmaktadır. Sinekli Bakkal romanının yazımı, siyasi ortamda yaşadığı baskılar, Vurun Kahpeye romanının sinemaya taşınması, Mecliste yer alması, dostları, Adnan Bey’in ölümü ve Halide Edib’in yalnızlığı ve bu hayattaki yolculuğunun sonu anlatılmaktadır.

Kitabın birinci bölümü “İstanbul İşgal Altında” başlığıyla başlamaktadır. Halide Edib’in hayatı anlatılmadan önce bu bölümde İstanbul’un genel durumu ve içinde bulunduğu olumsuz durum genel olarak tasvir edilmektedir. Sonrasında ise Halide Edib’in hayatı başlıklar altında kronolojik olarak anlatılmaktadır. “İstanbul İşgal Altında ” bölümünde İstanbul sokaklarında ölümün kol gezdiği ifade ediliyor. “Osmanlı başkentinin duvarları “ÖLÜM” yazılı afişlerle kaplıydı. Direnenler ve direnişçilere

¹³⁵ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.7.

yardım edenler ölümle tehdit ediliyor, devasa harflerle yazılmış İngilizce ve Türkçe afişler, bütün kente korku salıyordu. İşgalci ülkelerin donanmaları Dolmabahçe Sarayı'nın önünde bekliyor, tutuklananların sayısı her geçen gün artıyordu. Evler, işyerleri, cemiyet binaları basılmış, İngiliz askerleri Meclis-i Mebusan'ın kapısına dayanmıştı.”¹³⁶

Böyle bir atmosferde Halide Edib siyah çarşafının peçesini kapatıp İstanbul sokaklarındadır. Onu bekleyen ablası Mahmure'nin yanına tehlikeli bir yolculuk yaparak ulaşır. İşgal döneminin aranan ve en tehlikedeki isimlerinden biri olan Halide Edib sadece gözlerinin görüldüğü çarşaf ile belki de onu arayan insanların yanından geçerek ablasının yanına ulaştığında ateşler içinde yanar. Ablasının pencerelerini battaniyelerle kapattığı eve girer girmez yatağına yatan Edib dinlenmeye başlar. Halide yarı baygın halde Mahmure'ye başına kötü bir şey gelmesi durumunda ne yapması gerektiğini uzun uzun anlatır. Ertesi gün uyandığında yakın dostu Nakiye ve Halide'nin büyük oğlu Ali Ayet'te Mahmure'nin evine gidip hasret giderir. Oğluna sıkı sıkıya sarılan Halide o an bir mektup yazmak ister ve kâğıda şunları yazar, “İşte dost, ülkemin parçalanmasını istemediğim için kendi ülkemde av haline geldim, kovalanıyorum. Duvarlara ilanlar asıldı. En ufak bir muhalefet ya da memnuniyetsizlik ifadesi ölümle neticeleniyor. Ölüm, Ölüm...”¹³⁷ Halide Bu mektubu Amerikan Kız Koleji'nin heyetindeki arkadaşı Charles Richard Crane'di.

Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın romanının ikinci bölümüyle devam eden kısmında “Bebeğin Adı ‘Halid’ Olacak ” başlığı ile artık Halide Edib'in hayatı anlatılmaya başlamaktadır. Çalışmamızın devamında tezimizin başlığı doğrultusunda Halide Edib'i ve romandaki kadın karakterleri İpek Çalışlar'ın nasıl ele aldığı ve Halide Edib'in hayatının gerçeklik ve kurgu bağlamında nasıl okuyucuya aktarıldığı noktasında incelememize devam edilmektedir.

¹³⁶İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.15.

¹³⁷İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.16.

3.5.1.HALİDE EDİB BİYOGRAFİSİNE SIĞMAYAN KADIN ROMANINDA KADIN KAHRAMANALAR

3.5.1.1. Halide

1884 yılının Şubat ayı padişahın başkâtipliğini yapan Mehmed Edib ile Bedrifem Hanım'ın kızı olarak dünyaya gelen Halide Edib'in doğumu ailesi için bir sürpriz olmuştur. Mehmed Edib doğum sırasında heyecanla beklerken doğacak oğulları ile ilgili hayaller kurar fakat doğumdan sonra gelen haberle büyük şoka uğrar. O dönem genel olarak kız çocuklarının değer görmediği yıllardır ve Bedrifem ile Mehmed Edib bebeklerinin erkek olacağını düşünerek eşyalarını bile mavi seçerler. Fakat Halide Edib'in doğum üzerine özellikle babası buna inanmak istemez. Doğumdan önce oğlu olacağına inanan baba isim bile seçmiştir. Bebeğine koyacakları isim "Halid"dir. Bunun üzerine şaşkınlığı atlatıp düşündükleri bu isme "e" ekleyerek Halide ismini uygun görürler. "Kız bebek haberi ile Edib Bey uzun sürecek bir şaşkınlığa büründü. Hazırladığı Halid ismine "e" harfini ekleyerek kızına Halide adını verdi, ne var ki sonradan bu "e" harfini hiç kullanmadı. Bebeğin adı onun için Halid'di. Ömrünün sonuna kadar ona Halid diye seslendi, onu Halid diye sevdi. Nüfus kâğıdını da o doğduktan yıllar sonra çıkarttı. „¹³⁸

Halide Edib hatırladığı hayatın Beşiktaş'ta başladığını söyler. Yokuşun en tepesinde, söğütler arasında ve koyu yeşil camlarla çevrili bir ev olduğunu anlatır. Arka bahçesi mor salkımlarla kaplı olan ev aslında Halide Edib'in hayatının başladığı noktadır. Haminnesi ve dedesi sayesinde çok kültürlü ve renkli bir ortam içinde büyüyen Halide Kemahlılar, İstanbullular, Araplar, Kürtler, Çingeneler, Rum ve Ermeni komşularıyla iç içe büyür.

"Ali Efendi güzel karısına hayrandı. Sarayda uzun süre hizmet etmiş, kahvecibaşılığa kadar yükselmişti ama zengin değildi; Anadolu ağzıyla etkili bir tonla konuşan, bu renkli ve güçlü adam, anlattıklarını dinletirdi. Çevresine siyah gözleriyle kudretli ve sert bakışlar fırlatır, soğanı yumruğuyla kırıp yer, eşinin aksine duygularını

¹³⁸ Halide Edib Adıvar, *Mor Salkılı Ev*, İstanbul: Özgür Yayınları, 1996, s. 75.

açıkça belli ederdi. Onun soğanları haminnenin nanelerinden daha çok ilgisini çekerti Halide'nin. Dedesinin doğulu olduğunu sık sık vurgulayan Halide, Doğu'ya ait her şeyi merak ederdi.”¹³⁹

Babası okuduğu kitaplardan ve ettiği sohbetlerden yola çıkarak Halide'nin eğitimi için İngiliz terbiyesinin uygun olduğu kararına varır. Bu konuda ciddi bir disiplin uygulamaya başlar. Diğer çocuklar ellerinde şekerlerle gezerken Halide için ciddi bir beslenme programı hazırlanmıştır. Et, süt, geceleri içmesi için ve sağlıklı yemişler verilmektedir. Halide kış günlerinde kalpak takarken yazları kısa lacivert elbiseler giyer. Diğer çocukların kıyafetlerine özenen Halide'nin saçları da babasının erkek çocuğu sevdası yüzünden oldukça kısadır. Fakat artık Halide'nin büyümeye başladığını gören babası onu bu konuda rahat bırakmaya başlamıştır ve saçları uzayan Halide haminnesinin ördüğü saçlarla kız çocuğuna benzemeye başlamıştır. Bebeklerle oynamayı çok seven Halide onlara acı dolu hikayeler yaratarak aslında ilk romanlarının provasını yapmış olur.

Halide dört yaşındayken babası yeni bir evlilik kararı aldığını evdekilerle paylaşır. Haminnesi bu durudan hiç memnun değildir. Edib Bey ev işlerine bakan ihtiyar kadının torunu Yıldız'la evlenmek istemektedir. Yıldız ile evlenip yeni bir eve taşınır fakat tek isteği Halide'yi yanına alabilmektir. Yeni evine kendini yalnız hissetmesin diye Mahmure ile beraber gönderilir. Oysaki Halide pembe yanaklı, mavi gözlü yeni anneden ilk görüşte etkilenmiştir. Fakat Mahmure evden gidince Halide büyük bir boşluğa düşer. Gelen misafirlerin onu beğenmemesi de onu üzen önemli sebeplerden biridir. Halide küçük yaşlarda eve gelen misafirlerin onu mavi gözlü ve açık tenli olmadığı için güzel bulmamasından dolayı sürekli hüzünlenmektedir. Babası Edib Bey kızını gayrimüslimlerin çocuklarının gittiği bir yuvaya götürür. Yuvanın sahibi Kirya Eleni sayesinde Halide'nin dış dünya ile ilk teması başlar. Kardeşi Mahmure yuvaya gittiğinde ise Meryem Ana tasvirinin önünde durup onun günah olduğunu düşünür. Eleni sayesinde Rumca öğrenen Halide'de köklü değişiklikler yaşar. Durağan, sessiz, içe kapanık kızın yerine kıpır kıpır, şarkılar söyleyen bir Halide gelir. Yuvaya gittiği dönemde bir gün masada duran şiirleri okurken her şey sallanmaya başlar. Babası doktora götürse de bu

¹³⁹ İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2007, s. 32.

hastalığın sebebini bulamazlar. Yaşamı boyunca da ara ara ortaya çıkan bu hastalığına iyi gelen ilaç bulunamaz.

Artık Halide okuma yazma öğrenmek ister fakat toplu ortamdan korkup heyecan yaptığı için babası onun evde eğitim almasını saplar ve ona uygun ortamı oluştururlar. Halide ve Mahmure'ye özel elbiseler ve başörtüleri dikilip broşlar takılır. Eve gelen misafirler ve hoca ile beraber yemekler yenir. O anları Halide Edib şöyle ifade eder:

“Yemekler yendikten, kahveler içildikten sonra ablamla beni ellerimizden tutup misafir amcaların yanına götürdüler. Salon hep az konuşur, çok düşünür, temiz yüzlü erkeklerle doluydu. En evvel başköşede oturan sarıklı hocadan başlayıp bütün misafirlerin ellerini öptük. Sonra bizi köşedeki hocanın önüne oturtular. Hoca ile bizim aramızda minimini, üstü şal örtülü bir rahle vardı. Hoca rahlenin üstünde duran az yapraklı bir kitabın ilk sayfasını açtı.”¹⁴⁰

Evde görevli olan Saraylı Teyzenin halayığı Fikriyar yardımıyla rafta duran *Afrika Seyahatnamesi*'ni alır ve Saraylı Teyze yardımıyla okumaya başlar. Daha sonra babası evde bulunan Gümüş Hanımla evlenme kararı alır. Bu süre zarfında Mor Salkımlı evde işler karışmıştır. Önce kaybettiği annesi sonra da Kemal Dayısı verem olup hayatını kaybeder. Bu dönemler Mor Salkımlı Ev ve Halide için zorlayıcı günler olur. Kemal dayısının ölümü üzerine büyükbabasını da kaybedince haminnesi Mor Salkımlı Ev'e küser ve oradan taşınır. Artık Halide'de kah babasında kah haminnesinde konaklayarak günlerini geçirmeye başlar. Halide'nin babası Edib Bey evlerine gelen Saraylı Hanımla evlenerek ikinci evliliğini yapar. Bu çevredekiler tarafından hoş karşılanmaz ve ev içinde de sorunlar çıkmaya başlar. Fakat babası bir gün bir eşi diğer gün bir eşiyle uyuma kararı alır. Yeni eşinden Nigar ve Nilüfer isminde iki kız çocukları olur. Fakat donanımlı bir kadın olan Saraylı Teyze bunu hazmedemez ve çocuklarını alarak başka bir eve taşınır. Halide kardeşlerinin evden ayrılırken ağlayışlarını asla unutmaz ve o gün asla evlenmeyeceğini söyler. Halide'nin çocukluk ve ergenlik dönemi onun her anlamda değişim yaşayıp kendini gösterdiği ve hız kazandığı yıllardır.

¹⁴⁰ Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Halide Edib*, “Mektebe Nasıl Başladım”, *Arkadaş*, 17 Ocak 1941, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1964, s.9.

1894 ya da 1894 senelerinden birinde Edib Bey kızını Üsküdar'daki o güzel manzaralı okula, Amerikan Kolejine kayıt ettirmek ister fakat yaşı tutmadığı için okul kabul etmek istemez. Babası vazgeçmez ve nüfus cüzdanında iki yaş büyüterek Halide'yi okula yazdırmayı başarır. Garip diyetlerle beslenip Rusça şarkılar söyleyen, namaz kılan o minik kız arkadaşlarının arasında okula gidip gelir. İngilizceyi çok çabuk öğrenir. Onunla arkadaşlık eden Gülfaris ile Türkçe bilen Miss Fensham'dan İncil dersleri alırlar. Her seferinde para vererek aldığı İnciller evden bir bir kaybolmaktadır. Çünkü özellikle Saraylı Teyzenin bunu sorun yapması üzerine İnciller evden uzaklaştırılmaktadır.

O dönemde, padişahın kararıyla Türk çocuklarının yabancı okullarda okuması yasaklanmıştır. Okuldan ayrılmak zorunda olan Halide Edib o dönemi şöyle anlatmaktadır: “Abdülhamid, Türklerin çocuklarını yabancı okullara göndermesini istemezdi. Liberal fikirlerin bu sayede öğrenilebileceğini düşünürdü.”¹⁴¹ Halide'nin, çocukluğundan beri içinde sanata dair bir yetenek vardı ve bunu gören babası ona bir piyano alır ve onun bu ortamlara daha çok girmesi için elinden geleni yapar. “Babam musikiye istitradım olduğunu zannetmiş ve Devlet Efendi isminde bir piyano hocası tutmuştu. Bu yaşta piyanoya başlamak kolay bir iş değildi. İskemlenin üstünde benim için yüksek bir minder korlar, ellerimi cüsseme nazaran büyük olmasına rağmen, parmaklarım bir türlü oktav yapamazdı.”¹⁴²

Halide'nin çocukluktan çıkıp yetişkinliğe doğru adım attığı günlerde babası onun İngiliz terbiyesi ile büyümesi için bir İngiliz kadını mürebbiye olarak tutar. Halide ilk o zamanlar hocası ile bir çeviri yapar ve yazar olmayı düşünür. Mürebbiyesi Halide'yi çok sevdiği için kardeşiyle evlenmek isteyip istemediğini sorarak ona dolaylı olarak ilk evlilik teklifini etmiş olur. Babası ile beraber yazı geçirmek için gittikleri Yakacık'ta Rıza Tevfik ile tanışır. Rıza Tevfik onun on yaşlarında olduğunu düşünür fakat Halide On dört yaşındadır. Gelişen muhabbet üzerine babası Halide'ye Türkçe dersi vermesi için Rıza Tevfik'e ricada bulunur. Rıza Tevfik bu teklifi kabul eder ve aralarında güzel edebi paylaşımların olduğu bir dostluk başlar. Rıza Tevfik bu süreçte Halide'nin gizlice koleje gittiğini fark eder. “Hiçbir vakit alakasını kesmemiştii. Hatta çok iyi hatırlarım Halide Hanım, bazen akşamüzerleri evden gezmeye çıkar gibi evinden çıkar, sağa, Yahudi

¹⁴¹ Halide Edib, “A Turkish Feminist Views Women Here”, New York Times, 7 Ekim 1928.

¹⁴² Halide Edib Adıvar, *Mor Salkılı Ev*, İstanbul: Özgür Yayınları, 1996, s.86.

mahallesine dönerek Dağhamamı yolundan mektebe giderdi. Bir kere uzaktan kendisini takip ettim. Sonra anladım ki gizlice mektebe gitmekten kendisini alıkoyamıyormuş. Bu suretle bazı dersleri takip edebiliyormuş.”¹⁴³ Halide o dönem hocası ve onun tabiriyle “Feylesof” hocasına hayrandı. Peki, Rıza Tevfik’in bu konudaki fikri neydi? Rıza Tevfik bu konuda Halide Edib’in karakteri ya da tabiatında bazı ilhamların çıkmasına katkısı olduğu yönündedir ve öğrencisiyle her zaman iftihar etmektedir.

Geçen zamanla beraber Rıza Tevfik’in eşinin rahatsızlığı sebebiyle derslere ara verilmeye başlanır ve bu sürede Halide yeniden koleje döner. Amerikalı misyonerlerin kurduğu kolejde dini tolerans, kadınların eşitliği gibi konular okutulur. Burada Hristiyanlık tarihine merak salar ve okumalar yapar. Okuldaki kütüphanesi aslında onun manevi yönünü de kuvvetlendirir. Halide yüksekokulunu da Amerikan kolejinde bitirir. Bu bölümün ABD’deki iki yıllık okullara denktir.

Halide Edib tarihe “ateşli” bir karakter olarak yansımaktadır. Rıza Tevfik o günleri şöyle tarif eder, “Konuşmaya, düşünmeye, okumaya meraklı bir kız. Mizacı zahirde ateşli, tetik, tetik ve sinirli değildir. Bilakis her hal ve hareketli ve sözleri yavaştır. Mamafih zannedilmesin ki heyecansız bir insandır.”¹⁴⁴

Doğunun mistik ruh halini seven ve bundan beslenen Halide, Salih Zeki’den özel ders almaya başlar. Salih Zeki Aguste Comte’un hayranıdır ve Halide’nin de tanışmasını sağlayarak onun pozitif bilimlerle tanışmasını sağlar. Uzun soluklu ders ve sohbet günlerinden sonra 1901 tarihinde Salih Zeki ile evlenir. Beraber oldukları süre boyunca Halide, Salih Zeki’nin yazılarında ona yardımcı olur. Salih Zeki’yi anılarında resmeden Halide şunları söyler: “Alışlagelmişin ötesinde keskin bir zekaya sahip, görmüş geçirmiş biri olduğu yine de yüzünden okunabiliyordu. Yüzünün alt kısmıyla üstünün iki farklı ifadeye sahip olması onu daha da çarpıcı kılıyordu. Uzun ve oldukça kalın çenesindeki sert, alaycı ve neredeyse küçümseyici kıvrımlar insanı tedirgin ederdi. Yüzünün üst tarafı ise ender rastlanır bir kişilik ve güç sergilerdi. Baskın bir zekâyı ele veren ağırbaşlı, sakin bir çift gözün üzerine taşan kaşları vardı. Yüzü, bilim ve felsefe üzerine yazdığı onca

¹⁴³ İnci Enginün , “*Kendi Ağzından Rıza Tevfik*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1943, s. 78-83.

¹⁴⁴ Kandemir, “*Kendi Ağzından Rıza Tevfik*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1943, s.82.

kitabın da somut bir biçimde ortaya koyduğu gibi, derin düşünceler âleminin bir yansımasıydı.”¹⁴⁵

Halide, 1903 yılında ilk oğluna hamiledir ve bu onu büyük buhranlara sürükler. Kendisine yabancılaşmıştır ve giderek yok olduğunu hisseder. Bedeni ve keskin bakışı onu korkuttuğu için tüm aynaların üzerini kapatır. Bu günleri şöyle dile getirir: “Sanki içimde bir başka ben bu tuhaf yabancıyı izler gibiydi. Ansızın yabancıysa olduğum, bana en yakın ve en tanıdık gelenleriyle bile hiçbir şey paylaşmadığım insanlarla dolu bir hayatın içine düşmüş gibiydim. Aynada gördüğüm kız mutlaka bu insanlarla alakalıydı, bu anlamsız yerin sakinlerinden biriydi ama içimdeki ben içimdeki bendi. Hayatın değerlerini daha önce hiç olmadığı kadar ışıltılı bir berraklıkta görebiliyordum...”¹⁴⁶

Halide Edib için 1910 yılı evliliği konusunda bir dönüm noktasıdır. Eşi Salih Zeki’nin başka kadınlarla görüşmeyi ona aşık olan Halide’yi derinden yaralar. Gururu incinir ve mutsuz hissetmeye başlar. “ Bir aşk evliliği yapmıştım. Bana annelik coşkusu yaşatan iki bebeğim vardı. Günlük yaşamın ayrıntılarından şikâyet etmem anlamsızdı, çünkü yaşadıklarım Türk kadınlarının büyük çoğunluğunun yaşadığından farksızdı.”¹⁴⁷

Babasının çok sevdiği Sherlock Holmes’ü ve birçok ünlü matematikçinin hayatlarını tercüme etmeye başlar. Daha sonra Fransız edebiyatına merak salar ve Zola okumaya başlar. “Zola’yı pek üstün, pek değerli bulurum. Fakat sanatkâr olarak değil, insan ve gerçeklerin adamı olarak Zola kadar büyük bir insan görmedim.”¹⁴⁸ der. Halide Edib, *Tanin* gazetesinde ilk yazılarını yazmaya başlar ve Halide imzasıyla yazılarını yayımlar. İnci Enginün bu yazının Tevfik Fikret’in “Rücu” şiirine nazire olduğunu söyler. Kadınlar artık ailesinin erkeklerini tehlikede görmeyecek, çocuklarına, insanlığı vatani ve hürriyeti öğreteceklerdir. Yazı bir annenin ağzından kaleme alınmıştı.¹⁴⁹

Yazının başlığını ise Tevfik Fikret’in ‘ Sis’ şiirinden almıştır. Servet-i Fünun edebiyatı sanatçıları içerisinde en sevdiği isim Tevfik Fikret’tir. Onun şiirleriyle sosyal konuları ele alıp yeri geldiğinde eleştirmesini büyük bir yenilik olarak görmektedir.

¹⁴⁵ Halide Edib Adıvar, *Memoirs of Halide Edib*, 1926, s. 203.

¹⁴⁶ Halide Edib Adıvar, *Memoirs of Halide Edib*, 1926, s. 210-218.

¹⁴⁷ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.46.

¹⁴⁸ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.35.

¹⁴⁹ İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2007, s. 44.

Halide o yıllarda kadın haklarını savunmayı görev edinir ve Resimli Kitap, Musavver, Demet, Muhit, Aşıyan gibi dergilerde bu konu ile ilgili yazılar yazar. Londra’da çıkan Nation dergisinde ‘ Bir Türk Kadınının İstikbali’ isimli mektubu yayımlanır. İngilizler tarafında beğenilen mektup sayesinde İsabel Fry ile tanışma imkânı bulur. Yerli ve yabancı kaynaklar ve sanatçılar Halide Edib’in edebi zevklerinin oluşması bakımından oldukça önemlidir. Özellikle Namık Kemal ve Abdülhak Hamid’, çok beğenen Halide, bu yazarların ideallerinden etkilenir. Bunun yanında Yakup Kadri ve Refik Halit Karay’ı da oldukça samimi bulur. Byron ve Emile Zola’yı realist anlatımları bakımıyla kendine örnek alır. Bireyin iç çatışmasını metnin içine almayı ihmal etmez.

1909 yılında 31 Mart ayaklanması döneminde Halide’ye tehdit mektupları gelir. Diğerlerinde farklı bir boyutta olan zarfı açtı ve içinde “Tanin’de bir daha yazmayacaksın.” notu vardı. Arkasında ise “Bu emre itaat etmezsen, cezan müthiş olacak. Ölüm!” yazılıdır. Artık Halide gitmek zorundadır. Uzun saçlarını keser çünkü sürgündeki bir kadının saçıyla uğraşacak vakti olmaz. Kendisi ve çocukları eski kıyafetler giyerek uzaklaşırlar. Çocuklarını istemese de Salih Zeki’ye bırakarak dostu Isabel Fry’ın yanına İngiltere’ye gider.

Halide Edib için 1910 yılı evliliği konusunda da bir dönüm noktasıdır. Eşi Salih Zeki’nin başka kadınlarla görüşmeyi ona aşık olan Halide’yi derinden yaralar. Gururu incinir ve mutsuz hissetmeye başlar. “ Bir aşk evliliği yapmıştım. Bana annelik coşkusunu yaşatan iki bebeğim vardı. Günlük yaşamın ayrıntılarından şikâyet etmem anlamsızdı, çünkü yaşadıklarım Türk kadınlarının büyük çoğunluğunun yaşadığından farksızdı.”¹⁵⁰

Halide, 1911 yılında kısa süreliğine İngiltere’ye gider fakat döndüğünde savaş ve karmaşayla karşılaşır. Vakıf okullarıyla ilgili raporlar hazırlamaya başlar ve bunları 1916 yılında *Türk Yurdu* dergisinde yayımlar. Halide’nin ilgi alanı sadece kadınlar, eşitlik, eğitim ve edebiyat değildir. Siyaset ile de yakından ilgilenir ve İttihat ve Terakki’ye hizmet eder. Kadınları güçlendirmek ve bilgi paylaşımı yapıp, kadınların kültürel değerini de yükseltmeyi amaçlayan Teali-i Nisvan Cemiyeti’ni kurar. Bu dönemlerde 1912’de Handan’ı yazar. Tanin gazetesinde romanı tefrika edilir. Ses getiren romanında gri gözlü, beyaz tenli, kızıl saçlı bir kadının mutsuz aşk hikayesini ele alır. Bu haykırışı

¹⁵⁰ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.46.

yapan kadının aslında Handan değil Halide olduğu da söylenir. Seviye Talip, Salih Zeki'ye karşı son bir yakarıştır. Handan romanında ise Handan 'a aşık olan kişi Rıza Tevfik'in hatırlatmaktadır.

Biyografisine Sığmayan Kadın romanında Halide'nin öğrencisi Adile Ayda, Halide Edib'in Türk Yurdu'nda yazdığı sıralarda Yusuf Akçura'ya karşı bir ilgisinin olduğunu söyler. Ve ekle: "Akçura'nın sonradan evlenmiş olduğu Selma Hanım, annemin samimi arkadaşı idi... Selma Hanım, bir gün, Halide Edib'den söz edilirken anneme demiş ki: 'O bizim Yusuf'a deli gibi tutkunmuş.'"¹⁵¹

Yazmak, Halide Edib için bir tutkudur. Hayatı boyunca durmadan yazar ve romanlarıyla da insanları etkilemeyi başarır. Sadece yaşamı ve şartlar değiştikçe onun da eserlerinin konuları değişmiştir. Artık bireysel konulardan çok toplumsal konulara yönelim halindedir. Özellikle 1912 senesinden sonra Türk Ocağı ile beraber Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi entelektüel bir topluluğun içine girer. Türk Yurdu dergisinde yazılar kaleme almaya başlar. Ziya Gökalp'in etkisiyle "Yeni Turan" romanını yayımlar ve 'Turan' ütopyası ile fikirlerini sunmak ve paylaşmak ister.

Halide Edib'in Kurtuluş savaşına gitmesi onu etkiler ve bu eserlerine yansır. Bireysel konulardan çok milli duygulara yönelir ve Anadolu'yu keşfetmeye başlar. Anadolu insanının ihmal edilmesini, değerlerin yozlaşmasını, toplumdaki aksaklıkları ele alır. Milli mücadelenin ilk romanı 'Ateşten Gölek'i yazar. Sonrasında Vurun Kahpeye, Zeyno'nun Oğlu gibi romanlarla bu konuları dile getirir. İstedığı Türk milletinin eski gücüne yeniden dönmesidir. Bu yüzden romanlarında milli bilinç, benlik, bağımsızlık gibi konuları vurgular. "Nitekim romanlarındaki bireysel aşk gelişim gösterir ve değişir. Vatan millet aşkına dönüşerek adeta erir ve ateşten bir gömlek olur. Ulusal bilincin hep uyanık kalmasını sağlar. Halide Edib, kadın deneyiminden çok toplumsal sorunları ele aldığı Yeni Turan, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye gibi romanlarında kadın karakterlerine, erkekle birlikte toplumsal yaşamda varoluş imkânı sunar, ancak bunun ön koşulu kadının kadınsılığından arınması, anne, baci, hemşire, hastabakıcı ve öğretmen rollerini benimsemesi ve "erkek gibi" olmasıdır. Yeni Turan romanının kadın kahramanı Kaya, her şeyden önce "bir kadın olarak" algılanmayışı ile dikkat çeker; onun

¹⁵¹ Adile Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken*, Ankara, 1984, s. 159-166, 245, 253.

öğretmenliği ve yoldaşlığı vurgulanır. ‘*Ateşten Gömlek*’in Ayşe’si de bu cinsiyetsizleştirme projesinden payını almış bir kişi, bir anne, bacı ve hemşire olarak sunulur. ”¹⁵²

Halide Edib, yaşanan savaşları ve ülkenin içinde bulunduğu durumları sosyal durumla beraber ele alıp konuyu realist bir şekilde irdeler ve eserleri bu çerçevede kaleme alır. Roman dünyasında ses getirmesi “*Sinekli Bakkal*” romanıyla olur. Bunun yanında toplumsal sorunları ele alan ‘*Sonsuz Panayır*’, ‘*Hayat Parçaları*’, ‘*Döner Ayna*’, ‘*Akile Hanım Sokağı*’ gibi eserlerini de yazar. Bu romanlarındaki amaç aslına toplumdaki kolektif bilinci harekete geçirmektir. Onun amacı toplum içinde kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı, kendi değerlerine sahip çıkan bir toplum taratmaktır. Olgunluk dönemi sayılan ‘*Sinekli Bakkal*’ romanını yazdığı dönemlerde yenilenme kaygısı taşıdığı yıllardır. Bu döneminin yaklaşık on dört yılını hastalık ve siyasi karmaşalar içinde geçiren Adivar Batı’nın gelişmişliğini kendi deneyimleriyle görür. Bu yüzden ülkesine döner dönemez fen ve sosyal bilimler alanında eğitimler almaya başlar. Kitap çevirileri yaparak ve toplumsal konuları eserlerinde ele alarak o döneme ve sonrasında Türk edebiyatına damgasını vuran önemli isimlerden biri olur.

Milli Mücadele günlerinde Eskişehir’de görev yapan Halide, Mustafa Kemal’in isteği ile Ankara’ya dönmüş ve savaş cephesi günleri gündemdedir. Halide Edib cephedeki faaliyetlerine ara verince Ankara’ya döner ve karargâhtaki işlerine devam eder. Büyük Taarruz için hazırlıkların bittiği ve Taarruza karar verildiği sırada Kayseri’deki bir yetimhanenin teftişiyle ilgilenen Halide Edib, Mustafa Kemal tarafından bir telgrafla orduya geri çağrılır. Türk ordusunun İzmir’e girmesiyle savaş sona ermiş ve Halide Edib’in rütbesi çavuşluğa yükselmiştir.¹⁵³

Milli Mücadele Dönemi sonrasında Halide Edib, Cumhuriyet’in ilanı ile ilgili şunları söyler: “Lozan Konferansı’nın ortaya attığı birtakım meselelerden sonra, 29 ikinci teşrin 1923’te, Büyük Millet Meclisi büyük bir kanunla, devlete Cumhuriyet ismini verdi. Esasen tarihi ananelere ne kadar bağlı olursa olsun, realiteyi idrak eden her kişinin, bunun

¹⁵² Aytemiz Uygun, B. *Halide Edib Adivar ve Feminist Yazın*,(Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s.4.

¹⁵³ Ece Paralı, *Halide Edib Adivar ve Romanlarında Cumhuriyet Dönemi Yeni Kadın Kimliği*,(Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara üniversitesi,2007, s.103.

Türkiye için bir zaruret olduğunu kabul etmesi lazımdı. Gerçi meşruti hükümdarlıklar, bazen cumhuriyetlerden daha fazla demokratik olabilirler. İngiltere'nin olduğu gibi. Fakat bizde, hanedanın çökmesiyle meşruti şeklin idamesi imkânı sona ermişti... Bizim için mühim olan nokta, demokrat bir cumhuriyet mefhumuna, milletin ekseriyetini bağlamak, bu mefhumu bugünkü manası ile... Çocuklarımıza aşılacaktır.”¹⁵⁴ Türk'ün Ateşle İmtihanı'nda da zafere ulaşmadaki en önemli unsurun ulusun azim ve kararlılığı olduğunu ifade eder. “Halide Edib, hükümet rejiminin demokrasiye bürünmüş bir yapı gibi görünse de aslında diktatörlük rejimi olduğunu belirtmiştir. Halide Edib inkılapların gerekli gördüğü kısımlarda Mustafa Kemal Paşa'ya reformlar ve inkılaplar için mazimizi göz önünde tuttuğunu, millet için faydalı olacak yenilikler getirdiğini söyleyerek deha olarak görmüştür.”¹⁵⁵

1917 yılında Adnan Adıvar ile evlenir. Bu ilişkiye dair torunu Ömer Sayar şunları söyle: “Babaannem, Adnan Adıvar ile bir duygu evliliği yapmamıştı. Ona zaman zaman sert davrandığını, çok kararlı olduğu konularda da ‘karışma sen’ diye susturduğunu bilirim.”¹⁵⁶ Ona sadece ‘Adnan’ diye seslenir ya da doktor sıfatının kullanan Halide şunları söyler: “ Osmanlı medeniyetinin en bariz İstanbullu örneğiydi. Fakat hiç muhallebi çocuğu denen tip değildi. Tabiatın bazı adamlara bahşettiği bir cazibe vardır ki onu tahlil etmek veya bu karakter hususiyetine atfetmek pek mümkün değildir. Gençliğinde uzun süre kaldığı için Alman dili ve kültürü ona nüfuz etmişti. İşlerini hep bir metoda bağlardı. Bunda Osmanlı ruhunun etkisi büyüktü.”¹⁵⁷ Adnan Bey',n eve renk kattığını söyleyen Halide Edib, kendi şakalarının oldukça iğneleyici olduğundan bahseder.

1924-1936 arasında sağlık sorunları nedeniyle yurt dışına çıkar bu sürede iki kez ABD'ye gider. İlkinde Williamstown Political Institute ikincisinde de Colombia Univesty'nin konferanslarına katılır. Burada “Türk Fikir Hayatı ve Edebiyatı ” derslerini verir daha sonra da bunları kitaplaştırır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz Edebiyatı profesörlüğü yapar. 1950 yılında seçimlerde Demokrat Parti milletvekili olur. 1955 yılında eşi Adnan Adıvar'ı kaybeder ve hayatının geri kalanını yazarak geçirir.

¹⁵⁴ Halide Edib, *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, İstanbul: Can Yayınları, 2009, s.113.

¹⁵⁵ İpek Çalışlar, *Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.318.

¹⁵⁶ İpek Çalışlar, *Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s. 454.

¹⁵⁷ İpek Çalışlar, *Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s. 454.

New York'a gittiğinde Amerikan gazeteleri Halide'ye büyük ilgi gösterir. Enstitüde ilk kez bir kadının başkanlık etmesi basın için oldukça önemli bir haberdır. Bu dönemde yanlış bir haber de gündeme oturur. Salih Zeki ile olan boşanma hikâyesi Mustafa Kemal'e yakıştırılır. Gazetelerde Mustafa Kemal'in ilk karısı olarak tanıtılan Halide duruma açıklık getirerek bunun gerçek bir haber olmadığını vurgular. Halide'nin Amerika'ya gelişiyle New York Times ona tam bir sayfa ayırır. Sayfada onun anı kitabının analizi ve onunla yapılan görüşmeye yer verilir.

Kitapta Halide Edib'in romanları başlıklar altında ve doğuş hikâyeleriyle anlatılır fakat genel olarak üç başlıkta incelemek yanlış olmayacaktır. 1909 ile 1963 yılları arasında eser veren yazarın acemilik dönemi 1909-1912 yıllarıdır. Bu dönemde '*Heyula*', '*Raik'in Annesi*' ve '*Seviyye Talip*' eserlerini kaleme alır. 1912-1923 yılları arası olgunluk dönemidir ve '*Handan*', '*Yeni Turan*', '*Mev'ut Hüküm*' adlı romanları yazar. Yaşamının en verimli olduğu zamanlar ise 1912 -1945 yıllarıdır. Bu dönemde '*Ateşten Gömlek*', '*Vurun Kahpeye*', '*Sinekli Bakkal*', '*Kalp Ağrısı*', '*Zeyno'nun Oğlu*', '*Sonsuz Panayır*' romanlarını yazar. 1939-1964 arasında en verimli dönemini yaşayan yazar, eşini yitirdikten sonra bunalıma girer. Geçmişi, Kurtuluş Savaşı'ndaki anılarını yazar. Halide Edib Doğu ve Batı değerlerini kendi gelenek ve görenekleri doğrultusunda özümseyerek bir sentez yapar ve bunu eserlerine taşır. Toplumun aksayan yönlerini açık yüreklilikle dile getirir. İngiliz romanının realist yönünü tarzıyla birleştirerek romanlarına kendi ruhunu ve yaşamını katar.

1950'li yıllarda yaşlı bir kadın imajına bürünen Halide bir gecede ihtiyarlamaya karar vermiş gibi yeni bir görüntüye bürünür. Mina Urgan bununla ilgili şöyle söyler: "Yerlere kadar etekler, pardösüler giyer, çenesinin altından düğümlediği bir eşarpla başını yaz kış örter; göz ameliyatı geçirmedeği halde, eskiden katarakt ameliyatı geçirenlerin kullandıkları fazlasıyla kalın çerçeveli gözlükler takar; eline baston almadan sokağa çıkmazdı."¹⁵⁸ Kitapta cinselliğine dair de bilgiler bulunan Halide için "deri değiştirmiş" ifadeleri kullanılır. Mina Urgan'a kendini açan Halide ona şunları söyler: "Bana şöyle demişti bir gün: Halide Edib şu adamla sevişti, bu adamla sevişti diye birtakım laflar duyacaksın. Bunların hepsi yalan. Ben bir tek erkeği sevdim ömrüm boyunca. O tek erkek de altı ay sonra benden bıktı, beni aldatmaya başladı. Her şeyi

¹⁵⁸ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.447.

biliyordum. Her şeye razıydim. Yeter ki onu görebileyim, ona dokunabileyim.(Bunu söylerken elini bana uzatmış, bana dokunmuştu. Tutkusunun çıplaklığı karşısında fena sarsılmıştım.) Ancak ikinci bir kadınla nikâh kıymaya kalkınca, boşanmaya karar verdim. Bunu gururumdan yaptığımı sanma. Ama iki oğlum vardı. Analığım ağır bastı. İki küçük erkek çocuğu bu kadar çirkin durumu, babalarının aynı evde iki kadınla birden yaşadığına görmelerine katlanamadım, boşandım... Öleceğimi sandım. Ama insan kolay kolay ölemiyor.”¹⁵⁹ Mina Urgan’a göre bu sarsıcı bir tutkuydu. Halide’nin başka erkeklere egemen olmasının sebebi de aslında bu karşılıksız aşkın intikamını almaktı.

1954 yılına gelindiğinde eşi Adnan Adıvar kuvvetten düşüp sağlığını iyice kaybetmeye başlar. Bu günlerde bile kendini çeki düzen verip, tıraş olmaktan, okuması gerekenleri okumaktan kendini alamaz. İki vasiyeti vardır; ilki kitaplarının Türkiyat Enstitüsüne verilmesi; ikincisi ise dargınlıkların durup herkesin dost olmasıydı. Öldüğü günü Ömer Sayar şöyle ifade eder; “Üzerine beyaz örtünün çekildiği akşam dahi yüzü tıraşlı, kır saçları taranmıştı. Karaciğeri bozuldu, akciğeri iflas etti ve öldü. O gün, 1 Temmuz 1955 Cuma günü, büyükannem içeri girdi. Adnan Bey’in yazısını yazdığı odaya geçti ve kapıyı kilitledi. Bir şey yapacak kendisine diye korktuk hepimiz.”¹⁶⁰ Halide Edib eşine, üç sene sonra sana kavuşacağım der fakat yaşadıkça adeta üzüldü ve eşine verdiği sözü tutamadığı için kendine kızar. Halide eşinin ölümünden sonra kaleme alınan *Doktor Abdülhak Adnan Adıvar* isimli kitabın ilk 60 sayfasını yazar. Buradan anlaşılır ki Halide, Adnan Adıvar’ı kendi tarzında sever, bunu da tüm samimiyetiyle kâğıda döker.

1963 senesinde eşi Adnan Adıvar’ın mezarını ziyaret edemeyecek kadar güçsüz düşen Halide’nin son ziyaretçisi gazeteci Turgut Etingü olur. Odada yaptıkları sohbetten sonra Halide röportajın yayımlanıp yayımlanmayacağını sorar. Ardından ekler ve ölümünden sonra yayımlanmasını rica eder. Artık şiringalar ve morfinlerle ayakta duran Halide, iki gününü komada geçirdikten sonra 10 Ocak 1964 Cuma günü sabaha karşı yaşamını yitirir. Ölüm nedeni olarak böbrek yetmezliği denir. İlk cenaze töreni üniversitede yapılır ve kadın konuşmacı olarak İffet Halim seçilir. Halim, “Kendimi ortaya attım. Vicdanımın sesi ile son bir defa seslendim. Kadın haklarını savunmada başta olan o, Kurtuluş Savaşı’nda... Cihana seslenen o, edebiyatımızda katına yetişilemeyen

¹⁵⁹ Mina Urgan, *Bir Dinozorun Anılar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021 s. 95.

¹⁶⁰ İpek Çalışlar, *Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022, s.465.

yine o...” şeklinde bir konuşma yapar. Fakat devlet resmi olarak onun adına bir tören düzenlemez. O dönemlerde kadınların cenazeye gitmeleri yasak olsa da Beyazıt Camii avlusunda cenazeye katılan kadınların sayısı oldukça fazladır. İffet Halim Oruz tabutunun sarıldığı yeşil örtüyü görünce sinirlenir ve hemen bir bayrak ile İstiklal Madalyası getirtir. Ölümünün ardından birçok isim onun için yazı yazmıştır. Yakup Kadri, Halide Edib’in ölümünden sonra aralarındaki siyasi ifritin gölgesinde kaldığı için duyduğu pişmanlığı dile getirirken Sabri Esat Siyavuşgil onun sayesinde milli hafızaların perçinleşeceğini söyler.

Siyasi hayatına kadın haklarını savunarak başlayan Halide, masum bir şekilde bu yola girer. İyi bir eş iyi bir anne olmak için çabalar ve bu yüzden eşitlikten asla vazgeçmez fakat 31 Mart Ayaklanması için yazdığı yazısıyla linçle burun buruna gelir. O yıllarda erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesine göz yumamaz ve kendi bu durumun içine düşünce Salih Zeki’den boşanır. Romanlarındaki kadın kahramanlarla eşitlik kavgasında pes etmeden ilerler. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi isimlerle aynı fikir çatısı altında yer alır. Balkan Savaşı döneminde kadın erkek fark etmeksizin evinin kapısını arkadaşlarına açar. İstanbul’un işgali üzerine Milli Mücadele günleri başlar. Gönüllü olarak cepheye gider ve oradaki vahşiliği ve merhametsizliği kendi gözleriyle görünce yaşamak istemez. Daimi çalışan zihni onu asla sessiz bırakmayıp sürekli sorular sorar. Gayesi insanların eşitlik ve merhamet içinde yaşamasıdır. Yine Milli Mücadele dönemlerinde ülke lideri ile ters düşer ve muhalif partide eşi Adnan Adıvar ile beraber dâhil olur. Bu ters düşmek onun tam 14 yılını sürgünde geçirmesine neden olur. 1939 yılında geri döndüğünde bağımsız bir ülkeye döndüğü için mutludur fakat demokratik Türkiye isteği onu uyutmaz. Halide Edib her konuda kavgasına devam eder ve yazmayı asla bırakmaz. Çünkü o bireysel ve toplumsal özgürlüğü getirecek olan demokrasiye aşırılık derecesinde tutkundur. İşte bu tutulu ve aşkla seksen yaşında, iyimserliğini yitirmeden hayata gözlerini kapar.

Derinliklerine kavuşan Halide Edib, Adnan’ın yanına gömülür. Ölümle ilgili 1970 yılında Salih Zeki ile ayrılık dönemlerinde bir genç kadının da ölümü üzerine bir yazı yazar. *Şehbal* dergisinde yayımlanan o şiirsel yazı şöyledir: “Beni yoğun topraklarıyla örttükleri karanlık ve havasız mezarımın derinliğinde aşka, sefalet, şan ve şöhrete, felakete, kahkahaya soğuk ve lakayt idim. Artık insan duyguları geçmiş ve unutulmuş,

kalbimden akan kanlar dinmiş, gözlerimden dökülen yaşlar kurumuş, iyilerin rahmeti, kötülerin eziyeti, sevgililerin temasları, lakaytların soğukluğu yok olmuştu. Karanlıkların ebedi ve kalın kanatlarıyla varlığım örtülmüş, hayatım susturulmuştu. Lütufkâr ve niyetsiz bir hiçliğin kolları içinde yok olmuştu. Bir yılan göğsümden, ölü yıkayıcının ördüğü örgülerin arasından, kıvrılarak beynime doğru ilerlerken bir çıyan, sarı, soğuk vücuduyla dudaklarımdaki son rengi emerken, bir akrep omuzlarımdan dokularını yüzüp delerken ben daha rahat, sessiz ölüyordum. Nasıl sağlığımda ruhumun en renkli kabiliyetlerini insanlara vermişsem, öldükten sonra da vücudumu tabiata, tabiatın en soğuk ve korkunç çocuklarına nebze nebze, son zerresine kadar bahşetmekten memnundum. En özenilerek yapılmış yıldızların parçaları, en kirli batakların muhteviyatı ile yaratılan vücudum; rüzgârların, suların, toprakların, ateşin, bütün kâinatın güzellikleri ve çirkinlikleriyle müşterek varlığım şimdi aslına dönüp gidiyordu. Doğduğum günden beri beşiğimin, yatağımın, her yeri her zevk ve kaderin, her sevgili ve yakın çehrenin verdiği gurbet ve yabancılık ezası, mezarımın kapısıyla üzerime kapanmıştı. Büyük zannettiğim kâinatın kendisine sığdıramadığı, beşeriyet duygularının büyüen teferruatıyla işgale kâfi gelmediği ruhum, şimdi yokluğun beyaz uykusunda hallolup gidiyordu. Dakikaları o kadar uzun olan hayat gurbetimden beni varlığın vatani olan topraklara götüren yolun ağzı açılmıştı. Tekrar onun için vücudumu nebze nebze tabiata vererek, topraklar, hava, hararet, karanlıklar beni içerek parçalarını sulara, ateşe, toprağa, yıldızlara, bataklara dağılarak yok oluyordu.”¹⁶¹

Halide Edib’in vefatı üzerine yıldızlar ve Venüs gezegeni üzerine çalışmalar yapan bir ekip, Venüs üzerindeki bir noktaya Adıvar ismini verirler. *Biyografisine Sığmayan Kadın* romanının incelemesini yaparken Halide Edib’in hayatını kronolojik olarak tüm detayları ve tarihi olaylarıyla ele almak yerine onun hayatında önemli olayları ve bir kadın olarak onda ve toplumda iz bırakan noktaları inceledik.

Biyografisine Sığmayan Kadın isimli biyografik romanda hayatı ele alınan Halide Edib Türk edebiyatında Türk toplumunun yaşadığı değişimi ve dönüşümü kendi yaşanmışlıklarıyla beraber metinlere taşımış önemli bir isimdir. Düşün ve eylem insanı olan modern bir kadındır. Tarihine, yaşadığı döneme kopmaz bir kökle bağlıdır ve güçlü

¹⁶¹ Halide Edib Adıvar, “Derinliklerde”, *Kubbede Kalan Hoş Sada*, sadeleştiren İnci Enginün, İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974, s. 118-119.

sezgileriyle ve gözlemleriyle toplumun ve ülkenin içinde bulunduğu durumu eserlerine başarılı bir şekilde aktaran önemli isimlerdendir. Yazın hayatına dört hikâye kitabı, onlarca çeviri, sayısız fikir yazısı, iki tiyatro, yirmi bir roman sığdıran Halide Edib, yaşadığı döneme eserleriyle ve kişiliğiyle damga vurmuş kıymetli isimlerdendir.

3.5.1.2.Mahmure

Halide Edib'in ablasıdır. Annesi Bedrifem'in Ali Şamil ile olan evliliğinden doğan çocuklarıdır. Mahmure iki yaşındayken annesi ve babası ayrılır ve sürekli farklı evlerde büyümek zorunda kalır. Anneleri Bedrifem'in ölümü üzerine Ali Şamil Bey Mahmure'yi yanına alır fakat yeni bir sürgün kararıyla İstanbul'dan gitmesi gerekince Halide ve Mahmure tanışır. Bu tanışmaya Mahmure ellerinde şeker kutularıyla gider ve herkesin gözünün içine bakan samimi ve sıcak ruhuyla herkesle güzel bir bağ kurar. Siyah saçlı siyah gözlü bu çevik Halide'nin hayatını değiştirecektir.

Oldukça şefkatli bir kadın olan Mahmure işgal günlerinde korkusuzca kardeşine sahip çıkar ve korumak için her şeyi göze alabilecek cesarete sahip bir kadındır. Halide işgal günlerinde yine bir gün Mahmure'nin evine sığındığında sabah uyandığında takması için başucunda bir muska bulur. Aslında Halide Edib muskalara inanmaz fakat bu Mahmure'yi temsil ettiği için ses etmeden onu takmayı kabul eder. Mahmure, Halide Edib için güçlü durmaya çalışsa da aslında onun için çok endişelenir. Evde uğurlarken “Sen Ali Şamil'in kızı, Bedirhan Paşa'nın torunusun. Yakalanırsan bunu söyleyeceksin”¹⁶² diyerek uyarır. Hatta yıllar önce çocukluk zamanlarında oynadıkları oyunları oynarlar. “Ben, Ben değilim”, “Sen Kimsin”, “ Ben Bedirhani Mahmure Hanım'ın Ayşe adlı beslemesiyim”¹⁶³

Mahmure çok dikkatli ve temkinli bir kadın olmasına rağmen bazen Halide'ye duyduğu merak ve şehrin içinde bulunduğu durumu görmek için uzun uzun yürüyüşlere çıkıp semtinden uzaklaşır. Halide'nin babasıyla Mahmure'nin babasını Mekke'deki bir tesadüf bir araya getirmiştir. Ali Şamil o günlerde koleraya yakalandığında ona bakan

¹⁶² İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2022, s.18.

¹⁶³ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2022, s.18.

kişi Mehmet Edib olmuştur. Halide Edib bu hikâneyi anlatırken “ Babam, onun annemin ilk kocası olduğunu biliyor, fakat o babamın kendisine halef olduğunu bilmiyormuş.” şeklinde yazar.¹⁶⁴

3.5.1.3. Bedrifem

Halide Edib’in annesidir. İpek kirpikli, siyah gözlü, büyük dudaklı olduğa güzel bir kadındır. Annesiyle olan anıları olduğa bulanıktır. Halide’nin annesi ile hatırladığı ve kendini çok mutlu hissettiği anısı, annesinin onu dizine oturtup tırnaklarını kesmesidir. Parmaklarını tek tek tutup “ buraya bir kuş konmuş, bu tutmuş, bu yakalamış, bu pişirmiş, bu da yemiş”¹⁶⁵ oyununu unutamadığını belirtir. Annesiyle yan yana uyumayı çok seven Halide annesinin örgü saçlarını yılana benzettiği için çok koktuğunu da belirtmektedir. Bu anıları hatırlarken başucunca çalan müzik kutusundaki melodinin de hafızasından silinmemesi de Halide için olduğa önemlidir.

Halide Edib küçükkken annesi veremle pençeleşmektedir. Yeniden hamile kalan annesi bebeği bile vefat etmiştir fakat bu olay Halide’den saklanmıştır. Halide bu vahim olayı bir güne evdeki hizmetçilerin kendi aralarındaki konuşmadan duyup öğrenmiştir. Babası bu süreçte odasında sürekli tek bir mum yakıp başında ağlamaktadır.

Halide’nin annesi Bedrifem’in ölüm döşeğinde kalbinin üzerine başka bir adamın fotoğrafını taşıması da olduğa dikkat çekici bir detaydır. Bedrifem on beş yaşındayken Kürt Aşiret Beyi Bedirhan Paşanın oğlu Ali şamil ile evlendirilmiştir. Annesinin bu evliğinden de bir kızı vardır ve ismi Mahmure’dir. Güzel giden evlilikleri Ali şamil ve akrabalarının sürekli Bedrifem’in ailesine sık sık konuk olup çizgiyi aşmaları sonucu Mahmure iki yaşındayken son bulmuştur. Daha sonra pencereden kara talihini düşünen Bedrifem evin önünden her gün aynı saatte geçen bir delikanlıyla bakışmaları sonucu bir yeni bir kıvılcım doğar ve Bedrifem ile Mehmed Emin tanışarak evlenirler. Ve bu evlilikle Halide Edib dünyaya gelir.

¹⁶⁴ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2022, s.24.

¹⁶⁵ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2022, s.21.

3.5.1.4. Nakiye Hanım

Halide Edib'in anneannesidir. Eşi Ali Efendi ile Mor Salkımlı Ev'de yaşamaktadır. Halide'nin haminnesidir. Mevlevilik'e olan düşkünlüğüyle bilinen Nizamizade ailesinin kızıdır. Varlıklı bir aileden gelmektedir. Babası sarayın şekercibaşısı annesi ise eğitim görmüş bir babanın kızıdır. Nakiye'nin dayısı da dergâhta görev yapmaktadır. Sevgisini ve öfkesini içinde yaşayan, sakın kalmaya çalışan fakat çocuklarının başını okşayarak seven annelerden olmayan Nakiye Hanım saçlarını sürekli kınalı kullanarak başından arakıyesini(takke) eksik etmeyen bir karakterdir. Beyaz tenli, ela gözlü güzel bir kadın olan Nakiye Hanım ruhuna hakim olan Mevlevilikten dolayı asla kötü söz kullanmamaktadır. Halide de Mevlevilikle haminnesi sayesinde tanışmıştır. Kendisinden yaşça büyük olan eşi Ali Efendi ile evlenirken ailesi tarafından hatırı sayılır bir çeyiz almıştır. Nakiye Hanım'ın bu evlilikten iki oğlu bir de kızı olmuştur.

“Haminnesi Nakiye, Fransızcadan çevriliş kitapları yüksek sesle okur, hikaye, şiir ağır aksak okuduğu dini bir kitap dururdu. Nakiye Hanım'ın derin kültürüne rağmen evde büyükbabanın varlığı daha çok hissedilirdi. ”¹⁶⁶

3.5.1.5. Vildan Gizer- Meliha Terzioğlu

Halide Edib'in “kardeşim” dediği Vildan Gizer ve Meliha Terzioğlu, onun yakın arkadaşlarıdır. Vildan Gizer, Dr. Hikmet ile evlidir ve II.Abdülhamit'in hizmetinde çalışan Osman Bey'in torunudur. Halide Edib ile aynı kaderi paylaşır. İlk evliliğinde aldatılan Vildan Gizer sonrasın da Dr. Osman ile tanışıp evlenir. Resim yapmak tutkusudur. Eşiyle beraber Viyana'da yaşamışlardır. Dr. Osman ve Adnan Sayar üniversiteden dost oldukları için bu tanışıklık başlamıştır. Meliha Terzioğlu ise Halide gibi bir öğretim üyesidir ve Türkiye'nin fizyoloji dalındaki ilk kadın profesörüdür. ¹⁶⁷ Amerika'da Yale Üniversitesinde doktora yapmaya gider. Ailesi onun Halide Edib gibi güçlü bir kadın olmasını ister. Melih Terzioğlu, Amerika'da Halide Edib ile tanışır ve oğluyla onu sürekli ziyaret eder.

¹⁶⁶ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2022, s.23.

¹⁶⁷ İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2022, s.459.

3.6. ZEYNEP ORAL- TUTKUNUN ROMANI: LEYLA GENCER

Zeynep Oral tarafından yazılan *Tutkunun Romanı Leyla Gencer*, 10 Mayıs 2008’de vefat eden ünlü opera sanatçısı Leyla Gencer’in hayatını konu edinen önemli biyografik romanlardan biridir. 15 Şubat 1946 İstanbul doğumlu Zeynep Oral, yazdığı yazılarla ve okuyucusuyla buluşturduğu eserleriyle Türk edebiyatındaki önemli yazarlardan biridir. Kültür sanat üzerine elli yıldır yazan Oral, Leyla Gencer’e olan ilgisi ve onunla ilgili kitaplarla sıkça adından söz ettirir. Zeynep Oral iyi bir Leyla Gencer uzmanıdır. Hem Türkiye’de hem de İtalya’da Leyla Gencer ile geçirdiği günleri okuyucusuyla buluşturur. Pen Türkiye başkanlığını da yapan Oral biyografik roman konusunda edebiyatımızdaki önemli isimlerden biridir. İzmir Amerikan Lisesini bitirdikten sonra Paris Yüksek Gazetecilik Okulu’nu da başarıyla tamamlayan Oral, Sorbonne Üniversitesi Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü’ne devam eder. Milliyet ve Cumhuriyet gazetesinde yazılar yazan Zeynep Oral Türk edebiyatındaki değerli gazeteci yazarlardandır. Yazar, Leyla Gencer hayrandır. Hem Türkiye’de hem de İtalya’da onunla vakit geçirmiş hayatını araştırmayı ve onunla ilgili eserler oluşturmayı adeta kendine görev edinmiştir.

1950’lerden sonra Avrupa’da da sahne almaya başlayan Leyla Gencer, İtalya Napoli’de, Santa Carla Tiyatrosunda sahneye çıkarak kendisinden ‘La Diva Turca’ olarak bahsettirir. 1988 yılında Devlet Sanatçısı unvanını alsa bile ülkemizde çok tanınmayan bir opera sanatçısıdır. Zeynep Oral romanın sonuna 2007 yılında İtalya’da katıldığı ‘Caruso Ödül’ töreninde ödüle layık görülür. Yazar, Leyla Gencer’in ölümünden sonra ona dair yazılan nekrologlardan parçaları eserinin sonuna ekler. “Roman ölümünden bir hafta sonra, Leyla Gencer’in yakılan bedeninden kalan küllerinin İstanbul Boğazı’na atılmasının ön sözde belirtilmesiyle başlar. Eserin nekrolog olarak değerlendirilmemesinin nedeni, romanın ilk baskısının öznenin vefatından önce yayımlanmış olmasıdır. Gencer’in çocukluğundan beri heyecana ve yükselmeye merak duyduğunu söyleyen yazar, Avrupa’da onun ismi sayesinde Türk kadınının kendine güven duygusunu yaşadığını vurgular.”¹⁶⁸

¹⁶⁸ Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.s. 226

Leyla Gencer, gücü, güçsüzlüğü, tutkusu, ihtirası, aşkı, inancı, büyü, yalnızlığı, görkemi, var olma nedeni sadece şarkı söylemek olan bir sanatçıdır. Kapkara saçlara sahip olan kadının yaşı adeta yoktur. O, Lucia'nın, Lady Macbeth'in, Violetta'nın, Aida'nın yaşındadır. Leyla Gencer, Cumhuriyet sonrasında yetişen değerli opera sanatçılarımızdan biridir. Ülkemizin aydınlık yüzü olan Gencer, opera alanında altyapısı olmadan hem ülkemizde hem de yurt dışında bize büyük başarılar getiren önemli bir isimdir. Bu noktada ülkemizin sanat elçileri sayılabilecek isimlerden olan Leyla Gencer, çalışmalarıyla Türk Opera dünyasının gelişmesine katkı sağlayan önemli bir kişidir. Sanatın insanlara ulaşması ve gelişmesi konusunda önemli bir misyon üstlenmiştir. Uluslararası başarılarıyla da Türklerin opera konusunda da başarılı olabileceğini tüm dünyaya duyurmuş bir isimdir. Kitabın yazarı bu konuda onun için şunları söyler: “ Leyla Gencer’inki bitmeyen bir serüven, bitmeyen bir şarkı... Müzik tarihi var oldukça sürecek bir şarkı...”¹⁶⁹

Zeynep Oral, Tutkunun Romanı Leyla Gencer’i yazabilmek için uzun çabalar sarf ettiğini söyler. İstanbul- Milano arasında gidip geldiği dört yıllık bir serüven sonunda Leyla Gencer’i ikna ettiğini ve bu kitabı yazmaya başladığını belirtir. Biyografi roman öğreneği olan bu romanı yazma sebebi sorulduğunda şöyle ifade eder: “ Hayretler içindeydim ve şaşıyordum: Nasıl olur da o güne dek Türkiye’de hiç kimse Leyla Gencer’i yazmayı düşünememişti? Nasıl olur da o, Leyla Gencer, yeryüzü uçurumlarında kanat çırparken, bizden suskun kalabilmiştik? Kendi değerlerini tanımayan, tanıtmayan, değerlendirmeyen, geleceğe mal etmeyen, içselleştirmeyen toplumlar yok olmaya mahkûmdur.”¹⁷⁰

Tutkunun Romanı: Leyla Gencer romanında, sanatçının yaşamı, sanat dünyasındaki ilk yılları, Türk opera sanatının gelişimine katkıları anlatılır ve kronolojik olarak okuyucuya biyografik roman örneği olarak sunulur. Türkiye’deki ilk opera sanatçılarından biri olan Leyla Gencer, sadece Türkiye’de değil dünyada da tüm zamanların ses getiren opera sanatçısı olması yönüyle edebiyatımızda ve müzik camiasında oldukça önemlidir. İlk opera sanatçılarımızdan olan Leyla Gencer, ülkemizde

¹⁶⁹ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s. 15.

¹⁷⁰ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s. 13.

ve dünyada sahnelenen opera temsillerinde başrol oynar. Dünyanın en önemli bestecilerinden biri olan Francis Poulenc'in Dialogues des Carmelites isimli operasında 1957 yılındaki prömiyerine başrol için Leyla Gencer çağırılır. Operadaki başarısı onun dünyaca tanınan bir sanatçı olmasını sağlar. Tutkunun Romanı Leyla Gencer romanında Leyla Gencer'in hayatı, opera geçmişi, sanat dünyasındaki yeri, ülkemiz ve dünyadaki konumu, dostları ve sahnelediği operalara dair anılar ele alınmıştır.

Leyla Gencer kitap yazıldıktan sonra sık sık bir cümleyi tekrarlar. Mizah ve ironiyle karışık "Ülkem beni hatırladı" der. Döneminde tam olarak ülkemizde değeri bilinmese de 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, sanatçıya olan şükran ve gönül borcunu ödemeye başlar. "Devlet Sanatçısı" unvanı, fahri doktoralık, düzenlenen anma geceleri, Ankara Devlet Operası önüne dikilen heykel, İKSV ve La Scala Operasıyla düzenlenen Leyla Gencer Şan Yarışmaları bunlara örnek verilebilir. Özellikle 1992 sonrası sanatçı "ülkem beni hatırladı" cümlesini tekrarlamaya devam eder. Yazar bu sözü onun ağzından duyduğunda çok üzüldüğünü belirtir. Kendisiyle konuşurken "Ne dersin, ölecek miyim acaba... Bu kadar itibar, Sonum geldi galiba..."¹⁷¹ Cümlelerini işitmek onu hüznendirir.

Heykelinin dikilmesi, Cemal Reşit Rey salonundaki tüm resitallerin Leyla Gencer'e adanması, Şan yarışmasının düzenlenmesi gibi 'ilk' izler Leyla Gencer'i mutlu eder. Yazar devletin onu hatırlamamasını, 'devlet sanatçısı' unvanının bile verilip verilmeyeceğinin tartışmasının Leyla Gencer için oldukça üzücü olduğunu bizzat kendisi görüp ve onunla konuşur. Leyla Gencer'in "Ülkem beni hatırladı" sözüyle aslında belki de intikam alıp sitemini duyurmak istediğini söyler. Zeynep Oral, müzik tutkunları olmasa bile devlet yöneticilerinin onu unuttuğunu belirtir. Onun bir dönem unutulduğunu ve sonrasında hatırlanmadığını dile getirir.

Yazar, Leyla Gencer için üç kitap yazar. İlki Tutkunun Romanı, ikincisi Leyla Gencer'e Armağan kitabı üçüncüsü ise Kültür Bakanlığının hazırladığı bir anı kitabıdır. Yazar Leyla Gencer'e olan borcun bu kitapla az da olsa ödenmiş olduğunu umar ve şunları ekler: "Leyla Gencer bu ülkenin aydınlık yüzünün simgesi. Leyla Gencer'inki

¹⁷¹ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s. 13.

bitmeyen bir serüven, bitmeyen bir şarkı... Müzik tarihi var oldukça sürecek bir şarkı...”¹⁷²

3.6.1. TUTKUNUN ROMANI LEYLA GENCER ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR

3.6.1.1 Leyla Gencer

Cumhuriyet sonrası önemli opera sanatçılarımızdan biri olan Leyla Gencer, opera tarihinde “La Diva Turca” olarak anılmaktadır. Dünyadaki en iyi beş kadın opera sanatçısından biri olan Gencer, çağın son divasıdır. Rossini ve Donizetti gibi önemli sanatçılarla ismi, müzik kültürü kitaplarında ve ansiklopedilerde sık sık yan yana gelmiştir. Türkiye dışında dünyanın da birçok noktasından ödüller, nişanlar alır. Başarıları sayesinde dünyanın birçok noktasından vatandaşlık teklifi gelen Leyla Gencer bunların hiçbirini kabul etmez. Yaşamı boyunca ülkesini sevip onun için hizmet eden Gencer, “Ben bir Anadolu çocuğuyum” der ve yaşamı boyunca da bu topraklardan vazgeçmez ve ülkesini gururlandırmaya devam eder.

Yazar onun hayatını tüm detaylarıyla anlatmak ister. Bununla ilgili şunları söyler: “Leyla Gencer’i, Leyla Gencer’in öyküsünü, bir tutkunun peşinden soluk soluğa yaşanan bu serüveni daha yakından tanımayı, o tutkuyu içimde duymayı, o serüvenin labirentlerinde dolaşmayı ne zaman istedim? Ya bütün bunları herkesle paylaşmayı? Sorarak, öğrenerek, dinleyerek, anlamaya çalışarak, yaşayarak ve yazarak paylaşmayı? Bilmiyorum... Belki kendi ülkemde, devletin umursamazlığı, aydınların suskunluğu bir öfkeye dönüştüğünde yazmak istedim.”¹⁷³ der ve ailesinden sanat hayatına, kişiliğine, sanatının her detayına kadar onu anlatma kararı alır.

10 Ekim 1928 tarihinde İstanbul’da doğan Leyla Gencer, Safranbolu doğumlu baba ile Polanyalı bir annenin çocuğudur. Annesi daha sonra Müslüman olur ve ismini Atiye olarak değiştirir. Babasından fiziki özelliklerini, hoşgörülü olmayı ve kişiliğini almıştır. Annesinden ise müzik kültürünü ve asil duruşunu almıştır. Çocukluğu

¹⁷² Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s.15.

¹⁷³ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s.22.

İstanbul'da Polenezköy, Boğaz ve Yeşilköy'de geçer. Varlıklı bir ailenin çocuğudur. “Mermer merdivenler, ahşap oymalar, yüksek tavanlar.. Kristal avizelerin aydınlattığı salonlar. Her öğün yirmi kişiyi doyuracak yemeklerin hazırlandığı geniş mutfaklar. Mermer hamamlar. Çini sobalı odalar. İpek odalar. İpek halılar, tül ve brokar perdeler, saten ya da dantel örtüler, gümüş aynalar... Hepsi onun. Küçük Leyla aynalarda hep güzellikleri, mutluluğu, güvenceyi ve sonsuz sevgiyi görüyordu. Annesinin, babasının, bir de ‘Matmazel’inin yansıttığı nimetleri...” Leyla için başka dünyalar küçüklük çağlarında yoktur. Çünkü o, refah içindeki ve şatafatlı, debdebeli dünyanın dışında başka bir dünya hayal edemez. Onun için herkes kendisi gibi saray yaşamını sürer ve o bu dünyanın insanı olduğu için herkesi bu dünyaya sığdırmıştır. Onun için bu dünya adeta bir sanat, bir tiyatro sahnesi gibidir. Bu büyülü atmosferde büyümek, yaşamak adeta bir tören gibidir.

Annesi ve babası dışında onu en çok etkileyen kişilerden biri de bakıcısı Madame Lejeune olmuştur. Donanımlı bir kadın olan bakıcısından Fransız ve Dünya edebiyatının klasiklerini okuyup, müziğe ve tiyatroya olan merakını almıştır. Sevdiği bu üç insanla beraber yaşayan Leyla Gencer’in babası Hasanzade İbrahim Çeyrekgil’in vefatı bu mutluluğa gölge düşürür. Leyla hem babasını çok özler hem de ekonomik anlamda zor günler başlar. Bu kayıp onu daha çok sanata, müziğe ve kitaplara yöneltir. İtalyan lisesine giden Leyla burada daha çok Dante ve Balzac gibi isimleri okur ve onlar gibi yazmak ister. “Bugün bile uykusunu kaçırın bir şey oldu mu, uyuyamadı mı gider kitaplığından Balzac’ın bir kitabını alır. Balzac’ın tüm eserleri ve *Dante’den Seçmeler* bugün de elinin her an uzanabileceği yerde. On üç yaşında Fransız klasiklerini okuyordu... Daha hiç acı çekmemişti ama Baudelaire’in *Kötülük Çiçekleri*’ni ezbere biliyordu. Musset, Vigny en sevdiği yazarlardı. Yok, hatır, en sevdiği D’Annunzio... Okuduğu her kitapla, okuduğu her şiirle yeni bir dünya keşfediyordu. Büyük bir yazar, yani onlar gibi olacaktı. ”¹⁷⁴ Corneille ve Racine gibi oyunları ezberler, diğer çocuklar gibi sokakta oynamak ve yaramazlık yapmak yerine o evde plak dinleyip ariyalar söyler. Dinlediği şarkıcılar, okuduğu yazarlar ve oyuncular gibi sanatçı olmak ister.

¹⁷⁴ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s.28-29.

Liseyi bitirdikten sonra Beyazıt kütüphanesinde çalışmaya başlar. Yazın gittikleri bir piknikte eşi İbrahim Gencer ile tanışır. Eşi evlendikleri günden beri onun hep destekçisi olmuş hayalleri için elinden geleni yapmıştır. Eşi İbrahim Bey, Leyla Gencer'in içindeki yeteneği ilk fark edenlerden biridir ve en güçlü destekçisidir. İbrahim Gencer ve ailesi Leyla Gencer için şunları söyler: “ Ne giyse, ne taksa, yeryüzünün en değerli şeyleriymiş gibi taşırdı üzerinde. Kraliçe gibiydi. Tavrı, duruşu, tüm edasıyla... Evimizden içeri bit kraliçe girdi... Hem çok alafranga hem çok alaturkaydı. İnsan ilişkilerinde, aile ilişkilerinde yakınlığı, sıcaklığı, yardıma koşması, gönül alması, ev sahipliği, konukseverliği, konuk ağırlaması, bunalınca ağlaması alaturkaydı; düşünce biçimi, dünyaya bakışı, merakları, okuma, öğrenme tutkusu, dünyayı kucaklayışı alafrangaydı.”¹⁷⁵

Sanat hayatı için ilk adımını konservatuvara girerek atmıştır. Hayallerine giden yolun başı aslında tam olarak burada başlamıştır. Gencer, müzik eğitimi için İstanbul Belediye Konservatuvarına başlamıştır. Alanında uzman isimlerden ders alan Leyla Gencer okula ilk girdiği günden itibaren La Scala'da sahneye çıkma hedefindedir. Reine Gelenbevi ile ses ve solunum teknikleri, Cemal Reşit Rey'den armoni, Muhiddin Sadak'tan solfej dersleri almıştır. Konservatuvarda oldukça başarılı bir öğrenci olan Gencer burada birçok konserde görev almıştır. Hayatındaki en önemli kararlardan birini burada son sınıfta almıştır. 1920-1930' lu yıllarda ünlü opera sanatçısı Arangi Lombardi sahnelerine veda ederek ders vermeye başlamıştır. Sanatçı Ankara Devlet Konservatuvarına şan dersleri vermesi için göreve başlamıştır. Leyla Gence Arangi'nin kendisini dinlemesi için ziyaret eder ve hocasını büyüler. Arangi bu performanstan sonra onun Ankara'ya gelmesini ister. Leyla Gencer önemli bir karar alarak İstanbul'dan ayrılarak Ankara'ya gider. 1949 yılında Ankara'ya gittiğinde devlet tiyatrosunun başında Musin Ertuğrul vardır. Opera çalışmalarını yürütmektedir. Solist kadrosunda boşluk olmamasından dolayı koro sınavına başvuru yapar ve sınavı kazanın koroya katılır. Arangi Lombardi dışında Adolfo Camazzo, Domenica Trizzio, Apollo Granforte, George Reinwald gibi isimlerle de çalışma fırsatı bulmuştur.

¹⁷⁵ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s.45.

İlk sahne deneyimi 1950 yılında ‘Cavalleria Rusticana’ operasında ‘Santuzza ’ rolüdür. Buradaki başarılı performansından sonra birçok devlet resepsiyonunda sahne alır. 1953 yılında A.B.D başkanı Ike Eisenhower için Çankaya Köşkünde verilen davette Henr Purcell’a ait ‘Didone’ ariasını söyler. Fransız Parlamento başkanı için ise Faust operasının ‘Mücevherler’ ariasını söyler. Başarının ardından Ankara’da birçok isim Leyla Gencer için davet vermek üzere istekte bulunurlar. 1949 ile 1953 yılları arasında Ankara’daki yaşamı 1953 yılında köklü bir değişikliğe uğrar. İtalya ve Türkiye arasındaki kültür antlaşması ile Roma’ya gider ve orada bir resital verir. İtalya’daki resital canlı yayımla verilir. Performansı dinleyen herkes ve İtalya Leyla Gencer’in sesi karşısında adeta büyülenir. Bu performans sonunda müzik yönetmeni Mairo Labroca Leyla Gencer’i dinler. Verilen bu resital Gencer için bir dönüm noktası özelliği taşır. Kariyerindeki en önemli sınavlardan biri olan İtalya günlerinde San Carlo sahneye çıkar ve Arena Flagrea’da başrolü alır. Opera’da önemli bir isim olan Maistro Tulio Serafin ile ‘La Traviata’ eserini hazırlar ve ilk İtalya daha sonra da tüm Dünya’da sahneye taşır.

Tulio Seradin, Leyla Gencer’in eşsiz performansları karşısında büyülenir. Onunla çalışmaya devam eder ve Verdi operasını hazırlar. Yine Vincenzo Bellini’ye ait olan ‘Norma’ eserini de birlikte hazırlayıp sahneye taşırlar. Leyla Gencer kariyerinde büyük adımlarla ilerler. Francesa da Rimini adlı operada ‘Francesca’yı oynar. Konuk sanatçı olarak İtalya’da bulunduğu yıllarda büyük başarılar elde etmiştir. Bu başarıların üzerine San Fransico Operasıyla Leyla Gencer ile kontrat imzalar. 1957 yılında ‘Violeta’, ‘Lucia ’ gibi rolleri üstlenmiştir.

Donizetti Rönesans’ı eşittir Leyla Gencer maddesi 1957 yılında oynadığı ‘Lucia di Lammermoor’ operası ile başlamıştır. Donizetti, eserlerindeki dışavurumcuğuyla tanınır. Onun için eserlerindeki kişilerin ruh halleri, psikolojik ve içsel durumlarını yansıtması oldukça önemlidir. Leyla Gencer ise bu konuda oldukça yeteneklidir. Bu yüzden bu tarz operaları başarılı bir şekilde seslendirip oynar. Başarılarından sonra Amerika ile yeniden antlaşmalar yapılır. 1958 yılında ‘La Traviata’, ‘Rigoletto’, ‘Donizetti’, ‘Manon ’ operalarında yer almıştır. 1956-1978 senelerinde Amerika’da aktif bir şekilde birçok operada sahne almıştır. 1973 ‘te Donizetti’ye ait ‘Caterina Comaro’ ilk kez Amerika’da yorumlanır ve bu onun için büyük bir gururdur.

Dünyada operanın mabedi kabul edilen La Scala’da sahne almak konservatuvar günlerinden itibaren Leyla Gencer’in en büyük hayallerinden biridir. 1957 yılında burada sahne alan Gencer, daha önce hiç oynanmayan ‘Dialogues des Carmelites’ eserini oynar. “Biri bana “kendine gel” desin... Düş mü görüyorum yoksa gerçek mi bu sahneler? İçeri girdiğimizde, Scala’nın yer göstericilerinden, smokinli devlet adamlarına herkes yolunu kesiyor, elini sıkmak, elini öpebilmek için yarışlıyordu. Bir ara yere diz çöküp evet evet, yere diz çöküp elini öpenleri bile gördüm.”¹⁷⁶

Artık hayalini kurduğu kurumdadır ve burada yirmi beş yıl sahne almıştır. 1950 yılından 1983 yılına kadar önemli sahnelerde performanslar gerçekleştiren Gencer, birçok dünya sahnesinde de görev alarak yükselip, sayısız başarı elde etmiştir. Türk opera sanatçısı olarak da ülkemizin önemli sanat elçilerindendir. Leyla Gencer, 1983 yılında otuz senedir aktif olarak süren opera kariyerini noktalar. Bu yıldan sonra hayatına eğitimci kimliğiyle devam ederek opera sanatına katkıda bulunan önemli bir isimdir. Eğitimci kimliğiyle çalışmalarına devam eden Gencer, “La Scala”nın artistik direktörlüğünü yapar. Eğitimci olarak da birçok opera sanatçısına eğitim verip, temsiller hazırlar. 1990 yılında uzmanlık alanıyla ilgili çalışmalara başlar. Türkiye’deki eğitimci kimliğinin başladığı 1990 yılında Ankara ve İstanbul gibi şehirlerde sanatçılara uzmanlık alanıyla ilgili bilgileri aktarmıştır.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı’nın onursal başkanlığını yapar. Türkiye’de sanat dalları ve operanın gelişmesi için elinden geleni yapar. Türk opera sanatıyla ilgili birçok çalışma yapan ve sanatın tanınmasını sağlayan Gencer’in en büyük katlılarından biri de Leyla Gencer Şan yarışmasıdır. İlki 1995 yılında düzenlenen yarışmanın önderliğini Aydın Gün yapar. Uluslararası kültür alışverişine katkısı da olan yarışmanın ikincisi 1997, üçüncüsü ise 2000 yılında yapılır. Devam eden süreçte yarışmanın dördüncüsü La Scala Tiyatrosu Sahne ve Görsel Sanatları Akademisi Vakfı ile beraber 2006 yılında gerçekleşir. Beşincisi 2008 yılında yapılır fakat Leyla Gencer vefat ettiği için bu yarışmaya katılamamıştır. Ölümünden sonra bile Leyla Gencer opera sanatına katkıda bulunmaya devam eder. Geride bıraktığı sanatçılar ile çağdaş kültür bayrağı yarınlara taşınır. Genç sanatçılara fırsatlar tanınmış, yeni yetenekler keşfedilerek onlara destek

¹⁷⁶ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s71.

olarak eğitimlerine katkı sağladığı öğrencileri ile geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurmuştur.

Bir Türk vatandaşı olan Leyla Gencer opera alanının ilk etapta hiçbir eğitimi olmadan ülkeden ayrılarak dünyanın en önemli opera sanatçısı olarak ülkesine döner. Bu noktada bir kültür elçisi olarak ülkemizi dünya opera dünyasına en iyi şekilde tanıtarak temsil etmiştir. Türkiye'ye opera konusunda güzel başarılar kazandırmıştır. Türklerin opera konusunda da iyi olabildiğini gösteren önemli bir isimdir. Kendinden sonra gelecek kuşaklara sanatıyla ilgili yol gösterir ve örnek olur. Dünyanın en önemli opera kurumu olan 'La Scala' da artistik direktör ve eğitmen olarak görev yaparak Türk öğrencilerin de burada eğitim alması konusunda büyük çabalar sarf eder.

Kuşkusuz yirminci yüzyılın en önemli opera sanatçısı olan Leyla Gencer uluslararası anlamda Türkiye'nin kültür elçisidir. Türkiye'de verdiği konserler ve resitaller sayesinde de ülkesinde opera sanatının tanıtılmasını ve sevilmesini sağlamıştır. Eğitimci kimliğiyle de bu sanat dalında gençlere katkısı sonsuzdur. 1990 yılı ve sonrasında bol bol seminer vererek gençleri cesaretlendirerek onların yoluna ışın tutmuştur. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın onursal başkanlığını yaparak hem operanın hem de diğer sanat dallarının gelişimine katkıda bulunmuştur. Görev yaptığı sırada birçok proje üreterek gençleri de bu çalışmalara dahil etmiştir.

Leyla Gencer, Türk ve dünya opera sanatına büyük katkılarda bulunmuş bir isimdir. Döneminde unutulmuş birçok operayı gün yüzüne çıkararak yeniden yorumlayarak herkesin beğenisini kazanmıştır. Örneğin 'Donizetti'nin unutulmuş birçok eserini yeniden araştırıp, bularak sahnelemiştir. Rossini Rönesans'ı da Leyla Gencer'le başlamıştır. İlk ciddi operasını 1815'te besteleyen Rossini'nin eserini Isabella Colbran canlandırmıştır. Kimsenin cesaret edip sahneye taşıyamadığı 'Elisabetta Refina d'Inghiltera' aslı opera eserini sahneye taşıyarak en iyi şekilde canlandırıp eseri opera dünyasına kazandırmıştır.¹⁷⁷

3.6.1.2.Alexandra Angela Minakovska

Aristokrat bir aileden gelen Alexandra Polonyalı'dır. Çok dindar bir kadındır. Müslüman bir aileye gelin gittiği için başı kapalıdır fakat o, her akşam Meryem Ana'ya

¹⁷⁷ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları,2019.

mum yakar. Prensipleri olan ve onların dışına çıkmayan bir karakterdir. Duyarlı fakat yeri geldiği zaman oldukça sert bir kadındır. İnceliklere, güzelliklere, öğretmeye meraklı olan Alexandra, kitap okumaya ve piyano çalmaya tutkundur. Evde gitar eşliğinde Lehçe şarkılar söylemeye bayılır. Evden konukları hiç eksik etmek istemez. Mükemmel bir ev sahipliği yapar.

Eşinin ölümünün ardından Müslüman olmaya karar veren Alexandra ismini de Atiye olarak değiştirme kararı alır. Leyla Gencer annesinden, insanlarda saygı uyandıran edasını ve davranışlarını alır. Annesinin dik durup kendini olduğundan daha göstermesi Leyla'nın da duruşuna yansır. İnatçılığını, pet etmeden çalışma hırsınız, insanlara olan sağduyulu olma özelliğini de biricik annesinden alan Leyla Gencer, dostlarıyla sağlıklı ilişkiler kurmasını ve onlara olan düşkünlüğünü de annesinden aldığını özellikle belirtir.

3.6.1.3. Madam Lejeune

Leyla'nın “Matmazel”i. 1919 senesinde İstanbul’a Rusya’dan gelen Fransız kontes... Türkiye’ye her şeyini bırakıp gelmek zorunda kalan Matmazel, hayatına yeniden başlamak ve geçimini sağlamak için iş arayışına başlar ve Çeyrekil Ailesinin yanında işe başlar. Görevi, çocuklara Fransızca öğretmektir. Başka hiçbir işe karışmaz çünkü köşke diğer işleri yapan başla hizmetçiler de vardır.

Leyla Gencer için İtalyan ve Fransız edebiyatına tanınması, dünya klasiklerini okumaya başlaması Madam Lejeune ile başlamıştır. Leyla, hayatının her aşamasında ‘ulvi’ ve ‘güzel’ i aramanın peşindedir. Bunu yaparken de her kapıyı zorlamaktan asla vazgeçmez. Leyla, Matmazel’i sayesinde tiyatro merakını, müzik tutkusunu ve tüm sanatlara olan düşkünlüğünü kapmıştır. Leyla Gencer’in hayatındaki sanat yolculuğunun dolu dolu başlamasındaki önemli sebeplerden biri de Madam Lejeune’dir.

3.6.1.4. Franca Cella- Nina Grassi

Franca Cella ve Nina, Leyla Gencer’in özellikle Milano’da vakit geçirdiği ve sürekli birlikte vakit geçirdikleri en yakın arkadaşlarıdır. Birbirlerini koruyup kollayan bir ekiptir. Birbirlerini motive edip, her zorlukta sığındıkları limanlardır. Franca Cella,

müzik eğitimliği yapar ve Leyla Gencer'in anısına onun için bir kitap yazar. Sonrasında ise ölümünün ardından İKSV binasının ikinci katını Leyla Gencer adına tahsis ederler ve Milano'da yaşadıkları evin bir bölümünü canlandırarak onun ve hayatının unutulmaması adına çalışmalar yürütmüştür. Nina'da naif, psikolojik olarak sürekli Leyla Gencer'in yanında olan yakın arkadaşlarından biridir. Piccolo Tearo'nun yöneticiliğini yapmıştır. Tiyatronun kurucusu Paolo Grassi'ni ile evlidir.

3.6.1.5. Arangi Lombardi

Dönemin en büyük sopranelarından biridir. 1920'li yılların Aidası'sı. Sahnede geçirdiği uzun yılları olmaz, erkenden terk eder. Türkiye'ye Ankara'da şan dersleri vermek için gelir. İstanbul'da kısa bir tatil yaptıktan sonra Ankara'ya geçer. Arangi, Erenköy'de lüks bir yalıda boynundaki büyük takılarla karşıındaki çocukları inceler. Karşıındaki gençler, İstanbul Konservatuarından Arslan Jirayir ve Leyla'dır. Arangi kocaman yüzüklü ellerini sallayarak Türkiye'ye tatil yapıp ders vermeye geldiğini söyler ve gençleri dinleyecek vaktinin olmadığını dile getirir. Fakat hiçbir zaman başarının peşini bırakmayan ve pes etmeyen Leyla, yerinden kıpırdamaz. Bunun üzerine Arangi ne söyleyeceklerse hemen söyleyip gitmelerini ister. Jiyavir eserini seslendirir. Sıra Leyla'ya gelir. Ne söyleyeceğini sorduğunda "Aida'nın birinci ariası..." cevabını alır. Arangi bu cevap üzerine donakalır çünkü kendisinin en büyük Aida olduğunu bilmediğini düşünür. Notalara basmaya başlar. Sonra Leyla'nın sesi...

Arya biter, Arangi yeniden söylemesini ister ve birkaç öneride bulunur. Leyla bu önerileri dikkate alarak ikinci kez söyler. Aida'nın ikinci ariasını biliyorsan söyler misin dediğinde 'evet' cevabını alır ve bu Arangi'yi etkiler. "Bakalım bu küçük hanım o tiz tonları, o pianissimo do'ları nasıl çıkaracak! Bugüne dek birçok sopranoyu perişan eden, bir tek onun, Aida'ların Aida'sı Arangi Lombardi'nin sahnedeki savaşlarını zaferle taçlandıran o pianissimo do'ları! Arangi Lombardi'nin aklından belki de böyle şeyler geçiyor... Henüz bilmiyor... Bilmesine de şimdilik olanak yok... Karşıındaki bu küçük hanımın günün birinde "Pannissimo dünyasının kraliçesi" olacağını nasıl bilebilir ki..."¹⁷⁸

¹⁷⁸ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s.55.

Aryanın ikinci kısmı da bittiğinde Arangi, Leyla'ya şöyle söyler: “Bana adresinizi verin. Yarın sizin eve taşınıyorum... Hem zaten bu evde sıkıntıdan patlıyordum... Sizin evde kalabilirim değil mi?”¹⁷⁹ Leyla Gencer “Başımızın üzerinde yeriniz var. Üçe bölünmüş köhne bir köşkte kalıyoruz umarım rahatsız olmazsınız.”¹⁸⁰ Diye cevap verir.

Leyla Gencer, İstanbul Konservatuvarını bitirmeden Arangi ile beraber Ankara'ya gider. Bu serüven ve sebebini Arangi Lombardi'nin ağzından aktarmak doğru olacaktır. “Günün birinde sen benden de ünlü olacaksın Leyla... Yarından başlayarak, on beş gün boyunca beraber çalışacağız. Ondan sonra ne yapacağımıza ilerde karar veririz. Olağanüstü niteliklerin var. Bundan yararlanmalıyız. Leyla, buralarda kalamazsın. Sırası gelince seni İtalya'ya götüreceğim. Scala'nın büyük kapısından içeri gireceksin. Ama önce İstanbul Konservatuvarını terk etmek gerek. Bırak konservatuvarı, korodan ayrıl, benimle Ankara'ya gel. Orada birlikte çalışmayı sürdürürüz.”¹⁸¹

3.7. EVİN İLYASOĞLU- AYLAYI DİNLER MİSİNİZ?

Evin İlyasoğlu'nun kaleme aldığı *Aylayı Dinler misiniz?* romanı, sanat camiasında oldukça önemli bir isim olan keman sanatçısı Ayla Erduran'ın hayatını anlatan önemli biyografik romanlardan biridir. Ayla Erduran'ın yaşamöyküsünü ele alan bu eserde, Ayla'nın müzik dolu yaşamının derinlerine inilir. Onun aşkları, tutkuları, görkemli sahnelerdeki konserleri, tutkuları onun ağzından yazılır ve okuyucuya sunulur.

2002 yılında roman tamamlandığında Ayla Erduran'ın henüz hayatta olması önemli bir noktadır. Romanda yurt dışı gezileri ve tanışılan insanlar bakımından kişi ve mekan sayısı oldukça fazladır. Üstün yetenekli bir çocuk olan ve dört yaşında kemanla tanışıp dersler almaya başlayan Ayla'nın hayatının merkezinde keman tutkusu vardır. Babasının cerrah olmasından dolayı kısıtlı olan vaktinde bir yaştan sonra kendisine yer bulamayan Ayla, katı disipline sahip kuralcı bir annenin de emrinden çıkmamaya çalışır. Henüz çocuk sayılabilecek bir yaşta bu kadar yoğun dersler alması, müzik dalında Avrupa'ya yollanacak ilk kişi olması, yolculuklarında tanıştığı yeni dostları ve değerli müzisyenlerle denk gelişi, beklentilerinin ne kadarını gerçekleştirebildiği kronolojik

¹⁷⁹ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s.55.

¹⁸⁰ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s.55.

¹⁸¹ Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkunun Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s.57.

romanda anlatılır. Özne bu kronoloji anlatılan hayatta ona verilen görevleri yerine getirdiği belirti fakat düşünüldüğü kadar da mutlu bir hayatının olmadığını belirtir. “Dört yaşımdan beri, sahip olduğum değerlerin sorumluluklarını taşıyıp duruyordum. Bazen giderek sırtımın ağırlaştığını, bel kemiğimin bükülmeye başladığını sanıyordum. Hiç de hafif bir yük değildi taşıdığımı. Zaten yaşam boyu çektiğim bel ağrıları, bu yükün izlerini hiç unutturmayacaktı. Evet, hep iyi çalmalıydım, başka çarem yoktu.”¹⁸²

1934 yılında İstanbul’da dünyaya gelen keman sanatçısı Ayla Erduran’ın hayatının anlatıldığı bu biyografik romanda, tarihi detaylara dikkat edilerek, doğruların dışına çıkılmadan çalıştığı önemli isimler ve ailesi de romanda büyük yer kaplar. Türkiye’nin üroloji alanında öncü doktorlarından biri olan Behçet Sabit Erduran ve Kadriye Ali Rıza’nın tek kızıdır. Dört yaşında kemana başlayan Ayla’ya Karl Berger’den ders alır. Dünyanın en ünlü şefleriyle en önemli sahnelerinde yer alan sanatçının hayatının anlatılması konusunda Evin İlyasoğlu büyük bir sorumluluk aldığını belirtir. Onun hayatına dair detayları gerçeklerin dışına çıkmadan romanlaştırdığının altını çizer. “Ayla’nın kişiliğinde yatan çocuksu yönünün yanında, Aslan burcunun özelliği olan kararlı ve yırtıcı yönünü, aşkları ve düşünceleriyle kurduğu romantik dünyasını, kemanına olan sevgisini ve çilelerini şiirselliğe sığınarak yansıtmaya çalıştım. Okurla kahramanı baş başa bırakmak adına, kitabın onun ağzından, birinci tekil kişi yöntemiyle yazdım. Birçok yerde, onun kendine özgü kesik kesik anlatımını ve kendine özgü sözcüklerini korudum. Dolayısıyla tarihsel ve müziksel araştırmalarımı da Ayla’nın ağzından metne kaynaştırdım.”¹⁸³

Üstün yetenekli bir çocuk olarak varlıklı bir ailede dünyaya gelen Ayla, annesinin ve teyzesinin müzikle iç içe olması sebebiyle küçük yaşta müzikle tanışır. Karl Berger kemanla tanışıp, geliştirdiği dönemde tekniğe girmese de onun güzel bir alt yapı oluşturması noktasında önemli isimlerden biridir. On yaşında ilk resitalini veren Ayla küçük yaşlardan itibaren ciddi bir disiplinle bu yolda ilerler. Annesinin hırslı ve meraklı bir kadın oluşu onun bu yolda önünü açan noktalardan biridir çünkü annesi onun için tüm şartları hazırlar ve müzik alanında tanışması gereken birçok isimle tanışmasını sağlar. Lise çağlarına gelmeden yurt dışına çıkar. Paris’te eğitim alan Ayla Erduran, dünyaca ünlü birçok sanatçının karşısında yarışmalara çıkar, konserlere katılır. Aldığı başarılarla

¹⁸² Zeynep Oral, *Leyla Gencer Tutkun’un Romanı*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s.90.

¹⁸³ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 7.

hem ülkemizde hem de dünyada adından söz ettirir. Amerika ve İsviçre’de çalışan Ayla, Avrupa’nın birçok noktasında da turnelere çıkar. Dünyada ve Türkiye’de elde ettiği başarılarla tanınan önemli keman virtüözlerinden biri olan Ayla, 1971 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devlet Sanatçısı unvanını alır. 1973-1990 dönemlerinde İsviçre’de çalışır. Sonrasında hem ailesini kaybetmesi hem de yaşını getirmiş olduğu bazı sebeplerden ötürü konserlere çıkamaz ve ruhani olarak bir çöküş yaşar. Bu ve diğer etkenlerle ekonomik sıkıntılar da yaşamaya başlayan sanatçı ülkesine döner ve burada yeniden ayaklanabilmek için kendisine zaman tanır. Hem sağlık hem de psikolojik olarak kendini daha iyi hisseden sanatçı Türkiye’de yeniden konserlere çıkmaya başlar ve adeta kemanıyla yeniden doğarak müzik camiasına ve “en yakın arkadaşım” dediği kemanıyla sahneler döner.

Romanda onun müziğe başlaması, keman sanatında oldukça ünlü ve donanımlı isimlerle çalışması, annesi ile olan yolcuğu, aile ilişkileri, yurt dışı serüveni, ünlü şeflerle ünlü sahnelerde konserler vermesi, kemanıyla olan ilişkisi, sanat yolculuğunda onun yanında olan isimlere ve Ayla’ya dair daha birçok bilgiye rastlamak mümkündür. Hem sanatçının hayatının okuyucuyla buluşması hem de müzik camiası için önemli bir arşiv olması bakımından *Ayla’yı Dinler misiniz?* romanı edebiyatımız için oldukça önemli eserlerden biridir.

3.7.1.AYLA’YI DİNLER MİSİNİZ? ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR

3.7.1.1 Ayla Erduran

Türkiye’nin önemli keman sanatçılarından biri olan Ayla Erduran’ın hayatının anlatıldığı biyografik roman Ayla’nın evin içinde küçücük bir kızken kemana duyduğu aşkı ve çalışmalarını anlatarak başlar. Varlıklı bir ailenin kızı olan Ayla, oldukça konforlu bir hayat yaşamaktadır. Çevresinde sanata ve bilime yakın birçok insanla büyümüştür. Eski İstanbullular ve Atatürk’ü tanıyan kişiler Ayla’nın hayatının her yerindedir. Ayla, evlerine de sık sık gelen bu konuklara her hafta düzenli olarak keman çalar. Bu adeta onu haftalık cezası gibidir. Keman çalmaya annesi sayesinde başlayan Ayla, sevse bile kalabalıkta gerilmektedir. Annesinin onu geren bakışları ve söylemleri ile iyice stres yapan küçük kız bu günlerde evde annesiyle köşe kapmaca oynar. Ayla, annesinin gözetiminde sık sık keman derslerini sürdürür. “Omzumu düz tutmalıyım. Dik durmalıyım. Olmadı, hala bir omzum ötekinden yüksek duruyor. Tam düzeltiyorum,

yürümeye başlayınca bozuluyor. Bu apartman, uzun bir vapur gibi, bir ucundan öbür ucuna yürüyüp salona varıncaya kadar düşüyor omzum.”¹⁸⁴ Ayla’nın annesinin soğuk ve kuralcı yaklaşımının yanında babası oldukça sıcakkanlı ve sevecen bir adamdır. İşinde oldukça başarılı bir doktordur. Mesleğine aşıktır. Kızının gelişimi için elinden gelen her şeyi yapar. Onunla samimi bir iletişimi vardır. Ayla için babası, annesinin baskısından ve yoğun kalabalıktan uzaklaşıp sığınabileceği bir limandır. “ Bir köşede sessizce oturan babamı görüyorum. Gülümseyerek bakıyor bana, ‘ Hadi git, kurtar kendini’ der gibi, sıcacık. ”¹⁸⁵

Ayla babasına aşık bir kız çocuğudur. Annesinin baskıcı karakterinin yanında babasının pamuk gibi kalbini ve sıcacık bakışlarını hiç unutamaz. Ordinaryüs profesör, ürolog olan Behçet Sabit Erduran işine karşı da sevgiyle dolu bir adamdır. Meslek tutkusu onun için oldukça önemlidir. Ayla özellikle evdeki gözlemlerini anlatırken babasının ameliyat günlerinde ne kadar heyecanlı olduğundan söz eder: “ Babam sürekli yaptığı ameliyatlari anlatırdı. Sabah ameliyata giderken sahneye çıkacak bir sanatçı gibi sıkıntılar yaşırdı. Herhalde bir şey yemek istemez, bir an önce ameliyathanedeki hastalarına kavuşma telaşında olurdu sabahları annemin hep aynı ses tonuyla bağırıp çağırmasına uyanırdım: ‘Behçet, kahvaltısız evden çıkılmaz!’ ”¹⁸⁶ Ayla babasının sevgisini yedi yaşına kadar gösterdiğini sonra hiç dışarı vurmadığını ve kalbinden sevdiğini söyler.

Eski Taksim Bahçesi’nde, Ceylan apartmanında zengin bir yaşam tarzına sahip ailenin küçük kızı... Babası çok başarılı bir doktor, annesi ise onun gibi müzik geçmişine sahip, güzel, alımlı, kuralcı ve hırslı bir kadındır. Annesi onun bir mucize olduğunu düşünür bu yüzden hata yapmasını kabul etmez ve özellikle Pazar günleri konuklara parçalarını çalacağı zaman uzun uzun tembihler: “Bak bu çalacağın Mozart konçertosunda hiç ama hiç şaşırmayacaksın. Şaşıırırsan çok ama çok kötü bir şey yapmış olursun. ” ¹⁸⁷

Ayla Erduran normal bir çocuk sevgisi görmediğini ve ödül almadığını belirtir. Güzel kıyafetleri sevdiğini fakat konserler dışında asla böyle kıyafetler hazırlanmadığını ve giyemediğini söyler. Çocukluğu ve ilk gençlik yıllarını annesi ve onun kuralları

¹⁸⁴ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.11.

¹⁸⁵ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.12.

¹⁸⁶ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.12.

¹⁸⁷ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 13.

çevresinde yaşamıştır. Hayatı adeta bir ustanın ördüğü muntazam duvarlarla çevrili gibidir. Onun ödülü annesinin bebeklerine elbise alıp onlara iyi davranmasıdır. Bu Ayla için çaresizce ödül olarak kabul edilir.

1934 yılında annesi otuz üç, babası kırk yaşındayken Süreyya Paşa Apartmanı'nda dünyaya gelir. Zorlu bir hamilelik sonunda dünyaya gelen Ayla, bu noktada da ailesi için oldukça değerlidir. Doğumdan sırasında komşuları Samiha Hanımannesinin yanından bir dakika bile ayrılmamıştır. Bu olayın trajik de bir dönüşü olur: “ Doğumum sırasında apartman komşumuz Samiha Hanım annemin yanındaymış. Ne rastlantıdır ki annemin ölümü sırasında da, İsviçre'deki evimde benim yanımdaydı Samiha Hanım. ”¹⁸⁸

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ailelerin çocuklarına, özellikle kız çocuklarına, enstrüman çaldırırılar. Ayla Erduran'ın annesi ve teyzesi de bu konuda yetenekli ve güçlü kadınlardır. Nuriye teyzesi piyano çalarken annesi keman çalan Ayla yeteneğini ailesinden de alır. Annesi ve teyzesi sayesinde müzikle iç içe büyüyen Ayla, evde sürekli bir müzik sesi olduğunu ve bu yüzden komşuların sık sık söylendiklerini belirtir. Ayla için evdeki bu ses büyüleyicidir ve onun dünyasının merkezindedir. “ Evimizde müziksi dakika yok. Annem teyzemle birlikte çalışıyor. Hep tempo kavgası oluyor. Ne de olsa solfej molfej gibi teknik bilgileri yok. Ama her şeyi çalışıyorlar. Mesela Franc'ın Sonat'ı! Beethoven'in keman konçertosu! Biri piyanoda, biri kemanda. Annem, Beethoven dolu dolu tınlasın diye gidip banyoda çalışıyor. Duvarlara yansıyan ses, daha güzel büyüyormuş orada. Komşular da illallah diyorlar annemden. Apartman boşluğunda daha büyüyerek yayılan kemanı saatlerce dinlemek bir felaket olsa gerek.”¹⁸⁹

Ayla Erduran, Karl Berger'den keman dersi almaktadır. Birebir Berger ile iletişim ve bağ kurmak istese de Ayla, annesinin ördüğü duvarları yıkamaz. “Bazen de sevecen, içten gözlerle bakıyor. Belki de acıyor! Hatta bir kez müzikçe konuşmayı bırakıp çocukça bir masalla açıklamıştı Mozart'ın fa majör sonatını. Kırmızı Başlıklı Kız ile Kurt masalını, sonattaki çeşitlemelere örnek vermişti. Yine de beni bir birey olarak görmüyordu. Aramızda annem vardı zaten. Ders bitince anneme dönüp Fransızca konuşuyor, uzun uzun anlatıyor, annem de ona göre bir şeyler söylüyordu. Bana hiçbir şey söylemiyordu.”¹⁹⁰

¹⁸⁸ Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.14

¹⁸⁹ Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.15

¹⁹⁰ Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.33.

1944 yılında Ayla'nın hayatını etkileyen bir değişim yaşanır. Karar verilir ve Ayla'nın üstün yetenekli olduğu söylenir. Hocası Berger, üstün yetenekli olduğunu kabul eder fakat yurt dışı fikrine sıcak bakmaz. O dönem İdil- Suna için hazırlanan“ Harika Çocuk Yasası” henüz çıkmaz. Döviz sınavları ve bir takım mülakatlar uygulanır. Annesi bu konuda bir çalışma planı hazırlar ve Ankara'da otel odasında sürekli Ayla'yı çalıştırır. Ankara Palas Oteli'nde Prelüd Allegro ve Francesco Veraci'nin sonatlarına hazırlanır. Piyanoda ise Mithat Fenmen ona yardımcı olacaktır. Sınav günü gelir ve Ayla sınıksız örülmüş saçlarıyla sahneye çıkar. Tıklım tıklım dolu olan salonda düzenlenen sınavı geçen Ayla o dönemde müzik dalında Avrupa'ya yollanacak ilk öğrenci olur. Ayla o dönemler on yaşına yeni girmiştir. Yurt dışı girişimleri sırasında bunu doğru bulmayan Berger iler annesi arasında büyük bir kavga yaşanır.. Berger Ayla'nın orası için henüz hazır olmadığını belirtir. Fakat annesi onu dinlemeyip Berger'e kafa tutuyor. Tartışmaların sürdüğü sırada Berger adeta annesini susturmak ister gibi kemanı eline alıp Bach'ın Adagio'sunu çalar. Teknikten hiç söz etmeyen Berger, burada teknik bilgilerini konuşturur. Ama Ayla'nın sonradan öğrendiği kadarıyla Berger'in çok sert bir hocayla çileli bir teknik çalışmadan sonra “teknik” kelimesini ağzına almadığını öğrenir.

Ayla, kendini yeterince güzel bulmaz. Bu yüzden de küçükken kendini kemana adar. Çevresindeki herkes ona göre çok güzeldir. Kendisini çirkin ördek yavrusuna benzetir. Saçları çok uzundu fakat annesi onları sıkı sıkı örmeden bırakmazdı. “ Böylece tek yönüm, çok güzel keman çalmak olmalıydı. Güzel giysilere bayılıyordum. Sahnedeki artistlerin hep şık ve parlak giysileri vardı. Belki sahneye çıkma fırsatıyla, ben de güzel bir kılıkta, daha güzel görünebilirdi. ”¹⁹¹

1946 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu yararına bir konser daha düzenlenir. Ayla yine oldukça heyecanlıdır. Perde arkadaşından gördüğü kalabalık onu strese sokar. Kalabalık dışında annesinin Berger ile kavga etmesi ve Berger'in bu etkinliğe katılmaması da onu olumsuz etkiler. Ayla seneler sonra Berger'in “Hazır olmadan sahneye çıkma!” sözüyle aslında Berger'in sahne korkusunu kendisine yansıttığını düşünür. Annesi ve Berger dışında o ekipte keyifle çalıştığı, piyanosuyla onun yanından ayrılmayan ismi Ferdi Statzer'dir. Şeker, pedagoji bilen bir hocadır. Ferdi Statzer ile on yaşından otuz beş yaşına kadar beraber çalışır.

¹⁹¹ Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 37.

Ayla, dört yaşından beri Jacques Thibaud'a aşıktır. Annesi ile Paris' e gittiğinde Thibaud'u bulur fakat Ayla'yı tanıştırmaz. Bu okulda herkes onu izlemektedir. Küçük, sevimli başarılı bir Türk... Paris Ulusa Konservatuvarı'na yazılan Ayla, annesiyle bir otelde kalır. İlk kez kendi yaşlılarıyla paylaşımda bulunacağı bir yere gider. Bu onu kendi dünyasından az da olsa uzaklaştırır. Ayla bu dönemden "hayatının en heyecanlı dönemi" diye bahseder. "Hiç heyecanlı olmayan bir insan bile burada heyecanlanır. Zaten yanlış psikolojiyle büyütülmüşüm: ' Konukların önünde sakın hata yapma! Sahnede yanlış bir şey yaparsan çok fena bir şey olur! Kasılıp kalırsın sonunda.' ”¹⁹²

Ayla, küçük yaşlardan beri omuzlarında çok ağır yükler olduğunu söyler. Yarışmalar, çalışmalar, birincilikler, kontenjan stresi... On beş yaşında kariyerine minik minik başlamaya başlar. Onun için hem çok besleyici hem de yorucu bir yaşamdır. Ayla Paris'te sınavı geçemez ve bir süre daha hazırlık okumak zorunda kalır. Bu sırada İstanbul' a giderler fakat annesi Benedetti'yi bulur ve o yaz onlarla gelip Ayla'ya ders vermesini ister. O Ayaz Benedetti Ayla'ya ders verir.

1950'de Ayla, annesi ve birkaç arkadaşı Amerika'ya gider. Ayla, New York limanına ulaştığında hiç sevmeyiz. Aynı duyguyu Paris'te yaşayan Ayla oradan ayrılırken ağlar. O yüzden bu hissin geçici olduğuna kendini inandırmak ister. Amerika'da yaşamak için her türlü imkanı hazırdır. İvan Galamian'da ders almaya başlar. Annesi her zaman olduğu gibi müzik çevresini ayarlamıştır ve hocasına da yakın bir ev kiralayarak o camiadan ayrılmadan Amerika serüvenine başlarlar. Bu noktada Ayla'nın annesinin fedakarlığı oldukça dikkat çekicidir. Belki de annesi kendi yaşayamadığı hayatı kızının yaşamasını istediği için de bu kadar çaba gösterir. Ayla Annesinin kendisiyle ne kadar ilgilendiğini şu sözleriyle anlatır: “ Geceleri geç yatamazdım. Yeme- içme dengemin korunması çok önemliydi. Annem dengeli beslenmem için uğraşıyordu. Annem adeta kendini paralıyordu: çarşıya gidip alışveriş yapıyor, yemek pişiriyor, benim giysilerimi seçip alıyor, yıkıyor, ütölüyordu. Çalışırken mutlaka çevremde bir yerde beni dinliyordu. Gelişmemi adım adım izliyordu. ”¹⁹³ Ayla ve annesi Amerika'daki apartmanda yaşarken sürekli bir keman sesi duyarlar. Bir gün merak edip kapıyı çalarlar. Karşılarına çıkan kişi 1915'ten 1930'a kadar dünyanın en önemli kemancılarından biri olan Max Rosen'dir. O

¹⁹² Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.43.

¹⁹³ Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 61.

karşılaşmadan sonra Rosen’de Ayla’yı dinleyip hayran kalır ve bir süre çalışmalarında ona yardımcı olur.

Amerika’dan ayrıldıktan sekiz sene sonra Ayla, Kanada’da bir turneye çıkar. O sırada Amerika’ya geçer ve eski dostlarını görür. Max’a ulaşmak istediğinde ise onu ölüm haberini alarak sarsılır. New York’ta annesi kendine iş edinir ve burada dayısı Jean Bapdiste’yi bulur. Büyük bir mirasa sahip olan fakat zamanla onu kaybeden Jean oldukça kötü haldedir. Ayla, annesi ve teyzesi onu hemen hastaneye kaldırarak bakımını üstlenirler. Bu tesadüfi karşılaşma aslında Ayla için bir yeniliği de beraberinde getirir. Jean dayının kaybettiği mirastan bir miktar para kaldığı anlaşılır ve Jean parayı ölmeden önce onlara miras olarak bölüştürür. Bu Ayla’nın hayallerine giden yolda bir kapıyı aralamıştır. Ayla küçüklükten bu yana sanatçısının öyküsünü ve adını taşıya bir Stradivarius’a sahip olmak ister. Bunun meslek hayatında getirisi olacağını bilen ailesi onun bu hedefi için destek olur ve paranın üzerini tamamlayarak ona bir Stradivarius arayışına girerler. Sonunda 1710 yapımı adı ‘The Roederer’ olan stradivarius ile tanışır ve ona aşık olur. Onu eline aldığı anda bütünleştiğini hisseden Ayla aradığını bulur. “ Benim kemanım ‘The Roederer’ , hayatımın, meslek yaşamımın en yakın arkadaşı oldu. Bütün konserlerimde benime beraber dünyayı dolaştı. Beraber çaldık, beraber yattık, beraber coştuk. Ondan daha yakın bir sırdaşım olamazdı. Kırk yıla yakın bedenimin, soluğumun bir parçası olmuştu. O kadar çok sahneyi paylaşmıştık ki onunla... Kemanımın her zaman bir şeyler eklediğine inandım. Her büyük başarımda kemanımın payını hiç unutmayacaktım. Çalgımıza karşı sorumluluğumuz vardır. Yüzlerce yılı taşıyoruz arkamızda. Ona iyi bakmalıyız. İçitmemeliyiz. Sonrası için miras bırakıyoruz.”¹⁹⁴

1951-1955 yılları arasında Amerika’da yaşayan Ayla sonrasında babasının ısrarı üzerine Avrupa’ya geçer ve orada Kraliçe Elizabeth Yarışmasına katılır. Hocaları henüz erken olduğunu düşünse de sınavın ilk aşamasını geçen Ayla ikinci aşamada elenir. Finalistler arasında yer bulacağı düşünülen Ayla eserin son kısmındaki minik bir hatadan dolayı kaybeder. Fakat yıllar sonra verdiği röportajlarda pişman olmadığını hatta böylesi büyük yarışmaların ona büyük katkıları olduğunu belirtir. Yarışmada jüri olan David

¹⁹⁴ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.76.

Oistrokh ile tanışma fırsatı yakalaması buna en büyük örnektir. Çünkü David Oistrakh, Ayla'nın performansını çok beğenir ve onu çalıştırmayı teklif eder.

1957 yılında Ayla, Moskova'ya gitmeye hazırlanır. Burada uzun zamandır hayalini kurduğu dersleri almaya başlayacaktır. Oistrakh, Ayla için oldukça önemlidir çünkü onunla aralarında oldukça samimi bir bağ vardır. Hocasını ailesinden biri gibi görmektedir. Dönemde müzik camiası için önemli olan üç başkent vardır bunlar: Paris, New York, Moskova. Ayla buralarda hem ders alıp hem de çalışma imkânı yakalayan önemli isimlerden biridir.

Ayla daha Varşova'ya doğru yola çıkar. Burada Wieniawsky Yarışması'na katılır. Burada büyük bir başarı elde eder ve ilk altının içine girer. Aldığı para ödülü ile hatıra olarak bir 18.yüzyıl tablosu alırlar. Ayla, Wieniawsky ile keman konusundaki başarısını kanıtlamış olur. Çocukluğundan beri taşıdığı sorumluluk ve şans zincirine bir yenisini daha ekler. 1958 yılında Menderes ve babası sayesinde bir dileği daha gerçekleşir ve çalışmaya devam etmek istediği hocası Oistrakh'ın yanına Moskova'ya gider. İlk defa annesi olmadan bir yolculuğa çıkan Ayla kendini eksik hisseder. Limanda annesi ile vedalaşırken onun ellerini sıkı sıkı tutar ve bırakamaz. Fakat annesi artık Ayla'nın kendi ayakları üzerinde durabileceğini bildiği için onu bırakır. Ayla Rusya'yı çok sevdiği için bu yolculuğun sonunun mutluluğa varacağını bildiği için kendini toparlar. Orada düzenlenen bir yarışmaya daha katılır burada piyanist Van Cliburn ile tanışır. Birkaç gün konuştuktan sonra Van, önemli bir davete Ayla'yı davet eder.

Ayla geçen zamanla beraber yoğun bir turne temposuna çıkar. Güney Amerika, Avrupa'nın birçok kenti, Kanada, Hindistan, Rusya, Afrika gibi birçok noktada konser düzenlemiştir.” Uçaklar, trenler, otel odaları... Değişik elçilikler, değişik sahneler, değişik dinleyiciler... Tek değişmeyen şey, yanı başımdaki Stradivarius'um. Onunla dertleniyorum, seviniyorum, hüzünleniyorum. ”¹⁹⁵ 1958 yılında Ulvi Cemal Erkin'in konçertosunu çalar. 1959 yılında Guy Fallot ile çalışmaya başlar. Aralarında keyifli bir dostluk başlar. Guy,çello çalar Ayla keman... Bu birliktelikten güzel programlar çıkarırlar. “İnsan saygı duyduğu kişiyle birlikte daha güzel çalar. Guy'den çok şey kapıyordum. Birlikte müzik yapmanın tadına varıyorduk. Müziğin ötesinde, kalbimizden

¹⁹⁵ Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.147.

yükselen duygular ise Kanada'nın soğuk rüzgârlarında uçuşarak savrulmaya mahkûmdu.”¹⁹⁶

1963 yılında Kanada turnesinden gelen para ile Paris'te ev kiralar. Kafasını toplamak ister çünkü ayla o sene aşk acısı çekmektedir. Ayla aşk hayatıyla ilgili şunları söyler: “Hayatımda hiç aşık olmadığım bir dönem hatırlamıyorum ki! Üstelik çok derin ve müthiş fırtınalı oluyordu benim aşklarım. Her biri ateşli bir hastalık gibi seyrediyordu. Her seferinde büyük bir tutkuyla bağlanıyordum. Her ayrılıştta da o ölçüde büyük kırgınlıklar yaşıyordum. Bu etkiler bana bazen çok güzel çaldırıyordu, yoğun aşkın tutkusu yansıyor yorumuma. Bazen de kırgınlıklarımın hüznünü çalıyordu kemanım.”

¹⁹⁷Ortadoğu ve Anadolu'nun birçok noktasında konserler veren Ayla, 1963 yılında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasında konser düzenler. Mithat Fenmen ile ilk resitalini vermek için Londra'ya giderler. Orada “Harriet Cohen-Olga Verney” ödülünü alır. Johannes Brahms ve Albert Hall ile verdiği konse BBC radyolarında yayınlanır. 1970 yılında Ludwing van Beethoven Ödülü'nü kazanır. 1971'de ise Türkiye Cumhuriyeti Devlet Sanatçısı unvanını alır. Günümüzden pek çok ünlü sanatçıyı yetiştiren Ayla Erduran, 1973-1990 yılları arasında İsviçre'deki Conservatoire Populaire'de öğretmenlik yapar.

1973 yılında birlikte büyüdüğü ve çok sevdiği teyzesini ve Meyla'yı kaybeder. Yoğun turne temposunun içinde bu Ayla'yı oldukça derinden yaralar. Onlardan trajik bir şekilde ayrılmak, anne ve babasının üzüntüsünü görmek onu üzer. Çok sevdiği Meyla'nın köpeği onlardır. O da birkaç sene sonra ölünce Ayla onlardan kalan tek emanetin gidişine dayanamaz. Birkaç gün aradan sonra turnesine kalbinde derin üzüntüyle devam eder.

Ayla tüneler sonrası 1980'de yeniden Türkiye'ye döner. Bu dönemde annesi ve babası gribe yakalanır. Ayla'nın İsviçre'ye gitmesi gerekir fakat babası bu sefer gitmemesini söyler. Artık zamanının dolduğunu söyler ve Allah'a canını alması için dua eder. Ayla ise babasına böyle bir dua ettiği için kızar. İş disiplinini bozmaz ve konsere gider. Bir hafta sonra babasının komada olduğu haberi gelir. Ayla hemen döner babasını görür. Fakat babası 12 Eylül 1980 tarihinde hayata veda eder. Bu Ayla için büyük bir

¹⁹⁶ Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.115.

¹⁹⁷ Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.141.

yıkım olur. Ayla bir zaman sonra İsviçre’ye döner. Fakat annesinin kötü olduğu haberini alır ve onu da yanına almak için ülkeye döner. Döndüğünde annesinin akli dengesini yitirdiğini görür ve çok üzülür. Onu hemen evine götürür. Orada yeni bir başlangıç yapmak için annesiyle uzun uzun konuşur. Bu arada İsviçre’de iki okulda öğretmenlik yapar. Fakat bir yandan da annesinin sağlık durumu onu yorar ve artık altından kalkamamaya başlar. Annesinin durumu ciddileşmeye başlar zaman zaman Ayla’yı bile tanımaz. Evden kaçır. Ayla onu almaya geldiğinde tanımadığını söyleyerek şikâyet etmeye çalışır. Bu karmaşa ve zorlu günlerden sonra 27 Temmuz 1985’te annesi Kadriye Ali Rıza Erduran yaşama veda eder. “Artık yapayalnızdım. Ama önümdeki yaşamı sürdürmeliydim. Sağlam olmam ve yine annemden öğrendiğim gibi, yürekli olmam gerekiyordu.”¹⁹⁸

1988’te dadısı Renee’yi yeniden bulur. Bu onun için adeta bir umut olur. 1990’da onu İstanbul’a yanına alır. Dadısı orada akrabalarından birkaçı ile denk gelir. Ayla, Dadısının mutlu olduğunu görünce dünyalar onun olur. Dadısının varlığı ona hep güven verir. 1990 yılında vefat eden dadısının Guadeloupe’a götürülmesi için elinden geleni yaparak ona olan borclarını ödemek ister.

Ayla artık yorulduğunu fark eder. 1985 yılında annesinin de ölümünden sonra artık enerjisinin olmadığını fark eder. İsviçre’deki hastane borçları, İstanbul’daki evin kirası ve faturaları derken içinden çıkılamaz bir ekonomik sıkıntıya girer. Hem ekonomisini hem de sağlığını koruyabilmek için müziğe ihtiyacı vardır. Bunun için yeni konser etkinlikleri almak ister. 1987’de konser programı hareketlenmeye başlar. Konserlerde dikkat çeken tek şey Ayla’nın dağınık görünümüdür. 1999 yılında konseri dinleyen Fazıl Say şunları söyle: “Sahneye çıktığında dağınık görünüyordu. Tedirginlik yarattı bende. Dikkatle bakıyordum... Orkestra, hafifçe başladı. Sonra Erduran’dan ilk beş nota... Ne notası? İlk beş haykırış ya da beş çığlık! Yaşamak diye yüksele beş alev dili! Hüznün, inat, aşk, ölüm, cesaret, korku, her şeyi içeren beş konçerto! Do, re, la, si faaaa...”¹⁹⁹

On yeni yıl sonra tüm düzenini bozarak İstanbul’a döner. Annesini ve İsviçre’yi artık bırakma zamanı gelmiştir. Ayla eski sakinliğini, kemanını, memleketini özler. Artık

¹⁹⁸ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.240.

¹⁹⁹ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.251.

eskisi gibi güvende olduğu yerde sadece kemanını çalmak ister. 1989 yılında kesin dönüşten sonra onun en büyük destekçisi Sevim Özsoy olur onu yeni insanlarla tanıştırtıp yeniden o çevreye adapte olmasını sağlar. 1990'lı yılları ilk döneminde borçlarını halletmeye başlasa da yine de ekonomik sıkıntıdan çıkamayan Ayla, alkol sorununu da çözemez. İncecik bedeni değişime uğrar. Bu değişimler de Ayla'yı zorlar. 13 Ekim 1990'da bir konser düzenlenir fakat Ayla kendini iyi hissetmez. Yine de sahneye çıkar fakat işlerin yolunda olmadığını anlar. Elleri ve bacakları titrer. Piyanistiyle bakışır adeta sessizce ondan yardım ister. Bir mola rica eder ve sahne arkasına geçer. Sonrasında yeniden sahneye çıkar fakat ayakta duramaz ve sahneyi terk etmek zorunda kalır. Doktor kontrolleri sonrasında beyninde kılcal damarlarda kanamalar olduğu anlaşılır. Fakat Ayla pes etmez ve sahnelere veda etmek istemez bir süre daha.

Kitabın son bölümlerinden olan *Stradivarius'a Veda, Guarnerius'a Merhaba* bölümünde artık Ayla'nın yavaş yavaş biricik dostu kemanına ve müziğe olan vedası anlatılır. Artık Ayla yoklukla baş etmekte güçlük çeker. En son şeydir onu satma düşüncesi fakat başka çaresi olmadığını fark eder. Hem değeri duyuldukça çalınma riski de oldukça fazladır. Sonunda o kararı alır ve satar. Bu en zor vedalarından biridir. 1994 yılında ondan ayrılır. Sonrasında onu motive edecek bir gelişme yaşanır ve Ayla Guarnerius isimli bir keman satın alır. Onunla tanışmadan ve ona alışmadan çalmak istemez. Ona zamanla alışır ve artık yeni bir başlangıç yapmaya karar verir. Bu adeta bir uyanıştır. Türkiye için yeni eserlerle yeni konserlerde izleyicilerle buluşmak ister ve kısa süre sonra Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nda çalmaya başlar. Artık Ayla ülkesindedir ve eski neşesine, müziğine yeniden dönmüştür. Kitabın son bölümden Ayla'nın ülkesindeki yeniden doğuşu anlatılır. Bu doğuşu onun kelimeleriyle aktararak bölümü sonlandırmak en doğrusu olacaktır. “ Türkiye'ye döndüğümde beri doğaya kavuşmanın da mutluluğunu yakalamıştım. Yürüyüş yapmak, açık havada oylanmak, denizi göğü seyretmek ve yazları İdil, Ayşegül gibi dostlarımla Akdeniz'de tekne gezilerine çıkmak, saatlerce yüzebilmek harika şeyler. Onca yıl odalarda kapanıp çalışmışım, der vermişim; havayı doğayı unutmuşum. Şimdi güneşe yüzümü çevirip derin derin soluk alıyorum açık havada. Dünyanın dört bir yanından gelip giden eski

dostlarımla, ben yaşıyorum, evim yaşıyor. Eski espri gücüm, neşem geri gelmiş.”²⁰⁰
“Kulis karanlıksa, sahne aydınlıktı. Ölüm karanlıksa, sonrası aydınlıktı...”²⁰¹

3.7.1.2. Büyükanne/ Dadı Rene Alexi Frere

Ayla Erduran hayatındaki önemli kadınlardan biri de büyükannesidir. Ayla doğmadan iki sene önce hayatını kaybetmiştir. Büyükannesi, aşkı uğruna gelenek ve göreneklerini, ailesini, toprağını bırakarak kaçar. Ayla bu kadına hem büyük bir özlem duyar hem de onun hayatının bu karmaşık kısımları ondan dinlemek, görmek ister. Büyükannesinin ölümünden sonra diğer aile büyükleri onun Büyükada’daki evini ve özellikle bozman istemezler. Ayla o eve ve o odaya girdiğinde büyükannesiyle konuşuyormuş gibi hisseder. Fakat odadaki naftalin kokusu ona ölümü hatırlanır. Bu noktada devreye nenesi girer. Hemen pencereleri açar. Bahçedeki çam ağaçlarının kokusunu odaya alır.

Ayla, nenesinin onu çok iyi tanıdığını bu yüzden aralarında kutsal bir bağın olduğunu söyler. Hayal dünyasını geliştiren kişidir. Üç yaşına geldiğinde Rene gelir ve Ayla’nın hayatı değişmeye başlar. Ayla Rene’yi şöyle anlatır: “ Çikolata renkli neneciğim. Müthiş bir vücuda sahipti: Uzun bacaklı, iri göğüslü, kadınsı kalçalı, incecik belli. Güzeller güzeli. Çok da şık giyiniyordu: Parlak etekler, çiçekli bluzlar ve başında hep yaldızlı bir örtü. Bu örtü, türban şeklindeydi ve her zaman saçını sıkı sıkı gizlerdi. Bazen arkadan bir fiyonk yapardı, bazen ucunu çevirip çevresine dolardı başının. İyi de ben onun saçını çok merak ediyordum. Aynı odada yatıyorduk. Gece bile türbanı çıkarmıyordu. Ya türbanın altındaki saçlar, onlar nasıldı acaba? ”²⁰² Dadı Rene Alexi Frere, 1916 yılında Guadeloup’ta doğmuştur.. Annesi kardeşine hamileyken bebekle beraber hayatını kaybeder. Babası başka bir kadınla evlenerek altı çocuk daha yapar. Büyükannesi dayanamaz ve Rene’yi yanına alır. Rene ve büyükannesi o dönemlerdeki en büyük kasırgalardan birine tanık olup, salgın hastalık ve yoksulluğu görür. Rene küçük bir kızken adaya bir Fransız profesör gelir. Rene ile çocukları çok iyi anlaşılan Prof. Guoin, küçük kızın hikayesini duyunca çok üzülür ve onu da kendi ailesiyle beraber Fransa’ya götürmek ister. Ailesinden de izin alınca minik Rene’yi alır ve dönerler. Sonrasın da görev için Türkiye’ye gelirler. Rene İstanbul’a aşık olur. Kendisini bu topraklara ait

²⁰⁰ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.273.

²⁰¹ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.280.

²⁰² Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 227.

hisseder. Gouin ailesi artık ülkelerine dönmek ister bu sırada Renee on sekiz yaşına girer. O Fransa'ya dönmek istemediği için Fransız konsolosluğuna sığınarak İstanbul'dan gitmek istemez. Bu sırada Ayla'nın babası, onun Fransızca öğrenmesi için konsolosluğa ilan bırakır. O sıralar denk gelmeleri üzerine de Ayla'nın hayatını derinden etkileyen Renee ile yolları kesişir.

Renee mükemmel bir müzik kulağına sahiptir. Derin ve gizemli tarafının dışında asla enerjisi bitmeye bir kadın daha vardır. Ayla dadısının bu enerjisine hayrandır. Renee'nin ciddi flörtleri olmasa bile başından talihsiz bir aşk geçer. Alman bir öğretmen ona aşık olur. Fakat gencin annesi Renee'yi istemez ve ayrılması için İnci'nin üzerine yemin ettirir. Alman öğretmen annesi vefat ettikten sonra bile mektup yazarken Renee o kadar dinine bağlıdır ki bir kez olsun cevap vermez. Renee ve Ayla'nın arası oldukça iyidir. Sürekli yürüyüşlere çıkarlar ve Renee ibadet için klişeye giderken Ayla'yı da götürür. Onu içeri alma da Ayla zorla içeri girerek yaptığı her şeyi fark edilene kadar taklit eder.

Renee, güzel dans eden, coşkulu, heyecanlı ve sanatın birçok alanında doğuştan yetenekli bir kadındır. Dans etmeyi ve evde şarkılar söylemeyi sever. Renee'nin tek sorunu Alya'nın annesi ile anlaşamamasıdır. Kavgalarından bir o kadar şiddetlidir ki Renee'nin gitmesine sebep olur. Ayla dadısına kendisini bırakıp bırakmayacağını sorar. Dadısı hayır dese de onu bırakıp vedalaşmadan gider. Bu Ayla'yı çok üzer. Kendisini aldatılmış gibi hisseder. Onun ülkesine dönüp mutlu olamadığı, Paris'e döndüğünü öğrenir. Ayla için dadısının yeri oldukça önemlidir. Ona ait anlatıldığı bölümü Ayla Erduran'ın cümleleriyle vermek duyguyu bozmamak adına daha uygun olacaktır. “ Onu yıllar sonra tekrar bulacaktım ve ölümüne dek hiç bırakmayacaktım. Hatta doğduğu toraklara, Guadeloupe'a bile gidecek, onun bin kişilik ailesinden birileriyle de tanışacaktım. Dadım, kalbimin derinliklerindeki yerini, yaşamım boyunca koruyacaktı.”²⁰³

Annesi, teyzesi, teyzesinin kızı Melda, dadısı ve babasıyla aynı evde yaşayan Ayla, konuşurken farklı bir vurgulamasının olduğunu anlatır. Birçok dilin konuşulduğu evde annesi ve teyzesi Girit Türkçesi ile konuşur. Dadısı ile Fransızca konuşur fakat onun da doğru bir Fransızca olmadığını belirtir. Sadece keman çalmasıyla ilgilendikleri için

²⁰³ Evin İlyasoğlu, “*Ayla'yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.30.

ailesinin ne sağıyla ne de konuşamamasıyla ilgilendiklerini söyler. Ailenin Ayla Erduran'da ilgilendiği tek şey onun keman çalması konusudur.

Evde verilen bir davette Ayla ve Annesi misafirlere Bach'ın konçertosunu çalarlar. Annesi her zamanki gibi Ayla'yı yanlış yapmaması konusunda uyarır fakat bu sefer kendisi titreyip ayak uyduramamaya başlar. Ayla o an çok mutlu olur ve şunları söyler: “ Oh olsun, ben ondan farklıyım, rahat rahat çalışıyorum. Kolay mı zannediyor bu işi! Beni sürekli baskı altında tutuyor. ‘ Herkesin içinde çok dikkatli çalmalısın, çalışmalısın, yanlış yapmamalısın’ diyordu. Ama kendisi neredeyse yanlış bile çalıyor.”

204

3.7.1.3. Kadriye Hanım/ Nuriye Teyze

Ailesi çeşitli uluslardan gelen Kamuran ve Nuriye kardeşler, çok ırk ve çok din karışımı olan bir aileden gelirler. Annesi ve teyzesi ilk Robert Kolejine daha sonra da Dame de Sion'a gider. Ayla Erduran'ın annesi Kamuran Hanım orada biraz İngilizce öğrenip ayrılır. Hedefi Amerika'ya gidip orada yaşamak ve sanatını orada icra etmektir. O dönemlerde Sadullah Evrenoszade ile evlenir fakat birkaç yıl sonra anlaşamadıkları için boşanırlar. Sonrasında tutkulu bir aşkla Kamuran Hanım ve Behçet Bey tanışıp bir süre görüştüktan sonra evlilik kararı alırlar.

Annesi Kamuran Hanım, Ayla'nın müziğiyle iç içedir. Bu konuda fazlasıyla kontrolcü bir kadındır. Kamuran Hanım'ı ele aldığımız bu başlıkta Ayla Erduran ve annesinin arasındaki bağı, Ayla'nın ifadeleriyle ele almak doğru olacaktır. “ Annem çok içinde müziğimin. Annem çok içimde benim. Benim ruhum olup birlikte kemana ses veriyor.”²⁰⁵

Annesinin yoğun çalışmalarıyla kemana başlayan Ayla, keman eğitimi ve diğer birçok noktada annesinin gözetimi altındadır. Kadriye Hanım, güzelliğiyle ve yeteneğiyle o dönemde herkesi kendine hayran bırakan bir kadındır. Ayla annesinin güzelliğini şöyle anlatır: “ Annem, siyah saçlarını ensesinden sımsıkı toplamış. Uzun boyu, uzun boynu, üzüm karası gözleri, aslında gür olup yay gibi inceltilmiş kaşları ve bembeyaz teni ile sıcak yaz gününe ıtır katıyor. Bedeninin tüm hatlarını belli eden beyaz puantiyeli lacivert

²⁰⁴ Evlin İlyasoğlu, “Ayla'yı Dinler misiniz? , İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.23

²⁰⁵ Evlin İlyasoğlu, “Ayla'yı Dinler misiniz? , İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.28.

markizet giysi, omuzlarında vatkarlarla dikleştirilmiş. Dekoltesi, diri göğüslerini cesaretle sergiliyor. Koca kenarlı şapkasını da başına taktı mı, sokağa çıkmaya hazırız.”²⁰⁶

Zeki Üngör ile kemana başlayan Kamuran Hanım, ablasını da ikna ederek Avrupa’nın müzik merkezi Viyana’ya giderler. Kamuran Viyana’nın en önemli keman hocası Arnold Rose’yi bulur. Kamuran’ı dinleyen Arnold kendisinin değil ama bir öğrencisinin ona ders verebileceğini söyler. Bunu hazmedemeyen Kamuran, İstanbul’a dönüp Karl Berger’den ders almaya başlar. Kardeşi ise ünlü Alman piyanist Emil von Sauer’den ders aldıktan sonra İstanbul’a dönerek Statzer’den ders almıştır. Annesi son derece atılgan bir kadinken teyzesi tam tersi içine kapanık sakın bir kadındır. Annesi dünyanın merkeziyken teyzesi kenardan olayları izlemeyi tercih eder. Annesi Kamuran Hanım, o dönem adeta bir fenomendir. Akıllı, tuttuğunu koparan güçlü bir kadın karakterdir.

Kamuran Hanım’ın hep bir Amerika hayali vardır. Zamanında orada eğitim alıp, okumak ve yaşamak ister. Kendisi bunu gerçekleştiremez fakat Ayla sayesinde bu yolu yeniden açmak ister. “ Zaten baştan beri Avrupa’daki, Amerika’daki hocalarla çalışmak istiyordu. Savaş zamanı olduğu için bu çok zordu. Savaş biter bitmez kolları sıvadı, önce resmi makamlar nezdinde olmak üzere hazırlıklar başladı. Kendisi de kemancı olmak istemiş, müziği çok sevmiş, hep daha iyi eğitilebilmek için düşler kurmuştu. Ona göre ‘kariyer’ sözcüğünün karşılığı Amerika’da vardı.”²⁰⁷ Kadriye Hanım kendi ulaşamadığı başarıya kızı Ayla’nın ulaşmasını ister ve bu konuda hırslı adımlar atar ve zaman zaman Ayla’yı zor durumda bırakır. Sınavlarda ya da çalışmalarda kapalı kapılar ardından cama ulaşabilmek için bir sandalye çekip, kapının üzerindeki camdan Ayla’yı izler, eğer ondan daha güzel çalan varsa hemen onu keşfetmeye başlar ve Ayla’nın daha iyi olması için yeni çalışmalar eklettirir. “ Annem konservatuvardaki sınıf kapılarının dışına kulağını dayayıp içeriği dinlerdi. Hatta sandalyeye çıkıp kapı üstündeki küçük camdan bakmaya çalışırdı. Kim çalışıyor? Benim kızım mı bu çalan acaba? Ya da benim kızımdan daha iyi çalan kim? Dersler ise müthiş ciddi. O kadar korkuyordum ki, çişim gelse, karnım ağrısı dışarı çıkamam. Saçlarım sıkı sıkı örülü, ciddi bir kılıkta sınıfa giriyorum. Adeta nefes bile alamıyorum. Bu ortamdayken, bir gün kapı kendiliğinden açılıp, oraya dayanan

²⁰⁶ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.34.

²⁰⁷ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.41.

annem taburenin üstünden kayıp boylu boyunca sınıfın içine düşmesin mi! Tabii ki ben mahvoldum. Herkes güldü. Bu bir rezaletti. ”²⁰⁸

3.7.1.4. Ginette Neveu

Enescu’nun konserinin olduğu gece başka birinin daha konseri vardır. Annesi Ayla’ya hangisine gitmek istediğinde Enescu’yu seçer. Onun yaşlı olduğunu belki de öleceğini düşünür. Fakat diğer konser ünlü kadın keman sanatçısı Ginette Neveu’dur. Sanatçı o konserden birkaç gün sonra bir uçak kazası nedeniyle otuz yaşında ölür. Ginette Neveu oldukça seçkin bir sanatçıdır ve Flesh’in öğrencisidir ve 1935 yılında düzenlenen Wieniawsky Yarışması’nın da birincisidir. Mesleğinin zirvesindeyken yaşanan bu kaza sanat camiasını altüst eder. İkinci Dünya Savaşı’nın patlat verdiği yıllarda sanatına ara veren Neveu, savaşın ardından kendini yeniden kanıtlar. Berlin’de yaptığı kayıtları artık İngiltere’de yapmaya başlar.

Neveu’nun cenazesi için düzenlenen törende çalan Ayla, sanatçının annesiyle tanışır. Keman çaldığı sırada Neveu’nun annesi, Ayla’nın kolunu tutar, ağlamaktan kıpkırmızı olan gözleri Ayla’nın gözleriyle kesişir ve Neveu’nun annesi, ” Sen çok çalış güzel kızım, çok büyük bir kemancı olacaksın. Benim kızım da çok çalışmıştı.” der. Kendisini canlı olarak dinleme şansı bulamayan Ayla, Kanada’da gittiği bir konserde Neveu ile tarzının benzerliği konusunda eleştiriler işitir. Kanada basınında “Neveu üslubunun devamı” gibi haberleri okur. İlk işi Neveu’nun tüm plaklarını almak olur. “ Çocukluğumdaki o cenaze törenindeki ortamı baştan ve baştan yaşarken, adeta Ginette’in sesini duymaya başlamıştım odamın duvarlarında. Neveu’nun plak kayıtları temel eserlerden oluşuyordu. Brahms konçertosunun iki ayrı çalınışı, Sibelius, Beethoven, Ravel ve birlikte çaldığı tüm şefler ona hayranlıklarını dile getirirlermiş; başta, Amerika turnelerini birlikte yaptığı Charles Munch olmak üzere. Onca yıl sonra plakları hala tazeliğini koruyordu. ”

²⁰⁸ Evin İlyasoğlu, “*Ayla’yı Dinler misiniz?*”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 47.

3.7.1.5. Suna Kan- İdil Biret

Ayla, Suna ve İdil ile Paris'e gideceği dönemde tanışır ve Paris'te de bu dostluk devam eder. "Harika Çocuk Yasası" çıkar çıkmaz İdil ve Suna Paris'e gönderilir. 1948 yılında da artık Ayla "Premiere Medaille" aşamasını geçer ve üst sınıfa geçme hakkın kazanır. Suna ile Ayla çok yakın dost olur. İkisi de Gabriel Bouillon'un sınıfındadır. Suna'nın babası Nuri Bey ile Ayla'nın arası çok iyidir. Ayla onu amcası olarak görür. Suna ve babası da Paris'te Aylalara yakın bir otelde konaklarlar. Birlikte yemek yiyip derslere hazırlanan Ayla ve Suna sabaha kadar sohbet edip vakit geçirmeyi ikna etmezler. Ayla'nın annesi Kamuran Hanım, Suna'yı da alarak Normandiya'ya tatile giderler. Annesi bu tatilde de iki kızı sürekli birbiriyle kıyaslar. " Bak görüyor musun, suna ne kadar normal bir çocuk, oyun da oynuyor kemanı da çalıyor. Sen normal değilsin. İkisini bir arada yapamıyorsun" ²⁰⁹der.

Ayla, Suna'dan sonra İdil ile de tanışır. Ayaklarının piyano pedalına uzanamayacak kadar minik olduğunu belirtir. Bukle bukle saçlara sahip kızın saçları da kapkaradır. Kamuran Hanım, Kempff'in İdil dinlemesi konusunda ısrarcı davranır. Kempff'in evine giderler. Evde bir köpek ve güzel bir piyano vardır. İdil hem piyano çalar hem de köpek bir şey yapacak mı yapmayacakmış diye onu izler. Kempff, İdil'in yeteneği karşısında büyülenir. Konçertonun notalarını değiştirmesini ister. Bunu da başaran İdil, Kempff'in gözüne girmeyi başarır. Bu dinletiden sonra ikili çok yakın olur ve dört sene sonunda konser bile verecek kıvama gelirler. İdil ve Suna'nın aileleri de Paris'e gelir. Ayla, babasının onlarda olmasına üzülür.

İdil bir gün Ayla'nın konserini dinlemeye gelir. Seyirciler arasında İdil'in olduğunu gören Ayla, sonrasında o gün çaldığı parçayı piyanoda dinlemek ister. Metni unutmuş olacağını düşünür ama sonuç beklediği gibi değildir. İdil'in kulağı her sesi her notayı sünger gibi çeker. İki isim de hem Türkiye'de hem de Paris'te uzun soluklu dostluklar yaşarlar.

²⁰⁹ Evin İlyasoğlu, "Ayla'yı Dinler misiniz? , İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 48-49.

3.8. SİBEL ERASLAN- ÇÖL DENİZ HZ. HATİCE

1967 yılında İstanbul’da dünyaya gelen Sibel Eraslan, insan hakları, kadınların eğitimi, kadın hakları ve kadınların istihdamı gibi konular üzerine çalışan önemli yazarlardan biridir. Üsküdar Kız Lisesi’ni bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitiren yazar, Teklif, İmza, Hece, Dergâh, Mostar gibi dergilerde öyküler yazmıştır.

Yazarın eserlerinde özellikle Selçuklu ve İslam tarihi ile Osmanlı tarihinde rol model olan ve iz bırakan kadınlar yer almaktadır. Eserlerinde bu kadınları seçmesinin en büyük nedeni, anlatılan kadın portrelerinin erkek yazarlar tarafından ele alınıp, güçlü yönlerinin görmezden gelinmesidir. Bunun yanında kadın karakterler ele alınsa bile yeterince özen gösterilmemesi de romanında kadın karakterleri işleminin en büyük sebeplerinden biridir. Tarih ve edebiyat dünyasında daha çok kadın alimleri, şairleri ve tarihçileri önemser ve onların izlerini sürerek eserlerinde geniş yer verir. “Eserlerini Kur’an-ı Kerim’i referans göstererek ‘güzel söz, güzel ağaca benzer’ düsturu üzerinden yazmayı amaçlar.”²¹⁰

“İslam dinince kutsal olan kadınların ele alındığı eserlerde birçok problem yaşanmaktadır. Bunun sebebi ise bu isimlerin modern döneme uydurulması ve farklı konumlara oturtulmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. “²¹¹ özellikle Hz.Hatice’in kahraman olduğu romanlarda bu daha çok göze çarpmaktadır. Sadece kendi döneminde değil günümüzde bile güçlü sayılabilecek bir karakter olan Hz. Hatice’nin bir erkeğin korumasına ihtiyaç duyan, kimsesiz bir kadın olarak sunulması doğru karşılanmaz. “Özellikle Sibel Eraslan tarafından kaleme alınan bu romanda, alt zemindeki mesajlar oldukça tehlikeli bir konumda bulunur. Erkek egemen toplum içinde tehlikelerden korunabilmek için ikinci evliliğini gerçekleştiren Hz. Hatice, yaratılmak istenen toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının da tam karşısında kurgulanır. Yine Hz. Hatice’nin güçlü yapısının, toplumsal baskı mekanizması altında ezilmeye çalışılması da onun bir tüccar olarak erken rakipler tarafından ortadan kaldırılması gereken biri olması da dikkate değer ve olumsuzluk yaratan vurgulardır. Hz. Hatice’ni bir erkeğin gücüne ihtiyaç duyduğunun anlatılması da İslam kadını imajına zarar verir ve dulluğu tazeliyle

²¹⁰ BirKitap Bir Yazar, söyleşi-1 Nisan 2020- <https://www.youtube.com/watch?v=QyJOK3tTos>)

²¹¹ Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları,2016, s.164.

birleştirilmesi gibi konular da eşleştirmelerin yapılması cinsel bir bilinçaltı uygulaması olması nedeniyle zararlıdır.”²¹²

İlk basımı 2009 yılında yapılan *Çöl Deniz Hz. Hatice* romanı, 2018 yılında 27. Baskısını yapar. Türk Edebiyatında biyografik romanlar konusunda incelenmesi gereken önemli eserler arasına alır. Sibel Eraslan için oldukça önemli olan bir isim olan Hz. Hatice’nin hayatının anlatıldığı bu roman İslam tarihi için de kaynak gösterilebilecek eserlerden biridir. Toplumda adı duyulan, örnek gösterilen bir kadının hayatını biyografik roman türünde kaleme alması bakımından da Türk edebiyatında ses getiren bir roman olur. Yazar bir gün Hz. Muhammed’in cennet kadınlarının sultanları ile ilgili olan bir hadisi okur. Hadis şöyledir: “Hz. Muhammed bir gün mahzun bir halde hurma dalıyla yere çizdiği dört çizgiyi etrafındakilere göstererek sual edecekti:

-Bu dört çizgiyi bilir misiniz?

-Allah Resulü en doğrusunu bilir.

-Bu dört çizgi: Cennetlik kadınların en üstünleri Huveylid’in kızı Hatice, Muhammed’in kızı Fatıma, Firavun ’un zevcesi Müzahim’ in kızı Asiye ve İmran’ın kızı Meryem’dir ki Allah onlardan razı olsun. “²¹³ “ Hz. Muhammed’e inanıp onun övgüsüne layık olan, onu görmeden sevip, aşık olan ilk eşi Hz. Hatice, İslam tarihi açısından önemli isimlerden biridir. Anadolu sahasında, ilk dönemlerden günümüze kadar hem kendi hayatıyla ve karakteriyle hem de Hz. Muhammed’in hayatının ve ailesinin anlatıldığı eserlerde önemli sıfatlarla yer almış; hemen her dönemde ve farklı bölgelerde ismi çocuklara verilerek yaşatılmıştır.” ²¹⁴

Bu hadis *Çöl Deniz Hz. Hatice* romanının çıkış noktasıdır. Sibel Eraslan okuduğu bu hadis sayesinde kendisine yeni bir amaç edinir ve kendi tabiriyle “İslam annelerini” araştırmaya başlar. Hz. Hatice ile ilgili okumalar yaptıkça onu anneliğin sembol ismi olarak kabul eder. *Çöl Deniz* kitabı da bu süreçte ortaya çıkmaya başlar.

Kitabın ismine “Çöl Deniz Hz. Hatice” ismini vermesinin sebebini bir söyleşisinde anlatır ve bu isme umre ziyaretinde karar verdiğini söyler. “Sibel Eraslan

²¹² Dilek Çetindaş, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016, s. 165.

²¹³ Sibel Eraslan, *Çöl Deniz Hz. Hatice*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s. 344,345.

²¹⁴ Adil Soykan, *Türk Edebiyatında Hz. Hatice ve Manzume-i Hazret-i Hadicetü’i- Kübra*(Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2016.

umre ziyareti süresince her sabah dalgaların kıyıya vurma sesiyle uyanır. Bu da ona Hz. Hatice'yi ve Hz. Hatice'nin cihan peygamberini denizler kadar büyük bir şefkatle sarıp sarmalamış olmasını hatırlatır. Bunun üzerine bu özel kadını kaleme almaya karar verir.”²¹⁵ Kitap genel olarak Hz. Hatice'nin doğumu ile başlar ve kronolojik olarak hayatındaki önemli anlarla beraber anlatılır.

3.8.1. ÇÖL DENİZ HZ. HATİCE ROMANINDA KADIN KAHRAMANLAR

3.8.1.1. Hz.Hatice

Hatice, Ms. 556 senesinde Mekke'de doğmuştur. Huveylid bin Esad ve Fatma binti Zaide'nin ilk evlatlarıdır. Babası tarafından Kusay soyuna, annesi tarafından ise Lüey soyuna dayanan soyları Peygamberimiz (s.a.v.) ile birleşmektedir. Aile kızlarına 'erken doğan, erkenden yola çıkan' anlamına gelen Hatice ismini vermişlerdir. “ Çünkü o dönemin inanışına göre şayet anasının karnında biraz daha bekleyebilseydi muhakkak erkek olarak gelirdi diye düşünülmektedir.”²¹⁶

Hatice annesinden konukseverliği, kadınlığa has görgü kurallarını; babasından da ata binmeyi, harfleri, aritmetiği, yolunu kaybetmeden sabırla nasıl çöl yolculuğu yapacağını öğrenir. Babası uzun ve çetin geçen çöl yolculuklarında çok güzel şiirler yazar. Kızına da sabır ve şiir yazma yeteneği babasından miras kalır. Yaşadığı şehir olan Mekke, tüm ticaret yollarının kesiştiği bir yerdir. Her dilden, her dinden insanın olduğu, resmi ya da ticari kabilelerin girip çıktığı bir şehir olduğu için Mekke'ye “dünyanın ortasındaki şehir” denir. Hatice'nin ailesi de hem bu şehirde söz sahibi hem de Habeşistan, Yemen ve Acemistan'daki Kisra yönetimlerinin de saygıdeğer bulduğu, diplomatik elçi nazarıyla görülen güçlü bir ailedir.”²¹⁷ Zenginliklerinin ve güçlerinin yanı sıra bu zenginliklerini de halkla paylaşmaktan çekinmeyecek kadar merhametli olmalarıyla bilinirler.

“Hatice'nin Hale , Esmâ(Halide) , Hind ve Rukayye adlarında dört kızkardeşi, Nevfel, Avvam ve Hizam adlarında da üç erkek kardeşi vardır. Tüm kardeşleri tıpkı Hatice gibi iyi şartlarda, bilgili, görgülü evlatlar olarak büyütülmüşlerdir. Hatice'nin

²¹⁵ BirKitap Bir Yazar, söyleşi-1 Nisan 2020- <https://www.youtube.com/watch?v=QyJOK3tlTos>)

²¹⁶ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.28.

²¹⁷ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.43.

ailesinin şehrin diğer yaşayanlarına has putperest bir anlayışları yoktur. Huveylid ailesi dini inançları ile değil, güzel ahlak üzerine, tertemiz cesaretleri, verdikleri söze sadık kalmalarıyla tanınırlar.”²¹⁸

“Hatice, daha küçük yaşlardan itibaren güzelliği, görgüsü ve yardımseverliği ile tanınır ve taliplerinin birbiriyle kıyasıya yarıştığı bir hanımefendi olur. İlk evliliğini genç yaşlarında Mekke’nin ileri gelen, temiz ahlaklı tüccar Ebu Hale bin Zürene ile yapar. Hale ve Hind isimlerinde iki oğulları olur. O dönemde adet olduğu üzere bebekleri sütannelere ve bakıcılara teslim etmek yerine çocuklarının bakımları ve eğitimleriyle bizzat kendisi ilgilenir.”²¹⁹ Eşi Zürene bir Şam Yolculuğu dönüşünde hasta olur. Hatice onun yanından ayrılmaz ve iyileşmesi için elinden geleni yapar fakat yine de hayatını kaybeder. Ölmeden önce eşi Hatice’ye tüm işleri devam ettirmesini ve ticari olarak her şeyle bizzat ilgilenmesini vasiyet eder. Anne ve babasını da eşinin ölümünden kısa süre önce kaybeden Hatice, bu süreçte var gücüyle çalışır ve bu ateş çemberinden çıkarak çocuklarına sınıksız sarılıp yoluna devam eder. Kısa sürede çalışkanlığı ve güçlü duruşuyla Mekke’de büyük saygı göre Hatice, güçlü bir iş kadını olur. Cahiliye devrinde bile iffetini ve namusunu korumasıyla tertemiz anlamına gelen “tahire” lakabını alır. Her süreçte ve koşulda çocuklarının yanında olup, eşinin ona emanet ettiği ticari işleri yürütmeye çalışsa da çocuklarının başında bir baba figürünün olması gerektiğine inanarak ikinci bir evlilik yapar. İkinci eşi yine Mekke soylularından Atik bin Aziz’dır. Bu evlilikten de bir kızı olur ve ismini Hind koyar. Fakat bu evlilik çok sağlıklı ilerlemez. Atik sert karakterli biridir. Sadece işçilerine ve kölelerine değil aile üyelerine de sert davranır. Hatice kendine ve her şeyden önemlisi çocuklarına yapılan bu eziyete daha fazla tahammül edemez. Çocuklarını alıp evden ayrılır. Babasından ona kalan taş konağa çocuklarıyla yerleşir ve yeni bir düzen kurar. Hatice’nin çocuklarına olan sevgisi, bağı ve güçlü duruşu Mekkelilerin ona saygı duymasını sağlar.

Son yıllarda birçok yerde olduğu gibi Mekke’de de ticaret konusunda sıkıntılar yaşanmaya başlar. Dürüstlükten uzak, sahtekâr insanlar ticarete girmeye başlar. Kimse kimseye güvenemez olur. Kervanların teslim edildiği vekillerin yapmadığı dolandırıcılık kalmaz. Hatice de her ne kadar ticaretin içinde olsa da bu dolandırıldıktan kurtulamaz ve o da kurban olur. Bunun üzerine güvenini kaybeden Hatice artık güvenebileceği bir

²¹⁸ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.31

²¹⁹ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.41.

yönetici arar. Aile dostları Ebu Talip'e bu konuda destek aradığını söyler. Ebu Talip yaşlandığı için bu konuda yeğeni Muhammed'ten destek alabileceğini söyler. Bu konuda Hatice, Muhammed ile konuşur ve Muhammed işi kabul eder.

Hatice ilk karşılaşmalarında Muhammed'i ne kadar beğendiğini ailesine anlatır. Artık evlenmek istediği kişi sadece güvenebileceği biri olsun ister. Muhammed'e güvendiği için Hatice ona evlenme teklifi eder. "Teklifi Muhammed'e ileten Hatice'nin yakın arkadaşı Münye kızı Nefise ile Muhammed arasında şu konuşma geçer:

"Ey Muhammed, seni evlenmekten alıkoyan şey nedir?"

"Elimde evlenecek kadar param yok."

"Eğer bu temîn edilse ve sen, mala, güzelliğe, şeref ve denkliğe dâvet edilsen icâbet eder misin?"

"Kimdir bu?"

"Hüveylid'in kızı Hatice."

"Ama, bu nasıl olabilir?"

"Orasını ben bilirim."

"O hâlde, ben de kabul ediyorum."²²⁰

Düğün merasiminin tarihi bizzat Hz. Hatice tarafından tespit edilir. Merasim de onun evinde yapılır. Tespit edilen tarihte Muhammed amcaları, halaları ve Haşimoğullarının ileri gelenlerinden bazıları ile birlikte Hatice'nin evine gelir. Güzel bir düğün merasimi için gereken her şey bizzat Hz. Hatice tarafından temin edilir. Koyunlar kesilir, yemekler hazırlanır, tüm ihtiyaç sahibi Mekke halkı doyurulur. "Vakit geceyi aştığında, davetliler vedalaşarak konaktan ayrılmaya karar kıldığında, Damat da kendi akrabalarıyla kalkmışken Hatice'nin nezaketli davetiyle artık Muhammed de yeni evi olacak ikametgâhında kalır."²²¹

Bu evlilikle beraber yazar kitabında Hatice'yi şöyle anlatır: "Sevgilisine ev, çatı, göz, mesken, iskan, imkan ve mümkün kılınmış aziz Hatice'nin aşık ellerini bulacaksın. Hatice sadece bir çift aşık göz değil... Hatice sadece nehre yatak... Sadece sancağa burç

²²⁰ Kitabüt Tabakatil Kebir- Tabakat Kitabı- - İbn Sa'd' 1/131

²²¹ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.153.

değil... Hatice aynı zamanda “’eller” demek... Allah’ın Sevgilisini emanet ettiği kadın elleri, aşkın elleri...Aşkın evi...Vahyin çatısı.. Gözbebeğinin çerçevesi... Zemzem’in kuyusu... Mağaranın yoldaşı... İnci’nin istiridyesi... Definenin sandığı... Sevgilinin sırtına hırka... Hatice, köşesiz ve kusursuz çember... Hatice, avuçlarından su içtiğimiz emek sahibi ellerin adı... Hatice aşka kapı, sevgiliye kab... Hatice ol emri karşısında kâinat... Hatice göğün altına uzanmış arz... Hatice varlığı Mim harfine ev kılınmış kadın... Hatice tekvin kokusu... Rüyası gerçeğe çıkmıştı Hatice’nin... Güneş, evine doğmuştu... Safa ile Merve tepelerinin arasına kurulmuş Attarlar Çarşısı’nın hemen arkasındaki konak, artık Son Elçi olacak Habib’e evdi...”²²²

Muhammed herkes tarafından çok sevilen, dürüstlüğüyle bilinen, hitabet yeteneği çok iyi olan, adaletten şaşmayan bir gençtir. Kısa sürede Hatice’nin çocukları tarafından da baba yerine konulacak kadar çok sevilir. O da onlardan sevgisini ve bildiklerini paylaşmaktan çekinmez. Hatice her geçen gün daha da bağlanır eşine. İkisi de birbirine büyük sevgi besler. Hatice’nin işlerini yürütmeye başlayan Muhammed kısa sürede bu zengin aileyi çok daha zenginleştiren işler yapar birbiri ardına. Hatice, uzun çöl yolculuklarına çıkan Muhammed’i her gidişinde büyük bir özlemle bekler. Bu evlilikten yedi çocukları olur. Kasım, Zeynep, Rukiyye, Ümmü Gülsüm, Fatıma ve Abdullah. Abdullah henüz iki yaşındayken geçirdiği hastalık sebebi ile hayatını kaybeder.

Yıllar geçtikçe Muhammed işten fırsat kaldıkça kendisini şehirden soyutlayarak Hira Dağı’na gider, inzivaya çekilirdi. Çoğu zaman ona Hatice de eşlik ederdi. Hatice Muhammed’in bu durumuna saygı gösterdiği için daha fazla kendine zaman ayırması gerektiğini düşünerek işleri artık büyümüş olan çocuklarına bırakır. Muhammed artık daha uzun süre inzivaya çekilir, günler sonra eve dönerdi. Bir gece yine mağarada iken beklenen an gelir. Vahiy meleği Cebrâil (a.s.) bu ıssız ve karanlık gecede, güzel bir insan suretinde, etrafa ıslıl ıslıl nurlar saçarak göz kamaştırıcı bir aydınlıkla Kâinatın Efendisine görünür. Muhammed peygamberlikle müjdelendir. Heyecan ve korku içerisinde Hatice’nin yanına koşar: “Beni örtünüz” der ve Hatice hemen onu sarıp sarmalar. Hatice "Hiçbir korku ve endişe duymana sebep yok. Hiç üzülme, Allah senin gibi bir kulunu hiçbir zaman utandırmaz. Ben biliyorum ki, sen sözün doğrusunu söylersin. Emanete riayet edersin. Akrabalarına yakın alâka gösterirsin. Komşularına nazik ve müşfik

²²² Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.210.

davranırsın. Fakirlere yardım elini uzatırsın. Gariplere evinin kapısını açıp onları misafir edersin. Uğradıkları felâket ve musibetlerde halka yardım edersin! Ey Amcaoğlu, sebat et; vallahi, ben senin bu ümmetin peygamberi olacağını ümit ederim.”²²³ der.

Hatice, Hz. Muhammed’in beyanını ilk onaylayan kişidir. İlk zamanlarda en yakınları bile Hz. Muhammed’e inanmazken ve hatta ona türlü işkenceler ederken Hatice Allah Resulünü bu yolda hiçbir zaman yalnız bırakmaz ve her mücadelesinde destek olur. Şehirde Hz. Muhammed’e ve Müslümanlara düşman olan Müşrikler Müslümanları üç yıl boyunca boykot ederler. Mahallelerini kuşatırlar, işkence ederler, mal alıp satmazlar. Hatice bu yıllarda, tüm servetini ihtiyacı olan Müslümanlara dağıtır. “Hatice gibi zenginliği ve himayesi ile meşhur bir hanımefendi, boykotun son günlerinde, açlıktan benzi sararmış ve ancak üst üste vurulmuş yamalarla kendisin örtebilen eski bir elbiseyle çıkınca Resul’ün(sav) huzuruna, sevgili eşi gözyaşlarını tutamamıştır.”²²⁴

Boykot biter ama peygamberin dert ortağı, Mekkelilerin annesi Hatice bu süreçte aniden hastalanır. Yanında kızı Fatıma ve eşi vardır. Fatıma yatağında yatan annesinin ayaklarına kapanıp ağlarken Hatice de kızının saçlarını okşar. Sonra kızından kendisine su getirmesini ister. Fatıma odadan çıktıktan sonra eşine, Allahın Resulüne döner ve fısıldar: “Amcaoğlu, hakkını helal et! Şahitlik ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur ve yine şahitlik ederim ki Muhammed O’nun kulu ve elçisidir...” Susar ve altmış üç yaşında hayata gözlerini yumar... Onunla birlikte kainat susmuştu. Mekke’nin denizi, sırta kadem basmıştı işte... Evvelde Hatice idi... Ahiren Kübra... Evvel ahir Hatice’tü’l Kübra...”²²⁵

3.8.1.2. Hacer

Hacer, İbrahim peygamberin ikinci eşi, İsmail peygamberin annesidir. İslam âlimlerine göre Hz. Muhammed’in soyu buradan gelir. Bu sebeple ve zenzem mucizesi ile İslam tarihi açısından önem arz eder. İbranicede Hagar olarak geçen Hâcer kelimesinin anlamı “kaçma, kaçış”²²⁶ tır. Bir kıssaya göre İbrahim Peygamber ve göz kamaştırıcı güzel eşi Sare Hanım Nemrut ülkesini terk etmek zorunda kalır ve Nekevliler Diyarı’na göç eder. Nekevli Kral Avimeleh’in garip bir âdeti vardır: Evli bir erkeğin karısı çok

²²³ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.267.

²²⁴ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.335.

²²⁵ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.343.

²²⁶ İslam Ansiklopedisi- <https://islamansiklopedisi.org.tr/hacer>

güzelse erkek öldürülür, sadece kadın şehre kabul edilir. Bunu kente girmeden önce öğrenen İbrahim peygamber, Sare Hanımla kardeş olduklarını söyler ve kente girince saraya konuk edilirler.

Kral Sare Hanımı görür görmez güzelliği karşısında adeta büyülenir. Ona doğru adım atmaya çalıştıkça 3 kez tökezleyip düşer. Bir türlü kadının yanına yaklaşamaz. Bunun üzerine onların kendisi için hayırlı olmadığını düşünür ve “Derhal bu iki acayip kardeş şehrimizi terk etsin, onlara yüklüce servetler, develer, koyunlar ve keçiler verin, ha bir de unutmadan, şu maharetli hizmetkârımız Hacer’i de ilave ediniz uğurlama hediyelerimize ki üzerimize sinmiş ters talih düzelsin, görmeyen gözlerimiz açılıp, tutmayan ayaklarımız çözülsün, ellerimiz sağlam, boynumuz dik hale gelsin.”²²⁷

Kıssanın devamında Hacer’in İbrahim peygamberden bir oğlu olur: İsmail. Allah’ın verdiği emir gereği İbrahim Peygamber Hacer’i ve oğlu İsmail’i çölün ortasında bırakır. Hacer bir süre çaresizce ne yapacağını bilmez halde ağlayıp, yavrusunun ölümünü görmemek için dua ederken bir anda hatırlar bunun bir imtihan olduğunu. Çok geçmeden doğrulur, toparlanır, su bulma umuduyla karşısında gördüğü Safa tepesine doğru koşar, bir şey bulamaz. Sonra hızla tepeden aşağı doğru koşarak ilerideki ikinci tepe olan Merve tepesine koşar. Bu iki tepe arasında tam yedi kez gider gelir ağlayarak ve dua ederek. “Ve Allah, onun bu yapayalnızlıkla sınanmış, gayretiyle taçlanmış imtihanına, çölün bağrından çıkarttığı Zemzem’iyle cevap verdi en sonunda... Zemzem: Hacer’in aşkı, gayreti ve masumiyetidir.”²²⁸

Anne oğula hediye edilen bu suyun bitmesinden korkar Hacer, elini suyun çıktığı yere heyecanla vurarak “Zem Zem! (Türkçesi: dur dur) der ve kuyudan çıkan suyun adı Zemzem olarak kalır. “Bir kafil, yolculukları esnasında mola verdikleri bir sırada uzakta bir yerin üzerinde kuşların uçtuğunu görünce bunun bir su kaynağına işaret olabileceğini düşünerek aralarından iki kişiyi oraya gönderirler. Böylece suyun varlığından haberdar olurlar ve buraya yerleşmeye karar verip Hâcer’e başvurlar. Hâcer zemzemden faydalanmaları dışında su üzerinde hak iddia etmemeleri şartıyla onların buraya yerleşmesine izin verir.”²²⁹ Böylece Mekke şehrinin temelleri atılmış olur.

²²⁷ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.19.

²²⁸ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s. 25.

²²⁹ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.25.

Hacer'in kitapta kaderine razı gelmesi, imtihanı kabul etmesi, sabrı ve mücadelesi ile İslam tarihindeki güçlü ve rol model kadınlardan biri olduğu vurgulanır. Bugün Müslümanların Hac vazifelerini yerine getirirken görevlerinden biri de tıpkı Hacer gibi Sefa ve Merve tepeleri arasında 7 kez gidip gelmektir. Bu aynı zamanda Mekke şehrinin temellerinin atılmasını sağlayan ve sabırla Allah'ın imtihanına rıza gösteren Hz. Hacer'e de bir selamdır.

3.8.1.3. Meysere

Meysere Hatice'nin çocukluğundan bu yana yardımcısıdır. Hem Hatice'nin her daim yanında olup tüm işlerine destek olur hem de çocuklarına dadılık eder. Aralarında sahip- köle ilişkisi olmamıştır. Her zaman iki kız kardeş gibidirler. Birbirlerinin sırdaşıdır. Tüm zor zamanlarında birbirlerine destek olurlar. Tüm evliliklerinde de yanında Meysere vardır. Yazar kitabında Meysere'den şöyle söz eder: “Uzun yıllardır yanında tuttuğu, artık bir hizmetliden çok kardeşi, sırdaşı gibi olmuş Meysere'yi de kendisi gibi güçlü bir kadın olmaya zorlamıştı hayat şartları... Meysere onun adına ticari kafilelerine eşlik eder, adeta bir rapor yazıcı gibi günü gününe tuttuğu notlarla dönüşte tam tafsilatlı bilgiler verirdi Hanımına...”²³⁰ Ancak zamanla ticaret hayatının giderek zorlaşması onları erkek bir idareciye ihtiyaç duymaya zorlar. Muhammed hayatlarına girdikten sonra Meysere artık evde Hatice'nin yanında kalmaya devam eder.

3.8.1.4. Bereke

Diğer adı Ümmü Eymen olan Bereke Hz. Muhammed'in dadısıdır. Hz. Muhammed'in annesinin ölümünden sonra bir kez bile yanından ayrılmamıştır. Hz. Muhammed onu “’annemden sonraki annem” diye sever. Hatice ile evlendikten sonra da aynı evde yaşamaya devam ederler. Hatice de Bereke'ye büyük bir saygı ve sevgi duyar. Bereke Hatice'nin çocuklarıyla da yakından ilgilenir. Kısa bir süre sonra çocukların en sevdiği bakıcılarından biri olur. “Eşi Muhammed'in çok sevdiği bu insanı mutlu etmek için Hatice büyük çaba sarf eder. Bereke'nin Ubeyd bin Haris'le evliliğine vesile olur. Bereke'nin tüm düğün ve çeyiz masraflarını üstlenir. Sonrasında Hz. Muhammed'in

²³⁰ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.105.

peygamberlik döneminde onlara destek olmak için yanlarına döner ve Müslümanların mücadelelerine katılır. Bereke Hz. Muhammed ile birlikte Uhud Savaşına katılır. Orada askerlere su dağıtır, yaralıları tedavi eder, bozguna uğradıkları zaman askeri savaşa teşvik eder. Peygamberin ölümünden beş ay sonra kendisi de vefat eder.”²³¹

3.8.1.5. Hale

Hale ve Hatice birbirini koşulsuz seven iki kız kardeşdir. Çöl Deniz kitabında Hale ile Hatice arasındaki bağ şöyle anlatılır: “Kız kardeş, ruhun kardeş bedenindeki öbür yarısı demektir kadınlar için. İkizil bir bölünme, ikizil bir çoğalma gibidir kız kardeşlik. Sanki aynı deniz taşarak doldurmuştur onların kıyılarını... Birinin hissettiğini, dünyada en çabuk hissedecek olan diğeridir. Kader bıçağının ortadan ikiye bölüverdiği, aslında tek bir elmanın iki yarısı gibi...”²³² Birbirlerinin zor onlarında yanında olan, birbirleri için dua eden, zorluklara göğüs geren iki kardeşdir.

Hatice’nin en kötü gününde yanında olan ilk kişidir Hale. Birlikte savaşlara, kıtlıklara tanık olurlar. Hatice kardeşine duyduğu sevginin aşka en yakın duygu olduğunu söyler. Başlı derde girdiğinde, evden ayrıldığında, çıkmaza düştüğünde hemen yanında bulunduğu kişi Hale’dir. Hale de Hatice’ye çok düşkündür. Dünyada başına gelen en güzel nimet olduğunu söyler ve annesinden farkı olmadığını söyler. Yaşça Hatice’den küçük olsa da onun yanında yeri geldiğinde bir baba bir anne gibi durup, onu kollayıp kollayandır. Birbirlerine duydukları sevgi ikisine de verilmiş bir nimettir. “Karşılığı beklenmeyen bir iyilikti onların arasında sürüp giden. Ne çalışarak ne de emek harcanarak kazanılabilecek bir nimetti bu... Bu, Allah’ın onlara nimetiydi şüphesiz... bir çift gibiydiler birbirlerinin sırtında... Birer korunaklı çatı... Birer hayat pınarı... Birer sabır taşı gibiydiler birbirine...”²³³

²³¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-eymen>

²³² Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.131.

²³³ Sibel Eraslan, Çöl Deniz Hz. Hatice, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018, s.134.

SONUÇ

Başlangıçta tarihin yan kolu olarak görülen biyografi, kurguyla iç içe geçince edebiyata yakınlaşır. Sonraki dönemlerde tarihin bireyi önemsemesiyle beraber biyografi türü daha da önem kazanır ve 20. Yüzyılda popüler bir tür haline gelir. Zamanla tarih de kurgusal yapıya ihtiyaç duyar ve tarihçiye belge eksikliği olduğunda muhayyilesini kullanma hakkı verir. Yaşamı ele alınan kahramanın ailesi, doğumu, eğitim hayatı, hayatında olan insanlar, yaptıkları işler ve ölümleri ele alınır. İnsan hayatı üzerinden gelişen biyografi türü; sosyoloji, psikoloji, tarih, felsefe, din gibi diğer disiplinlerle de ilişki içindedir. Diğer disiplinlerden yararlanırken onlara fayda sağlamayı sürdüren biyografiler, faydalı ve estetik açıdan da düzenli eserler vermeye başladıkça edebiyat içinde kendine daha rahat bir yer edinmeye başlar. Oluşturulan bu edebi biyografilerle aslında biyografik romanların zemini hazırlanmış olur. Kişilerin hayatlarının anlatılmasıyla oluşan eserlere kurmaca unsurlarının da eklenmesiyle biyografik romanlar oluşur. Biyografik romanlarda ele alınan kahramanın hayatının bir bölümüne ya da tümüne dikkat çekmek için kurmacaya ihtiyaç duyulur böylece roman kurgusu oluşur. Ortaya çıkan biyografik romanlar ise kurgusal yapısı ile tarihten ayrılır ve bu noktada daha serbesttir. Dolayısıyla kullanılan teknikler bakımında edebiyata yakın bir tür olarak karşımıza çıkar. Biyografiler edebiyatın imkânları dahilinde gerçek özneyi merkezine alması bakımından diğer roman türlerinden ayrılmayı başarır.

Biyografik romanlarındaki yapı unsurları içinde özellikle kurgusal yapıda olayları bir araya getirirken çeşitlilik arz edecek şekilde bir araya getirilmesi bir anlatım oluşturulur. Biyografik romanın diğer edebi türlerden ayrıldığı nokta, bu romanların “gerçeklik” ilkesini benimsiyor olmasıdır. Türün temeli gerçeklik üzerine kurulur. Yazar ele aldığı kişi hakkında gerekli bilgilere sahip olmak zorundadır. Kişinin hayatıyla ilgili detaylı analiz yapılması ve veriler ışığında romanın yazılması gerekir. İçerisinde gerçeklik unsurunu barındırması bakımından tarihi romana az da olsa benzeyen biyografik romanlarda, yazar ve özne arasında bir yakınlık, dostluk yahut tanışmışlık varsa yazar, eserini üretirken duygusal tepkilerden uzak kalmalıdır.

Türk edebiyatında biyografi yazarlığıyla beraber biyografik roman yazarlığı da ihmal edilmiştir. Bu iki alandaki çalışmalar 20.yüzyıldan sonra artmaya başlamıştır.

Biyografik roman yazımındaki amaç, yeterince tanınmayan bir kişinin tanıtılıp onun temsil ettiği fikirleri, değerleri hatırlatmasıdır. Ele alınan öznenin romanla yeniden hayat bulması, biyografi ve biyografik roman türüne verilen önemi artıran bir unsurdur. Kahramanları doğrudan hayattan seçilmiş isimler olduğu için romanla biyografik romanlar farklı dinamiklerdir. Biyograf; ele aldığı özneyle ilgili her bilgiye ulaşmalıdır. Yakın çevresiyle iletişime geçmeli, belgelere, fotoğraflara, varsa kişisel belgelere de ulaşmalıdır. Elde ettiklerini tarafsızca eserine dahil etmelidir. Bu kaynakların kullanımı konusunda yazar tarafsız olmadığında türe dair açmazlar da meydana gelir. Biyografik romanlarda, biyografilerin belgesel gerçeklikleriyle romanın kurgusal yapısı bir araya gelir ve ele alınan bireyin yaşamı roman kurgusu ile bir anlatıya dönüşmeye başlar.

Kadın Yazarların Biyografik Romanlarında Kadın Kahramanlar isimli çalışmamızda incelenen romanlarda özellikle yazar ve özne arasındaki ilişki üzerinde durulup kadın karakterlerin hayatları ele alınmıştır. İncelediğimiz eserlerde yazarlar ya inceledikleri eserlerdeki kadın kahramanlarla tanışmakta ya da onların hayatını ele alma konusunda bir tesadüf yaşamışlardır. Ayşe Kulin, biyografik roman türünü Türk okuyucusuna sevdiren yazar olarak bilinir ve Füreyâ ile Aylin'i tanıdığını, bu yüzden hayatlarını romanlaştırdığını dile getirir. Füreyâ'nın Osmanlı'nın çöküşüne ve Cumhuriyet'in kuruluşuna tanıklık eden bir sanatçı olması bakımında onun biyografisini ele alarak romanlaştırdığını belirtir. Her ikisini de yakından tanıması ve kendi çevresindeki insanlardan olması onu biyografilerini yazmaya iten sebeplerdendir. Onların hayatlarını, kentsoylu aristokrat kadınlar oldukları için yazmadığını söyler. Aylin'in yaşamını değişik bulması, Füreyâ'nın ise seramiği asırlar sonra hayatımıza sokan, ülkemizin seramik sanatında akla gelen ilk isim olduğu için yazdığını belirtir. Yılların yaşanmışlıkla soldurduğu Füreyâ'nın renklerine birkaç fırça darbesi eklediğini belirtir biyografik romanını yazarken. Ayşe Kulin, biyografi yazmanın oldukça zor bir iş olduğundan bahseder. Kahramanının çevresini memnun etmek, kahramanın hayatını kurguya taşımak konusunda dikkatli davranılması gerektiğini her romanından sonra ifade eder. Güçlü, kentsoylu kadınların hayatlarını okuyucusuyla buluşturan Kulin, Tek ve Tek Başına Türkan romanını ise Türkan Saylan'ın kanserle mücadele zamanlarında hayatının romanlaştırılmasını istemesi üzerine oluşturduğunu söyler. Kulin, genel olarak biyografik romanlarının merkezine kadın kahramanları koymayı seçer. Seçilen öznenin hayatının anlatılmasının yeterince zor olduğu bu romanlarda bol bol diğer kahramanlara da yer

verir. Biz de çalışmamızda biyografik romanlardaki kadın kahramanların yanında onların hayatlarına dokunmuş, onlar içi önemli olan diğer kadın kahramanları da çalışmamıza dahil etmeyi uygun gördük.

Çalışmamızda yer verdiğimiz diğer bir biyografik roman örneği olan Fatma Barbarosoğlu'nun *Uzak Ülke* romanı ise yazarın *Moda ve Zihniyet*'i yazarken Osmanlıda kamuoyunca tanınmış kadınları merak etmesiyle ortaya çıkar. Fatma Barbarosoğlu, yaptığı araştırmalar sonucunda aslında başka bir eserini yazarken yeni eserine başlamış olur. Tanzimatla beraber edebiyat dünyasında ses getiren kadınların araştırılmasını yaptığı dönemde hayatına giren Fatma Aliye'nin yaşamını derinlemesine araştırmaya başlar. Bu araştırmalar sonucunda kendisini romanın ilk bölümünü yazarken bulur. Fatma Aliye'nin unutulmuşluğu onda derin bir iz bırakır. Hayatlarının bazı dönemlerde benzerlik gösterdiğini fark eder. İsimlerinin aynı olması, yüz yıl arayla aynı tarihte dünyaya gelmesi, edebiyat dünyasında yaşadıkları bazı olaylar, onları birbirine yakınlaştırır ve Fatma Barbarosoğlu, aslında kendini bulduğu Fatma Aliye'nin hayatını romanlaştırma kararı alır. Yedi yıllık çalışma sonucunda eserini meydana getirip okuyucusuyla buluşturur.

İpek Çalışlar'ın yazmış olduğu *Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edib* romanı da büyük çalışmalar sonucu ortaya çıkan romanlardan biridir. Çalışlar, Halide Edib ile ilgili araştırma yapmaya başlar ve onun hayatını romanlaştırmak ister. Bunu yaparken de bu hayatının asla bir romana tam anlamıyla sığamayacağını belirtir. Halide Edib'in ailesiyle iletişime geçer ve birinci elden fotoğraflara, mektuplara ulaşma imkânı bulur. Eserini bu kaynaklarla oluşturan Çalışlar, biyografik anlatıya yaklaşan romanını kurguyla destekleyerek biyografik romana yaklaştırır.

Zeynep Oral, kaleme almış olduğu *Tutkunun Romanı Leyla Gencer*'i yazabilmek için uzun çabalar sarf ettiğini belirtir. Onunla bizzat tanışır. Hayatının bu kadar az bilinmesi ve bu zamana kadar kaleme alınmamasına şaşırıldığını her fırsatta söyler. İstanbul- Milano arası gidip geldiği dört senelik bir süreçte Leyla Gencer'i romanının yazılması için ikna etmeyi başaran yazar onunla ilgili her bilgi ve belgeyi titizlikle eserine taşır. Bizzat ondan dinlediği anılarını da özenle romanına dâhil eden yazarın kaleme almış olduğu biyografik roman Türk edebiyatı için önemli eserlerden biridir. Yine bir sanatçının hayatının anlatıldığı, Evin İlyasoğlu'nun yazmış olduğu *Ayla'yı Dinler*

misiniz? romanı da bir sanatçının hayatını anlatan biyografik romanlardan biridir. Evin İlyasoğlu, romanını Ayla Erduran hayattayken kaleme almıştır. Yazar, onun kişiliğindeki çocuksu yönünden, bu hassas tarafının arkasında sakladığı aslan burcunun özelliği olan kararlı ve yırtıcı yönünden çok etkilenmiştir. Aşkları ve düşleriyle kurduğu dünyasında kemanına duyduğu sevgisini ve çilelerini şiirsel bir dille kaleme alır. Yazar, okurla Ayla Erduran'ı baş başa bırakmak için kitabı onun ağzından, birinci tekil kişi yöntemiyle yazar. Dolayısıyla yapılan her araştırmanın ve toplanan her bilginin de Ayla'nın ağzından belli bir kurguyla okurla paylaşıldığı önemli biyografik eserlerden biri olarak edebiyatımızda yer alır. Son olarak dini yönü ile toplumda adından söz ettiren ve insanlar üzerinde derin etkiler bırakan Hz. Hatice'nin hayatının anlatıldığı *Çöl Deniz Hz. Hatice* romanı da çalışmamıza dahil edilmiştir. Sibel Eraslan 'ın yazdığı romanda yazar, karşılaştığı bir ayet sonucu Hz. Hatice'nin hayatını yazmaya karar verdiğini belirtir. Onun güçlü karakterini ve yaşamı boyunca başından geçenleri belirli bir kurgu dahilinde okura sunmuştur. Yazar özellikle Selçuklu ve İslam tarihi ile Osmanlı tarihinde rol model olan ve iz bırakan kadınları eserlerine kahraman olarak seçtiğini belirtir ve bunu yapmasındaki asıl sebebin de bu kadınların hayatlarının erkek yazarlar tarafından ele alınıp güçlü yönlerinin görmezden gelinerek anlatılması olduğunu söyler. Kadın kahramanlara gereken özenin gösterilmemesi de yazarın özellikle eleştirdiği bir noktadır. Bu yüzden romanlarına güçlü kadın kahramanlar seçer ve onların izlerini sürerek eserlerine dahil eder. *Çöl Deniz Hz. Hatice* romanı da bu bağlamda kaleme alınan biyografik roman örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadınlar yüzyıllar boyu toplumda, sosyal hayatta, sanat hayatında görünür olabilmek için mücadele vermişlerdir. Tanzimat Döneminden bu yana toplumda var olmaya çalışan kadın, özellikle Milli Edebiyat Dönemi ve Cumhuriyetin ilanından sonra toplumun kendilerine biçtiği anne olma görevinin yanında sadece anne olarak değil birey olarak, kadın olarak, sanatçı olarak da görünür hale gelmiştir.

Çalışmamızda üzerinde durmak istediğimiz nokta, kadının toplumdaki gücünün yine kadın yazarlar tarafından nasıl ele alındığıdır. Kadını kadının gözünden incelemeleri, gereken değeri vermeleri ve toplumdaki yerlerini ve değerlerini eserlerine taşımaları bakımından da incelenen eserler özellikle kadın yazarların yazmış olduğu eserlerden seçilmiştir. Toplum tarafından sosyal hayatta görünür kılınmayan ya da güçsüz gösterilen kadın, özellikle kadın yazarların eserlerinde hak ettikleri değeri görerek ele alınmıştır.

İncelediğimiz romanlarda da yazarlar, ele aldıkları özneleri yakından tanımaları ya da aralarında bir bağ kurmaları sonucu kahramanlarını esere dahil edip onların toplumdaki yerini ve güçlü yönlerini biyografik roman kuralları çerçevesinde ele almışlardır. Seçilen romanlarda, yazar ve ele aldıkları kadın kahramanların yaşadığı dönemler de göz önünde tutulduğunda eserlerdeki üslubun birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Kurgu bakımından da yazarların yine farklı tercihlerde bulundukları her romanın başlığı altında ele alınmıştır. Gerçeklikten faydalanan bu romanlarda, elbette belirli bir oranda belgeden yararlanıldığı için kurgusal taraflarının sekteye uğradığı konusu üzerinde durulmuştur. Yazarların eserlerine kahramanlarını seçme konusunda bazı kilit noktalarının olması her roman incelemesinde ele alınırken bunların kadın duyarlılığı, kadın kimliği, toplumsal cinsiyet gibi kavramlarla bağlantısı üzerinde durularak yazar ve kahraman arasındaki bağ ele alınmıştır. Eserler incelenirken bazı yazarların romancı kimliğinin ya da gazeteci kimliğinin eseri hangi doğrultuda etkilediği konusu da ele alınan noktalardan biri olmuştur. Örneğin Zeynep Oral'ın gazeteci kimliği ile incelemeler yapması, Ayla Erduran'ın romancı kimliği ile eserlerini oluşturması önemli detaylardan biridir ve yazarların asıl meslekleri romanları oluşturma noktalarında elbette üslup bakımından romanı etkileyen unsurlardan olmuştur. Çalışmamızda kadının problemleri, kadının duygu ve düşünce dünyası, sosyal ortamda karşılaştığı sıkıntılar gibi birçok konunun kadın yazarlar tarafından kaleme alınıp romanlaştırılması ve bu noktada yazarların duyarlılıkları üzerinde durulmuştur.

Kadın Yazarların Biyografik Romanlarında Kadın Kahramanlar isimli çalışmamızda biyografi, biyografik roman ve bu türlerin Türk edebiyatındaki yeri hakkında bilgi verdikten sonra yukarıda söz ettiğimiz sekiz roman, kadın kahramanlar bakımından incelenmiştir. İncelenen romanlarda, yazarların kadın kahramanları seçme nedenleri, aralarındaki ilişki ve nasıl ele aldıkları üzerinde durulmuştur. Genel olarak üç bölümden oluşan tezimizde, Türk edebiyatında kadın yazarlar tarafından kaleme alınan biyografik romanlardaki kadın karakterlerin incelemesine üçüncü bölümde detaylı olarak yer verilmiştir. İncelenen romanlar sonucunda, kadın yazarların eserlerindeki kadın kahramanları ile bir bağ kurması, bizzat tanışmaları ya da dolaylı yoldan hayatlarını etkilemesi sonucu onları seçmeleri ve eserlerini oluşturmaları sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak çalışmamızda özellikle kadın kahramanları ele alan romanların seçilmesi ile kadının toplumdaki, edebiyattaki ve sanattaki yerinin incelenmesi

amaçlanmıştır. Tezimizde incelenen ‘Kadın’ı elen alan eserleler ile kadınların toplumdaki görünürlüğü, başarıları, yaşamları ile insanlar üzerinde bıraktıkları etkilerin getirdiği farkındalıklar üzerinde durulmuştur.

KAYNAKÇA

- ADIVAR Halide Edib, *Mor Salkılı Ev*, İstanbul: Özgür Yayınları, 1996.
- ADIVAR Halide Edib, “A Turkish Feminist Views Women Here”, New York Times, 7 Ekim 1928.
- ADIVAR Halide Edib, *Türkiye’de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, İstanbul: Can Yayınları, 2009.
- ADIVAR Halide Edib, “Derinliklerde”, *Kubbede Kalan Hoş Sada*, sadeleştiren İnci Enginün, İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974.
- ADIVAR Halide Edib, *Türkiye’de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, İstanbul: Can Yayınları, 2009
- ADIVAR, Halide, *Memoirs of Halide Edib*, USA: The Century Co., 1926.
- Ahmet Mithat Efendi, *Fatma Aliye, Bir Osmanlı Kadın Yazarının Doğuşu*, (Çev. V.Ernat), İstanbul: Sel Yayıncılık, 2011.
- AKAR Gül, *Tanzimattan II. Meşrutiyete Türk Edebiyatında Biyografi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2013.
- AKDAĞ, Ayşe Bengisu, “Fikri Bir Otobiyografik Roman Olarak Necip Fazıl’ın “Aynadaki Yalan”ında “ ”O ve Ben” in Yansımaları, The Journal of Academic Social Science, Yıl:7, Sayı:94, Temmuz 2019.
- ANDI Fatih, *Hayat ve Roman*, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010.
- APAYDIN Mustafa, “Biyografik Roman Türünün Türk Edebiyatındaki Gelişimi Üzerinde Bazı Dikkatler”, Hece Türk Romanı Özel Sayısı, 2005.
- APAYDIN, Mustafa, “Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler”, Cilt 7, Dergi Park, 2001
- AYDA Adile, *Böyle İdiler Yaşarken*, Ankara, 1984.
- AYDIN Cezminur, *Biyografi İle Meta- Biyografi arasında Ayşe Kulin’in Romanları Üzerine Yapısal Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi) ,Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- AYVAZOĞLU Beşir, *Peyami* İstanbul: Ötüken, 1999.
- AVCI Zeynep, “Her Yaşam Öyküsünün Satır Aralarında Birkaç Roman Gizlenir”, Kitaplık, S. 36, Bahar, 1999.

- BARBAROSOĞLU Fatma, *Uzak Ülke*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012.
- ÇETİN Mahmut, *Biyografi Kitabı*, İstanbul: Biyografi.net, 2012.
- BEKİROĞLU Nazan, “Uzak Ülke Bir Dönem Roman Değil Dönemin Romanı”,
<http://yenisafak.com.tr/kitap/?i=23103>
- BEKİROĞLU Nazan, “Bir Uzak Ülke Fatma Aliye”, Yeni Şafak Kitap, Söyleşi,
(Çevrimiçi) <http://www.yenisafak.com/kitap/bir-uzak-ulke-fatma-aliye-23102>,
26 Ağustos 2015.
- BELLOS David, “Yazınsal Yaşamöyküsü Yazarlığı Denen Beceriksiz Sanat”, Kitap-lık,
1999.
- BİYOĞRAFI, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve
Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Cilt:1, Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları,
2001, 454.
- ÇAĞBAYIR Yaşar, “Ötüken Türkçe Sözlük”, Cilt I İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- ÇAN Vasfiye, *Biyografi Ve Kurmaca İlişkisi Bağlamında Ayşe Kulin'in Romanları*,
(Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Diyarbakır
2021.
- CARLAUI J.c., *Edebi Eleştiri*, çev. Ayşe Hümeysra Çakmaklı, Kültür ve Turizm
Bakanlığı Yayınları, 1985.
- ÇAĞBAYIR Yaşar, Ötüken Türkçe Sözlük, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007, Cilt I, s.
287.
- ÇALIŞLAR İpek, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi
Yayınları, 2022.
- ÇELEBİOĞLU Sinem, *Türk Edebiyatı'nda Modern Biyografinin Doğuşu*, (Yüksek
Lisans Tezi) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- ÇELİK Yakup, “Tarih ve Tarihi Roman Arasındaki İlişki Tarihi ve Romanda Kişiler”,
Dergipark, Cilt I, 2013, s. 24-49.
- ÇETİN Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları, 2009.

- ÇETİN Nurullah, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017: 71 102.
- ÇETİN Seda, *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Milli Mücadele ve Cumhuriyet*, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- ÇETİNDAS Dilek, *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.
- DEMİRALP Oğuz, *Yaşamöyküsü Mezartaşına Yazılır*, Kitap-lık, 1999.
- DURUEL Nursel, *Hayat, Biyografiler, Biyografyalar, Jale Baysal'a Armağan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1993.
- EDEL Leon, "Biography: A Manifesto", *Biography*, V.1, N. 1, Kış 1978.
- ENGİNÜN İnci, *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2007.
- ERASLAN, Sibel, *Çöl Deniz Hz. Hatice*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- EVAT Yılmaz, *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerine Bir İnceleme* (Doktora Tezi)Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- FORSTER Edward Morgan, *Roman Sanatı*, çev. Ü.Aytür, İstanbul: Adam Yayınları, 1985.
- G. Turan, *Bir Yaşamın İçi Dışı*, Kitap-lık, 1999.
- GEZER Rahime, *Naşide Gökbudak'ın Biyografik Romanları*, (Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2021.
- GÖKPINAR Bahar, *Müphem Bir Kadının Feminist Biyografisi İle Kurgulanışı, Ayşe Leman Karaosmanoğlu*, İstanbul: İletişim, 2015.
- GÜNEŞ Mehmet, *Sabahattin Ali'nin Eserlerinin Kaynakları*, İstanbul: Hece Yayınları, 2016.
- GÜRSEL Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999.

- HEİL Brun Carolyn, C. G. *Kadının Özyaşamını Yazarken*, çev. Yurdanur Salman ve Gülşat Aygen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- HUTCHEON Linda, *A Poetics of Postmodernism*, 1989:3.
- İLYASOĞLU Evin, “Ayla’yı Dinler misiniz? İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002
- İBN-İ SA’D’, *Kitabüt Tabakatil Kebir*- Tabakat Kitabı, 1/131
- İSEN Mustafa, *Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- İSEN Mustafa, *Tezkireden Biyografiye*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.
- İSLAM Ayşenur, “Biyografiyle Roman Arasında: Adı Aylin”, *Türkbilig*, 2001/2: 65-67.
- J.Romain, *Die Biographie, Einführung in ihre Gescichte und ihre problematik*, A. Francke AG. Verlag, Bern 1948.
- KANDEMİR, *Kendi Ağzından Rıza Tevfik*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1943.
- KARACA Nesrin, “Tarihi- Biyografik Niteleme Işığında Çağdaş Dönem Yunus Emre Romanları”, *Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları*, 2020.
- KARACA Nesrin, “Bilim- Kültür ve Sanatın Karakter Odağında Kesiştiği Eser: Bir bilim Adamının Romanı”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, 2012.
- KARACA Nesrin, “Biyografi, Biyografik ve Türevleri”, Ankara: Biyografi Net Yayıncılık, 2020.
- KARATAŞ Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001.
- KİREÇÇİ Arif, “*Arap Dünyasında Biyografi Geleneği, Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi, Bildiriler*”, Ankara, Grafiker Yayınları, 2011, s. 442- 445.
- KOÇYİĞİT Fırat Ender, *Stefan Zweig ve Şevket Süreyya Aydemir’in Politik Biyografilerinin Mukayeseli İncelemesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- KOLCU Ali İhsan, *Cumhuriyet Edebiyatı*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2013.
- KÖKDEN Uğur, “*Orhun Yazıtları’ndan Şair Nigâr’a*”, *Kitaplık* sayı: 36 ,Bahar 1999.

- KULİN Ayşe, *Adı: Aylin*, İstanbul: Everest Yayınları, 1997.
- KULİN Ayşe, *Füreya*, İstanbul: Everest Yayınları, 2016.
- KULİN, Ayşe, *Tek ve Tek Başına Türkan*, İstanbul: Everest Yayınları, 2009.
- KUNDERA Milan, *Roman Sanatı*, çev. Aysel Bora, İstanbul: Can Sanat Yayınları, s.50, 2019.
- METZLER LİTERATUR LEXİKON, Begriffe und Definitionen, Stuttgart Metzler, Stuttgart, 1190.
- MORAN Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1988, s. 219-243.
- MUMFORD Lewis, “*The Task of Modern Biography*”, The English Journal, N. 23, January 1934.
- NADEL, *Biography: Fiction, Fact and Form*.
- NİCOLSON Harold, *The Development of English Biography*, New York: Harcourt, Brace and Company , Inc. 1928.
- NİCOLSON Harold, *The Development of English Biography*, London 1928.
- OKAY Orhan, *Beşir Fuad*, İstanbul: Dergâh, 1999.
- OKAY Orhan, *Tarihin Üvey Evladı: Biyografi*, İstanbul: Dergah, 1999.
- OKAY Orhan, “*Tarihin Üvey Evladı: Biyografi*”, Kağıt Medeniyeti, İstanbul: Dergah, 2014, s. 125-127.
- ORAL Zeynep, *Tutkunun Romanı Leyla Gencer*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.
- ÖZ Asım, “Medya Zamanında Kilitli Kaldık”, Haksöz dergisi haber-Röportaj, (Çevrimiçi), http://www.fitrat.com/kitap_detay.php?id=15, 26. Ağustos 2015
- ÖZDEMİR Emin, *Yazınsal Türler*, Ankara: Bilgi Yayınları, 2002.
- ÖZKIRIMLI Atilla, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2004.
- ÖZKIRIMLI Atilla, “Biyografi, Türk Edebiyatında Gereken İlgiyi Görmemiştir”, Milliyet Sanat Dergisi, Yeni Dizi, 1984.

- ÖZTÜRK Nurettin, Roman ve Otobiyografi, Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi, . 1, S.2, Bahar 2006.
- PARALI Ece, *Halide Edib Adivar ve Romanlarında Cumhuriyet Dönemi Yeni Kadın Kimliği*,(Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara üniversitesi,2007.
- PAGAN Nicolas, *Rethinking Literary Biography: a postmodern Approach to Tennessee Williams*, Associated University Press, London 1993.
- RANK Otto, *Doğum Travması*, İstanbul: Metis, 2006.
- SA'D İbn, Kitabüt Tabakatiş Kebir- Tabakat Kitabı.
- SCHEUER Helmut, “70’li Yılların Biyografik Romanları Sanat ve Bilim” Gündoğan Edebiyat, S.2, Bahar 1992.
- SOYCAN Adil, *Türk Edebiyatında Hz. Hatice ve Manzume-i Hazret-i Hadicetü’i Kübra* (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2016.
- ŞAHİN Veysel, *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2020.
- ŞİŞMAN Nazife, Bir Uzak Ülke Fatma Aliye (Yeni Şafak Kitap, Söyleşi,) (Çevrimiçi) <http://www.yenisafak.com/kitap/bir-uzak-ulke-fatma-aliye-23102>, 26 Ağustos 2015.
- TANPINAR Ahmet Hamdi, *Edebiyat Dersleri*, İstanbul, YKY, 2003.
- TAŞDELEN Vefa, *Edebiyat Dili*, İstanbul: Hece Yayınları, s. 172, 2011.
- TAŞDELEN Vefa, “Biyografi: Ötekine Yolculuk”, *Milli Eğitim, Dhgm*, sayı 172, Güz 2006.
- TEBER Senol, *Aşiyandaki Kahin*, İstanbul: Okuyan Us, 2002.
- TEKİN Mehmet, *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2018.
- TEKCAN Rana, “Bir Başkasının Yaşamını Yeniden Kurmak: Biyografi Üzerine Bir Çalışma, Dışarıda Kalanlar/ Bırakılanlar”, İstanbul: Bağlam Yayınları,2016.
- TURAN Güven, “Bir Yaşamın İçi Dışı”, Kitap-lık, S.36, Bahar 1999.

- URGAN Mine, *Bir Dinozorun Anılar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.
- USLU A. Didem, “Biyografik ve Otobiyografik Roman Üstüne: Delim İleri’den İki Örnek”, *Adam Sanat*, S. 36, 2003.
- UYGUN Aytemiz, *Halide Edib Adivar ve Feminist Yazın*, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001
- ÜNLÜ Aslıhan, *Biyografi ve Biyografik Dram*, İstanbul: Nota Bene Yayınları, 2011.
- ÜNLÜ Aslıhan, “Değişen Tarih ve Metin Anlayışı İçinde Biyografik Dram-I: Kurumsal Bir Çerçeve”, *Yedi, DEÜ, GSF*, S.5, İzmir 2011.
- YALÇINKAYA Kübra, *Fatma Barbarosoğlu’nun Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- YUMRU Dilek, *Ayşe Kulin’in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, 2016
- YÜCEBAŞ Hilmi, *Bütün Cepheleriyle Halide Edib, “Mektebe Nasıl Başladım”, Arkadaş, 17 Ocak 1941*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1964.
- WELLEK, Rene- Austin Warren, *Edebiyat Teorisi*, çev., Ömer Faruk Huyugüzel, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- <http://www.biyografist.com/roportajlar/Ayşe-Kulin-roportajlari>, (Görüşen: Melike Birgölge).
- <http://arsiv.kitaphaber.net/fatma-aliye-uzak-ulke-fatma-karabiyik-barbarosoglu-2>
03.01.2007
- Hepsi TV (Yapımcı), Yekta Kopan’la Yazar Söyleşileri-Ayşe Kulin. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=rFWDtEoFo9o>
- Erişim: [<http://www.biyografi.info/kisi/ayse-kulin>] Erişim Tarihi: 21.01.2010
- İslam Ansiklopedisi -<https://islamansiklopedisi.org.tr/ummu-eymen>
- İslam Ansiklopedisi- <https://islamansiklopedisi.org.tr/hacer>
- Bir Kitap Bir Yazar, söyleşi, 1 Nisan 2020.
- <https://www.youtube.com/watch?v=QyJOK3tITos>